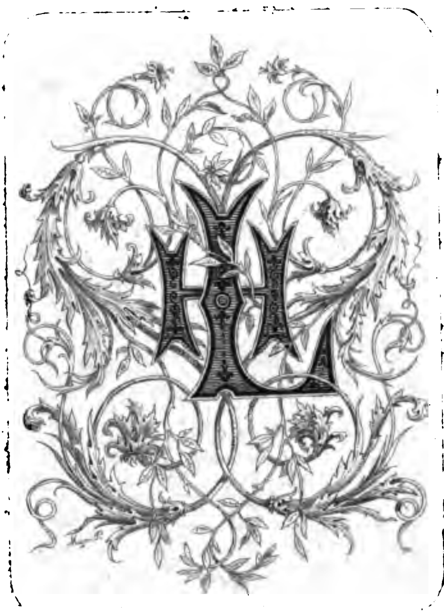
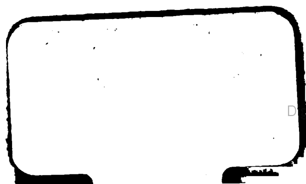

Nordisk Tidsskrift

for

almendannende og underholdende Læsning.

Under Medvirkning af

Dr. M. C. Gertz, Fr. Gjertsen, Dr. E. Løffler,
Dr. C. Rosenberg, Dr. L. B. Stenersen og
Dr. Gustav Storm

udgivet ved

Nordahl Rolfsen.

1877. Andet Bind.

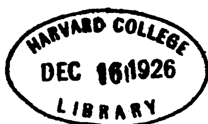

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

Græbes Bogtrykkeri.

1877.

HARVARD COLLEGE
DEC 16 1926
LIBRARY

INDHOLD.

En norsk Forfatterinde.

Af Henrik Jæger.

Den, der beskjæftiger sig med at studere den norske Literatur, skal just ikke have altfor rig Anledning til at stifte Damebekjendtskaber under dette Studium. Thi naar man sætter den for Nutidsmennesker lidet interessante gamle Salmefabrik, Dorthe Engelbrechtsdatter, ud af Betragtning, gives der blot tre norske Forfatterinder, hvis Navne have virkelig literær Værdi. Det er Camilla Collett, Magdalene Thoresen og Marie Colban. Af disse tre har Fru Collett det største Krav paa vor Opmærksomhed, ikke blot fordi det var hende, der gik i Spidsen og brød Banen for kvindeligt Forfatterskab i Norge, men ogsaa paa Grund af, at Kjendskabet til hende er det interessanteste og lærerigste. Hun er nemlig den originaleste af de tre. Hun har ikke som Fru Thoresen sluttet sig til en enkelt Forfatters Maner som dens Efterligner; vel har hun modtaget Impulser fra andre Forfattere, f. Ex. Welhaven, men hun staar dog selvstændig paa sit eget lille Omraade. Og paa den anden Side staar hun ikke saaledes som Fru Colban paa en Maade udenfor den nationale Literaturs Udvikling: hendes Værker har ikke sin Rod i det evropæiske Selskabsliv, men i vore egne Forhold. Hun indtager derfor baade en Plads i vor literære Udvikling, og en Plads, der er hendes egen. Og denne

Plads indtager hun i Kraft af en anden Egenskab ved hendes Produktion, der ikke mindst bidrager til at gjøre den interessant, nemlig dens rent personlige Karakter. Af hendes Værker lyser hendes Personlighed klart og tydeligt ud ikke blot som Følge af, at hun har vovet det her i Norge næsten uhørt dristige: at fortælle om sig selv, men endnu mere, fordi alt, hvad hun har skrevet, har sin Rod i hendes eget Liv og er voxet op af dette som Planten voxer op af Roden. Der er ingen anden norsk Forfatter, hvorom hendes egne Ord, at «det er gjennem Digteren man skal tilegne sig Digtningen og lære at forstaa den ret»[1] gjælder i saa høj Grad som om hende selv. I hendes Liv har hendes Produktion sin Aarsag og Forklaring; kun ved at studere hende som Menneske vil man kunne forstaa hende som Forfatterinde.

I.

Jacobine Camilla Collett er nu langt inde i sit Livs Aften; hun nærmer sig sit fyldte 65de Aar. Som bekjendt er hun en Datter af Provst Nicolaj Wergeland, altsaa en Søster til Digteren Henrik Wergeland. Hun er født den 23de Januar 1813 i Kristianssand, hvor Faderen, som to Aar forud havde vundet saamegen Hæder ved sit prisbelønnede Skrift om Oprettelsen af et norsk Universitet, dengang var Adjunkt. Hun tilhører da hin, paa fremragende Aander saa rige, Slægt, der saa Lyset under de bevægede Forhold i Aarhundredets første og andet Decennium, og som i det fjerde, femte og sjette paatrykkede det norske Aandsliv sit betydningsfulde Stempel. Som Henrik Wergelands Søster, og senere som Peter Jonas Colletts Hustru, var hun stillet midt i Brændpunktet for dette rige Liv, og fra ganske nært Hold har hun da

[1] „Sidste Blade. Erindringer og Bekjendelser", I, Pag 5.

kunnet iagttage de voldsomme Kampe, der dengang førtes, iagttage dem, lide under dem og vækkes og belæres af dem.

Ved hendes Forældres Giftermaal havde to Slægters udprægede og hinanden modsatte Ejendommeligheder indgaaet Forbindelse med hinanden, og i forskjellig Blanding afsatte disse Ejendommeligheder sig senere i deres Børn. Sammenligner man Henrik Wergelands og vor Forfatterindes aandelige Sammensætning, finder man saa stor Forskjel i deres Naturel og Karakter, og som Følge deraf ogsaa i deres literære Produktion, at man i Begyndelsen næsten føler sig fristet til at tro, at Naturen i dette Tilfælde har spottet sine egne Love og tilladt sig en fri, vilkaarlig Spøg ved at gjøre to saa ulige Individer til Søskende. Men ser man nærmere til, vil man faa Øje paa, at dette tilsyneladende Brud paa Lovmæssigheden kun er en ny Bekræftelse af den. Forskjellen mellem dem lader sig nemlig i Virkeligheden føre tilbage til en forskjellig Blanding af de nedarvede Ejendommeligheder og til den forskjellige Udvikling, som begge havde at gjennemløbe. Man vil let faa Øje paa, at Henrik Wergeland væsentlig er sin Moders Søn. Fra hende og hendes Familie har han arvet sit lyse Sind, sin Voldsomhed, sin elskværdige Godmodighed og sin store Umiddelbarhed; fra Faderen har han kun taget mindre primitive Egenskaber i Arv som sit Frisind, sin Patriotisme og sin Tilbøjelighed til rhetorisk-pathetiske Overdrivelser. Med Søsteren er Forholdet derimod et ganske andet. Sit Tungsind, sin skarpe Forstand og det af disse to Egenskaber flydende Hang til Reflexion og Grubleri fik hun i Arv fra Faderen, hos hvem disse Egenskaber især i hans sidste Aar var tilstede i en stærkt udviklet Grad. Fra Moderen arvede hun derimod sin Trang til Omgang (hvad hun selv kalder «det erotiske Anlæg» i Moderens Slægt) og den Smule Heftighed, der skinner igjennem hendes Skrifter. Paa

denne Maade blev hendes Temperament en Sammensætning af Egenskaber, der er karakteristiske for tre forskjellige Temperamentstyper: hun er mørk og reflekteret som den melankolske, heftig som den koleriske og selskabelig som den sangvinske.

I et Punkt mødtes imidlertid de ulige Forældres Tilbøjelighed, i deres Kjærlighed til skjøn Literatur og Konst. I Kristianssand var Fru Wergeland Primadonna ved Byens Privattheater og skal have gjort megen Lykke ved sit Spil[1], og i Hjemmet forstod hun med sin fine, lyse Smag at udbrede Hygge og Harmoni overalt. Paa sin Side elskede Faderen Musik med Lidenskab, han fyldte sit Værelse med Statuer, Buster, Tegninger o. s. v., og «han kom aldrig hjem fra nogen Rejse, uden at han medbragte noget til Husets Forskjønnelse og Komfort». Medens hendes Smag gik i Retning af det lyse og legende, havde han en speciel Forkjærlighed for det alvorlige, højtidelige og pragtfulde, og denne Forkjærlighed var saa stærk og ejendommelig, at den næsten var en Mani hos ham. Han lod alle Fødselsdage i Huset fejre med megen Højtidelighed, og under sin senere gejstlige Virksomhed var det hans ivrige Bestræbelse at faa Gudstjenesten saa pragtfuld og højtidelig som mulig. Saaledes fik han i Stand et Slags Høstfest, der afholdtes, naar Aaret havde været godt og Afgrøden var kommen vel i Hus. Kirken blev da smykket med Løv og Krandse, og et Kor af Bønderpiger afsang en Kantate, som han selv havde digtet, komponeret og indstuderet til Festen. Denne Sands for skjøn Form finder man igjen hos Datteren, dels omdannet til en mærkelig stilistisk Evne, dels som hendes fine og dybe Sands for Skjønhed i Kunsten saavelsom i Naturen. Det er den samme Sands, blot i en anden

[1] Navnet Camilla har Datteren faaet til Minde om en af hendes Glandsroller.

Form, der satte sig saa storartede Vidnesbyrd i hendes Broders Værker, da han endelig var kommen til Klarhed og Ro efter sin voldsomme og langvarige Gjæring.

Som Repræsentant for Kristiansand deltog som bekjendt Nicolaj Wergeland i Rigsforsamlingen paa Ejdsvold. Hin solblanke Paaskemorgen, den 10de April 1814, da de nysankomne Repræsentanter første Gang samledes i Ejdsvolds festligsmykkede Kirke, blev Wergeland saa dybt greben af Stedets Skjønhed, at han besluttede at søge Kaldet efter den gamle Professor Leganger, som dengang var Præst der: Han fik det ogsaa, da denne i 1817 var afgaaet ved Døden. Det endnu forholdsvis unge Ægtepar, der hidtil havde levet midt oppe i Kristanssands, den Gang meget livlige, Selskabelighed, begravede sig paa denne Maade i en Afkrog af Verden, hvor der ikke fandtes passende Omgang, og hvor Arbejdet var tungt og Glæden ringe. Til Længselen efter de gode gamle Dage i Kristianssand og den bitre Skuffelse, Ejdsvold havde beredt dem, kom for hans Vedkommende snart Følelsen af at være glemt, miskjendt og tilsidesat af sin Konge og af sine Landsmænd; dette avlede Kummer og Bitterhed. Et Slør af trist Misstemning kom derved til at udbrede sig over det lille Hjem, og i en saadan Atmosfære er det ikke godt for Børn at aande. Henrik slap tidlig ud derfra og ind til Hovedstaden med dens friere og lysere Liv, men den lille Camilla maatte blive hjemme. Tidligere havde hun deltaget i Undervisningen med sine Brødre, hvorved hun havde erhvervet sig et Kundskabsgrundlag, der ikke var almindeligt blandt Pigebørn dengang, og naar Undervisningen var forbi, havde hun været med i Brødrenes Lege. Ved deres Afrejse til Kristiania blev hun alene tilbage. Uden en eneste Legesøster, ja endog uden en eneste Kammerat strejfede hun alene om i den fine, alvorsfulde og tungsindige Natur, der omgiver Ejdsvolds Præstegaard. «Om den Ensomhed, der dengang herskede

i disse Dale og langs den dybe bugtende Elv, kan man nu ikke gjøre sig noget Begreb, og jeg kunde i halve Dage færdes dernede», fortæller hun selv[1]. Saa blottet for alt Selskab var hun, at, da hun paa en af disse Udflugter fik Øje paa en liden jævnaldrende Gut, satte dette Syn hende i en saadan Bevægelse, at hun den ene Dag efter den anden gik til Stedet, hvor hun havde set ham, i Haab om, at han atter skulde vise sig; det faldt hende ikke ind at knytte ham til Virkeligheden, han var for hende en Vision, en Aabenbarelse, der lang Tid efter vedblev at beskjæftige hendes Tanker. — Naar et Barn stilles saaledes alene og hjælpeløst Ansigt til Ansigt med Naturen, vil denne trykke sit Stempel dybt ind i det bløde Sind, og naar den er saa alvorlig og ensom som her, vil den vække Alvor og en Følelse af Ensomhed hos ethvert Barn, men især hos et Barn som den lille Camilla Wergeland, der allerede fra Fødselen af havde en Tendens i samme Retning. «Hvilke Tanker og Planer har disse Dale ikke fostret i sit Skjød!», udbryder hun ved Tanken om hin Tid. «En ubeskrivelig Sørgmodighed kunde undertiden der overfalde mig. Især de lange Søndagseftermiddage, naar Vaaren brød op med Sol og Isluft, naar den gule Hestehov skjød op i Lerfaldene, og Birkene dryppede af de Saar, vi tilføjede dem»[2], og man kan vel uden at gjøre sig skyldig i altfor dristige Kombinationer som et lidet Supplement tilføje disse Ord af Sofies Dagbog: «Netop som jeg var gladest, kunde der overfalde mig en Angest, saa jeg sneg mig hen i en Krog og græd. Lurede der ikke under min Fryd noget ondt, en Synd — fulgte der ikke en Straf efter?»[3]. Disse Ord synes mig i alt Fald altfor træffende til ikke

---

[1] „I de lange Nætter", Pagn. 33.
[2] „I de lange Nætter", Pag. 33—34.
[3] „Amtmandens Døttre", I, Pagn. 82.

at være følte. Som man ser, udviklede da denne Natur hendes medfødte Hang til Reflexion og Selvforgudelse, og derved blev allerede tidligt det barnlige, ubevidste ødelagt i hende. — Paa den anden Side skabte denne stadige staaen Ansigt til Ansigt med Naturen et inderligt Samliv med den, og idet dens fine Skjønhed prægede sig ind i hendes for Skjønheden aabne Sind og udviklede dette, maatte hun tilsidst komme til at elske og forstaa denne Natur, som man elsker og forstaar sin eneste Ven og Fortrolige. Deraf hendes fine og dybe Naturfølelse, som har afsat sig saa smukt i hendes Skrifter. Saaledes omtaler hun etsteds (for nu at tage Exempel) en Have i Paris, der netop skal omdannes til Boulevard. Efterat hun har fortalt, at Blomster og Træer staar midt i deres unge Foraarsskjønhed, og at Ødelæggelsen netop nu skal fuldbyrdes, tilføjer hun: «Kunde de faa blomstret af, det vilde være en Trøst» — og da en Flok Gutter, «der syntes her var god Raad til ustraffet at drive Hærværk», styrter sig over det smukkeste af Træerne og knækker Grenene af det, kan hun ikke udholde Synet, thi «det var, som om nogen haanede og slog en Dødsdømt»[1]). Man skal lede længe, før man finder saa smukke, dybe og følsomme Ord. — En anden Yttringsform for denne Naturfølelse er hendes Kjærlighed til Dyrene, et Træk, der synes at have været fælles for hele Familien. Hun har altid været en opmærksom og sympathetisk Iagttager af Dyrelivet, og Menneskenes Forhold til Dyrene kommer hun ofte tilbage til i sine Skrifter; hvor hun færdes, lægger hun Mærke til, hvorledes man behandler dem, og finder hun, at man behandler dem slet, giver hun sin Uvilje Luft i strenge Bebrejdelser[2]). Man mærker her, at hun er Søster af den

[1] „Sidste Blade“, I, Pag. 187.
[2] Se „Sidste Blade“, passim.

Mand, der skrev en «Tale til Menneskeheden» i sin Hests Navn og slog et langt Vers op udenfor sit Hus for at formaa Kjørerne til at «kaste af i Bakken».

I den inderligste Sammenhæng med denne Naturfølelse staar et andet Træk, som ogsaa maa føres tilbage til hendes Samliv med Ejdsvolds Natur; jeg tænker paa den tiltalende Pantheisme, der har indgivet hende Ord som disse: «Jo mere Livet har opladt sig for mig, jo mere har ogsaa Gudsbegrebet udvidet sig. Jeg erkjender det at være i alt, hvad der griber os i Skabningen, og tilsteder ingen menneskelige Reservationer og Klassifikationer. Ikke alene i det alvorlige, strengt rystende taler han til os, men ogsaa i det muntre og blide. Ikke alene alt, hvad vi benævner stort og ophøjet, men ogsaa hvad vi kalder interessant, fantasirigt, yndigt, hyggeligt, elegant, i det Største som i det Mindste, — alt, hvad der rører sig i Duft, Digt og Toner, kald dette et Reqviem eller en Romance, er ligesaamange Glimt, vel brudte og fordunklede gjennem vor jordiske Atmosfære, men ligesaavist dog Glimt af hans Væsens evige Herlighed.» [1]

Samler man, hvad der her er sagt om hendes Forhold til Hjemmets Natur, vil man faa Øje paa, at denne afsatte sig ligesaa betydningsfuldt i hendes Sjæl som Stedets historiske Glands afsatte sig i Henrik Wergelands.

Dog, hvor betydningsfuldt dette Samliv end var, saa var den Selvfordybelse, det fremkaldte, usund og unaturlig for et Barn; det var en Sygdom, en Ensidighed i Udviklingen, der maatte ophæves eller neutraliseres, hvis Barnet skulde voxe op til et normalt udviklet Menneske; fremfor alt gjaldt det om at bringe Lys og Liv ind i dette Sind, og det bedste Middel var her at skaffe hende Omgang, kvikke og glade Kammerater, milde og livlige Omgivelser. Men i Stedet for begik Faderen i 1827 det

[1] „I de lange Nætter", Pag. 98—99.

pædagogiske Misgreb at sende sin fjortenaarsgamle Datter til den bekjendte Opdragelsesanstalt i Kristiansfeldt, et Sted, hvor man af al Magt bestræber sig for at kvæle Individets naturlige Liv i den smukke Hensigt at producere et tomt, velopdraget Almenmenneske, et Sted, hvor Børnene ikke har Tilladelse til at vexle et Ord med hinanden uden paa en bestemt, meget kort Tid af Dagen, og hvor Brud paa denne Regel straffes med — en hel Dags Taushed, hvor Eleverne ikke faar bevæge sig uden med en Lærerinde i Hælene, kortsagt, hvor de er næsten ligesaa tvungne, indespærrede og bevogtede som Fangerne i en Straffeanstalt. For viltre og ustyrlige Børn kan et Ophold i Kristiansfeldt maaske være meget gavnligt, paa saadanne, der af Natur ere stille og alvorlige, kan det derimod ikke andet end virke skadeligt. Dersom man har havt Anledning til at iagttage et af disse trætte og sky Væsener, der undertiden kommer udaf denne Anstalt, dersom man har bemærket, hvor blege, frygtsomme og forkrøblede de kan se ud, saa vil man indse, hvor urigtigt det var at sende et Barn som Camilla Wergeland dertil. Hjemme havde hun vistnok været ensom, men naar hun paa egen Haand strejfede om i Mark og Skov, havde hun dog været fri; i Kristiansfeldt mistede hun denne Frihed uden derfor at blive mindre ensom. Det tvungne Liv, Kammeraternes Drillerier, den store Afstand fra Hjemmet, Følelsen af at være kommen alene ud mellem lutter Fremmede, denne Følelse af Forladthed, der er et af de største Onder for et Barn, denne rugende Hjemve, som i hendes Alder tærer mere end nogensinde ellers, alt dette kunde blot bidrage til end yderligere at udvikle og forøge hendes Tungsind og Selvfordybelse.

II.

Efter at have tilbragt Resten af sit Barndomsliv i Kristiansfeldt, kom hun hjem, blev konfirmeret af Faderen

og henlevede nu nogle Aar, der efter hendes eget Udsagn er de lyseste og lykkeligste, hun har oplevet. Livet i Hjemmet havde nemlig i disse Aar et andet Udseende end det sædvanlige. Henrik Wergeland, den unge theologiske Kandidat, boede nemlig hjemme i den Tid, og hans mange Spilopper, hans glade Ansigt og lyse Lune kastede et Skjær af Friskhed over Præstegaarden. Om Sommeren samlede desuden en liden, munter Kreds af Venner og og Veninder sig om Præstegaardens Ungdom. Man spøgede, lo, dandsede, musicerede, improviserede over opgivne Themaer, foretog Udflugter — kort sagt man fordrev Tiden paa den bedste Maade under disse smukke, belivede og ungdomsfriske Sammenkomster. For Camilla Wergelands Vedkommende havde imidlertid denne Lykke en Fejl: den varede altfor kort. Den fik ikke Tid til at udøve nogen varigere oplivende Indflydelse paa hende, tværtimod bidrog den paa Grund af sin Kortvarighed kun til end yderligere at udvikle hendes Naturel i den allerede givne Retning. Den varede netop længe nok til at hun fik smage, hvad Lykke og Glæde var, og lære at indse, hvilket stort Gode livlig Omgang kunde være. Da den saa blev afbrudt, maatte hendes gamle Ensomheds» Følelse vende tilbage stærkere end nogensinde tidligere. Disse Aar var det, der bragte hendes nedarvede «erotiske Anlæg», hendes Selskabelighedstrang til Udvikling. Fra nu af længtes hun efter lykkelige Omgivelser og betragtede sin Ensomhed som en Ulykke. Men jo mere hun længtes, desto utaaleligere blev Ensomheden, og jo utaaleligere denne forekom hende, des stærkere blev hendes Længsel. Disse to Følelser drev da gjensidig hinanden i Vejret, og saaledes kom hun til at føle sig ensommere, end hun virkelig var. Denne Vexelvirkning danner her et dybt og betydningsfuldt Træk og maa derfor fastholdes, hvis man vil forstaa denne Individualitet og dens Produktion.

Aarsagen til, at hin Lykke formørkedes, omtaler hun selv paa følgende vemodige Maade:

«Det var en Aften i Begyndelsen af Juni, himmelsk mild og fuld af Vellugt, Liv og Lys. Jeg sad paa Bænken under det store Æbletræ i Haven. Hele Gangen var hvidspættet af dets Blade, og jeg sad i dybe Betragtninger. — — Min Sjæl var som en af Knopperne, saa fuld, saa rigtig færdig til Udspringen, men ikke utaalmodig, pænt stille som disse: de venter, til Regnen kommer. Ja min Sjæl var rig og fuld dengang, den var tung af Haab og Livets hele Sødme. — Da kom der et Brev, det var endda rosenrødt, som man dengang ofte brugte Brevpapir. Da jeg havde læst det, og det var gledet ned paa Sandet, saa det saa uskyldigt ud, som om det var et Blad faldet ned fra Træet med de andre Blomsterblade. Og det havde dog været vægtigt nok, det lille Blad, til at knuse et Haab for denne Verden. — I denne Time brast et Baand mellem Naturen og mig, der aldrig skulde deles, og jeg elskede den ikke som før.» — Den «lille Fugl», der sang i Birken tætved, «havde sunget Dødshymnen over et Hjerte». — — «Hin vaarlige Time endte min Ungdoms korte dæmrende Tryllenat for at vække mig til den lange, trætte Dag.»[1]

Disse Ord er først nedskrevne 30 Aar senere, og naar hun dengang følte saaledes ved Mindet om hin Begivenhed, hvor stærkt maa da ikke Indtrykket have virket, medens det endnu var friskt, og hvor dybt maa det ikke have grebet ind i hendes hele Sjælsliv. I Virkeligheden er dette den mest afgjørende og betydningsfulde Begivenhed i Camilla Collets Liv, og den har paa mange Maader afsat sig i hendes Produktion; men direkte har hun aldrig omtalt den senere, uden maaske i det 40 Aar bagefter udgivne Digt «En Døende»[1]:

---

[1] „I de lange Nætter“, Pag. 271, 272, 273.

Som Taage synker i denne Stund
alt, hvad jeg her maatte lide;
et husker jeg dog, et eneste kun,
det var min bitreste Kvide.
Nu stiger den fra sin Fængselsgrund,
lydt skrige den vil fra blegnende Mund,
— — alle skal faa den at vide.

Nej, nej, var stum du de lange Aar,
vær stum min Sorg, til det sidste!
Holdt ud du i Hjertets fejreste Vaar,
hold ud, ret snart vil det briste! —
Stil, rolig, min Skat! min bitre Fryd,
min Straf, min Stolthed, mit Hjertes Pryd —
jeg tager dig med i min Kiste.[1]

Hvis det var for at bringe hende til at glemme denne Hjertesorg, at Faderen i 1833 tog hende med til Paris, da var Stedet ikke heldigt valgt. Var der nemlig noget Sted i Verden, hvor de aandelige Omgivelser vare egnede til at bringe hende til at reflektere over sin Skjæbne, saa var det Paris i 1833. Spørgsmaalet om Kvindens Stilling i Samfundet, om Forholdet mellem de to Kjøn laa den Gang saa at sige i Luften. St. Simonismen, der da stod i sin højeste Blomstring, havde skrevet det paa sin Fane, og Aurore Dudevant var netop begyndt at blive et brændende Spørgsmaal i Pariseropinionen. Aaret forud havde hun debuteret som Romanforfatterinde, og derved var hendes fortrolige Omgang med Balzac, Jules Sandeau, Alfred de Musset og andre Repræsentanter for den unge, romantiske Skole, hendes æventyrlige og dristige Ture rundt i Byen, forklædt som Student, og alle hendes øvrige (dels virkelige, dels paaduttede) Extravagancer komne i Folkemunde. At den 20aarige, norske Dame, der var en ivrig Romanlæserske, under disse Omstændigheder har faaet fat i George Sands, Aaret forud,

[1] „Sidste Blade", III, Pag. 227.

udgivne Romaner, «Indiana» og «Valentine», synes højst sandsynligt, og i saa Fald maa det anses hævet over al Tvivl, at det er Læsningen af disse Romaner med deres heftige Diskussion af Forholdet mellem de to Kjøn, som gav Stødet til, at Camilla Wergeland bag sin egen personlige Ulykke fik Øje paa et almindeligt socialt Onde og fandt en Ide, et Princip bag sine egne personlige Ønsker.

At hun virkelig var bleven paavirket af Emancipationsbevægelsen synes mig at fremgaa af det Alvor og den Bestemthed, hvormed hun efter sin Hjemkomst forlangte at faa gaa til Theatret. Hun synes at have arvet sin Moders Skuespillertalent; allerede som liden Pige havde hun med Held optraadt i allehaande Forklædninger og i Juleferierne havde hun af alle Kræfter arbejdet for at faa Skuespil opførte paa Præstegaarden. Da ingen sluttede sig til hendes Plan, læste hun selv alle Roller og opførte saa alene hele Stykker for Moderen og Tjenestepigen. Selv under Opholdet i Kristiansfeldt havde denne Trang fundet sit Udtryk, idet hun med en aandsbeslægtet havde studeret og opført Scener af Oehlenschlägers Tragedier, Schillers Marie Stuart og Lessings Emilia Galotti. Det var denne Leg, som hun nu med en Tro paa sit Kald, der aldrig har forladt hende[1], vilde gjøre til Alvor. Men den Stilling, som den sceniske Kunst dengang indtog i Norge, lagde ulykkeligvis uoverstigelige Hindringer i Vejen for Realisationen af denne Plan. Hertillands fandtes der dengang ikke engang

[1] Endnu i 1868 skriver hun: „Ja, jeg erkjender denne Kunst endnu for at være den Form, hvori mit stærkeste, ejendommeligste Liv naturligst vilde fundet sit Udtryk. Alle andre Smaatalenter, f. Ex. at kunne Sprog, spille paa Piano, skrive, hekle eg brodere er dog i Grunden møjsommeligt indpuget Plunderværk, som jeg ikke selv vilde give stort for, naar ikke noget af det var blevet til en sørgelig Nødvendighed.“ („I de lange Nætter“, Pag. 85—85.

saameget som en Antydning til en national Scene. Det var udelukkende danske Skuespillere, som besørgede Publikums dramatiske Underholdning, og som Følge heraf blev Skuespillerens sociale Stilling ikke synderlig agtet. Da disse Skuespillere vare fremmede Mennesker, der betragtede sit Ophold her næsten som et Slags Exil og derfor blev her temmelig kort, saa Publikum i dem en Slags hjemløse Omstrejfere, der stod fuldstændig udenfor det sædvanlige borgerlige Liv. Det er den samme Opfatning, som man endnu den Dag i Dag kan gjenfinde i de norske Provindsbyer, hvis Scener udelukkende optages af omrejsende danske Skuespillertrupper. Med disse Omstændigheder *in mente* kan det ikke undre nogen, at man selv i en saa frisindet og oplyst Familie som den wergelandske, i de kjære Familiehensyns Navn af al Magt satte sig imod den unge Dames kjække Beslutning. Heller ikke var der Anledning for hende til at prøve sine Kræfter paa samme Maade, som Moderen i sin Tid havde gjort det; thi hin Theatermani, der florerede saa stærkt i Aarhundredets Begyndelse, havde nu maattet vige Pladsen for de alt opslugende politiske Interesser, som den nye Grundlov havde fremkaldt. Saaledes var det da atter stængt paa alle Kanter for den unge Pige, og hun maatte atter lægge en af sine Fremtidsdrømme i Graven.

III.

Imidlertid gik Aarene, og Camilla Wergeland var allerede kommen et godt Stykke ind i den Alder, da en Pige efter Datidens Begreber burde være forsørget. At det ikke har manglet paa milde Hentydninger fra Moderens Side i denne Retning, fremgaar af den Karakteristik, hun i sin Bog, «I de lange Nætter», giver af denne Dame[1]. I 1841 blev hun da, 28 Aar gammel, viet til den et

[1] „I de lange Nætter“, Pag. 47—48.

halvt Aar yngre Professor juris Peter Jonas Collett, en Mand, der har et Navn i den norske Lovhistorie paa Grund af sin Andel i Udarbejdelsen af flere vigtige Lovudkast, og som heller ikke var ganske uden Fortjeneste paa det literære Omraade, idet hans fine Smag og kvikke Pen gjorde ham til en af Dæmringspartiets bedste Stilister.

Ved dette Giftermaal blev hun fast Medlem af Kristianias Selskabsliv, hvori hun tidligere blot havde givet enkelte Gjæsteroller. Da hun her snart kom til at indtage en fremragende Plads, skulde man tro, at hun endelig engang var kommen i Omgivelser, der tilfredsstillede hende. Men nej. Allerede under sine «korte og sjældne Besøg i den store By» var hun efter eget Sigende bleven «udpeget som noget usædvanligt»; hun troede at have bemærket, at man «graadigt gav sig i Færd med at kommentere, uddiskutere og indregistrere hendes Væsen under visse usædvanlige Begreber: Excentricitet, Overspændthed, Forunderligheder af alle Arter med dertil hørende uundgaaelige Konsekvenser af praktisk-verdslig Umyndighed»[1]. «Man havde trykket Usædvanlighedens tvivlsomme Mærke paa min Pande, inden man kjendte mig, inden jeg tænkte, at nogen lagde Mærke til min ubetydelige Tilværelse.» Hvor dybt hun senere har følt sig krænket, og med hvilken lidenskabelig Bitterhed hun beklager sig over den Maade, hvorpaa man har behandlet hende, kan ses af mange Udtalelser i hendes Skrifter. Tydeligst og mest sammentrængt er imidlertid hendes Stemning kommen til Orde etsteds i hendes «Billeder fra Kristiania.»[2] Hun har her lagt Ordene i en af sine Personers Mund, uden at dette i nogen Henseende gjør dem mindre paalidelige som Udtryk for hendes egen personlige Følelse. Tvært-

[1] „Sidste Blade", II, Pag. 43—44.
[2] „Ved Løvfaldstid" (Kristiania 1867), Pag. 99—100.

imod har den Omstændighed, at hun her taler bag en Maske, bevirket, at hun udtaler sig mere bestemt og uforbeholdent, end naar hun ellers hist og her udtaler sig om den samme Sag for egen Regning.

«Har De nogensinde tænkt Dem en,» heder det, «der ved en Fejltagelse eller ved Intriger er sat ind i en Daareanstalt? Han maa enten dø, eller han vil ufejlbarlig blive det, han skal gjælde for. Enhver af Stedets retmæssige vil se i ham noget fra hans egentlige Væren abnormt, kun se de det alle forskjelligt. Enhver enkelt vil skue og hade i ham sin egen Modsætning. — Ikke meget anderledes har jeg følt mig tilmode i disse Aar, jeg har levet her i Kristiania, og, det smerter mig at sige det, især lige overfor mit eget Kjøn. De har alle paa forskjellig Maade misforstaaet mit Væsen. De regelrette Kvinder, de, hvem en lykkelig Stilling, i Forening med et heldigt Forhold af mere negative Dyder, giver en Sikkerhed, en Uantastelighed, der gjælder for Overlegenhed, og som maaske er den eneste, som taales, har kaldt mig excentrisk og forstyrret, de mere urolige, uklart higende, har ærgret sig over min Passivitet. De religiøst strenge har i mig set det fortabte Verdensbarn, de blot og bart verdsligsindede en Skrue, en kvindelig Særling. Enige har de kun været i den utrættelige, den smaalige Grusomhed, hvormed de har forfulgt og straffet i mig sine egne Hjærnespind. Overalt er dette Misforstaaelsens og Fordommens Fantom skredet frem foran mig, forstyrrende, fortørrende hver Glæde. Mennesker, hvem jeg med den varmeste Hu er fløjet imøde, og hvem jeg er vis paa sympathetisk vilde sluttet sig til mig, har modtaget mig koldt, har stødt mig tilbage, allerede berørt af dette Fantoms isnende Aande.»

Det er Ord saa bitre, saa heftige, at de i den norske Literatur kun har sit Sidestykke i enkelte af Ibsens Digte (f. Ex. «Mindets Magt»). Og dog er Camilla Collett

ikke fornøjet med dem; hun lader endnu sin Maske tilføje:

«Og dog har min Kreds forholdsvis været snever. Jeg har ikke hørt til dem, der ved nogen særegen Begavelse har hævet sig over Mængden. Jeg er en ejendommelig, en stærkt anlagt Natur, det har været min Brøde. En navnkundig Kvinde, o Gud, nej, saa ulykkelig har jeg ikke været! En Mand kan taale at være slagen til Navnkundighedens Pæl i Eders Land, han maa da have Nerver af Staal — en Kvinde kunde ikke holde det ud, hun maatte ende med fortvivlet at forbande sin Kaldelse.»

Man ser, at hun finder de ovenfor citerede Ord for svage til at karakterisere hendes egen Stilling; skulde denne iklædes Ord, da maatte der endnu stærkere, endnu bitrere Udtryk til.

Hun har da tidligt begyndt at leve paa Krigsfod med Hovedstadens Publikum. Hun har følt sig krænket, saaret, angrebet, saa skarpt og saa vedholdende, at hun er bleven indigneret og har begyndt at tage Offensiven, fra at være den angrebne er hun bleven Angriberen, og i hele 30 Aar har hun rettet Angreb paa Angreb mod dette Samfund for dets Aandløshed, Raahed, Bornerthed og Smaalighed. En stor Del af, hvad hun har skrevet, har da sin Forklaring i dette personlige Forhold til Kristiania Publikum. At dette Publikum har været meget slemt mod hende, og at hun paa sin Side har været altfor ømfindtlig, er vel noget, man let kan blive enig om; imidlertid er det ikke vor Sag at skifte Ret mellem de stridende Parter. Vi behøver ikke at undersøge, om Camilla Colletts Skildring er overdreven eller ikke; thi om Situationen end ikke har været fuldt saa slem, saa har hun dog faktisk følt og opfattet den saaledes, og dette er naturligvis Hovedsagen. Men denne Følelse, hvad er den nærmere betragtet andet end den gamle Ensomheds-

følelse blot i en ny Form, der er endnu mere fortvivlet, fordi den er den sørgelige Modsigelse, som hun selv har kaldet «Menneskevrimmelens Ensomhed», «Undtagelsens Martyrskab», Følelsen af at staa isoleret midt i Sværmen. For hende med hendes stærke Trang til Selskab og Lykke maa det have været en Skuffelse ikke ulig den, som Rejsende i Ørkenen føler, naar de, trætte og tørstige, ser en Oase foran sig med dejlige, skyggefulde Hvilesteder og friskt Vand for lidt efter at opdage, at det hele har været et Blændværk, et *Fata Morgana*. Og i visse Henseender har hendes Situation været endnu værre, thi hendes Deltagelse i Kristiania Selskabsliv bød hende ikke blot ikke den ventede Glæde, men den voldte hende endogsaa Ubehageligheder og Sorger. Intet Under derfor, at hendes Melankoli stadig blev forøget, medens hendes Trang til Lykke vedblev at være utilfredsstillet og derfor stadig tiltog i Styrke.

IV.

Samme Aar hun blev gift, debuterede hun som Forfatterinde med flere smaa Artikler i «Den Konstitutionelles» Feuilleton, den samme Feuilleton, hvori Welhaven skrev sine udmærkede «Billeder fra Bergenskysten», P. J. Collett sine aandrige Kritiker og Asbjørnsen og Bernhard Herre sine Skildringer af norsk Natur og Folkeliv. Hun kom da som Forfatterinde med en Gang midt op i det fineste og aandrigste Selskab, og for ikke at stikke af maatte hun gjøre sig Umage for at være ligesaa fin og ligesaa aandrig som de. At denne Omstændighed har bidraget sit til at udvikle hendes formelle Virtuositet, tør vel anses hævet over al Tvivl.

Hendes første Debut, en Skildring af «En Dag ved Ejdsvoldsbrønden» er noget ubehjælpsom, lidet interessant og temmelig ubetydelig. Den næste derimod, der bærer den fordringsløse Titel: «Et Stykke af en

norsk Dames Brev til en dansk» er meget karakteristisk og meget interessant. Saavel Stil som Tankegang viser, at Camilla Colletts Ejendommelighed allerede er i Anmarsch. Brevet er hverken mere eller mindre end et skarpt og overdrevent strengt Angreb paa Fru Gyllembourg, nærmest foranlediget af hendes dengang netop udkomne Novelle «Nær og Fjærn». Fru Collett kan ikke finde tilstrækkeligt stærke Udtryk for sin Misfornøjelse med Forfatterinden af «En Hverdagshistorie». Hun beskylder hende for at være «blottet for Begejstring», «illiberal», «bornert», «selvgod» og «stillestaaende», hun paastaar, at Fru Gyllembourg har øvet en uheldig Indflydelse paa «det kjøbenhavnske Hverdagsliv», hun beklager, at den danske Forfatterinde har «skrevet 14 Bind i Stedet for 4» o. s. v. — Hvad er det dog, der har bragt Camilla Collett saaledes i Harnisk? Hvad kan det være, som har stødt hende saaledes i Fru Gyllembourgs uskyldige Noveller? Svaret maa blive dette: For det første har Fru Gyllembourgs Tilfredshed med sine Omgivelser i høj Grad stødt hende, der følte sig saa lidet tilfreds, og for det andet har hun med sin stærke, ejendommelige, skarpt udprægede Individualitet følt sig yderst ubehagelig berørt af det svage, almindelige og bløde i Fru Gyllembourgs Kvindeportrætter. Den vordende Forkjæmperinde for Kvindernes Emancipation fandt disse Kvinder altfor tamme, altfor «elskværdige», altfor faareagtige. Den Maade, hvorpaa Fru Gyllembourg priser Resignationen og Uselvstændigheden som ideelle Egenskaber hos Kvinden, kunde ikke andet end oprøre Fru Collett, der baade theoretisk og praktisk havde sluttet sig til et andet Kvindelighedsideal. Hvis Fru Gyllembourg havde Ret, maatte jo Camilla Collett være en højst uideel Kvinde, og saaledes har hun da følt denne Forherligelse af den «milde lunkne Passivitet», disse «reglementerede Dyder», denne «traditionelle Elskværdighed» som et per-

sonligt Angreb — deraf hendes Heftighed og hendes Overdrivelser. Det er i denne lille Artikel ikke blot to forskjellige Individualiteter, der tørner sammen, det er to typiske Repræsentanter for forskjellige Tidsaldre og forskjellige Forhold: Kvinden saaledes som hun udvikledes i Absolutismens Dage under et tomt, overforfinet Selskabsliv, og derfor tam, uselvstændig og svag som det, og Nutidens Kvinde, opvoxet i et frit Land, derfor ogsaa fordrende sin Del af Friheden, under et raat men kraftigt og forjættelsesrigt Demokrati og derfor ogsaa kraftig, selvtillidsfuld og hensynsløs som det.

I de følgende Aar skrev og udgav Fru Collett største Delen af de Smaating, som hun senere samlede og udgav under Titelen «Fortællinger». «Eventyrsara og hendes Datter» er en Bearbejdelse af en Feuilleton «Badeliv og Fjeldliv», som stod at læse i «Den Konstitutionelle» for 1843, «Ved Badet og i Dalen» er ligeledes en Bearbejdelse af samme Feuilleton med Benyttelse af enkelte Momenter af «En Dag ved Ejdsvoldsbrønden». «Kongsgaard» saa først Lyset i Asbjørnsens «Hjemmet og Vandringen» og «Et Gjensyn» i det af samme Forfatter udgivne «Vinterskrift», «Ydale». Idet disse Sager først er samlede 6 Aar efter Udgivelsen af «Amtmandens Døttre», ere de blevne malplacerede i Publikums Bevidsthed. Og heri er Fru Collett selv Skyld, idet hun ikke blot har udgivet dem uden al Kommentar og uden at datere dem, men endogsaa paa et andet Sted har udtalt sig, som om de virkelig vare forfattede efter hendes Mands Død og efter Udgivelsen af «Amtmandens Døttre». Om sin Debut som Forfatterinde har hun nemlig i 1868 udtalt sig saaledes:

«Jeg ved egentlig ikke, hvordan jeg er kommen til at skrive. Fangen, der med sit Blod optegner sine Bekjendelser paa en Strimmel Tøj, kunde maaske ligesaa godt svare derpaa. Jeg sad dog længe, længe i den

Varetægtscelle, som kaldes Kvinde, inden det faldt mig ind at skrive paa Lappen. Forvandlingen foregik pludselig og i de Aar, man mindst tænker, at den kunde foregaa, da man allerede afslutter med Livet. Jeg havde indtil da levet for mine Pligter inden Husets Grænser. Jeg havde oplevet den største Sorg, der kan ramme et Menneske, og jeg beredede mig allerede muligst fattet paa den Skjæbne, der forestod mig: en Enkes Lod. En Enkes Lod, og i vort Land! Jeg beredede mig dertil, men selv den kjækkeste kan ikke indestaa for sig, naar han staar Ansigt til Ansigt med det forfærdelige, og saa er der i Afgjørelsens Øjeblik undsluppet mig et Skrig, mit Livs længe tilbageholdte. Man fortalte mig, at dette var en Digtning, at det stemplede mig til Forfatterinde.»[1]

Forsaavidt hun her daterer sin Optræden som Forfatterinde fra Tiden efter sin Mands Død og karakteriserer «Amtmandens Døttre» som sit første Arbejde, er denne Udtalelse ukorrekt og vilde virke yderst vildledende, hvis man ikke vidste bedre. Thi trods sine mange og store Fejl er «Amtmandens Døttre» saa betydelig i Indhold, saa ejendommelig i Behandlingen og saa overlegen i Formen, at den vilde være et af de besynderligste literære Fænomener, hvis den virkelig var et Debutarbejde. Saa langt fra at være et Udgangspunkt maa denne Bog betragtes som Resultatet af en Udvikling, og denne Udvikling er da foregaaet i hendes Ægteskabsperiode. I Virkeligheden maa da en stor Del af de i «Fortællinger» optagne Smaating opfattes som Studier og Udkast til «Amtmandens Døttre.»[2] Medens vi i denne Bog ser hendes Aand fuldt udviklet udfolde sine Vinger, har hun

---

[1] „Sidste Blade", I, Pag. 11—12.

[2] Jeg fremhæver dette Punkt, fordi det er blevet overset af et Par Forfattere, der i norske Blade har behandlet Fru Colletts Værker.

i disse Arbejder ikke rigtig taget sig selv i Besiddelse; det gaar hende, som det gaar Fugleungen, hvis Fjedre ikke er rigtig udvoxede: den føler Flyvedriften i sig, og saa styrter den sig ud af den hjemlige Rede, ud i Verden og flagrer og flagrer. «Flyvedriften» er her hos Camilla Collett af dobbelt Natur; dels er det hendes stilistiske Anlæg, der melder sig og vil benytte enhver Anledning til at prøve sig, dels er det hendes Livserfaringer, hendes Anskuelser, hendes Opfatning af Problemer og Forhold, der trænger ind paa hende og fordrer at udtrykkes. Men endnu er hun ikke kommen fuldstændig til Klarhed; med Nøjagtighed ved hun endnu ikke, hvad hun vil sige, og derfor kan hun heller ikke rigtig finde en passende Form for sine Tanker. Hun begynder (i det ovenfor omtalte «Brev» og i en Artikel betitlet «Strikketøjbetragtninger»[1]) med at fremsætte sine Anskuelser i rent abstrakt ræsonnerende Form, men dette tilfredsstiller hende ikke, og saa forsøger hun at iklæde dem en mere konkret Dragt. Det første Tilløb, hun gjør i denne Retning, er den ovenfor nævnte Skitse «Badeliv og Fjeldliv».[2] Hun har her villet lægge sin Tanke ind i en Fortælling, og hun har valgt en virkelig Begivenhed, der svarer til hendes Øjemed; men dernæst har hun øjensynlig ogsaa havt en anden Hensigt: nemlig den, at skildre den Natur, hvori hun færdedes som Barn. Saa har hun da hyllet den lille Livshistorie, hun vilde fortælle saaledes ind i Naturskildringer, at den tager sig ud som en liden Episode. Hun har nemlig ikke formaaet at tvinge de to Formaal sammen, og derfor falder hendes Skitse fra hinanden i to Dele. Det interessante ved denne Artikel knytter sig

---

[1] „Den Konstitutionelle“ 1842 Nr. 82 og 83 (ikke 1843, som hun selv urigtigt har angivet i „Sidste Blade“, III, Pag. 41, hvor Artiklen findes optrykket).

[2] „Den Konstitutionelle“ 1843, Nr. 134 og 135.

hovedsagelig til den lille Historie. Sara Sandmark, «den strunkeste Pige i Bygden», er kommen hjem fra sin Tjeneste i Kjøbenhavn, hvor hun er forlovet med en Tapetmagersvend. Dagen før hun skal rejse tilbage for at giftes, er hun Gjæst i et Bryllup i Bygden. Hun vil tidlig hjem, men en af Gjæsterne kommer og beder hende om en Dans endnu. Han «trygler», og hun giver efter. Da rammer en Hallingdanser hendes Næse med sin jernskoede Hæl. Hun føres bort, Dansen fortsættes «som om intet var paa Færde. Hvad var det ogsaa i Grunden? Stakkels Sara! — en Fremtid var spildt . . . en Fremtid, en Kjæreste — en Næse.» Hun er vanæret for hele sit Liv og løser derfor Tapetmageren fra hans Løfte, idet hun underretter ham om Ulykken; og trods sine tidligere Forsikringer om evig Troskab i Liv og Død sender han hende dog Ringen tilbage. Efter flere glædeløse Aars Forløb gifter hun sig med en gammel, fattig Enkemand med mange sultne Børn, og Resten af sit Liv tilbringer hun som hans Hustru i Nød og Fattigdom. — Denne lille Historie ligner de smaa Skitser, Billedhuggerne plejer at gjøre, før de former en stor Figur: det er et raat Udkast, der kun ganske løselig angiver de almindeligste, vigtigste Konturer; om fin, gjennemført, detailleret Udførelse er der naturligvis ikke Tale. Men holder man sig til Konturerne, har man «Amtmandens Døtre» i Omrids. Sara Sandmarks Skjæbne, det er Sofies i Amtmandens Døtre: først et Kjærlighedsforhold, der har alle Betingelser for at blive lykkeligt, saa en tilfældig Begivenhed, der styrter hele Lykken i Grus, og saa efter lang Sorg og Ulykke et Konveniensægteskab, det er Gangen i begge Skildringer. Men hvad der i Saras Historie skildres paa et Par Sider antydningsvis og uden psychologisk Forklaring og Begrundelse, det optræder i Sofies som to tykke Bind, udførligt og nøjagtigt gjennemført og begrundet. Forholdet mellem de to Arbejder er

Skitsens Forhold til Statuen blot med den Forskjel, at Camilla Collett endnu ikke havde tænkt paa at skrive «Amtmandens Døttre», da hun fortalte Eventyrsaras Liv. Med en Gang gaar hun da lige løs paa Grundproblemet i sit Hovedværk: Modsætningen mellem Kjærlighed og Konveniensægteskab, og hun behandler det ikke roligt og overlegent, men med en indigneret Bitterhed, der uvilkaarligt bringer Læseren til at mindes hin Sorg i Forfatterindens Liv, som vi tidligere har hørt hende omtale.

Da hun efter fire Aars Forløb udsendte sit næste novellistiske Arbejde, Skitsen «Kongsgaard», havde hun udviklet sig betydeligt. Man finder her ikke blot «Drift til at flyve», men virkelig Evne til at bruge sine Vinger, dog flyver hun endnu ikke højt, heller ikke langt, ja ikke en Gang fuldstændigt sikkert; det hele er en fin og graciøs Flagren. Ogsaa her er en liden Historie hyllet ind i egne Oplevelser: Barndomsindtryk fra en af Nabogaardene i Hjembygden, men de ere her smeltede mere sammen til et Hele, saa at Oplevelserne ikke længere blot er Ramme, men virkelig en Slags Baggrund i Billedet. Den Historie, hun fortæller, foregaar i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, og der er over den hele Skitse udbredt en historisk Lokalfarve, der er saa gjennemført, at den træder frem i alt, lige fra den gamle adelige Frøken og ned til den dobbelte Glaskuppel med Kanariefuglen inderst inde og Guld- og Sølvkarperne udenom «den stakkels Fange». Stilen staar i det væsentlige i Samklang med det øvrige; en fin Puddersky af vore Oldefædres Parykker stiger op af den: disse gamle lidt snirklede Vendinger fra Rokokotiden, dette fine Stænk af Sentimentalitet, disse undselige Omskrivninger, der dæmper Følelsernes Skrig, saa det høres som en Hvisken, alt er her anvendt med en Omtanke, et Maadehold og en Sikkerhed, der viser, at Forfatterinden her har havt Virkeligheden at holde sig til.

Men bag denne gamle og afblegede Dragt kan man høre Fru Colletts eget Hjerte banke. Hvem indser ikke, at der ligger noget personligt oplevet bag en Skildring som denne.

«Aldrig har to fjendtligere Naturer mødt hinanden end min Broders og Tønders. I det første Blik, disse to kastede til hinanden, laa en evig Stridserklæring. Konrad var Adelsmand med Liv og Sjæl, urokkelig, ubønhørlig i sine Principer; det hemmelige Forhold mellem Mathilde og Tønder, der ikke kunde undgaa hans mistænksomme Blikke, tjente kun til at modne Hadet. Paa sin Side æggede Tønder det ved den frejdige Maade, hvorpaa han satte sine Anskuelser mod hans. Han var allerede dengang paavirket af de hemmelige, demokratiske Bevægelser, der gik forud for det store Udbrud, vi har oplevet. Det var en evig, skjult Krig! Konrad, der var koldblodig og selvbeherskende, forstod saa godt i tusinde umærkelige Udfald at træffe Tønders stolte, heftige Gemyt, og det var kun Mathildes og Mamas Nærværelse, der forhindrede alvorlige Udbrud.»[1]

Hvem forstaar ikke, at Fru Collett har hentet Ideen til denne Skildring fra sine egne Erfaringer i den ulykkelige Stilling, hun indtog, midt mellem de to Partier, der faa Aar forud havde bekjæmpet hinanden paa Liv og Død, knyttet som hun var til dem begge med de stærkeste og ømmeste Baand? Paa dette Punkt udstrækker imidlertid Ligheden sig kun til de citerede Ord. Dybere og mere betydningsfuld er derfor den anden Parallel, der kan drages, Parallelen mellem Fortællingens Grundforhold og hendes eget Liv: det er nemlig atter hin ulykkelige Ungdomskjærlighed, der har inspireret hende og bragt hende til at benytte den virkelige Begivenhed, der synes at ligge til Grund ogsaa for denne Fortælling. Klokkerdatteren

---

[1] „Fortællinger“, Pag. 28—29.

Sara er omdannet til den unge Adelsfrøken Mathilde; i Stedet for den knuste Næse har man faaet et falskt Brev som Aarsag til den ulykkelige Katastrofe. Forskjellen er kun den, at Sara gifter sig ind i Husmandsstuen, medens Mathilde dør, efterat Bedrageriet er opdaget, fuld af Haab om, at Tønder, hvis Død man har skjult for hende, snart vil komme til Glæde og Bryllup. Her forekommer altsaa intet Konveniensgiftermaal, men i Stedet for slutter Fortællingen med disse tunge Ord: «Hvi sørger vi over de døde? Hvor ofte, naar vi fortvivler over Tabet af vore Kjære, har [ikke] Døden været en god, medlidende Aand, der bar dem over den Afgrund af Smerte og Skuffelse, som Livet holdt beredt for dem.»[1]

Camilla Colletts sidste Arbejde i denne Periode var Novellen «Et Gjensyn», der forsaavidt er mærkelig som Forfatterinden i den lader et paa gjensidig Tilbøjelighed bygget Ægteskab faa et ulykkeligt Udfald. Imidlertid er det ikke dette Forhold, der har bevæget hende til at skrive denne Novelle. Hvad hun har villet fremstille er den forsmaaedes Følelser og Tanker, og derfor danner det lidet tiltalende unge Par kun en Baggrund for Novellens «Jeg», den noble unge Kandidat, som med sin ulykkelige Kjærlighed tager sig ud i dette Selskab som Svanen i Andersens Eventyr blandt Hønsene og Ænderne. Og her staar vi altsaa paa Forfatterindens egen Grund samtidig med at vi paany staar ved Indgangen til «Amtmandens Døttre»: ved Indgangen til den forsmaaede Margrethes Martyrium og til Sofies Fortvivlelse, da hun tror at se sin Kjærlighed ringeagtet.

V.

Da Camilla Collett havde været gift i to Aar, begyndte nye og stærke Sorger at bryde ind over hende.

---

[1] „I de lange Nætter“, Pag. 52.

I 1843 døde hendes Søster og hendes Moder. «Vi havde ikke været noget rigtigt for hinanden, vi kunde ikke være det», udbryder hun ved Tanken om Moderens Død[1]; men netop derfor sørgede hun saameget stærkere: «Den Dag, da hun blev begraven, gjemte jeg mig i den fjerneste Vraa nede i Dalen, jeg holdt Hænderne knuget for Ørene for ikke at høre Klokkerne. — — Jeg troede, det var umuligt, at et Menneske kunde græde saa ustandselig, som jeg græd den Dag.»[1] I 1845 mistede hun en af sine kjæreste Veninder og sin Broder Henrik,[2] og tre Aar efter gjorde Døden atter sine Rettigheder gjældende ligeoverfor en af hendes Kjære; den berøvede hende hendes Fader, som hun synes at have elsket med en rørende, dyb Kjærlighed og hvis dybe Tungsind hun i de sidste Aar uden synderligt Held havde forsøgt at formilde, idet hun med Smil paa Læben, med Graad i Hjertet anvendte al sin Opfindsomhed for at adsprede ham. Saa gik atter tre Aar hen, da mistede hun sin Mand, den eneste af sin nærmeste Slægt, hun endnu havde tilbage. Slaget rammede hende med en saadan Styrke, at det i Begyndelsen var hende umuligt at tro det. «To eneste paa en Ø midt i det store, øde Hav,» udbryder hun i «Den første og den sidste Nat»,[3] — «den ene bliver igjen — hvorledes kan man ogsaa fatte det? — Ak, først i de lange, lange Bekymringens Nætter, der følger efter —, lærer man at fatte, at det er sandt! fatte, at noget saa grusomt kan

---

[1] I de lange Nætter Pag. 52.

[2] Om hendes Forhold til ham „I de lange Nætter“ Pag. 243, hvor det blandt andet hedder: „Vore Veje skiltes, maatte skilles, for aldrig mere hernede at forenes. Min Broder! det er ikke saa, at jeg troløs forlod dit Spor, jeg kunde blot ikke følge dig i den vilde Larm. Paa den stille Vej, jeg maatte gaa, har jeg staaet og skuet ud og ventet og ventet med Smerte, men du kom ikke tilbage.“

[3] I de lange Nætter Pag. 270.

ramme en, som at man kan være to paa en vild Ø og blive alene igjen.»

I Løbet af otte Aar havde da den strenge, ubønhørlige Død sex Gange løftet sin kolde Haand mod en af hendes Kjære. Hvor maa ikke hun, der trængte saa meget til mild Kjærlighed, have krympet sig under Slagene! En for en faldt alle de, som havde staaet om hende og givet hende Ly og Beskyttelse. Nu var de borte alle, alle, og saa var hun da i strengeste Forstand, hvad hun tildels allerede havde været som Barn og gjennem sit hele Liv: den ensomme, forladte, som ingen brød sig om, og ingen tog sig af. Med sine fire smaa Drenge og en liden Enkepension sad hun nu og gyste ved Tanken paa «det forfærdelige»: «en Enkes Lod her i vort Land!» — Hun var forholdsvis ung endnu, ikke mere end 39 Aar gammel, og dog havde hun allerede oplevet saa meget sørgeligt, at et Menneske i Almindelighed neppe oplever halvt saameget i 70 Aar. Hun havde haft en trist Barndom, der tidlig havde ødelagt det friske, ubevidste i hende. Hendes Ungdom var tidlig bleven formørket af Skuffelser og bristende Illusioner. Som moden Kvinde havde hun følt sig saaret og krænket og stødt haardt tilbage i sig selv, og da hun havde faaet sit eget Hjem, begyndte Døden at herje saa slemt i hendes Omgivelser, at hun ikke fik Tid at glæde sig ved det, før det var for silde, før det var sprængt og hun sad alene tilbage. Hvor faa lykkelige Øjeblikke havde hun ikke at skue tilbage paa, hvor liden var ikke den Glæde, hendes Minder kunde forskaffe hende! Og dog var det til Minderne, hun hovedsagelig var henvist for Resten af sit Liv! Fremtiden existerede ikke for hende. Et Liv i stille, tilbagetrukken Resignation, et Liv, der hovedsagelig vilde blive optaget af en sørgelig Kamp for den materielle Tilværelse, et Liv, hvis daglige Løsen vilde være at savne og at undvære — se der, hvad hun gik imøde. Hun, der havde opsparet en saa stor Sum af brændende

Lyst til at leve, skulde da i Virkeligheden afslutte med Livet — uden at have levet. At resignere var ikke hendes Sag. Er der nogen som hverken theoretisk eller praktisk har kunnet naa til Resignationen, saa synes det at være Camilla Collett; for hende har den altid stillet sig som et sørgeligt, men nødvendigt Onde, som en stor Ulykke, der hjælper Menneskeheden til at bære de smaa Ulykker. Og dette er ganske naturligt; thi det forholder sig med Aanderne som med Legemerne: jo større de er, desto mere Næring trænger de; og i Camilla Collett boede der en stor og kraftig Aand, som ikke vilde finde sig i at sættes paa halv Ration. Det var derfor, hun heller ikke kunde nøje sig med at leve for sine Børn; det var vistnok en kjær og stor Opgave, men ikke stor nok for hende. Hendes Begavelse laa nu engang ikke i den Retning; den fordrede andre og større Opgaver. Sin gamle Tilbøjelighed for Theatret kunde hun nu heller ikke følge; det var de tragiske Roller, som havde fristet hende, og hun var nu for gammel til at begynde i dette Fag. Var der da ikke en eneste Lysstraale at øjne i dette forfærdelige Mørke? Var der da ikke en eneste Aabning i «denne Varetægtcelle», hvorigjennem det var muligt at trænge sig ud til Lyset og Livet. Jo muligens gaves der dog en Udvej; den tjente i alle Fald til at dulme Sorgen, om ikke til andet. Hvad hun hidtil havde drevet som et Slags Dilettantisme, blev hende paa denne Maade en Nødvendighed, og saa tager hun da fat paa den Pen, som hun før havde øvet sig i at bruge, men som de sidste Aars tunge Sorger havde slaaet ud af Haanden paa hende.

VI.

I denne Tilstand af Forladthed og Haabløshed blev altsaa «Amtmandens Døttre» skrevet. Hvad Under da, at den Stemning, der slaar os imøde fra denne Bog er Haabløshedens og Fortvivlelsens. Vi ser jo Gjenstandene

om os i Lys af vor egen Sindsstilstand; hvad Under da, at denne Forfatterinde synes, at det lyse er graat og at det graa er kulsort; hvad Under, at hendes Fortælling blev ensidig, overdreven, urigtig i sin Opfatning af Forhold og Tilstande. Da Bogen udkom, bebrejdede Kritiken hende, at hun havde ladet Hovedpersonernes Forhold ende ulykkeligt; det var et Misgreb, et Brud paa Grundtanken, sagde man. Et Misgreb var det uden Tvivl, men hvor tilgiveligt var det ikke: hvorledes skulde hun kunne skildre en Lykke, hun ikke kjendte, og som hun havde tabt Troen paa? Et Brud paa Grundtanken var det paa en Maade ogsaa, men hvor let forklarligt: hvorledes skulde hun kunne ramme sikkert, der selv var saa haardt rammet? Man bebrejdede hende endvidere, at hun havde gjort det eneste Par, der i Fortællingen stifter en Forbindelse under gunstige og lykkevarslende Omstændigheder, saa ubetydeligt, at det hele Forhold blev latterligt; men er det i Grunden ikke ganske naturligt, at hun, der havde siddet i saa lange Tider og længtes efter Glæde og Lykke uden at finde andet end Sorg, tilsidst havde begyndt at nære et Slags Uvillie mod de lykkelige, havde begyndt at ringeagte dem, hvis Sjæl Sorgen ikke havde uddybet saaledes, som den havde gjort det med hende. For os, der ikke recenserer Værket, men kun stræber at forstaa det som et Udtryk for en ejendommelig Personlighed og dennes ejendommelige Stemning, forvandler disse Fejl sig til interessante og lærerige Træk.

I Fortællingen drager hun tilfelts mod den gamle umoralske Opfatning af Ægteskabet som «Kvindens Brødstudium», denne hule Lære, der gaar ud paa, at, da det næsten aldrig falder i en Kvindes Lod at ægte den hun elsker, og da det dog er hendes Bestemmelse at ægte nogen, eftersom den ugifte Stand er den aller sørgeligste, saa bør hun tage den første den bedste nogenlunde anta-

gelige Aspirant, der melder sig.[1] Mod denne Lære hævder hun, at alle Forbindelser, der grundes, uden at den kvindelige Følelse er taget med paa Raad, er og maa være ulykkelige, og at kun de, der bygges paa gjensidig Kjærlighed kan være lykkelige, men da hun er enig med Repræsentanterne for den Opfatning, hun bekjæmper, i, at det næsten aldrig falder i en Kvindes Lod at ægte den, hun elsker, og da hun desuden deler den Anskuelse, at den ugifte Stand er meget sørgelig, synes Resultatet kun at blive det fortvivlet triste, at for en Kvinde gives der i de fleste Tilfælde ingen Lykke at opnaa under vore Forhold. Og i Kraft af denne mørke, fortvivlede Betragtningsmaade lader Forfatterinden alle Bogens Kvinder gaa tilgrunde; selv Sofie, der allerede holder Lykken i sine Hænder, faar derfor ikke Lov at beholde den, men taber den paa Grund af en Række ubetydelige og tilfældige Omstændigheder.

Der er altsaa to Præmisser, hvorpaa dette sørgelige Resultat er bygget. Den ene (at det næsten aldrig falder i en Kvindes Lod at ægte den hun elsker) er en Overdrivelse, der finder sin direkte Forklaring i Forfatterindens mørke Sindsstemning. Den anden (at den ugifte Stand er meget sørgelig) bunder i hendes Syn paa Kvindesagen. Hun, der paa Grund af sit Naturel hadede Ensomheden og Forladtheden som en Ulykke, kunde ikke naa frem til den eneste Mulighed for en Forbedring i Forholdet mellem de to Kjøn; Kvindens fuldstændige Ligestillen (vel at mærke ikke Lighed) med Manden. «Dette springer langt ud over vore Ønsker», lader hun Margrethe skrive om George Sands Hævden af denne Ide, «det virker kun frastødende. Nej — det forstaar vi ikke. Til evige Tider maa Manden blive vor naturlige Støtte og Beskytter. Ve den, der maa undvære denne Støtte, og ve enhver,

[1] Amtmandens Døttre I., 135.

der tror at kunne undvære den. Hos os er Ægteskabet den eneste Havn og Frelse.»[1] Men idet hun, bunden af sine individuelle Ejendommeligheder, ikke har kunnet indse, hvad vore Dages Forkjæmpere for Emancipationen saa klart har forstaaet, at det er paa dette Punkt, paa det økonomiske, sociale og politiske Omraade, man maa tage fat, hvis man vil opnaa en Forbedring af Misligbederne i Forholdet mellem de to Kjøn, er hun kommen til at ville Resultatet uden at ville dets Forudsætninger, Sejren uden Kamp, og denne Halvhed hævner sig: idet hun selv skal forsøge at angive et Middel mod Ondet, løber hun sig fast i et umuligt Paradox. Dette Paradox fremsættes i «Margrethes Optegnelser»[2] og lyder i sin Helhed saaledes:

«Naar det var muligt, burde Mændene aldeles ikke vælge. De vælger mest efter sandselige Indskydelser, de sætter Besiddelse over alt.

Kvinderne burde heller ikke vælge. De er saa lidet udviklede, at de ikke engang kan vælge fornuftigt af Fornuft. Man vilde forfærdes ved at se de Motiver, der ofte bevæger dem til at tage imod et Tilbud.

Der er blot et, der i Sandhed bør vælge, og det er den kvindelige Kjærlighed.

Mændene vælger som Daarer og bøder som Martyrer.

Af alle de drømte og virkelige Egenskaber, der fængsler ham hos hende, hans Valg falder paa, glemmer han blot en lille ubetydelig, det er hendes Kjærlighed.

Mærker han, at den lille Ting mangler, saa tænker han: den kommer nok.

Alle Mænd tror sig Pygmalioner, der tidsnok kan belive Galathea, naar den Tid kommer, da hun nødvendigvis maa stige ned af Piedestalen.

[1] „Amtmandens Døttre“, I, Pag. 158.

[2] „Ibid.“, I, Pag. 155—157.

Men Ægteskabet tænder neppe nogen Kjærlighed; der bør tvertimod bringes et dygtigt Fond med for at holde det ud.

En Mand kan, selv om han ikke er nogen øm Ægtemand, være en brav Ægtemand. Han kan røgte sit Kald lige ivrigt, lige samvittighedsfuldt. Hans Pligter har en bestemt Begrænsning.

En Kone maa være øm, skal hun være brav. En Kones Kald har ikke saadanne Grænser. Det bestaar i en Skare ubestemmelige, forskjelligartede, navnløse Enkeltheder, usynlige som Duggen, der falder, og som blot faar deres Betydning gjennem det Sindelag, hvoraf de udgaar. I dette, i Kjærligheden, ligger dets Ubegrænsethed. Uden denne skrumper det ind til et Aag, en triviel Pligtfølelse, hvori det øjeblikkelig søger sin Begrænsning.

En Mand kan sidde hele Dagen ved sin Pult, uden en eneste Gang at tænke paa hende, for hvem han dog arbejder. Derimod tænker han meget paa, hvorledes den Afhandling, han arbejder paa, vil tage sig ud i Bladet, og hvad Virkning den maaske har paa næste Forfremmelse.

En Kone, der elsker, tænker alene i al sin Gjerning paa ham. Til ham, for ham, ved ham alt. Han er hendes Ærgjærrighed, hendes Offentlighed, hendes Statsraadsafdeling.

Det er mærkværdigt, hvorledes man kan føle, idet man træder ind i et Hus, om denne belivende Gnist er til Stede eller ej. Man mærker det ordentlig paa Atmosfæren inde i Stuerne. Hvor den raader, vil alt have et mildt, beaandet Skjønhedens Præg, hvor den mangler, er alt dødt, koldt og nøgternt, selv i den rigeste Omgivelse. Enten river hun sig da med Magt løs af Aaget, og lader Maskineriet gaa som det kan, medens hun søger at døve sit Liv udenfor Huset, eller hun gaar rent op i det, hun selv bliver en knarrende Maskine, som man helst undgaar.»

Altsaa, da Mandens Kjærlighed er en rent forsvindende Faktor i den ægteskabelige Lykke, medens den kvindelige Kjærlighed er Hovedfaktoren, saa vilde de fleste lykkelige Ægteskaber stiftes, naar man lod den kvindelige Kjærlighed have afgjørende Stemme ved Valget.[1] — Hvem finder dette Forsøg paa at løse Knuden heldigt? Hvem tror paa, at dette Paradox vilde medføre de forønskede Resultater, om man prøvede paa at gjennemføre det? Hvem tror, at det overhovedet bærer Gjennemførelsens Mulighed i sig? Ingen. Ikke engang Forfatterinden selv. I Fortællingen vover hun ikke at gjennemføre det, og den hele Tankerække er jo hængt op i dette tvivlende: «naar det var muligt.»

Men Fru Collett har villet noget mere med «Amtmandens Døttre» end at skabe et Udtryk for sine Anskuelser paa dette Omraade. Hun har samtidig villet frembringe et Kunstværk. Hun har derfor opgivet den friere og mindre fordringsfulde Form, som hun havde anvendt i sine tidligere Fortællinger, og som der var paa sin rette Plads, idet det altid var et «Jeg», en, der deltog i Begivenhederne, som fortalte. Hun har villet skabe en Roman, et kunstnerisk Hele, der skulde synes at have udviklet sig af sig selv ifølge indre organiske Love.

---

[1] Sammenlign „Sidste Blade“, II, Pag. 15, hvor Tendensen i „Amtmandens Døttre“ omtales saaledes: „Jeg har i hin Fortælling bestræbt mig for at indsætte Følelsen (naturligvis den kvindelige Følelse) i sine Rettigheder, har søgt at vise, at en sand kvindelig Kjærlighed altid burde finde sin Gjenstand, at den aldrig, hvad Mangler den kunde møde i denne — vi forudsætter da naturligvis ikke saadanne Fejl og Laster, der vilde nedsætte en ædel Kvinde, om hun oversaa dem — burde kunne bedrages, at der gives kun en virkelig Skuffelse, den ikke at faa leve for den Udvalgte, jeg har villet vise, hvor uvorrent, hvor uforsvarligt ringeagtende Samfundet behandler dette Menneskelivets dyreste, ædleste Stof, og at næsten alle Ulykker inden Familien og Ægteskabet har sin skjulte Grund i, at dette spildes.“

Derfor skal Fortællingen her være rent upersonlig, derfor søger hun at honorere Romanens Fordringer til Komposition, kunstnerisk Afrundning og psychologisk Dybde. Men dette har ikke lykkedes for hende. Hendes Anlæg har her bundet hende en Lænke om Benet, som hun ikke har formaaet at slide.

En Romanforfatter maa have set meget og tænkt meget; hans Sjæl maa være fyldt med en Rigdom af mangeartede Indtryk; derfor maa han færdes meget blandt Menneskene, han maa iagttage dem i de forskjelligste Situationer, han maa selv befinde sig i de forskjelligste Situationer og gjennemleve de forskjelligste Stemninger. Har han paa denne Maade samlet sig en Mangfoldighed af Forestillinger om Menneskene, og har han reflekteret tilstrækkeligt over dem til at have en Opfatning af Mennesket og Livet, saa er han i Besiddelse af to Betingelser for at være Romanforfatter. Men disse Iagttagelser og denne Reflexion er kun Romanens Raastof; de maa optages i hans Fantasi, som forbinder og adskiller, tilføjer og fradrager, omformer og renser Raastoffet, til alt er som det skal være, indtil Produktet træder frem som et fuldfærdigt Kunstværk. Derfor er Fantasien Romanforfatterens Hovedevne; uden den bliver hans Værk intet Kunstværk, og han selv blot en Referent. Besidder han den derimod, vil han ikke blive staaende ved de enkelte Kjendsgjerninger, han vil trænge ind bag dem, han vil aflure dem deres dybeste Hemmeligheder, han vil faa dem til at betro sig Individets Væsen og Aarsag, og han vil lære os gjennem sin Fremstilling at faa Øje paa dette; af det, han har iagttaget, vil han kunne slutte sig til det, han ikke har iagttaget; han vil kunne beregne Virkningerne af disse Ejendommeligheder, han vil altid vide, paa hvilken Maade hine Karaktermærker vil yttre sig, hvorledes dette eller hint Individ vil forholde sig i denne eller hin Situation. Men dette lykkes ham kun,

naar han kan omdanne sig til de Individer, han vil skildre, naar han kan fornemme med deres Sanser, tænke deres Tanker og føle deres Lidenskaber, naar han med et Ord formaar at være allestedsnærværende i sine Personer. Her kommer det da an paa at være i Besiddelse af en aandelig Smidighed, der gjør det muligt for ham til en vis Grad at sætte sig ud over sin egen individuelle Begrænsning, og en alsidig Sympathi, der tillader ham at sætte sig ind i en Individualitet, som afviger fra hans egen.

Men denne aandelige Smidighed, denne bøjelige Sympathi mangler Fru Collett; hun har været for ensom, for grublende, for meget beskjæftiget med sig selv til at kunne besidde den. Selvfordybelsen har hindret hende fra at fordybe sig i andre Individer, og saaledes er hendes Fantasi ikke bleven opøvet og udviklet. Derfor hjælper hendes mange Oplevelser og aandrige Reflexioner hende ingen Vej, naar det gjælder at skabe en Roman. Hun formaar ikke at trænge dybt nok ind til at opdage Individet i hele dets levende Fylde. Naar hun skal tegne en ædel Karakter, forflygtiger hun den ved at gjøre den altfor ideel. Sofie er et Exempel herpaa. Hvad Forfatterinden her har forsøgt at vise, er ikke en Kvinde, men sit Ideal af Kvindelighed; derfor skildrer hun hende ikke, men hun holder Lovtaler over hende. Den 17aarige Pige har alle fortræffelige Egenskaber; hun er ligesaa aandrig som genial, hun læser meget og tænker meget, hun skriver Dagbogsoptegnelser, der er ligesaa fine som interessante, og hvori hun drøfter de dybsindigste Spørgsmaal, hun er overordentlig musikalsk, hun spiller udmærket og synger endnu bedre, hun drømmer som en syttenaarig og hun forstaar at konversere som en trediveaarig, hun er en udmærket Værtinde, hun forstaar at «anrette smagfuldt», hun laver «simple og dog delikate Retter», og desuden har hun Specialkundskaber i «Vævning,

Smør- og Ostetillavning» og taler saa kyndigt om disse Materier «som om hun ikke interesserede sig for andet i Verden». Og dog er dette Prøvekort af kvindelige Dyder og Fuldkommenheder miskjendt. Hvorfor? Fordi Filistrene ikke fatter hendes Værd, og fordi Filisterinderne misunder hende, mener Forfatterinden. Men skulle det ikke snarere være, fordi ogsaa Miskjendelsen er en poetisk Egenskab, som Fru Collett ikke har villet savne hos sin Heltinde? — Sofie er da malet med altfor mange ideelle Træk til at gjøre Indtryk af at være et Individ. Man faar altfor mange og altfor uensartede Forestillinger til at kunne se denne Figur tydelig for sig, og man bliver tilsidst træt af al denne opkonstruerede ideelle Fuldkommenhed, der savner al Legemlighed.

Selv der, hvor Forfatterinden benytter virkelige Personer, naar hun ikke længere end til de enkelte Kjendsgjerninger. Hun sænker sig ikke ned i Individet, men hun skildrer det som en fremmed Tilskuer. Hun tager Personerne saaledes, som de gaar og staar, og flytter dem uden videre over i sin Fortælling. Skildringen af Dorthe indeholder Træk, der er rent uforstaaelige; først ved at læse «I de lange Nætter» lærer man at indse, hvorledes de ere komne med[1]. Lorentz Brandt, den bedste Figur i Fortællingen, er et nøjagtigt Fotografi af en Person, hvis Skjæbne i sin Tid vakte megen Opsigt. Da han engang var en god Ven af Henrik Wergeland, har hun havt Anledning nok til at iagttage ham[2]. Det er naturligvis ikke

[1] Smlg. „Amtmandens Døttre“, II, Pag. 188 med „I de lange Nætter“, Pag. 29—80.

[2] Ved hans Død bragte „Den Constitutionelle“ følgende Nekrolog: „Født i Højheden, begavet med sjeldne Evner og et varmt Hjerte, udrustet med dygtige Kundskaber, ventede man sig meget af ham. Men han spottede alles Forventninger. Han er falden som et Offer for en ulykkelig Svaghed, der paa Grund af den Tone, som i hans første Studenterdage var temmelig almindeligt

nogen Fejl, at hun gjengiver Virkeligheden, tvertimod; men en Fejl er det, at hun ikke viser os mere, end Virkeligheden viser os, og ikke fører os dybere end den. Saa langt fra at beherske de Indtryk, hun har modtaget i fri digterisk Skaben, lader hun sig tvertimod beherske af dem. Et meget slaaende Bevis herpaa kan man finde ved at sammenligne et Sted i den tidligere omtalte Feuilleton «Badeliv og Fjeldliv» med et Sted i «Eventyrsara og hendes Datter»:

Morgenen var herlig, men kjølig, hedder det i „Badeliv og Fjeldliv", Regnen var ophørt, og den hele Fjeldvegetation sendte sine rigeste Dufte op efter det forfriskende Bad. To Maaltroster slog med saadan tungsindig Kraft, at det gjaldede gjennem hele Skoven og gav Gjenlyd i de nærmeste Aaser; det hele Fuglekor forstummede ligesom for disse vældige Toner, kun Kragerne lod sig ikke imponere, men svang sig skrigende op fra de dunkle, dryppende Graner, som om de anede det rige Bytte af Orme og

Herlig var Aftenen! heder det derimod i „Eventyrsara". Skuren var over, og den hele Fjeldvegetation sendte sine rigeste Dufte op efter Badet. To Maaltroster, den ene nær, den anden lidt fjernere slog med saadan tungsindig Kraft, at det gjaldede i hele Skoven, og gav Gjenlyd i de nærmeste Aaser. Det hele Fuglekor forstummede for disse vældige Toner, kun Kragerne ændsede dem ikke; skrigende drev de i store Flokke op fra de vaade Graner, som om de anede det rige Bytte af Kryb og

---

herskende, og for hvilken mangen herlig Aand har maattet bukke under, havde bedre Anledning til at udvikle sig, end nu vilde have været Tilfældet. Hans Familie, hans talrige Venner og Velyndere har til forskjellige Tider anvendt al optænkelig Møje fot at redde ham; men han har stedse tilintetgjort deres Bestræbelser ved nye Tilbagefald. Han var for nogen Tid siden indlagt paa Rigshospitalet; vi vidste, at han var kommen ud derfra igjen uhelbredet, og nu hører vi, at man har fundet ham død i en Grøft ved Landevejen. Kontrasten mellem denne Mands Vugge og hans Grav og mellem hvad han kunde have blevet til, og hvad han blev til, er i Sandhed forfærdelig og kan give Stof nok til alvorlige Betragtninger og et advarende Exempel." Der er kun to rent uvæsentlige Træk i denne Skildring, som ikke gjenfindes i „Amtmandens Døttre."

Kryb, Regnen havde lokket ud. Solen brød just frem, da jeg naaede Udgangen af Skoven, Bygden laa udstrakt for mig i det pludselige Sollys, og Regnskyerne, der drog mod Nord, kastede svævende Skygger udover Landskabet. („Den Konst.“ „Badeliv og Fjeldliv“, II, 1843, Nr. 185.

Orme, Regnen havde lokket ud. Solen brød just frem, da jeg naaede Leddet ved Udkanten til Skoven. Foran laa Bygden med sin mægtige Strøm udstrakt i det pludselige Lys. Regnskyerne, der havde taget Farten mod Nord, udgjød sig netop i en bred, skraa, hvidliggraa Strime over Mjøsen og Mordskoven. Den smukkeste Regnbue, jeg endnu har set, sænkede sig med sin ene Fod ned i Vormen, den anden tabte sig i det fjerne, ubekjendte Skovtragter, der højner sig mod Øst. („Fortællinger“, Pag. 57.)

Som man ser, er disse to Skildringer hinanden fuldstændig lige i alt væsentligt, og dog skal den ene forestille et Morgenlandskab og den anden et Aftenlandskab. Som om der ikke var Forskjel paa en Solopgang efter en regnfuld Nat og en Solnedgang efter en Eftermiddagsskur! At Camilla Collett har brugt akkurat de samme Træk i begge Skildringer, kommer vel af, at hun engang har set det Landskab, hun skildrer, idet en Skur drog bort, at hun ved denne Lejlighed har iagttaget netop disse Træk, og at de har sat sig saa fast i hendes Erindring, at de hindrer hendes Fantasi fra at gjengive Landskabet i en anden Belysning[1]. Det er dette samme tvungne Forhold til Virkeligheden, der bringer hende til stadig at benytte sine egne Oplevelser og Forhold i sin Digtning. Tager man «Amtmandens Døttre» for sig, vil man finde Situation paa Situation, Begivenhed paa Begivenhed,

[1] Smlg. ogsaa „Badeliv og Fjeldliv“, I („Den Konst.“, 1843, Nr. 184) med „Fortællinger“, Pag. 158, hvor Skildringen af en Høstaften er forandret til en Skildring af en Sommeraften.

Stemning paa Stemning, der har sit Sidestykke i Fru Colletts eget Liv, saaledes som hun har skildret det i sine Memoirer. Som alle melankolske Mennesker har hun en speciel Forkjærlighed for sine Erindringer, og i Gjenfrèmbringelsen af dem har hun en særegen Styrke. Derfor hænder det ikke saa sjelden, at Minderne løber af med hende; de vover sig ud paa egen Haand, breder sig paa Bekostning af Romanens Økonomi, og til Gjengjæld søger da ogsaa Reflexionerne at skabe sig et selvstændigt Udtryk; de yttrer sig meget vidtløftigt i Optegnelser, Dagbøger, Breve o. s. v. Da den Fantasi, der skulde tøjle dem, mangler, gaar hver sin Vej, og Kompositionen bliver derfor bred og svag.

«Amtmandens Døttre» er da ikke nogen god Roman, men alligevel er det en god Bog, som maa regnes til de betydeligste Værker i vor Litteratur, fordi den er et gribende Udtryk for et rigt bevæget Følelses- og Tankeliv. Af de to Bind kunde man samle en hel liden lyrisk Anthologi, saa rig i Stemningen og saa personlig varm i Farven, at den vilde virke med alle Lyrikens tiltalende Egenskaber undtagen den metriske. Læs f. Ex. disse Linier, som Sofie nedskriver efter sin Hjemkomst fra Danmark:

«Hvor besynderligt det er at vide, at jeg igjen er hjemme! Er jeg virkelig i mit Hjem? Om Natten i Drømme drives jeg igjen bort, det foresvæver mig som noget uopnaaeligt, jeg lander hundrede Gange paa den norske Jordbund, jeg ser Hjemmet og træder ind under dets Tag, da forvandles alt igjen, jeg er i lutter fremmede Omgivelser, blandt fremmede Skikkelser. I denne Strid vaagnede jeg i Nat. Er det da ikke sandt! raabte jeg højt, og se! alle de kjendte Gjenstande traadte saa sælsomt belyste frem af Dunkelheden. — Det er vor norske, lyse Sommernat. Jeg maatte springe op, hen til Vinduet, aabne det for at indaande Duften af Hæggen nedenunder

og høre paa Møllefossen, der sang sin gamle Sang for mig. Hvor mange tusinde Erindringer stiger (ikke) op i denne Lyd! Og saa maatte jeg se paa denne vidunderlig blanke Nathimmel, hvorpaa Fjeldlinierne tegner sig saa skarpe og dunkle. Ikke længe efter steg Solen rød som en Gløđ op over Aasen. — Jeg kan ikke leve uden i den norske Natur, borte fra den maatte jeg sygne midt i alle de Glæder og Nydelser, Verden formaar at give. Alt er nyt og friskt i den, og dog kjender jeg alt saa vel igjen.»[1]

Eller slaa op i «Margarethes Optegnelser» og læs denne Apostrofe til Kristiania:

«O du store, du lille By! hvad det er for en Sky af Kulde og Mismod, der ruger over dig! Du er stor nok, du tusindnæbbede, stor nok, til langsomt at hakke det Individ til Døde, der ikke morer dig længere, eller som du ellers har faaet noget imod. Dog ikke stor nok, til at en saadan ulykkelig kan finde en Vraa til at skjule sig i. Den Mand, som har faaet Skygge af Plet paa sin Ære, den Kvinde, som engang er ridikuleret, kan ligesaa godt grave sin Grav strax og styrte sig i den, hvis de ikke foretrækker at begrave sig i Tromsø eller Kristiansand. Stor er du, du har allerede alle en stor Bys Lidenskaber og fortærende Higen og Krav, og hvor lille, hvor arm dog, da du ikke formaaer at fyldestgjøre et af dem o. s. v.»[2] — Har man ikke Odens glimrende Lidenskabelighed og Satirens indignerede Spot i dette sublime Raseri? Og gjenkjender man ikke Epigrammets sammentrængte Fyndighed i Linier som disse om Kvinden:

«I Samfundets Interesser var det ikke nok, at hun kunde bringe Offere og tie. Hun skulde ogsaa nedværdiges og tie. Og man omskabte Guds og Naturens Ydmyghed i hende til Fejghed og Forsagthed, betog den Kjærlig-

---

[1] „Amtmandens Døttre", Pagn. 72—73.
[2] „Amtmandens Døttre", Pag. 165—167.

hedens og Frihedens Aand, og Raaheden bøjede sig ikke længere for den, man misbrugte den. Og de opfandt en Skare pinlige og despotiske Love og omgjærdede hende dermed, for evigt at holde hende i Frygten — med et Ord — de kvalte i hende Troen paa den store Glæde, men saa lod de hende, som Vederlag for alt dette, beholde de smaa Fornøjelser.»[1]

Hvor meget er der ikke her sagt i disse faa lidenskabeligt bevægede Ord. Den almindelige Beskyldning mod Kvinden for Ubetydelighed og Smaalighed indrømmes, men fra at være en Bebrejdelse, forvandler hun den til et Martyrium og slynger den samtidig som en Anklage lige i Ansigtet paa det andet Kjøn. Med hvilken Voldsomhed, Sikkerhed og Hurtighed har hun ikke udført denne Manøvre! — Og betragt saa endelig for Modsætningens Skyld en fin, liden Perle som denne:

«Er det en ung Pige, der er ædel og elskværdig, o saa beder jeg for hende! Behandl hende varligt, krænk hende ikke! Vær ikke raa og sig: denne unge Pige elsker jeg, hun skal blive min, men sig: denne unge Pige vil jeg bringe til at elske mig, hvis ikke maa jeg forsage hende. Overfald hende ikke, saa hun, forvirret over dette Overfald, rækker Dem Haanden uden at kunne besinde sig, hvorfor hun egentlig gjør det. Lær hende at kjende Dem, lær hende at tro paa Dem; kan De ikke vinde hendes Tillid, saa anse alt for tabt. Lad hendes Følelse modne gjennem en dyb og inderlig Vurderen af, hvad der er bedst i Dem. Som Mosten vil den have Tid til at gjære, og er den da ægte, vil den nok strømme over af sin egen Sødme. Agt paa den da! og tag den som en Gave af hendes Haand. Tag den som den er vunden: ydmyg, skjønsom og ridderlig.»[2]

---

[1] „Amtmandens Døttre“, II, Pag. 92.
[2] „Amtmandens Døttre“, I, Pag. 183.

Den ømme Hengivenhed og den kraftige Vrede, den revsende Strænghed og den taktfulde Følsomhed — over disse store Modsætninger formaar hun at spænde, saa forskjelligartede er hendes Stemninger, saa omfattende hendes Aand. Og til disse rige, skiftende Stemninger svarer et Sprog, der er saa smidigt i Formen og saa rigt i Farven, at det formaar at give dem et adækvat Udtryk. Snart farer det afsted med vild ustyrlig Heftighed i afbrudte, stakaandede Sætninger, snart glider det stille og vemodsfuldt hen gjennem Linierne, vuggende sig i sin egen Skjønhed, snart trækker det sig sammen til et hvast Ordspil eller en skarp Vits, der rettes som et Dolkestød mod det, som mishager Forfatterinden, og snart leger det tilsyneladende hensigtsløst med et lidet Ord eller en ubetydelig Sætning, indtil dette Ord eller denne Sætning pludselig bliver gjennemsigtig, bliver en Rude, hvorigjennem vi ser ud over store Vidder.

VII.

Det synes, som om Udarbejdelsen af «Amtmandens Døttre» har bragt Fru Collett til Erkjendelse af, at Romanen ikke var den rette Tumleplads for hendes Begavelse, og mismodig herover, synes hun at have begyndt at tvivle paa sit Forfattertalent overhovedet. «Jeg er tilslut uvis, om min Optræden paa Forfatterbanen kan kaldes Frugten af et uimodstaaeligt Kald», har hun senere sagt[1], og det synes, som om denne Tvivl har været saa stærk i Tiden nærmest efter Udgivelsen af «Amtmandens Døttre», at hun tilsidst endogsaa besluttede ikke at skrive mere. Imidlertid var denne Beslutning heldigvis ikke af de uigjenkaldelige, og tre Aar efter Udgivelsen af «Amtmandens Døttre» finder vi hende atter med Pennen i Haanden. Men Erkjendelsen af, at Romanen ikke var

[1] „Sidste Blade", I, Pag. 11.

hendes Felt, vedblev at staa fast, og ligesaa lidt denne Gang som nogensinde senere har hun forsøgt sig i den Retning. I «Oktoberfantasier»[1] findes der vistnok endnu opdigtede Personer, men det er dog ikke nogen Fortælling, thi der mangler al Handling. Hvad Fru Collett her har villet, er blot at udtale sin Misfornøjelse med samtidige norske Forhold og Tilstande, og da hun ikke har villet gjøre dette for egen Regning, har hun maskeret sit Angreb paa følgende Maade: Fire Damer sidder sammen i en meget gammel Gaard paa Østsiden af Kristiania, og blandt andet kommer et gammelt Sagn, der knytter sig til Gaarden, paa Tale. Af en meget gammel Beretning, som oplæses, erfarer man de nærmere Omstændigheder ved den Begivenhed, der ligger til Grund for Sagnet, og som hovedsagelig gaar ud paa, at en af Gaardens tidligere Beboerinder for sin Venlighed og Gavmildhed fik en «Ønskedag» af «en underjordisk Dværg eller Troldkarl». Denne Ønskedag, hvorpaa alle Husets kvindelige Beboere skulde faa sine Ønsker opfyldte, indtræffer hver Gang en Komet «kommer Jordkloden ganske nær», og da det netop er i den Tid, da Donatis Komet (1858) var synlig, begynder de fire Damer at ønske paa Skrømt, og det Ønske, hvorom alle med mere eller mindre Forbehold forener sig, er at kunne holde en god Tale. Ønsket gaar øjeblikkelig i Opfyldelse, idet Værtinden griber Ordet og holder en begejstret Lovtale over Norges glimrende Tilstand, over den Lykke, Nordmændene ere i Besiddelse af, over de store Fremskridt, der ere gjorte siden 1814 o. s. v. Det hule og usande i denne og alle lignende Taler paavises derpaa af næste Dame, der fremhæver alle Skygger i Billedet. «I Stedet for at være et herligt Hjem for Lykken, er Landet endnu ikke andet end en uhyggelig Rydningsplads», der er ikke Liv, ikke Sjæl

[1] „Fortællinger“, Pag. 169.

i de smukke, nye Former. «Vort private og huslig-materielle Liv hviler paa den raaeste, utryggeste Grund», vore Fester ere flaue og aandløse, vor Kunst landflygtig, Ungdommen kjeder sig, og Kvinderne ere blot Husholdersker og Tjenestepiger. «Maatte Solen snart bryde ind over vor lange Graadag» er det inderlige Ønske, hvormed denne Kritik af vore sociale og intellektuelle Tilstande slutter. Men den slutter ikke for Alvor, den gjenoptages lidt efter af fjerde Dame; hun fortsætter og detaillerer den, idet hun fremhæver, at den værste Udvæxt paa det unge norske Samfund er Dadlesygen med al dens Smaalighed, Intolerance, Fanatisme og Raahed. Og her har Kvinden en stor Opgave eftersom det er hende, der har den største Skyld. Hun opfordrer derfor sine «Søstre og Landsmandinder» til at slutte en «Taushedens og Mildhedens Pagt» og med denne Opfordring afbrydes «Oktoberfantasierne».

Talerne ere glimrende, vittige og pikante; det er udmærkede Prøver paa Camilla Colletts Aandrighed og Sprogvirtuositet, og alle fire Damer ere rene Vidundere i Veltalenhed. Julinka B., der tidligere ikke engang kunde udbringe en Skaal som den gamle «God Vind for de sejlende, Lykke for de bejlende og Tilgivelse for de fejlende!» uden at vrøvle den sammen til «Lykke for de fejlende, Tilgivelse for de bejlende eller noget saadant Galimathias», bliver aandrig, poetisk og vittig, ja selv Jomfru Bult, der ellers altid er Tausheden selv, er rent bleven en Camilla Collett saa skarpt, aandrigt og fint udtrykker hun sig. Om individuel Karakteristik er der altsaa ikke Tale; enhver Fordring i denne Retning er afvist ved Underskydelsen af den overnaturlige «Ønskedag» som Veltalenhedens Aarsag og Forklaring. Det hele Apparat er da blot et Slør, hvormed Fru Collett dækker sit eget Ansigt.

Ligesom hun her har emanciperet sine Reflexioner

fra den Tvang, som Romanformen havde paalagt dem, saaledes har hun i sit næste Arbejde fuldstændig emanciperet sine Erindringer. «I de lange Nætter» er hovedsagelig en Skildring af hendes eget Liv, og den er meddelt i hendes eget Navn uden andet Slør end Anonymitetens, og det en Anonymitet, der er fuldstændig gjennemsigtig. Paa denne selvbiografiske Baggrund har hun tegnet fint opfattede og smukt udførte Billeder af sine nærmeste Slægtninge og Venner. Hvad Billederne af Nicolaj og Henrik Wergeland angaar, da er det ikke som offentlige Personligheder, hun har gjengivet dem, vi faar lidet eller intet at vide om deres Ideer, vi gjennemlever ikke deres Kampe, vi lærer ikke at forstaa deres Betydning for den historiske Udvikling; det er ind i deres Stuer, hun fører os, idet hun fortrolig fortæller om deres Udseende og Gang, deres Vaner, Tilbøjeligheder og smaa Besynderligheder. Men netop fordi disse Skildringer ere Interiører og ikke store Vuer, ere de ogsaa saa plastiske i Formen og saa sikre i Farvegivningen. Alle disse Smaatræk ere fremdragne og gjengivne med en kjærlighedsfuld Omhu, for hvilken intet er for lidet eller for ubetydeligt, og hele Skildringen er saaledes baaret og beaandet af denne Kjærlighed, at man uvilkaarlig maa se disse Træk, saaledes som hun ser dem, glæde sig over disse Smaating og glemme deres Ubetydelighed. Bogen, som er tilegnet de søvnløse fra en søvnløs, er inddelt i 21 Nætter, og den Stemning, som aabenbarer sig heri, er den gjennemgaaende. Men disse «lange Nætter» er ikke Fortvivlelsens mørke Vinternætter med deres Storme og Uvejr, saaledes som vi kjender dem fra «Amtmandens Døttre», det er Vemodens dunkle Høstnætter, hvor alt er stille, og hvor man kun hører det klagende Suk, hvormed Forfatterinden gjennemgaar Minderne fra sit Livs Vaar og Sommer. Derfor er ogsaa Stilen mindre vilter, mindre dristig, mindre springende end i «Amtmandens Døttre».

Der er kommen noget mere jævnt, dæmpet og ensartet over den, og dog er den lige interessant og lige aandrig, men denne Aandrighed er uden Braad, den former sig kun til stille Taarer eller sørgmodige Smil.

Er «I de lange Nætter» end ikke et saa betydeligt Arbejde som «Amtmandens Døttre», saa er det dog finere, elskværdigere og mere harmonisk. Hendes Erindring har her faaet rigelig Anledning til at udvikle sig frit og selvstændig, og derfor er denne Bog det mest vellykkede, Fru Collett har skrevet.

I de fjorten Aar, der ere forløbne, siden «I de lange Nætter» udkom, har Camilla Collett blot skrevet de tre smaa Bind, der fører Titelen: «Sidste Blade. Erindringer og Bekjendelser». Det første af disse Bind udkom i 1868, det sidste i 1873 og med dette synes det, som hun betragter sin Forfattervirksomhed væsentlig afsluttet.

Saavidt jeg kan forstaa, er det rent literære Hensyn, der har bevæget hende til at skrive største Delen af de Smaaskitser, hvoraf disse tre Bind bestaar. Det er hendes formelle Virtuositet, der her fungerer som Drivkraft, og derfor er der heller ingen Enhed i Stoffet. Hun griber alt, hvad der falder paa hendes Vej, og hyller det ind i sin fine og lette Sprogform. Snart indbyder hun til en Promenade gjennem Berlins Gader, og underholder os med sine aandrige Bemærkninger og Indfald paa Vejen, snart er hun saa venlig at være vor Cicerone gjennem Galleriet i Versailles. Snart fortæller hun med et moderligt Smil morsomme Smaatræk fra sine Sønners Barndom og snart beretter hun om et Besøg hos den tydske Forfatterinde, Fanny Lewald. Snart støder man paa smaa, men vægtige Indlæg i Kvindesagen, og snart paa en Beklagelse over, at Verden beskylder hende, Forfatterinden, for at være upraktisk og glemsom. Rejseindtryk, Kunst, Literatur, Ideer, Stemninger, alt er her velkommen Føde for hendes Pen. Det er ikke frit for,

at man undertiden faa Indtryk af, at Fru Collett ikke har undgaaet ældre Folks og især ældre Kvinders almindelige Lod: at henfalde en Smule til Snaksomhed. I Virkeligheden er disse Bøger ikke andet end en fortrolig Passiar, Forfatterinden fører med sin Læser. De har alle en saadan Passiars Egenskaber: der er ikke Tale om stringent Udvikling af en Tanke eller bestemt Fastholden af et Thema; sligt vilde her være Pedanteri, nej, man taler let og ugenert om det, der falder en ind; man begynder paa et Thema for pludselig at springe over til et andet med et Smil og et «men det var ikke det, jeg vilde fortælle» eller en lignende Vending. Man lægger heller ikke nogen Plan, før man begynder at tale, man siger, hvad der falder en ind, man har Lov til at være saa lunefuld, man vil. Der er f. Ex. ikke noget galt i, at man i det ene Øjeblik siger, at man ikke skal plage Tilhøreren med en Skildring af Berlins Museum, og i næste Øjeblik udbryder: «Nej Museet, nej det er for dejligt, jeg maa faa Lov at tale lidt — ganske lidt om det.»[1] Man kan godt fortælle, at man ikke vil være «saa taabelig uegennyttig at sætte Balzacs Skildring af en Pension i Paris foran sine egne Bemærkninger over samme Thema, og saa alligevel meddele Skildringen med et: «jeg vil være uegennyttig, de er for mesterlige.»[2] Denne Planløshed, der som oftest vilde være et Misgreb af en Forfatter, er her i Passiaren paa sin rette Plads. Det er en elskværdig Skjødesløshed, der klæder Forfatterinden fortræffeligt. Hør hende f. Ex. fortælle noget, hun kalder «En Aften i Charlottenburg». Hun begynder med et lidet Digt, hvori hun tager Afsked med Fædrelandet og klager over at være «forskudt», derved kommer hun ind paa at omtale de «forskudte» i Almindelighed, hun mener Kunstnerne, og hvor daarlig en

[1] „Sidste Blade“, I, Pag. 27 og 28.
[2] „Sidste Blade“, I, Pag. 80 og 81.

Forsørgerinde Musen er. Saa gaar hun med en let Vending over til at omtale, hvor almindeligt det er at træffe det Slags «forskudte» i Udlandet, fortæller saa om «tvende herlige Dages Ophold hos Tidemands i Düsseldorff,» saa om sit Ophold i Berlin og om to Landsmandinder, hun der boede sammen med; endelig begynder hun at give nogle smaa Oplysninger om Charlottenburg, Gravmælet der og det begravede Kongepars Historie; derpaa skildres Turen fra Berlin ud til Stedet, men ankommen dertil maa hun vente en Smule, før hun bliver indladt, og ved en Ideassociation kommer hun til at tænke paa Hjemmet; en Ungdomserindring, der drager forbi hendes indre Syn, bliver nu udførlig meddelt, indtil endelig Kastellanen kommer og fører hende ind i Kapellet, der tilsidst beskrives. Det hele synes at være et fortvivlet Sammensurium, men læser man det, mærker man intet dertil, det ene kommer saa nonchalant efter det andet, de lette Overgange ere saa flotte, saa ligefremme, akkurat som i den daglige Samtale. — Og som denne Skitse er, saaledes er de næsten alle. Det lette, springende, «den geniale Omstrejfermaner», der altid har været et Karaktermærke i hendes Stil, har her udviklet sig til de sidste Konsekvenser: til livlig, lun Passiar. Dens franske Tilbøjeligheder viser sig her paa det klareste, idet Camilla Collett ender, som hun begynder: som Feuilletonist.

Ved at læse disse tre Bind faar man et nyt Bevis for Tidens lægende Evne. Ikke saa at forstaa, at Camilla Colletts Grundanskuelser har undergaaet nogen Forandring eller hendes aandelige Fysiognomi har faaet et andet Præg, men de Saar, som store Sorger engang slog i hende, have ophørt at bløde. Er hun end ikke tilfreds og lykkelig, saa er hun dog ikke længere trist og fortvivlet. Man har da Grund til at haabe, at hun endelig har fundet Ro oven paa de store Storme, der engang gjennemrystede hende. Man faar haabe det for hendes

egen Skyld, men ikke for den norske Literaturs; thi Sorgen var hendes Muse; kun den forstod at spille paa dette ejendommelige og fint organiserede Instrument.

I Erkjendelsen af Fru Colletts literære Betydning besluttede det norske Storthing ifjor at fordoble den Pension, hun som Datter af en Ejdsvoldsmand oppebærer af den norske Stat, og den Anerkjendelse, der ligger heri, var det det norske Folks simple Pligt at yde hende for hendes literære Fortjenester. Thi som Forfatter indtager hun en ejendommelig og betydningsfuld Stilling i det nittende Aarhundredes norske Literatur. Hun har optaget den Kritik af vore Forhold og Tilstande, der begyndtes af Welhaven; hun har optaget den og ført den videre, og derved har hun paa en Maade forberedt den digteriske Virksomhed i samme Retning, som den nuværende Generation har været Vidne til, jeg mener den ibsenske Polemik. — Men endnu betydningsfuldere er det maaske, at hun er Emancipationens første Forfægter i Norge. Den Kamp, hun paa dette Feldt har ført, har trods Ensidigheder og Fejltagelser virket vækkende og rensende ud over Landet, og den vil endnu en god Stund vedblive at virke.

Savonarola.

Et Kulturbillede fra Renaissancetiden.

Af Johannes Huber.

Det 15de Aarhundrede i Kirkens Historie kunde man passende betegne som de mislykkede Reformbestræbelsers Tidsalder. Til alle de Forargelser, som Pavedømmet gjennem lange Tider havde beredt Kristenheden, var siden 1378 endnu kommet en kirkelig Splittelse. To Paver, den ene residerende i Italien, den anden i Frankrig, stod lige overfor hinanden, hver med sit særegne Kardinalskollegium og sin egen Curie, bestred gjensidig hinandens Legitimitet og slyngede vexelvis Forbandelser mod hinanden saa vel som mod Modstanderens Tilhængere. Da paa denne Maade de Banlystes Tal bestandig voxede, maatte Kirken selv tilsidst synes opløst. Forvirringen og Samvittighedsangsten blev almindelig; thi Ingen var sikker paa, om han hørte til den sande Kirke, og om Brugen af Sakramenterne ikke virkede til Fordærvelse i Stedet for til Velsignelse for ham. Denne utaalelige Tingenes Tilstand bragte mange Theologer og Skriftlærde til at vende Blikket tilbage til de forgangne bedre Tider i det kirkelige Liv for derfra at hente Hjælpemidler mod Nutidens Onder. Man erkjendte snart, at den gamle Kirke med Hensyn til Ordning og Styrelse hvilede paa en anden Grundvold, og endog Pavedømmets ivrigste Tilhængere

kunde ikke dølge for sig selv, at Fordærvelsens Kilde fremfor Alt var at søge i Pavens ubegrændsede Magt. Navnlig paa Opfordring fra Universitetet i Paris sammentraadte endelig i Marts 1409 et Koncilium i Pisa til Gjenindførelse af kirkelig Enhed og Reformation af det kirkelige Liv. Udfaldet svarede dog ingenlunde til Hensigten. Forsamlingen afsatte begge Modpaver og kaldte Alexander V, en villiesvag, til mageligt Vellevnet hengiven Olding, til at beklæde St. Peters Stol, og den nye Pave udsatte strax Reformationen — angivelig paa Grund af de nødvendige Forarbejder — til et Koncilium, der skulde sammenkaldes inden tre Aar. Da Gregor XII og Benedict XIII ikke vilde anerkjende Pisakonciliets Dom, men vedblev at hævde sin Paveværdighed, fik man foruden den uforandrede Vedvaren af de gamle Misbrug nu samtidig tre Paver. Stedse mere indtrængende ytrede sig derfor Kravet om et nyt Reformkoncilium, og dette aabnedes i Constanz i November 1414. Denne mest storartede af alle hidtilværende Synoder i Occidenten hævdede vistnok Kirkens oprindelige Forfatning, idet den i højtidelige Dekreter erklærede de almindelige Konciliers Myndighed for at være Paven overordnet; fremdeles lykkedes det Constanzerkonciliet at ende det kirkelige Schisma; men det egentlige Reformationsværk, hvortil det, som Domfældelsen af Johannes Huss og Hieronymus fra Prag viste, manglede den fornødne Frihed og Uhildethed, tilintetgjorde det selv ved det overilede Valg af Martin V. Denne kloge Pave forstod ved diplomatiske Kunstgreb og ved Indrømmelser i mindre vigtige Sager paany at skuffe Kristenhedens Forventninger, saa at, da Konciliet opløstes i April 1418, kunde det blot sætte sin Lid til de nye Kirkeforsamlinger, der skulde afholdes i den nærmeste Fremtid, og til deres reformatoriske Virksomhed. Det i 1423 til Pavia sammenkaldte, men senere (1424) til Siena forlagte Koncilium, var kun svagt besøgt, og heri fandt

Martin V et Paaskud til dets Opløsning, da reformatoriske Bevægelser begyndte at ytre sig. Først efterhaanden sammentraadte Konciliet i Basel (1431—43), og Eugen IV indtog strax en fjendtlig Holdning lige over for dette, saa snart han mærkede dets selvstændige Optræden som øverst kirkelig Autoritet, og dets alvorlige Forsæt at iværksætte en Forbedring af de kirkelige Tilstande. Jo mere energisk Kirkeforsamlingen skred frem i Afskaffelsen af de raadende Misbrug, desto videre og mere ulægelig blev Kløften mellem den og Paven, og Kampen endte paany med den uforbederlige Curies Triumf, da det lykkedes Eugen IV ved sit i Florents 1437 dannede Modkoncilium at svække Baselerkonciliet; Florentinerkonciliet havde nemlig ved at gjenoprette Foreningen mellem den latinske og græske Kirke kastet ny Glands over Pavedømmet, medens Baselerkonciliet ved sit dristige Valg af en Modpave for en stor Del havde mistet Sympathierne hos de christelige Nationer, der frygtede for et nyt Schisma; ved Bestikkelser, Indrømmelser og listigt førte Underhandlinger lykkedes det desuden Paven at bringe den tydske Kejser, Kongen af Frankrig og andre Fyrster til Frafald fra Reformationens Sag.

Saaledes skuffedes ogsaa de Forhaabninger, man havde næret til Koncilierne, og man begyndte nu næsten almindelig at opgive Haabet om, at der vilde indtræde en Vending til det Bedre i de kirkelige Anliggender. Eugen IV, smykket med de Laurbær, som han havde vundet ved Gjenforeningen af Occientens og Orientens Kirke og Sejren over Baselerkonciliet, kunde give sine Efterfølgere i Arv Pavedømmet, reddet fra Reformationen og paany befæstet i dets Magtstilling. Rigtignok efterlod han sig ogsaa noget Andet: en gjennemgaaende Fordærvelse i Kirken fra øverst til nederst, en hos Kristenhedens Nationer bestandig tiltagende og dybere og dybere rodfæstet Uvillie mod den romerske Stol, et voxende Frafald fra Kristen-

dommen selv og en grufuld Sædernes Forvildelse — og det navnlig i Italien. «Ved Curiens Exempel,» siger Machiavelli, «har Italien mistet al Fromhed og Religion ..... Kirken og Præsterne skylde vi, at vi ere blevne slette.»

Indflydelsen af Antiken, der fremfor Alt betragtede den naturlige Kraft og Dygtighed som Dyd og Livets Nydelse som den højeste Visdom, traf i Renaissancens Tidsalder sammen med Foragten for Kirken og dens Lærdomme med en saadan Virkning, at den varmblodige og sandselige italienske Individualitet nedbrød alle Sædelighedens og Rettens Skranker i vilde Udskejelser. Den raaeste Egoisme traadte nu uden Sky for Dagen, afskyelige Ugjerninger begaas overalt, fornemmelig blandt Italiens Store, de Mægtiges Despoti gjengjældes fra de lavere Klassers Side med Sammensværgelser og Mordforsøg. Fornemme og Rige, Adelige og Bønder tager sig selv til Rette, og Blodhævn kommer almindelig i Brug. Giftblanden bliver til et ivrigt drevet Studium og Snigmord til et udbredt Haandværk; Fyrster og Regjeringer optager det uden Betænkning blandt sin Politiks Hjælpemidler, saa at Pontanus kunde sige: «I Italien er intet billigere end et Menneskeliv!» Røverùvæsenet, der hyppig ogsaa dreves af Gejstlige, florerer; i visse Egne af Italien dræber og plyndrer Bønderne alle Fremmede, Ægteskabet og dets Rettigheder bliver traadt under Fødder frækkere end nogensinde. Ja, den almindelige Vanart naar til en saa fuldstændig Udryddelse af al Moralitet og Retfærdighedsfølelse, at Forbrydelsen gjælder for et Vidnesbyrd om Mod og Kraft og snarere vækker Interesse end Afsky.

Forgjæves hæver hist og her en Munk sin Røst som Bodsprædikant mod Tidens grændseløse Fordærvelse; sædvanlig svarer man ham kun med Haan. Thi ingen Stand var den Gang mere ringeagtet end Munkene. I den samtidige Novelleliteratur, der tildels endog skriver sig fra

Munke, skildres disse som et Udskud af Menneskeheden, besudlet med enhver Art Skjændsel. — Den religiøse Kultus ytrer sig nu som egennyttig Overtro; Kirkens Velsignelse søges og uddeles som Tryllemidler, der ogsaa uden Sindets Omvendelse fremmer timelig og evig Velfærd. Helgenerne og fremfor alle Madonna tjene som Skytsengle og Nødhjælpere i Livets forskjelligste Anliggender, Relikvierne regnes for trolddomskraftige Amuletter. Kort sagt, Religionen i Italien i det 15de Aarhundrede er atter det Samme, som den gradvis var bleven til i det gamle Rom, da Augurerne smilede til hinanden og da Nogle bad om en rig Slægtnings Død, Andre om, at en Testamentforfalskning maatte lykkes, atter Andre om Lejlighed til at øve naturlige og unaturlige Laster og Lignende.

Ved Siden heraf havde Fornyelsen af de klassiske Studier blandt Humanisterne og i de dannede Kredse fostret en dybt indgribende Skepticisme. Troen paa en guddommelig Verdensstyrelse, Overbevisningen om Sjælens Frihed og Udødelighed var hos Mange i det Mindste rystet, om ikke ganske tilintetgjort. Paa samme Tid begyndte mange af Antikens Dyrkere, drevne af en Trang til Mystik, at hælde til de gamle Former af Overtro, Forvarsler og Augurier; fornemmelig troede man paa Stjernernes Indflydelse paa Menneskenes Skjæbne. Astrologien kom paany til Ære, den foredroges ved Universiteterne, Fyrster og Øvrigheder toge Astrologien paa Raad i vigtige Statsanliggender; selv Paver, som f. Ex. Nikolaus V, Calixt III, Paul II o. a. bekjendte sig aabent til denne Vildfarelse. Den sidstnævnte omtalte i højtidelige Allocutioner, at Astrologerne havde spaaet ham Kardinals- og Paveværdigheden, og Leo X var ved hans Fødsel den samme Skjæbne bleven forudsagt af Marcilio Ficino. Ja, indtil langt ind i det 16de Aarhundrede var Paver hengivne til denne Overtro, ligesom Paul III ikke

holdt noget Konsistorium, uden at Astrologerne i Forvejen havde angivet den dertil gunstige Time.

En ung Mand fra Ferrara laa disse sørgelige Tilstande tungt paa Hjerte. Fra Barndommen alvorlig og indadvendt formaaede han ikke at trøste sig over sin Tidsalders almene sædelige og religiøse Forfald, hverken ved Kunsternes eller Videnskabernes Blomstring eller ved den endeløse Række af glimrende Festligheder, som hans Fødestads gavmilde og pragtkjære Fyrster elskede. Denne Mand var Girolamo Savonarola. Født i Ferrara 21de September 1452 som det tredie af sine Forældres syv Børn, skulde han efter sin Bedstefaders, en berømt Læges Ønske have studeret Medicin; men selv følte han sig mere hendragen til Studium af Thomas af Aquino, og hans Sjæls Higen var at fly fra Verden og fordybe sig i stille, religiøs Betragtning. Maaske har en ubesvaret Ungdomstilbøjelighed ikke været uden Indflydelse paa denne hans Aands Retning. Som et Udbrud af den dybeste Sjælesmerte bevæger os et Digt, «*De ruina mundi*», som han forfattede Aar 1472. Deri forekommer Verden ham at ligge i Ruiner, Dyd og Sædelighed for bestandig flygtede, enhver Last fremtrædende i skamløs Triumf og hyldet af den blinde Mængde, Troen paa et guddommeligt Forsyn forsvunden, ethvert blivende Lys udslukt. «Ogsaa Rom har bøjet sit Hoved mod Jorden for aldrig mere at vende tilbage til sit store Kald; kun Haabet om et hinsidigt Liv formaar endnu at opretholde den ængstede Sjæl.»

Udtalte Savonarola allerede i dette Digt sin store Væmmelse for Verden, viser sig i en senere Opsats: «Om Foragten for Verden», hvori han tillige tror at forudse Gryet af en ny Tid med frygtelige Guds Straffedomme, hans Beslutning at flygte fra den fuldt modnet. Den 24de April 1475 forlader Savonarola efter lang indre Kamp hemmelig, uden sin Families Vidende og Villie, det faderlige Hus og drager til Bologna for her at finde Op-

tagelse hos Dominikanerne og blive sat til at udføre den laveste Tjeneste. «Hvad der har bevæget mig til at gaa i Kloster», skrev han til sine Forældre, «er Verdens uhyre Elendighed og Menneskenes Ondskab.» Efter inderlig Bøn havde Gud anvist ham denne Vej, og dersom Faderen var mere bekymret for Sønnens aandelige end for hans legemlige Vel, maatte han være tilfreds med dette Skridt. Beslutningen om at skilles fra sin Familie og overgive sin frie Villie i ubekjendte Menneskers Hænder havde kostet ham hede Taarer; men det havde været ham umuligt at modstaa Guds milde og fromme Kaldelse. — I et andet Brev bebrejder han Forældrene deres overdrevne Sorg og dadler, at de, der dog vilde have glædet sig og følt det som en Ære for sit Hus, om en verdslig Fyrste havde omgjordet ham med Sværdet og optaget ham i sit Følge, nu sørger over, at Kristus har gjort ham til sin Ridder.

Til det samme Aar 1475 hører en anden Canzone: «*De ruina ecclesiae*», hvori Kirken aabenbarer sig for Digteren som en skjøn og kysk, men af Saar vansiret Jomfru. Da paa hans Spørgsmaal om, hvorledes en saadan Ulykke har rammet hende, Synet hentyder til Rom, «den rænkefulde og hovmodige Tøjte», udbryder han i Ønsket om at kunne sønderbryde Roms store Vinger. Dog bliver han formanet til foreløbig at græde og at tie. Saaledes ledsagede Tanken om Nødvendigheden af en kirkelig Reformation ham i Klosteret, og han er beredt til at stille sin egen Kraft til en saadan Opgaves Tjeneste; men først vil han i det klosterlige Livs Stilhed arbejde paa sin egen Lutrelse og ydmyg underkaste sig Guds Raadslutninger. Ligesom Verdens Fordærvelse havde sin Oprindelse i Kirkens Forfald, saaledes var — efter hans faste Overbevisning — Verdens Redning betinget af en forudgaaende Kirkereformation.

Savonarola udholdt ikke alene let og glad Noviciatets haardeste Prøver, men han var saa ivrig i at øve Værker

af Fromhed og Selvfornægtelse, at hans Foresatte maatte holde ham tilbage fra Overdrivelser. Uforlignelig var hans Vandels Ydmyghed, gribende hans Andagts Gløđ. Opholdet i Bologna varede fra Aar 1475 til 1482. Da hans Evner og Lærdom ikke vare forblevne skjulte, havde man efterhaanden, skjønt mod hans Ønske, uddannet ham til at undervise Novicerne i scholastisk Filosofi og gammeltestamentlig Exegese saavelsom til Prædikeembedet.

Paveværdigheden indehavdes den Gang af Sixtus IV, der i sin Bestræbelse for at sammenskrabe Rigdomme, Værdigheder og Landstrækninger til sine Slægtninge end ikke veg tilbage for Forbrydelser og derved styrtede Italien i store Forviklinger. Efterat hans Anslag mod Florenz, som han havde tænkt at faa i sin Magt ved at lade myrde de to Medicier: Lorenzo og Giuliano, var mislykket, havde han tilsidst forbundet sig med Venedig og i Maj 1482 paaført Ferrara Krig for at tilvende en af sine Paarørende Herredømmet over denne Stad, ubekymret om, at paa samme Tid Tyrkerne stode truende udenfor Italiens Porte. Disse Uroligheder foranledigede Dominikanernes Ordensgeneral til at fjerne en Del af Ordensbrødrene fra Ferrara. Denne Lod traf ogsaa Savonarola, der kort Tid forud var vendt tilbage til sin Fædrenestad og nu skulde flytte over til Klosteret San-Marco i Florenz.

Da den fattige og beskedne Munk drog ind i den yppige, i Kunstens rigeste Smykke straalende Stad, kunde han vistnok neppe ane den store Skjæbne, der ventede ham her.

San Marco var ved Cosimo af Medici bleven forvandlet fra en forfalden Hytte til et prægtigt Kloster, og da han tillige havde grundlagt Italiens første offentlige Bibliothek, saa fremblomstrede dette Kloster til et Midtpunkt for lærd Virksomhed og videnskabelige Studier. Med dets Stifter, Antonin fra Florenz, var den rene From-

heds Aand kommen ind i Klostersamfundet. — Men saa sympatetisk Savonarola end maatte føle sig tiltrukken af Forholdene i San Marco, saa lidt behagede ham de offentlige Tilstande i Florenz. Lorenzo den Prægtige befandt sig just paa Højden af sin Magt og sit Ry. Som en fintdannet Aand dyrkede og ærede han Kunst og Videnskab og samlede deres mest fremragende Dyrkere omkring sig. Han tog ivrig Del i Disputatserne ved det af Cosimo stiftede Platoniske Akademi; men de Undersøgelser, som her anstilledes angaaende Dyd og Udødelighed, hindrede ikke Fyrsten i at berøve Florentinerne den sidste Rest af deres Frihed og henfraadse sit Liv i vilde Orgier, saa at der neppe kunde nævnes andre rosværdige Karaktertræk hos ham end hans Interesse for Fremme af Kunst og Lærdom. De uophørlige Festligheder, hvormed han berusede Florentinerne, nærede Sædernes Letfærdighed og udryddede den republikanske Sands; jo højere den æsthetiske og videnskabelige Dannelse steg, desto slettere blev den religiøse og sædelige Tilstand. Hedenskabet levede op paany, ikke alene i Menneskenes Tanker, men ogsaa i deres Vandel. Ja, endog hos Munkene i San-Marco troede Savonarola at opdage, at de glemte Kristus over Platon og Aristoteles. Det syntes ham derfor fremfor Alt nødvendigt at dæmpe Begejstringen for Klassikerne og i Stedet for at anbefale Studiet af de hellige Skrifter. Men da han fra Prædikestolen søgte at virke til dette Øjemed, fandt han i Begyndelsen kun døve Øren. Allerede hans prunkløse og strenge Maade at tale paa, stødte de fine og sirlige Florentinere, der vare vante til de mest glimrende oratoriske Former, medens de kun lagde ringe Vægt paa Indholdet. Ved sin første Optræden i Aaret 1483 gjorde han derfor ingen Lykke. Massen af Folket strømmede til de Prædikener, der holdtes af Franciscaneren Mariano da Genazzano, som i Kirken San Spirito fængslede sine Tilhørere med alle Rhetorikens og

Viddets Kunster. I Begyndelsen tænkte Savonarola paa at opgive Prædikekaldet og ganske hellige sig til Novicernes Undervisning; men de gamle Profeters Forbillede, der med urokket Udholdenhed havde kjæmpet mod Hebræerfolkets Ligegyldighed og Haardhjertethed, og Hensynet til Tidens religiøse og sædelige Forfald vakte hos ham Overbevisningen om, at han var kaldet til at optage en lignende utrættelig og frugtesløs Kamp mod Last og Vantro. Idet han stadig fordybede sig mere og mere i Læsning af Profeterne og Apokalypsen, og i Israels Historie og Forudsigelserne om Verdens sidste Tider troede at finde Hentydninger til det Bestaaende, til Forholdene i Italien og i Kirken, kom hans Sind i stedse stærkere Bevægelse og han troede at have Visioner, hvori han hørte Stemmer fra Himlen, der opfordrede ham til Bods- og Omvendelsesgjerninger.

I August Aar 1484 døde Sixtus IV, under hvis Styrelse, som Baptista Mantuanus sang, alt i Rom, selv Gud og Himlen, var bleven tilfals. Som en højst lykkelig Dag priste derfor Romeren Stephan Infessura denne Paves Dødsdag, fordi Gud paa denne atter havde vist sin Magt paa Jorden og befriet sit kristne Folk fra den ugudeligste og uretfærdigste Herskers Vold, en Hersker, der kun havde levet for skjændig Vellyst, Gjerrighed, ydre Pomp og forfængeligt Ry. Senatets Gehejmeskriver udkaster et saa frygteligt Billede af denne Paves Synder, at man vanskelig vilde kunne overvinde sig til at gjengive det.

Haabet om bedre Forhold i Kirken maatte dog allerede paany svinde ved den store Tvist, der var udbrudt mellem Kardinalerne i Konklavet, og som truede med et nyt Schisma. Under Frygten for en saadan Fare digtede Savonarola sin «Bøn for Kirken», hvori han anraaber Kristus om Hjælp for hans Brud, den romerske Kirke. Denne Bøn blev ikke opfyldt. Ved Bestikkelse trængte ved Pavevalget Innocenz VIII igjennem, en Mand, der

efter en Samtidigs, Rafael af Volterras, Udsagn var den første, som offentlig vovede at prale af sine talrige uægte Børn, og for hvem selvfølgelig Pontificatet kun var et Middel til at bringe disse i glimrende Livsstillinger. Savonarola tabte vel ikke Troen paa Kirkens Redning, men kun ved tunge Straffedomme, der først maatte ramme den og Verden, syntes ham en forbedret Tingenes Tilstand at kunne fremkaldes. Som en apokalyptisk Seer forkyndte han derfor i gribende, af den dybeste Inspiration fremvældende Ord Kirkens nær forestaaende Tugtelse og Renselse. Da han i Fastetiden, Aar 1486, i flere lombardiske Stæder opfordrede til Bod i Anledning af de forestaaende Trængsler, blev Folket grebet og følte sig revet med af hans Veltalenhed. Nu lød hans Navn gjennem hele Italien; fremragende Mænd som Fyrst Picus af Mirandola søgte hans Venskab; men selv bestyrkede han sig i Troen paa sit Kald og geraadede under vedvarende streng Selvprøvelse og ved Studium af Værker om Andagt og Askese i en Tilstand af religiøs Exaltation, der næsten gjorde et uhyggeligt Indtryk paa hans Ordensbrødre.

Da Lorenzo, vistnok paavirket af Picus af Mirandola, ønskede det, blev Savonarola efter en fireaarig Fraværelse tilbagekaldt fra sin Virksomhed som omvandrende Prædikant i Overitalien, hvor han tilsidst i Genua havde vakt den største Opsigt, til San Marco Klosteret. Her forklarede han først Aabenbaringen i en snevrere Kreds af Tilhørere, der samlede sig om ham i Klostergaarden; men da deres Antal bestandig voxede, besteg han efter deres ivrige Opfordring paany Prædikestolen 1ste August 1490. Temaet for hans Prædiken, der denne Gang gjorde et dybt Indtryk paa Florentinerne, var ogsaa nu Forkyndelsen af de guddommelige Straffedomme og Kravet om en Kirkereform. For tillige at lade en varig Belæring træde i Stedet for det flygtige Ord og paa Forhaand imødegaa

filosofiske Modstanderes Angreb, besluttede han at udarbejde en Række af asketisk-moralske og scholastisk lærde Skrifter. I de første fremhævede han navnlig, at Ydmyghed var Grundlaget for den kristelige Kjærlighed, at man ikke maatte søge Gud udenfor sig, men i sit eget Hjerte, at der gaves en aandelig Bøn uden Ord, i hvilken Mennesket hævende sig til Gud glemte Verden og alle verdslige Ønsker. «Herren vil», sagde han, «have en indre Kultus uden alle ydre Ceremonier, der jo kun er opfundne til Andagtens Bestyrkelse og forresten ikke besidder noget Værd.» Ethvert godt Værk kalder han en Bøn, og den sande Troende er for ham kun den, der følger Kristi Exempel og formedelst Guds Kjærlighed, — der igjen er en Naadegave, — bliver hævet til Livets Maal, Samfund med Gud, i Bøn og Inspiration.

I sine filosofiske Afhandlinger viser Savonarola sig behersket af Thomas af Aquino; dog mærkes i dem ogsaa Indflydelsen af den med hans mystiske Sindsretning overensstemmende Platonisme. Som troende Kristen stiller han selvfølgelig Theologien over al Filosofi, fordi hin løser Tvivlene, medens denne ikke formaar at komme til noget Resultat. «Eders Aristoteles», siger han, «er jo ikke en Gang i Stand til at bevise Sjælens Udødelighed; angaaende Spørgsmaal af saa indgribende Vigtighed forbliver hen i Uvished, saa at jeg virkelig ikke begriber, hvorledes I med saa usigeligt Besvær kan begrave Eder i hans Skrifter.»

Han ser derimod i Bibelen al Visdom indesluttet, Forgangenhed og Fremtid opladt for sit Blik; saa ofte han læste i den, overfaldt ham en heftig Gysen, fordi han deri umiddelbart mente at fornemme Guds Røst. Han søgte med alle den daværende Exegeses Hjælpemidler at udgranske den hellige Bogs Betydning og bag det bogstavmæssige Indhold at opfatte det højere moralske og aandelige. Idet han gjorde en vidtgaaende Brug af den

billedlige Fortolkning, troede han i Skriften at gjenfinde sine egne Ideer, skjøndt han selv advarede mod at udlægge den efter personlige Meninger. Men han var overtydet om — og han avendte dette paa sig selv —, at Gud ofte tildelte enkelte Mennesker en særlig Klarhed til Bibelens rette Forstaaelse, for at de igjen kunde vejlede Andre.

Saa overordentlig blev Tilstrømningen til Savonarolas Prædikener, at han i Fasten, Aar 1491, maatte ombytte Klosterkirken San Marcos Prædikestol med Domkirkens. For hver Dag fængslede han mere og mere Folket som med Troldomsmagt; hans Skildringer af Tidens Synder lod Blikket gjennem det ydre Livs Fernis trænge ned i en Afgrund af moralsk Forraadnelse, hans med en dristig Fantasi udkastede Rædselsbilleder af Fremtiden bragte Hjerterne til at bæve, og hans Opraab til Omvendelse og Bod hendøde ikke længe virkningsløst. Lorenzo og hans Tilhængere følte sig ubehagelig berørte af disse Prædikener, der indeholdt mange Hentydninger til deres Færd; en alvorlig Retning i Folkeaanden stemte heller ikke med deres Politiks Planer. Herskeren i Florenz lod derfor Savonarola opfordre til Maadehold; men Bodsprædikanten rettede alvorlige Formaninger til Fyrstens egne Sendebud, vægrede sig bestemt ved at give efter og forkyndte, da det betydedes ham, at han kunde blive forvist, at han vilde blive i Florenz, men Lorenzo drage derfra. — Han hentydede dermed til Lorenzos Død, hvilken han paa denne Tid forudsagde som nærforestaaende ligesom ogsaa Pavens og Kongen af Neapels. Overhovedet troede han i den nærmeste Fremtid at forudse en stor Tingenes Omvæltning i Italien.

Hvormeget end Uvillien inden det Mediceiske Parti voxede, vovede det dog ikke at gribe til voldsomme Forholdsregler mod den kjække Munk, da Folket støttede ham. Og da Savonarola i det samme Aar blev valgt til Prior for San Marco Klosteret, nedlod han sig ikke en

Gang til det brugelige Hyldningsbesøg, hvilket enhver ny Forstander for Klosteret plejede at aflægge Medicierne som dets Stiftere og Velgjørere; thi han betragtede dette Herskerhus som den fornemste Aarsag til den offentlige Umoralitet, som den største Hindring for en Sædernes Forbedring og som Frihedens Fjende og Undertrykker. Efterat Lorenzo forgjæves havde ladet Mariano prædike mod Savonarola, opgav han i Følelsen af sin tiltagende Sygdom al Modstand, ja han begyndte hemmelig at beundre og ære den sjeldne Mand. Og da han i April 1492 laa haabløs syg paa sin henrivende Villa i Coreggi, og Sakramenterne ikke bragte ham nogen Trøst, fordi han ansaa Skriftefaderen, der havde absolveret ham, for en Hykler og Absolutionen følgelig for ugyldig, steg ved Dødens Nærmelse Prioren af San Marcos alvorlige, truende Skikkelse frem for hans Tanke som en Helgens, og han lod ham bede om at ile til hans Dødsleje. Kun med Møje formaaede Savonarola at berolige den af Samvittighedskvaler pinte Fyrste med en Henvisning til Guds Barmhjertighed; dog gjorde han ham tre Ting til Pligt, dersom han vilde opnaa Tilgivelse, nemlig levende Tro paa Guds Barmhjertighed, Tilbagegivelse af alle uretmæssig vundne Besiddelser og Gjenoprettelse af den florentinske Frihed. Allerede den anden Fordring indrømmede Lorenzo kun modstræbende, og ved den tredie vendte han sig uvillig bort. Savonarola forlod ham saaledes uden at have skjænket ham Absolution; kort derpaa, den 8de April, døde Lorenzo.

Med denne kloge Fyrstes Død, der paa en Maade var bleven til Lederen af Italiens Politik og ved sin Mægling hyppig havde vedligeholdt Freden mellem dets Styrere, foregik store Forandringer i Forholdene paa Halvøen og i Toskana. Hans Søn Piero, et Menneske, der vel var udrustet med Skjønhed og Aand, men yppig, hovmodig, doven i Regjeringsanliggender, overhovedet

upaalidelig, troløs og nydelsessyg, stræbte endmere at samle den offentlige Magt i sin Haand og tilintetgjorde de sidste ydre Frihedens Tegn, hvorved det florentinske Folk hang med stor Kjærlighed. Selv blandt det Mediciske Parti yttrede sig adskillig Uvillie og Opposition, medens Folket flokkedes om Savonarola, hvem det begyndte at ære som sin aandelige Fører, som sin Sags Støtte og som en hellig Profet; thi allerede laa ogsaa Innocents VIII i Dødskampen, og det af hans jødiske Læge anvendte fortvivlede Middel at indgyde ham Blodet af Drengebørn, formaaede ikke at frelse ham, men dræbte tre tiaarige Børn, der var blevne lokkede til det skjændige Experiment ved en Dukat eller tvungne dertil af sine Paarørende.

Det ligeledes ved Bestikkelse udvirkede Valg af Alexander VI — i August, Aar 1492 — fremkaldte Sorg i hele Italien; selv Kong Ferrante af Neapel, der ikke havde grædt ved sine Børns Død, brød ud i Taarer derover. Kardinal Roderik Borgia, der nu var bleven forlenet med Kirkens højeste Værdighed, var en Mand, der besad mange Egenskaber for en verdslig Regent, men hos hvem Vellyst, Havesyge og Grusomhed overdøvede enhver Samvittighedens Røst. Det er ham, Picus af Mirandola mener, naar han fortæller om en Pave, der havde tilstaaet for sine Fortrolige, at han under sit Pontifikat en Tid lang end ikke troede paa Gud. Denne Vantro i Pavens Sjæl udelukkede dog ikke Overtro; saaledes bar han altid Sakramentet hos sig i Tillid til, at det vilde beskytte ham mod Forgiftning.

Ved hans Kroningsfest hilsede Romernes Smigrere Alexander VI med en Hyldest, der mindede om Forgudelsen af det gamle Roms Kejsere. «Større end under Cæsar,» hedder det i et Epigram, «er nu Rom under Alexander VI; thi hin var kun et Menneske, denne derimod er en Gud.» Men dette kan neppe forundre os, naar vi tillige ved, at Billeder af Paven og hans Bolerske,

Vanozza, der fødte ham fire Sønner og en Datter, blev udstillede og tilbedte som Helgener, — idet Folket antog, at Billederne forestillede Joachim og Anna —, i Kirken Maria del popolo i Rom, lige indtil Clemens XII gjorde en Ende paa Forargelsen. Alexander gav selv Anledning til saadanne Forvexlinger, naar han f. Ex. lod sin Elskerinde, den skjønne Julia Farnesi, male som Guds Moder og sig selv som Ypperstepræst ved hendes Fødder. Efterat tidligere Historikere selv inden Jesuiterordenen, f. Ex. den store Mariana, har fældet Fordømmelsesdommen over denne Pave, oplever vi i Nutiden det neppe Trolige, at Curiens Forfattere, som Cerri, paatager sig at redde Alexander VI, og at Pius IX lønner denne Bestræbelse med Lovskrivelser. «I Stedet for af Alexander VI at danne et Skjændselens Kar, bestemt til at forkastes, vil Historieskrivningen forskaffe ham en hæderlig Plads i Rækken af de 259 Hierarker, af hvilke næsten alle har udmærket sig og 83 have opnaaet, at der er blevet rejst Altere for dem,» siger Cerri.

I den ogsaa i Florenz herskende Bestyrtelse over det ulykkelige Pavevalg, fæstede sig Alles Øjne igjen paa Savonarola, hvis profetiske Gave vandt stadig mere Tiltro, da nu ogsaa Kongen af Neapels Død syntes nærforestaaende, og Ingen kunde betvivle Nødvendigheden af en Kirkens Tugtelse og Reform. Selv befæstedes Savonarola ogsaa i denne Tro; gjentagende studerede han Profeterne, og i hans Sinds mægtige Grebethed formede hans Tanker og Ønsker sig til synlige Billeder, hvilke han i sine Prædikener fremstillede som Indgivelser fra oven.

Over Bekymringen for Verdens og Kirkens almindelige Tilstand glemte han dog ikke sin nærmeste Opgave som Prior i San Marco. Han gjennemførte Adskillelsen af Dominikanernes toskanske Kongregation fra den lombardiske og vandt derved større Selvstændighed for sig og sit Kloster, idet han fra nu af alene var afhængig af

Rom. Paany valgt til Prior, reformerede han gjennemgribende det Klostersamfund, i hvis Spidse han stod. Han gjenindførte Armoden, forordnede, at Brødrene skulde leve af Udbyttet af sit Arbejde, og oprettede til dette Øjemed Skoler, hvori Arkitektur, Skulptur og Maleri saavelsom Kunsten at kopiere Haandskrifter lærtes; han forbedrede Studiet af Theologien og udvidede det fornemmelig ved Undervisning i de orientalske Sprog, da han troede paa Hedningernes nære Omvendelse og selv vilde hellige sig til dette Værk, naar Italiens Reformation var fuldbragt. Navnlig arbejdede han dog paa sin egen Forbedring, og saaledes stod han som et lysende Forbillede ikke alene for Brødrene, men ogsaa for Folket, der fulgte ham med stedse stigende Begejstring. Fornemme Borgere og Mænd af stort videnskabeligt Ry begjærede at optages i hans Ordenssamfund, ligesom andre Klostre efterlignede San Marco og ønskede at slutte sig til samme.

Fra Advent, Aar 1493, indtil September det følgende Aar udfoldede Savonarola ogsaa en stor Virksomhed paa Prædikestolen; uden Skaansel revsede han Fyrsternes og Gejstlighedens Synder samt Kirkens Fordærvelse, og sine Opfordringer til Bod og Omvendelse gav han et mægtigt Eftertryk ved mørke Profetier, til hvilke nu ogsaa hørte den, at en ny Cyrus vilde fremstaa i Italien. Han talte om en ny, mystisk Ark, det vil sige de Frommes Samfund, til hvilken Enhver, der vilde frelses fra den snart indbrydende Syndflod, maatte ty, og udviklede de vigtigste Punkter i Theologien, hvorved han gjennemgaaende viste sig som en Discipel af Augustinus og Thomas af Aquino. Tydelig skildrede han Mediciernes usædelige Hof, uforbeholdent angreb han Forholdene i Rom, og idet han paa den ene Side ankede over Kirkens Udartning, og at den skjulte sin indre Armod med glimrende udvortes Flitter, og over Prælatkaldets Fordærvelse, søgte han paa den

anden Side at vække sine Tilhørere til Forstaaelse af den kristelige Religions Væsen. «Evangeliet, Kristne,» udbrød han, «skulde I altid bære hos Eder, ikke Bogen mener jeg, men dens Aand; thi besidder Du ikke Naadens Aand, vilde det Intet nytte Dig, om Du bar det hele Bind hos Dig. Og endnu taabeligere er de, der behænge sin Hals med Afladssedler og Beviser, ligesom Kræmmere, der drage til Markedet . . . . . Kristi sande Bøger er Apostlerne og de Hellige, og den rette Læsning bestaar i at efterligne deres Levnet.»

Da Efterretningen om, at en fremmed Hær, nemlig Franskmændene under Karl VIII, var brudt ind i Italien, naaede til Florenz 21de September 1494, greb Skræk og Forfærdelse Alle; thi nu syntes ogsaa Profetien om den store Konge, der vilde komme over Bjergene, rustet med Sværdet, opfyldt og en guddommelig Straffedom over Italien forestaaende. Ophavsmanden til dette Franskmændenes Tog var Ludvig Moro, der af Frygt for, at den nye Konge af Neapel, Alfonso II, skulde berøve ham Herredømmet over Majland, som han med Magt havde frarevet sin Nevø, Gian Galeazzo, Alfonsos Svigersøn, havde ophidset den toogtyveaarige Konge af Frankrig, Karl VIII, en efter Hæder og Eventyr begjærlig Fyrste af ilsindet og uoverlagt Handlemaade, til at erobre Neapel som det første Skridt til et Korstog mod Tyrkerne. Ikke mindre Skyld end Ludvig Moro havde Kardinal Julian della Rovere, senere Pave Julius II, i den grænseløse Ulykke, der med denne Invasion styrtede ind over Italien, som fra nu af gjennem Aarhundreder paany blev betragtet som et Bytte for fremmede Erobrere og behandlet i Overensstemmelse dermed. Kardinalen var flygtet for Alexander VI til det franske Hof, hvor han bestormede den unge Konge med Opfordringer til ufortøvet at foretage et Krigstog til Rom og Neapel og overvandt alle hans Betænkeligheder.

Piero af Medici, der fra først af havde staaet i Forbund med Neapel, tabte, da den franske Konge efter let vundne Sejre tog Vejen gjennem Toskana og Florenz med en Hær paa 90,000 Mand og stort Skyts, ganske Modet og bønfaldt i Fjendens Lejr om Fred for enhver Pris. De florentinske Gesandter, som var fulgte med ham, og som fandt Statens Interesser højlig krænkede ved Fyrstens Fejghed og Taabelighed, rejste i dyb Forbittrelse alene tilbage og opflammede den Uvillie, Folket længe havde næret mod Piero, til aabent Oprør. Alle greb til Vaaben, og man besluttede at afryste Mediciernes Aag og at gjenoprette Republikken. Men hvor skulde man finde paalidelige Anførere til et saadant Foretagende, efterat de daadskraftige Frihedskjæmpers Slægt i de sidste 60 Aar dels var bleven henrettet, dels var omkommen i Fængsel eller død i Landflygtighed? Kun én Mand i Florenz besad en ubegrændset Magt over Folket, — Savonarola. I disse Ophidselens Dage, da Hævnlysten truede med at bryde løs i Voldshandlinger mod de Borgere, der var Tilhængere af Medicierne, beherskede han Masserne ved sin Tale, der krævede Fred, Kjærlighed, Enighed og Bod, og ledede dem efter sin Villie.

Da Piero, anende Ondt, ilede tilbage til Florenz, havde Signoriet og en Forsamling af de mest ansete Borgere allerede svigtet ham. Han og hans Broder, Kardinal Giovanni, senere Leo X, blev erklærede for Rebeller, og efterat de ved Flugt havde unddraget sig Dommen, udsattes en Pris for deres Paagribelse eller Drab. Alle Trældommens Kjendemærker blev tilintetgjorte, de Forviste tilbagekaldtes, de Fængslede sattes i Frihed. Derimod tilbød man Kongen af Frankrig en højtidelig Modtagelse og satte tillige Staden i Forsvarsstand for det Tilfælde, at han vilde stille overdrevne Fordringer.

Da Gesandterne ikke kunde give gunstige Beretninger om Kong Karls Sindelag mod Republiken, eftersom han

snarere syntes indtagen for Piero af Medici, begav Savonarola sig til Franskmændenes Lejr og forkyndte ham djærv Guds Vrede, dersom han svigtede sin Mission at befri Italien fra dets Lidelser og reformere Kirken og dersom han vilde fare ubarmhjertig frem mod Florenz. Men hvor dybt et Indtryk han end gjorde paa Karl VIII, kunde han dog ikke opnaa, at Kongen afstod fra sine Fordringer, nemlig uden Betingelser og i Spidsen for sin Hær at drage ind i Staden som en Erobrer. Med festlig Prunk blev Karl modtagen; men da han under sine Forhandlinger med Signoriet fremsatte bestandig ubilligere Krav, forvandlede sig Stadens Udseende hurtig for hans Øjne, og en blodig Gadekamp stilledes ham truende i Udsigt. Han nedlod sig derfor til et Forlig, ifølge hvilket der skulde sluttes Venskab mellem Frankrig og Florenz. Kongen antage Titel af den florentinske Friheds Gjenopretter og Beskytter, i tre Terminer erholde udbetalt 120,000 Gylden og efter to Aar rømme de ham af Piero Medici udleverede Fæstninger. Nu begyndte Opholdet i Florenz at behage Karl VIII, men hans Forbliven virkede forstyrrende paa den offentlige Orden, paa Handel og Haandværksdrift. Savonarola opfordrede ham da med gjentagen Paamindelse om hans Mission til at forlade Staden, og dette gjorde Kongen 28de November. Tilstanden i Florenz og Toskana fordrede paatrængende Oprettelsen af en stærk Regering; thi hos de mægtige Familier viste sig en mod den republikanske Forfatning uvillig Aand, og Tributen til Kongen af Frankrig saavelsom Krigen med Pisa og andre for sin Selvstændighed kjæmpende Stæder paalagde Almenheden svære Byrder. Da Statsmændene og Juristerne ikke kunde komme til nogen Slutning paa sine lange Forhandlinger angaaende de nye republikanske Indretninger, og der i den Anledning opstod Uro og Forvirring blandt Folket, troede Savonarola ikke længer at burde holde sig tilbage og prædikede

12te December, den tredie Adventssøndag, om Republiken paa en bred, lovmæssig Grundvold som den eneste for Florenz passende Forfatning. Med en saadan Forfatning, og med Stadens Fornyelse i Kristi Aand vilde Florenz bevirke en Reformation i Italien, ja give et Exempel for den hele Verden. I en nøjere Udvikling af sine politiske Anskuelser foreslog han, at der skulde indføres et *Consiglio grande*, tildels efter Venedigs Forbillede, i Florenz, og at alle Borgere, hvem ifølge de gamle Love en Andel i Styrelsen tilkom, skulde kaldes til dette. Raadet skulde ved Valg besætte de vigtigere Embeder, bestemme Skatter og bekræfte Lovene; de mindre betydelige Poster skulde derimod uddeles ved Lodtrækning, for at Enhver kunde have Haab om at deltage i Regjeringen. — Taleren antydede tillige Nødvendigheden af almindelig Amnesti og lagde sine Tilhørere indtrængende paa Hjerte Gudsfrygt, Gjenindførelse af rene Sæder og oprigtig Kjærlighed til det store Almenvel med Tilsidesættelse af alle Privatinteresser.

Denne Prædiken afgjorde Forfatningsspørgsmaalet. Savonarola hilsedes med begejstret Bifald, og Folket drog under Raabet paa «*Consiglio grande*» gjennem Gaderne. Fra nu af optræder Savonarola ogsaa som den højeste Autoritet i politiske Sager; alle nye Love fremkaldes ved hans Prædikener, og motiveres i de raadslaaende Forsamlinger endog med hans Grunde.

De Farer, hvoraf Staden truedes, nødvendiggjorde en rask Handlen, og *Consiglio grande* blev indført som den øverste Statsmagt. Alle uberygtede Borgere, der havde fyldt det 29de Aar og hørte til de saakaldte *cittadini benefiziati*, d. v. s. til dem, der enten selv havde beklædt Statsembeder, eller hvis Forfædre havde indehavt dem, kunde træde ind i dette Raad, saaledes at der for hvert Tidsrum af sex Maaneder bestandig indkaldtes en ny Trediepart af dette Borgersamfund, der maaske udgjorde

noget over 3000 Medlemmer. Til Beslutningsgyldighed udfordredes Tilstedeværelsen af to Trediedele af Forsamlingens Medlemmer. Regjeringen førtes af de otte Priorer i Signoriet med dens Gonfalonier i Spidsen, og ved Siden deraf indsattes en Art Senat *(Consiglio degli Ottanta)* ikke blot som et stadigt Biraad, men ogsaa som et Kollegium, der i Forening med Signoriet og de øvrige Myndigheder skulde træffe Afgjørelse om vigtige Embeder og Anliggender, hvis Behandling ikke egnede sig for Offentligheden. De højere Embeder skulde besættes paany hver anden Maaned. For at anspore Ungdommens Iver og vække en kraftig Borgeraand hos Mændene, blev det fremdeles bestemt, at hvert tredie Aar skulde 60 Borgere, der ikke var *cittadini benefiziati*, og 24 Ynglinger paa 24 Aar indvælges i *Consiglio grande.*

Den Dom, Italiens første Historieskrivere og Statsmænd — blandt dem ogsaa Machiavelli — har fældet om Savonarolas Statsforfatning, erklærer denne for den bedste, ja overhovedet for den eneste gode, som Florenz i sin hele stormfuldt bevægede Historie har havt. For Savonarola var Forfatningsforandringen dog kun et Middel til Gjenopvækkelsen af den sædelig-religiøse Aand og til Kirkens Reformation.

Han blev heller ikke staaende ved det opnaaede Resultat, men arbejdede paa en Reform i Skattevæsenet, og den 5te Februar 1495 antog det store Raad en med hans Forslag stemmende Lov, der bragte Orden og Billighed ind i Beskatningen, som hidtil havde hvilet med et haardt Tryk paa de lavere Klasser, og for første Gang anordnedes Grundskat i Italien. Han anbefalede dernæst en Reform i det til ren Vilkaarlighed udartede Justitsvæsen, udtalte sig mod Torturen og fordrede, at der fra den øverste Justitsmyndighed *(Otto di guardia e Balia)*, som kunde domfælde med sex Bønner eller Stemmer, endnu kunde tilstaas en Appellation til en højere Instants og

som saadan foreslog han et Raad af 80 eller 100 Borgere. — Ogsaa denne Lov kom i Stand om end ikke ganske efter Savonarolas Tanke, idet de hemmelige Fjender af den nye Orden i den Hensigt efterhaanden at bringe den i Miskredit satte igjennem, at der skulde appelleres til det store Raad, hvorved det øverste Dommerembede kom i Hænderne paa en stor, af Partimodsætninger opfyldt Forsamling, hos hvilken der neppe var at tænke paa en rolig og retfærdig Prøvelse.

Ikke mindre trængte Savonarola igjennem med en Række af andre Forslag. Af Stadens Fattige erhvervede han sig en stor Fortjeneste ved Oprettelsen af en Laaneanstalt *(Monte di pieta)*, hvortil der allerede under Lorenzo havde været paatænkt en Lov, men som var bleven forhindret ved jødisk Bestikkelse. Jøderne i Florenz lod sig nemlig den Gang for sine Udlaan hyppig betale 32½ pCt. med Rentesrenter, saa at 100 Gylden, udlaant paa disse Betingelser, i 50 Aar voxede til 49,791,556 Gylden. Dette Aageruvæsen havde ophidset Folkets Had til Jøderne; Savonarola, der aldrig forhen havde talt mod dem, revsede nu fra Prædikestolen denne deres skjændige Færd. Det nye Laanehus, til hvilket han udbad sig og erholdt Bidrag af de Rige, fastsatte sin Rente til 6 pCt., men Jøderne blev udviste.

Saaledes var i Florenz i Løbet af et eneste Aar Friheden atter grundet, en ny Forfatning skabt, en gjennemgribende Orden og Retfærdighed indført i Skatte- og Justitsvæsenet, almindelig Amnesti udstedt og Aager undertrykt, og alt dette uden at der var flydt en Draabe Blod, fornemmelig ved en Munks Virksomhed fra Prædikestolen og ved ingen andre Midler end hans moralske Anseelses Magt og en ildfuld, af Fædrelands- og Menneskekjærlighed inspireret Veltalenhed.

Alle disse Sejre berusede dog ikke Savonarolas Sjæl; han skuffede sig ikke med Hensyn til, at han ved sin

politiske og reformatoriske Optræden nedkaldte en mørk Skjæbne over sig. Det er en Ejendommelighed hos dybe Naturer, at den store Bedrifts Alvor ogsaa virker tilbage paa dem, og hos dem i Stedet for Glæde og lyse Tanker atter vækker dybere Alvor og Tungsind. Den, der, dreven af en mægtig Aand vil gribe reformerende ind i Historien, udfordrer de i Historien raadende Magter og kalder over sit Hoved den tragiske Skjæbne, at falde som et Offer for sin Mission. Paa den samme Dag, da Folket, opfyldt af Glæde over Indførelsen af den nye Forfatning strømmede til hans Prædiken og kun ventede at høre ham lovprise Gud for Sagernes lykkelige Vending, gav han i dets Sted sin Sjæls mørke Anelser om sin fremtidige Skjæbne et gribende Udtryk.

«En Yngling,» saa begyndte han sin Tale, «forlod sit Hus og for ud paa Havet for at fiske. Og Skibets Herre førte ham, medens han fiskede, ud i rum Sø, hvorfra han ikke mere kunde se Havnen. Derover begyndte Ynglingen at jamre sig. O Florenz! Ynglingen, som klager, staar paa denne Prædikestol. Fra mit Hus blev jeg ført til Religionens Havn; jeg opsøgte denne, da jeg var 23 Aar gammel, for at finde Ro og Frihed, de to Ting, jeg elskede over Alt. Men da saa jeg ud over denne Verdens Vande og begyndte ved min Prædiken at vinde nogle Sjæle. Og der jeg fandt Glæde deri, saa sendte Herren mig ud paa Søen og bar mig ud paa det aabne Hav, hvor jeg nu er, og hvorfra jeg ikke længer øjner Havnen. *Undique sunt angustiae.* Jeg ser Gjenvordighed og Storm trække op for mine Øjne; jeg har tabt af Sigte Havnen bagved mig, og Vinden driver mig ud paa det vide Hav. Til Højre for mig ser jeg de Udvalgte, der raabe om Hjælp, til Venstre Dæmonerne og de Onde, der true og angribe os. Ovenover mig skuer jeg den evige Dyd, og Haabet drager mig opad; men under mig aabner sig Helvede, hvilket jeg som Menneske

maa frygte, fordi jeg uden Guds Bistand sikkerlig vilde styrte derned. — O Herre, Herre! Hvorhen har Du ført mig? Fordi jeg vilde frelse nogle Sjæle for dig, er jeg nu paa et Sted, hvorfra jeg ikke mere kan naa tilbage til Rolighedens Havn. Hvorfor har Du skabt mig til et Stridens og Tvedragtens Menneske for den ganske Jord? Jeg var fri, og nu er jeg Hvermands Slave. Jeg ser Krig og Tvist bryde løs over mig fra alle Kanter. Saa haver da i det Mindste I, mine Dyrebare og Herrens Udkaarne, for hvem jeg Dag og Nat sørger, Barmhjertighed med mig. Giver mig Blomster, som Højsangen siger, *quia amore langueo.* Men Blomsterne er de gode Værker; thi jeg har kun det ene Ønske, at I maa tækkes Gud og redde Eders Sjæle.»

Som en uundgaaelig Skjæbne stod Martyrdøden for hans Aands Blik. «Se,» udraabte han, «allerede tror jeg at se Øxen hvæsset. Men Herren taler til mig: «Bi endnu en liden Stund, paa det at de Ting maa ske, som skal komme; da skal Du bruge den Sjælsstyrke, som er Dig skjænket!»»

I saadanne Øjeblik af den højeste Begejstring, da en anden Aand syntes at tale ud af ham, grebes Tilhørerne af en uhyggelig Gru; som et Uvejr brusede hans Prædikener hen over de bævende Hjerter, snart sønderrivende Fremtidens dunkle Slør i Lynglimt af profetiskt Fremsyn, snart straffende, rullende hen over Tidens Synder i Vredens mægtige Torden. Mænd og Kvinder af enhver Stand og Alder, ikke blot Læge og Enfoldige, men ogsaa højtdannede Mennesker, Digtere og Filosofer bukkede under for hans Veltalenheds dæmoniske Magt og brød ud i lydelig Hulken. Savonarola selv sank udmattet sammen efter saadanne Anstrengelser ligesom et Redskab, der atter er livløst, saasnart Kunstnerens Sjæl viger fra det. Optegneren af hans Prædikener bemærker ved saadanne

gribende Steder: «Her brast vi i Graad, og jeg kunde ikke skrive videre.»

Fra Verdens Storme flygtede Savonarola til den Korsfæstedes Billede for at samle og styrke sig. Fra saadanne Timer af hellig Andagt stammer vistnok mange af hans Sange til Frelseren, i hvilke hans dybeste Sjæleliv aabenbares for os med Angerens Smerter og Forsoningens Salighed, med Tvivlens Frygt og Haabets Husvalelse. Paa de ensomme Veje, hvor han vandrer, overfalder ofte Angsten ham, og han anraaber da om Hjælp af Forløserens stærke, reddende Arm. Men derpaa synger han igjen om Gudsfreden i Hjertet, som han har fundet hos Kristus, og priser hans Kjærlighed som den Kraft, der borttager al Livets Trængsel og Kummer.

Den vidunderlige Opfyldelse af de fleste af Savonarolas Profetier kunde ikke andet end bestyrke hans Tro paa sig selv; i denne sværmeriske Retning lededes han ogsaa videre af en Munk i San Marco, Silvestro Maruffi, der fra Ungdommen tilbøjelig til Syner i Begyndelsen havde tilskrevet disse sygelige Tilstande, men senere vænnet sig til at betragte dem som højere Inspirationer. Til denne Mand havde Savonarola blind Tillid. I de to Skrifter: «*Compendium Revelationum*» fra Aar 1495 og i «Dialog over den profetiske Sandhed» fra Aar 1497 aflægger han Beretning om, hvorledes han havde følt sig inderlig kaldet til at profetere, anfører Antallet af sine betydeligste Forudsigelser og paastaar om sig selv, snart at han af den hellige Skrift og Tidsforholdene med Fornuftens Krav kunde slutte til det Fremtidige, snart mener han derimod at have erholdt ligefremme Aabenbaringer fra Gud, saa fralægger han sig igjen ganske en Profets Værdighed. «Sandelig,» skriver han, «det er Eders Synder, Italiens Synder, der med Magt gjør mig til Profet, og som burde gjøre enhver af Eder dertil. Himmel og Jord profetere imod Eder, og I ser og hører det ikke.

Eders Forstand er blind; I lukker Øret for Herrens Stemme, som kalder Eder. Havde I den kristelige Kjærligheds Aand, da vilde I Alle se den sig nærmende Straf, ligesom jeg ser den.»

Man ser heraf, at Savonarola bestræber sig for at forklare det Gaadefulde i sine Forudsigelser paa en naturlig Maade; men just den Ydmyghed, der forbyder ham at henføre de opfyldte Profetier til sin egen naturlige Evne, bringer ham sluttelig til Antagelse af guddommelig Inspiration, en Antagelse, som Kirketroen syntes at kjende. Træffende siger C. Hase: «Hvad Savonarola forkyndte angaaende Fremtiden og tildels hidførte ved sin Forudsigelse, det var hans Hjertes Længsel, hans Tillid til Gud og en genial Forudfølelse. Profeten havde sin Rod i Reformatoren.» Forøvrigt herskede Troen paa en Indvirken af højere aandelige Magter i Datiden endog hos dennes mest dannede Aander, som Marsilio Ficino, Picus af Mirandola, Cardano, Guicciardini o. a.

Machiavelli, der forøvrigt selv hældede til den Tro, at Luften var opfyldt med Aandevæsener, der forudsaa det Kommende og af Medlidenhed forkyndte Menneskene dette, saa at de kunde berede sig derpaa, vover heller ikke uden videre at frakjende Savonarola profetisk Gave. «Folket i Florenz,» siger han, «synes hverken at være uvidende eller raat; ikke des mindre var det overtydet om, at Fra Girolamo talte med Gud. Jeg vil ikke afgjøre, om dette var sandt eller ej; thi det sømmer sig at tale med Ærefrygt om en saa stor Mand. Men Utallige troede det, uden at have set noget som helst Vidunderligt af ham, var hans Liv, hans Lære, hans Retning tilstrækkelige for dem til at tro paa ham.» Den franske Historieskriver Philippe de Comines troede derimod ubetinget paa Savonarola; thi «denne havde forudsagt Kongens Tog, da endnu Ingen tænkte paa dette, og senere havde han tilskrevet og selv sagt Kongen Ting, paa hvilke

Ingen vilde tro, men som alle var gaaede i Opfyldelse.»
I Florenz gjærede Partiernes Tvedragt siden Indførelsen af den nye Orden, og fra Begyndelsen af Aaret 1495 stiftedes hemmelige Sammensværgelser og aabenlyse Mytterier mod den herskende Styrelse. Mediciernes Venner, ogsaa kaldte de Graa *(Bigi)* intrigerede for det fordrevne Fyrstehuses Gjenindsættelse; et andet Parti, *Arrabiati* kaldet, fordi de var fulde af Forbittrelse over den demokratiske Forfatning, ønskede i dens Sted en aristokratisk Republik og hadede den asketiske Aand, som Savonarola søgte at paatvinge Staden; et tredie Parti endelig, de Hvide *(Bianchi)*, var vel de nyskabte Tilstande hengiven, men en Munks overvejende Indflydelse mishagede dem. Sin egentlige og faste Støtte havde Forfatningen kun i det saakaldte Folkeparti, der ærede Prioren af San Marco som sit Orakel og lod sig lede af ham i alle Ting. Paa Grund af deres Iver for at forbedre de offentlige Sæder og gjenoprette en kristelig Samfundsorden blev dette Parti af Modstanderne tildelt Spottenavnet *Piagnoni*, de Klynkende.

Savonarola, hvem de lønlige Intriger ikke undgik, og som ikke oversaa de Farer, hvormed disse truede det almene Vel, formanede til Endrægtighed, men Modstanderne hvilede ikke. Arrabiatierne latterliggjorde hans Forudsigelser, erklærede hans Deltagelse i Politiken for uforenelig med hans Stand og greb til den Plan at styrte ham fra Rom af, idet de der lod udsprede Beretninger om hans Virken for en kirkelig Reformation. Allerede den Gang tænkte Paven paa Forholdsregler mod Savonarola; men dennes Tilhængere vidste endnu at omstemme ham. Savonarola undlod nu foreløbig at yttre sig om politiske Anliggender, og i sine Fasteprædikener i Aaret 1495, til hvilke Folket massevis strømmede sammen fra Staden og Landet, talte han kun om Sædernes Forbedring. Hans Ord opflammede Gemytterne; Stadens Udseende forandrede

sig, Kvinderne aflagde sin prægtige Pynt og klædte sig simpelt og anstændigt; et alvorligt og religiøst Sindelag fik Overhaand hos den livslystne og udsvævende mandlige Ungdom, yndede Folkefester sløjfedes, i Stedet for Karnevalsviser lød gejstlige Sange, digtede af Savonarola selv, Kirkerne fyldtes, og offentlige Bønner foranstaltedes. Barmhjertige Gaver uddeltes rigelig, Handelsmænd og Vexellerere, der havde tilvendt sig uretfærdigt Gods, tilbagegav store Pengesumme, og det blev saa almindeligt at faste, at Skatten for Slagtere maatte nedsættes. Bibelen og Savonarolas Skrifter blev nu den almindelige Læsning, hans Navn var paa Alles Læber, højt prist af Vennerne, overøst med Haan af Modstanderne. En hel Litteratur opstod for og imod ham. Arrabiatierne, der længtes tilbage til de gamle lystige Dage i Florenz, gik i sin Forbittrelse lige til Anslag mod hans Liv. Medens Partiernes Bestræbelser svækkede det nye Samfund i det Indre, blev det ogsaa alvorlig truet af ydre Fjender.

Et sjeldent Held havde fulgt Karl VIII paa hans Tog gjennem Italien; uden Modstand var Neapel kommen i hans Vold. Men det Overmod og de haarde Udpresninger, hvormed han og hans Hær huserede her, satte Neapel og hele Italien i Skræk. De udenlandske Magter blev skinsyge over Franskmændenes Fremgang, og navnlig troede Ludvig Moro at maatte sørge for sig selv ved Dannelsen af et stort Forbund. Under Paaskud af at forsvare Kristenheden mod Tyrkerne og opretholde Italiens og deres egne Staters Integritet, sammentraadte i Marts 1495 den tydske Kejser, Paven, Spanien, Venedig og Ludvig til en italiensk Liga og rustede en Arme paa 60,000 Mand. Endog Sultanen skal hemmelig have tilhørt Forbundet. Af alle de italienske Stater holdt kun Florenz fast ved Karl, der imidlertid kun slet gjengjældte denne Troskab, idet han ikke alene ikke opfyldte de indgaaede Overenskomster, men ogsaa stadig fremsatte nye

Pengefordringer, understøttede Pisa i dets Opsætsighed og nu ved sit Tilbagetog fra Neapel, hvortil den politiske Situation tvang ham, syntes at ville true Florenz med et aabent. Angreb paa dets Frihed, idet han førte Piero af Medici med sig. Med Mistro imødesaa derfor Staden hans Ankomst og satte sig i Forsvarsstand. Da han ikke havde givet de ham imødesendte Gesandter Foretræde, maatte Savonarola igjen begive sig til ham, foreholdt ham med skarp Dadel hans Troskabsbrud og forkyndte ham Guds nære Straffedom, fordi han havde tilladt sig skammelige Uretfærdigheder og bedraget Kristenheden for en Kirkereformation. Da Dauphin kort efter døde, saa man heri Guds Finger. — Karl drog vel nu forbi Florenz uden videre at fortrædige Staden, men han kunde dog ikke beslutte sig til at opfylde Forliget om Tilbagegivelse af Fæstningerne til Republiken. Ved Fornuovo ventede Ligaens Hær ham; men Karl gjennembrød dens Rækker og banede sig Vej tilbage til Frankrig. Ligesaa hurtig som den var bleven rejst, styrtede hans italienske Bygning sammen igjen bag ham, og den 7de Juli 1495 drog Ferdinand II af Aragonien som Konge ind i Neapel. Nu kom Florenz i en meget betænkelig Stilling; Ligaen vilde tugte Republiken for dens Vedhængen ved Frankrig, Paven og Venedig havde besluttet Mediciernes Gjenindsættelse som Herskere i Florenz, og Piero selv drog med en Hær mod Staden. Den paatrængende Nød drev Savonarola op paa Prædikestolen. Han krævede, at man skulde gaa frem med hensynsløs Strenghed mod det højforræderske mediciske Parti, og bevægede Florentinerne til at tilbyde Piero et Slag i aaben Mark, hvilket han dog ikke længer kunde modtage, da hans Hær af Mangel paa Sold allerede havde opløst sig.

Ogsaa Ludvig Moro fæstede sine Tanker paa Erhvervelse af Herredømmet over Florenz, og det undgik

ham ikke, at Savonarola dannede en stor Hindring for saadanne Planers Iværksættelse.

Munken var ham længst forhadt paa Grund af sin Ivren mod Fyrsternes Tyranni, og saaledes spandt han nu Rænker mod Savonarola saavel i Florenz, hvor Ludvig forbandt sig med Arrabiatierne for at styrte ham, som fornemmelig i Rom, hvor hans Broder, Kardinal Ascanio Sforza, tilligemed Fra Mariano, der ikke kunde forvinde sit Nederlag, paatog sig at ophidse Paven mod Savonarola. I tre hurtig paa hinanden følgende Breve indstævnede Alexander VI Prioren af San Marco for sit Tribunal i Rom til Prøvelse af hans Forudsigelser og Lærdomme. Tilsidst antog denne Kaldelse en truende Tone; men Savonarola, der endnu var meget svækket efter en neppe overstanden Sygdom, holdtes tilbage af sine Venner og gjennemskuede vel tillige, at politiske Bagtanker om at tilføje Republiken Florenz Skade ledede Paven ved dette Skridt, hvorfor han ikke tog andet Hensyn til de pavelige Skrivelser, end at han foreløbig afholdt sig fra at prædike. Omtrent paa denne Tid var det ogsaa, at han i gjentagne Breve søgte at vinde Karl VIII for Sammenkaldelsen af et almindeligt Koncilium.

Først i Karnevalet Aar 1496 se vi Savonarola paany gribe ind i Stadens offentlige Anliggender, idet han fik Børnene, som ved denne Lejlighed hidtil havde plejet at hengive sig til vild Kaadhed, til at fejre en religiøs Højtidelighed og til at indsamle Almisser til de Fattige. Ogsaa Paven havde imidlertid igjen antaget en venligere Mine mod ham og ikke alene paany tilladt ham at prædike, men underhaanden endog ladet ham tilbyde Kardinalshatten, i Haab om derved at kjøbe sig hans Taushed. I Fastetiden optog Savonarola derfor atter sin Virksomhed paa Prædikestolen. Hele Florenz geraadede derover i Bevægelse, og Arrabiatierne udklækkede Mordanslag, som

kun forhindredes derved, at Piagnonierne aldrig lod Prioren uden væbnet Ledsagelse paa hans Vej til Domkirken. I disse Fasteprædikener gav Savonarola et utvetydigt Svar paa Alexander VIs Bestikkelsesforsøg, idet han henviste til, at vel Kirken men ikke Paven var ufejlbar, og at man derfor ikke burde adlyde den Sidste, naar han befalede Noget, der stred mod den kristelige Kjærlighed og Evangeliet, saaledes som Alexander havde gjort ved sin Opfordring til ham om at opgive sin Virksomhed i Florenz; Paven var i dette Tilfælde ikke længer Kirkens Hyrde men selv en Vildfarende. Derpaa revsede han den lastefulde Tilstand i Rom, hvor mer end 14,000 Mennesker, Mænd og Kvinder, drev Utugtens Haandtering, og sammenstillede det med Babylon; thi Babylon betød Forvirring, og Rom havde bragt Forvirring i hele den hellige Skrift, ja i Alt, og sammenhobet alle mulige Laster. Fremdeles klagede han over Tidens Hykleri, idet Alt var idel Forfængelighed, og den sande Religion udslukt, og forudser tilsidst, at allehaande Rædsler, Hærgning, Krig, Pest og Hungersnød, vil bryde løs over Italien. Med Hensyn til sin egen Person sagde han: «Naar I spørger mig, hvad der vil blive Udgangen paa denne Kamp, og I spørger i Almindelighed, saa svarer jeg Eder: Sejr. Men spørger I mig derom for mit eget Vedkommende, saa siger jeg: at dø og blive hugget i Stykker. Men ogsaa det vil kun tjene til bestandig at udbrede min Lære videre, denne Lære, der ikke kommer fra mig, men fra Gud; thi jeg er kun et Redskab i hans Haand og derfor bestemt paa at kjæmpe indtil Enden.»

Paven følte Vægten af disse Angreb og skummede af Raseri. De andre Fyrster i Italien var ikke mindre opbragte paa Savonarola for hans Prædikener mod deres Tyranni og Lastefuldhed. Paa deres Breve, fulde af bitre Besværinger, svarede han dem dog kun med endnu djærvere Frimodighed. Men nu besluttede Alexander at gjøre en

Ende paa Tingen og beordrede et Konsistorium af 14 Dominikanere til at undersøge den forvovne Munks Færd og Lære. Dette Kollegiums Kjendelse gik kun ud paa, at Savonarola var Skyld i Piero af Medicis Ulykke. Paa sin Side tøvede Savonarola ikke med at dække sig imod Pavens Efterstræbelser, idet han offentliggjorde et Skrift, «*Della semplicita della vita christiana*», hvori han udviklede det strængt katholske Lærebegreb som sin Trosbekjendelse og tillige erklærede sig den romerske Kirkes Autoritet underdanig. I Virkeligheden var Savonarola heller ikke en Forløber for Reformationen i den Forstand, at han skulde have tilstræbt en Forandring i Dogmet og i Kirkens Disciplin. Hans Fordringer gik fremfor Alt ud paa en Fornyelse af den kristelige Aand og det kristelige Liv i Hoved og Lemmer. Dette formaaede Pavens nyeste Anslag heller ikke at skræmme ham fra; saa ofte han nu prædikede, var hans Emne den høje Gejstligheds Fordærvelse og Nødvendigheden af dennes Reformation. Den Anklage for personlige, ærgjerrige Hensigter, som fornemmelig Arrabiatierne rejste mod ham, tilbageviste han i sin Prædiken 20de August 1496. «Jeg vil ingen Mitra, ingen Kardinalshat have,» udbrød han her, «jeg attraar kun, hvad Du, o Gud, har skjænket dine Hellige, Døden. En rød Hat, en Hat af Blod — den vil jeg have.»

Forholdene i Florenz, saavel de indre som de ydre, tog i Løbet af Aaret 1496 en næsten haabløs Vending. Handel og Haandværksdrift var endnu stærkt lammede som Følge af den sidste Tids politiske Omvæltninger; Krigen med Pisa havde tilsidst bragt Nederlag og udtømte Statens og de Privates Midler. Dyrtid og Hungersnød drev Landboerne ind til Byen, hvor de efter Savonarolas Raad blev barmhjertig optagne, men hvor der paa Grund af den altfor store Sammenstimlen af Mennesker snart ogsaa udbrød Hungersnød og med den tillige Pest.

Under Trusel om Paaførelse af Krig havde Ligaen stillet den Fordring, at Florenz skulde træde ud af Forbundet med Frankrig og slutte sig til den, i hvilket Fald der tilsikredes Staden Opretholdelsen af dens republikanske Forfatning og væbnet Bistand mod Pisa. Da Florentinerne af Mistro til Ligaens Hensigter og i Haab om Karl VIIIs Tilbagekomst havde afvist dette Forlangende, begyndte Paven, der vilde føre Medicierne tilbage som Vasaller og derved erhverve sine Børn Herredømmet over Staden, først Fjendlighederne, men blev slaaet tilbage. Med større Held optraadte Kejseren, der, understøttet af Majland og Venedig, anfaldt Florenz og bragte det i den yderste Nød. Under Trykket af disse Uheld og da den fra Frankrig lovede væbnede Hjælp og Kornforsendelse udeblev, voxede i Florenz Elendigheden og Fortvivlelsen fra Dag til Dag. Arrabiatierne talte allerede aabent om Nødvendigheden af at give efter og gjorde Savonarola ansvarlig for Statens Ulykke. Savonarola havde tilsidst atter ganske afholdt sig fra at prædike for ikke at forværre Tvisten med Paven, der netop i denne for Florenz saa farlige Tid ved allehaande Kunstgreb prøvede paa at faa Savonarola i sin Magt, da han ansaa ham for Sjælen i den rejste Modstand, og, efter at han forgjæves havde forsøgt dette, havde paalagt ham under Trusel om *excommunicatio latae sententiae,* i det Mindste at forholde sig taus. Det var kun med tungt Hjerte, at Munken føjede sig heri; thi han vidste altfor godt, hvor nødvendig hans Tale var for at opflamme Folket til Begejstring og Udholdenhed i Kampen for Fædrelandet og Friheden. Da tilsidst Signoriet opfordrede ham ved hans egen Fædrelandskjærlighed til ikke længer at tie, traadte han med Formaning om Omvendelse, Enighed og Tillid til Gud paany frem for Folket. Og nu syntes ligesom ved en højere Styrelse Tingenes Stilling hurtig at ville forandre sig; thi da derpaa Savonarola foranstaltede en højtidelig Procession

med *Maria dell' Imprunetas* Billede, som man tillagde undergjørende Kraft, ankom midt under denne pludselig et ridende Bud, holdende en Olivengren højt i Haanden, med den glædelige Efterretning, at Hjælpetropper og Korntilførsel fra Frankrig som ved et Under var naaede til Livorno, idet en heftig Sydvestvind, der nødte den venetianske Flaade til at søge Ly under Meloria, havde drevet de franske Skibe hurtigere ind i Havnen. — Den overvættes Jubel, der hilsede dette Budskab, blev imidlertid dæmpet af Savonarola selv. Han fordrede, at man heller skulde træffe alle Forholdsregler til en energisk Fortsættelse af Krigen.

Allerede havde dog Paven foretaget et vigtigt Skridt mod Prioren af San Marcos Autoritet og Uafhængighed, idet han i et Brev af 7de November forenede alle Dominikanerklostre i Toskana til en toskansk Kongregation under en særegen Forstander, der hvert andet Aar skulde vælges af Kongregationens Priorer. Ifølge denne Anordning kunde Paven naarsomhelst forsætte Savonarola til et andet Kloster. Saaledes dreven til det Yderste, bekjæmpede nu denne i et eget Skrift denne pavelige Forholdsregel som skadelig og erklærede, at, da denne Befaling stødte an mod den kristelige Kjærlighed, var Ordensbroderens Lydighed ligeoverfor Paven derved bleven ophævet. Saaledes befandt nu Munken sig i aaben Fejde med Paven. En Roderik Borgia kunde vel opsætte Hævnen, men aldrig give Afkald paa den.

Aaret 1496 endte dog under gunstigere Forhold for Florenz, end det kunde ventes; en Storm havde ødelagt den fjendtlige Flaade udenfor Livorno, og Kejseren var gaaet tilbage til Lombardiet uden at have høstet nogen Hæder. Da Republikens Redning for en stor Del skyldtes Savonarola, saa raadede han nu i Spidsen for sit Parti med ubestridt Anseelse.

For hans Fjenders Rænker kom det vel tilpas, da i

Januar 1497 den nyvalgte Gonfaloniere, Francesco Valori, en af Folkepartiets Førere, mod Savonarolas Mening udvidede det store Raad, idet han fik bestemt 25 Aars Alderen som berettigende til Indtrædelse i samme og derved bidrog til betydelig at forøge det Parti, Arrabiatiernes utilfredse Ungdom der dannede. Disse hævede derfor nu dristigere Hovedet; forenede i en Klub drog de bevæbnede og under alskens Støj gjennem Gaderne, almindelig betegnede som Compagnacci, d. e. vilde Karle. Andre Misgreb som f. Ex. Forsøget paa at indføre den progressive Indkomstskat, gjorde de velhavende Borgere uvillig stemte mod Republiken. Ny Forbitrelse opstod hos Arrabiatierne, da Fra Domenico, Savonarolas mest hengivne Discipel, igjen forspildte dem en Del af Karnevalsglæderne, idet han, medens hans Lærer var sysselsat med at forfatte Skrifter til Udbredelse af sin Lære og til Bekæmpelse af Paven, i hans Sted omformede Børnenes Karneval til en religiøs Festlighed, hvorved Staden navnlig paa Fastelavnstirsdag bragtes i en alvorlig Stemning i Stedet for den da almindelig herskende Overgivenhed. Paa Domenicos Foranledning havde Børnene denne Gang affordret Rige og Fattige allehaande Gjenstande, saasom Masker, Karnevalsdragter, Pyntsager, Terninger, Spillekort, letfærdige Skrifter og Lignende; disse «Forfængeligheder», som man kaldte dem, blev paa Piazzaen ophobede til en stor Pyramide og her efter Afholdelsen af en stor Procession højtidelig brændte under Børnenes fromme Sang, ledsaget af Trompetskrald, Klokkeklang og Folkets Glædesraab.

Man beskyldte Savonarola for, at han ved denne Lejlighed havde ladet kostbare Værker tilintetgjøre. Saa meget kunde vel være sandt deraf, at adskillige Exemplarer af Boccaccio, der den Gang var bleven Nonnernes Yndlingslekture, og desuden et og andet erotisk Digterværk blev et Rov for Luerne. Den asketiske Munk kunde ikke

skatte poetiske Arbejder alene efter deres æsthetiske Værd; han maatte ogsaa se paa deres Indholds Art, og da kunde mange af de ældre og nyere Digtere ikke behage ham, hvorfor han lig Platon ønskede deres Tilintetgjørelse. Men en Barbar og en Fjende af al Kunst, som hans Modstandere fremstillede ham, var han paa ingen Maade; vi ved jo, hvorledes han i San Marco selv traf Foranstaltninger til Fremme af Kunst og Videnskab. Kunstnere af første Rang som Michel Angelo, der regelmæssig hørte hans Prædikener, Fro Bartolommeo o. a. stod i Forbindelse med ham, han talte og skrev om Skjønhedens Væsen og forfattede ikke blot en Apologi for Digtekunsten, men forsøgte sig selv i religiøse Sange.

I sine Fasteprædikener, Aar 1497, erklærede Savonarola sig imod Kirkens verdslige Ejendomme, da disse, om de ogsaa fordum havde været nyttige og nødvendige for den, nu kun bebyrdede og skadede den. I Forbindelse hermed kom han igjen tilbage til sit store Emne, Reformationen, og udtalte aabent, at han agtede at stille sig i Spidsen for en saadan Bevægelse. Med langt strengere Dadel end nogensinde udbredte han sig over Fordærvelsen inden Kirke og Klerus. I Anledning af den sidste sagde han: «Jorden er fuld af Blod, og de Gejstlige læger Ingen, men dræber ved sit slette Exempel Menneskenes Sjæle. De har fjernet sig fra Gud; deres Kultur bestaar i at tilbringe hele Natten sammen med løse Kvinder og at sidde hele Dagen i Koret og sladre. Alteret er for Klerus bleven en Vare. De siger, at Gud ved ikke forud, hvad der sker i Verden; Alt er blot Tilfældighed, og de tror ikke, at Kristus er til Stede i Sakramentet.» — Om Kirken ytrede han: «Træd frem, ryggesløse Kirke! Hør, hvad Herren taler til dig: Jeg har skjænket dig de skjønne Klædebon, og du har drevet Afguderi med dem. Med de kostbare Kar har du næret Stoltheden, og Sakramenterne har du vanhelliget ved Simoni. Vellysten

har gjort dig til en skamløs Bolerske. Du er værre end et Kvæg; du er et afskyeligt Uhyre. — Forhen skammede du dig i det Mindste over dine Synder, men nu gjør du heller ikke det mere. Tidligere kaldte Prælaterne sine Sønner Nevøer, nu ikke længer Nevøer, men slet og ret Sønner. Et Utugtens Hus har du opslaaet, til et Skændselens Hus har du allevegne gjort dig. Hvad gjør den usle Tøjte? Hun sidder paa Salomos Stol og lokker Alle til sig: Den, der har Guld, gaar ind og kan gjøre, hvad ham behager; men hvo der vil det Gode, han bliver bortjaget. O Herre, Herre; de vil ikke, at det Gode skal ske .... Saaledes har du, hellige Kirke, afsløret din Skam for den hele Verden, og din Pestaande er stegen op til Himlen; overalt har du udbredt din Utugt. Men nu vil jeg udstrække mine Hænder, siger Herren. Nu kommer jeg til dig, Forvorpne, Uværdige. Mit Sværd vil falde ned paa dine Sønner, paa dine Skændselssteder, paa dine Tøjter, paa dine Paladser, og du skal føle min Retfærdighed.» — Han hentydede til den ham forestaaende Exkommunikation og sagde, han frygtede den saa lidt, at han meget mer bad om, at den snart vilde komme. Hans straffende Tale udsprang af en retfærdig og hellig Harme og af sand Kjærlighed til Kirken, som de sidste Paver og navnlig Alexander VI bogstavelig havde forvandlet fra et Guds Hus til en Røverhule.

Medens Staden fremdeles led under trykkende Næringsløshed og af Hungersnødens og Pestens Plager, hvilede Medieiernes og Arrabiatiernes Parti dog ikke et Øjeblik i sine Bestræbelser for at hidføre en Omvæltning af de politiske Forhold. Da det var lykkedes de Første for Maanederne Marts og April at sætte en af sine Tilhængere igjennem som Gonfaloniere, ophidsede de Piero, der fra Rom af ivrig arbejdede paa at faa kuldkastet den bestaaende Orden i Florenz, til ved et Overfald igjen at bringe denne Stad under sit Herredømme; Forsøget

glippede imidlertid, og Statens Ror kom nu først i Hænderne paa Arrabiatierne, der af Paven og Hertugen af Majland stadig bestyrkedes i sit Had til Savonarola. De Værste blandt dem, Compagnaccierne, forsøgte den 4de Maj, Himmelfartsdagen, at myrde Savonarola, medens han prædikede i Domkirken. De vakte en stor Tumult og splittede det forskrækkede Folk ad; men da de vilde nærme sig Prædikestolen, spærrede Piagnonierne, der imidlertid havde væbnet sig, dem Vejen.

Arrabiatiernes Magt steg nu bestandig mere; ustraffet blev disse forbryderske Attentater øvede fra deres Side, og man raadslog allerede om Savonarolas Forvisning, men opsatte dog Afgjørelsen, indtil Exkommunikationsbullen skulde indtræffe. Endelig afgik denne fra Rom den 12te Maj, efter at Alexander hidtil havde tøvet hermed, fordi han først vilde oppebie Udfaldet af Pieros og Compagnacciernes Anslag, i hvilke han var fuldstændig indviet.

Paven satte Prioren af San Marco i Kirkens store Ban, fordi han ikke havde adlydt apostoliske Befalinger og Formaninger, og tilligemed ham alle dem, der herefter vilde hjælpe og have Samkvem med ham. I et aabent Brev til alle Kristne erklærede den Bansatte Dommen for ugyldig, eftersom man ikke turde adlyde Befalinger stridende mod den kristelige Kjærlighed og Herrens Love, og da en Pave, der udstedte saadanne Befalinger, som Alexander havde rettet til ham, ikke mere var en Guds Stedfortræder. Kirkens Dom vilde han derimod gjerne underkaste sig, og han appellerede derfor fra Paven til Konciliet.

Da Exkommunikationen højtidelig blev forkyndt i Florenz 22de Juni, fremkaldte denne Akt ved sine triste Ceremonier stor Ophidselse og Bestyrtelse hos Piagnonierne; Arrabiatierne derimod jublede og overøste Savonarola og San Marco Klosteret med de mest oprørende

Forhaanelser. I Løbet af en Maaned var Staden paany sunken tilbage i sin gamle Usædelighed. Imidlertid gav Pesten, der endnu bestandig rasede — den ophørte først i Slutningen af August 1497 — Savonarola rigelig Anledning til kristelige Gjerninger. Paa hans Foranstaltning havde Piagnonierne optaget de Syge hos sig, da Hospitaler og offentlige Bygninger ikke længer var tilstrækkelige til at huse dem. Som en Barmhjertighedens Engel søgte Savonarola overalt at lindre Elendigheden og at opretholde de Forsagte. Og da Smitsoten ogsaa trængte ind i hans Kloster, veg han ikke fra Stedet, men helligede sig til at pleje og trøste Brødrene. Til sin Broder, Alberto, der var Læge og vistnok havde ønsket, at han vilde forlade Staden, skrev han — 14de April 1497 —: «Ængster Eder ikke over, at jeg bliver her i Florenz, midt i Pesten; thi Herren vil hjælpe mig. Jeg bliver for at trøste de Sørgende, Munke saavelsom Læge. Endskjønt Munke og Borgere har bedet mig om at gaa bort, og budt mig Tilflugtssteder, har jeg dog ikke villet forlade mine Faar. Vidunderlig er Aandens Frimodighed hos de Mennesker, der bevare sin Tro i Døden saavelsom i Livet.» Omtrent en Maaned senere, da Paven havde udstedt sin Banbulle, men inden denne endnu var bleven offentlig forkyndt, skete den rædsomme Udaad i Familien Borgia, at Hertugen af Gandia, Alexanders ældste Søn, snigmyrdedes af sin Broder Cæsar. Misundelig over den ældre Broder, Juans Lykke, der af Faderen var bestemt til at grunde et Dynasti Borgia, mente Cæsar, der havde maattet vælge den gejstlige Bane og som allerede var befordret til Erkebiskop af Valencia, til Kardinal og Kirkens Legat i Neapel, ved at rydde Broderen af Vejen at skulle knytte Faderens Planer om Dannelsen af et verdsligt Fyrstendømme til sin Person. Han regnede heller ikke fejl. Paven, der vistnok gjættede den skrækkelige Sammenhæng, og hvem dette vel maatte synes en

Guds Straf, blev i det første Øjeblik saa dybt rystet, at han lovede Bod og tænkte paa Kirkens Reform, ja endog paa at frasige sig sin Værdighed. Savonarola greb denne Begivenhed som en Anledning for i al Ydmyghed at henvende Trøstens Ord, blandede med milde Formaninger, til Paven. Dagen efter den højtidelige Forkyndelse af hans Exkommunikation, skrev han dette, og man vil vide, at den nedbøjede Pave optog Brevet fra den just af Kirken udstødte Munk i en blød Stemning. Alexanders Samvittighedsrørelse var dog kun forbigaaende. Ligesom i Atridernes gamle Hus skred fra nu af den mørkeste Forbrydelse med Forbandelsen: altid at føde nye Rædsler gjennem Slægten Borgia. For Pavens frygtelige Søn, Cæsar, blev de største Afskyeligheder snart ikke længer Midler, men Maal, Lyst og Vane.

Den fra St. Peters Stol udgaaende grænseløse Forargelse fremkaldte et Forfærdelsens Skrig rundtom i Kristenheden. Portugal og Spanien erklærede til Alexander VI, at alle Laster herskede utøjlede ved Curien, at selv det Helligste var tilfals for Penge, Rom et Helvede af skamløs Ugudelighed, og at Uvæsenet var steget til det Højeste. Kardinalen af Gurk skriver: «Naar jeg tænker paa Pavens og forskjellige Kardinalers Liv, saa gyser jeg for Opholdet ved Curien; jeg vil ikke vide Noget deraf, hvis ikke Gud reformerer sin Curie.» Alle Embeder og Bispedømmer var blevne tilfals; Pavens Exempel forledede, som Infessura fortæller, den hele Klerus fra de Højeste til de Laveste til offentlig at holde Konkubiner. «Dersom Gud ikke stanser denne Fordærvelse», siger den samme Skribent, «saa vil den trænge ned lige til Munkene og de tjenende Ordensbrødre, skjønt de fleste Klostre i Staden allerede er blevne Lupanarier, uden at Nogen har hævet sin Røst derimod. «Alexander VI,» siger Machiavelli, «tænkte og grundede aldrig paa andet end at bedrage Menneskene.» Ved mærkeligere Dødsfald

tænkte man stadig paa Forgiftninger, foranstaltede af Paven, og Abbed Ludvig Tubero mente derfor, at Alexander snarere havde fortjent Navn af Bøddel end af Pave. Rafael af Volterra siger ogsaa, at Rom under Alexander VI var bleven til en navnkundig Slagterbænk.

Allerede i Juli Maaned 1497 indkom paany Mænd i Signoriet, der var venlig sindede mod Savonarola og søgte at bevæge Paven til Tilbagekaldelse af Exkommunikationen. Kardinalen af Siena, senere Pave Paul III, tilbød den Banlyste Befrielse, hvis han vilde betale en af hans Kreditorer 5000 Scudi — et Forslag, der med Harme blev afvist. Da Lamberto dell'Antellas Afsløringer af det mediciske Partis tidligere og nyeste Rænker havde bragt dette fuldstændig i Miskredit, saa at dets mest ansete Medlemmer var blevne henrettede, andre tildelte ringere Straffe, og Piagnonierne derved komne ganske paa Fode igjen, fornyede Republiken Florenz med end større Iver sine Anstrengelser for at faa Savonarola løst fra Kirkens Ban. Men Paven forblev ubevægelig. Selv beskjæftigede Savonarola sig i denne Tid med Affattelsen af flere Skrifter, deriblandt hans betydeligste Værk: «*Trionfo della croce,*» hvori han efter en ny, fra Skolastiken afvigende Methode fremsatte en paa Fornuftens Grunde støttet Apologi af Kristendommen. I alle disse Arbejder lagde han for Dagen sin fuldkomne Overensstemmelse med den romerske Kirkes Lærebegreb. Efterat han et halvt Aar forgjæves havde ventet paa et Omslag i Pavens Stemning, og da den i Florenz stadig stigende sædelige Fordærvelse maatte formane ham til at adlyde Gud mere end et Menneske, holdt han Juledag igjen højtidelig Gudstjeneste, og den 11te Februar 1498 besteg han uagtet Erkebiskoppen af Florenz's Trusler paany Prædikestolen for at tale om Ugyldigheden af hans Exkommunikation, om den falske Myndighed, Paven anmassede sig ved Udstedelsen af uretfærdige Befalinger, og om den gud-

frygtige Samvittigheds Ret til at modsætte sig denne Myndighed. «Det er mig nok,» sagde han, «at jeg ikke er banlyst fra Kristus. O, Herre, hvis jeg begjærer Absolution fra denne (pavelige) Banlysning, saa send mig til Helvede; thi det vilde være en Dødssynd af mig.» I derpaa følgende Foredrag angreb han paany Præsteskabets, fornemmelig de høje Prælaters Udartning og Pavens Ufejlbarhed; den sidste Karnevalsdag æskede han en Gudsdom til Afgjørelse af sin Sag, idet han traadte frem for Folket med Sakramentet og sagde, at hvis han ikke handlede efter fuldeste Overbevisning, og hans Ord ikke kom fra oven, maatte Gud slaa ham til Jorden i samme Øjeblik.» Ligesom det foregaaende Aar samlede Piagnonierne nu ogsaa Almisser og opbrændte «Forfængeligheder» under Afsyngelse af Salmer og fromme Sange, ved hvilken Lejlighed det kom til Haandgribeligheder mellem Piagnonierne og Compagnaccierne. Paa denne Tid udgav Savonarola et Skrift «Om Staden Florenz's Regjering og Forfatning», i hvilket han fornemmelig hævder Nødvendigheden af en republikansk Regjeringsform for Florenz.

Ved alt dette opblussede Alexanders Vrede paany, voldsommere end nogensinde. Han følte sin Autoritet forhaanet og truet af Savonarola, ved Curien talte man mer og mer om Munkens Forvovenhed, og Mariano opfordrede i Prædikener til energiske Forholdsregler mod ham. I et Brev til Signoriet, i Spidsen for hvilket paa denne Tid stod en Fætter af Piero Medici som Gonfaloniere, og som talte Savonarolas værste Modstandere blandt sine Medlemmer, fordrede Paven, at denne Djævelens Søn skulde sendes til Rom under Bevogtning, lovende, at Savonarola skulde blive faderlig modtagen, hvis han gjorde Bod. I Tilfælde af, at hans Befaling ikke blev adlydt, stillede Paven Staden Florenz Banlysning i Udsigt. Signoriet lod Sagen afgjøre i en Forsamling, til hvilken de mest ansete Borgere indkaldtes, og Beslutningen blev, at man endnu

først skulde prøve at forsone Paven og forestille ham, at hans Fordring stred mod Republikens Ære, at den indeholdt en Uretfærdighed mod en af Fædrelandet fortjent Mand og vilde fremkalde Oprør. Denne Besked tilfredsstillede ikke Alexander. Efterat han allerede havde gjentaget for Republikens Gesandter, der ikke længer var sikre paa sit Liv i Rom, sin Beslutning at lyse Interdiktet over Florenz og forbyde alle Kristne Samkvem med Staden, erklærede han i et nyt Brev af 7de Marts til Signoriet: «Svarer ikke mere med Breve, men med Gjerninger; thi vi er fast bestemte paa ikke længer at taale Eders Ulydighed og vil ufejlbarlig lyse den hele Stad i Kirkens Ban for at lade det hvile over den saa længe, som I vedbliver at understøtte Eders afskyelige Afgud.» Alligevel foretog Signoriet for det Første intet mere mod Savonarola, end at det forbødes ham at prædike. Den 18de Marts 1498 tog han derfor efter en otteaarig Virksomhed paa Prædikestolen for bestandig Afsked fra samme. «Mangen Gang, naar jeg steg ned fra Prædikestolen,» sagde han i denne sidste Prædiken, «tænkte jeg ved mig selv: jeg vil ikke mere tale og prædike om disse Ting, men heller forholde mig rolig og lade Gud raade. Men naar jeg saa atter stod deroppe, kunde jeg ikke betvinge mig og ikke handle anderledes. Herrens Ord blev mig paa dette Sted til en Ild, der rasede i mine Lemmer og mit Hjerte og fortærede mig. Jeg formaar ikke at holde det tilbage og kan ikke overvinde mig til at tie. Jeg føler mit hele Legeme brænde og min hele Sjæl opflammes af Herrens Aand. O min Gud, o Hellige Aand, Du frygter ikke noget Menneske i Verden og siger Enhver Sandheden. O Hellige Aand, Du fremkalder Lidelser og Forfølgelser mod Dig, Du bevæger Havets Bølger ligesom Vinden, Du opvækker Stormene . . . Jeg siger, o hvil dog! Men han svarer, at det ikke kan være anderledes. Saa maa vi da altsaa lade Herren raade; han er Mesteren,

der anvender Redskabet til sit Øjemed og bortkaster det, naar han ikke længer behøver det, ligesom han gjorde med Jeremias, der blev stenet. Saaledes vil det ogsaa ske med mig, naar jeg har endt min Gjerning. Velan, jeg er tilfreds dermed, Herrens Villie ske. Jo værre Livet herneden er, desto herligere vil Kronen i Himlen blive!»

Til Paven skrev han, at han kun havde levet for Troens og Sædernes Forsvar. Da Hans Hellighed havde forbundet sig med hans Fjender, saa tyede han nu til Gud, der vilde bevise og forsvare sit Værks Hellighed og tildele sine Forfølgere den retfærdige Straf. Ikke havde han søgt jordisk Hæder, men vel ventede han med Længsel Døden.

Endnu tænkte han dog ikke paa med taalmodig Resignation at vige for Paven i denne hellige Kamp, som han troede at kæmpe for Kristi Skyld; han gjorde Udkast til Breve til den tyske Kejser, til Kongerne af Frankrig, Spanien og Ungarn, hvori han aabenbarede de Synder, Paven, der ikke var en Kristen, ja end ikke troede paa Guds Tilværelse, havde begaaet, og paatrængende krævede Sammenkaldelsen af et Koncilium paa et belejligt og frit Sted, hvor han da vilde bevise Sandheden af sine Anklager. Savonarola tilsigtede saaledes intet mindre end Alexander VIs Afsættelse. Af alle disse Breve blev kun afsendt det til Karl VIII, der forlængst var gunstig stemt for Planen og tillige besad sin Gejstligheds Tilslutning; men den florentinske Kurer faldt i Hænderne pan Ludvig Moros Spejdere; Savonarolas Brev blev opdaget og tilsendt Paven, der nu besad et skriftligt Bevis for sin Modstanders dristige Hensigter. Alle Italiens Fyrster, som i Brevet saa en Opfordring til Kongen af Frankrig om at foretage en ny Invasion, erklærede sig nu mod Munken. Medens denne med rolig Fatning imødesaa den løsbrydende Storm, var hans Venner

som henvejrede. Nu fremstod Franciskaneren Francesco af Apulien for at opfordre Savonarola, hvem han i sine Prædikener uophørlig betegnede som Schismatiker, Kætter, og falsk Profet, til ved en Ildprøve at godtgjøre Sandheden af sine Lærdomme og Forudsigelser, og Compagnaccierne, der rigtig beregnede, at han vilde brænde op, hvis han foretog Prøven, og miste al Folkets Tillid, hvis han afslog den, ivrede med Heftighed for, at Forslaget skulde komme til Udførelse. Savonarola, der gjennemskuede Intrigen, tilbageviste med Foragt Opfordringen. Da troede Fra Domenico, der nærede en ubegrænset Hengivenhed og Højagtelse for sin Prior, at burde optræde for ham og erklærede sig beredt til Gudsdommen, inden han havde meddelt Savonarola sit Forehavende. Forgjæves søgte denne endnu at bringe Planen til at strande, ikke fordi han vaklede i Troen paa sin Sag, men fordi det syntes ham en Formastelse at friste Gud. Men Stenen var allerede begyndt at rulle, og ikke blot alle Priorens Fjender, Paven, Signoriet, Franciskanerne og Arrabiatierne, men ogsaa Piagnonierne forlangte nu Ildprøven. Ja, de Sidste ønskede, at han selv vilde aflægge den, i den faste Fortrøstning, at Gud vilde vidne for ham ved et Under. At Savonarola ikke føjede sig efter dette Ønske, vil dog ikke kunne udlægges som Frygt for Døden, da han længst var beredt paa denne, og da et ugunstigt Udfald af Ildprøven for hans Ven ogsaa maatte medføre Undergang for ham. Efter lange Forhandlinger enedes man om, at Fra Domenico skulde bestaa Ildprøven for Savonarola og for Francesco, en af hans Ordensbrødre, Giuliano Rondinelli. Men medens denne kun med Møje havde ladet sig vinde for Foretagendet, idet han ikke tvivlede paa, at han vilde sætte Livet til derved, var Fra Domenico opfyldt af from Begejstring og bestyrkedes yderligere i sin Tro paa, at han vilde gaa uskadt ud af Flammerne, ved Silvestro Maruffis Visioner.

En feberagtig Uro bemægtigede sig alle Partier, og med Utaalmodighed blev det sjældne, skrækkelige Skuespil imødeset. Den 17de April, Dagen før Palmesøndag, skulde i Følge Signoriets Beslutning den mindeværdige Kamp finde Sted; i Fald Fra Domenico brændte op, skulde Savonarola inden tre Timer forlade det florentinske Gebet. Allerede i den aarle Morgen fyldtes Gaderne; Arrabiatiernes og Piagnoniernes Partier traadte væbnede op, de første bestemte paa at myrde Prioren af San Marco paa Piazzaen, hvor Ildprøven skulde afholdes. Denne, der nærede Mistanke om sine Modstanderes lumske Hensigter, havde bedet sine Venner drage Omsorg for, at ingen af de to Stridende tillodes at trække sig tilbage og lade den anden alene i Flammerne.

Efter alvorsfuld Forberedelse i lang, inderlig Bøn drog San Marcos Broderskab i højtidelig Procession til Piazzaen, hvor Alt var beredt til Foretagendet. Foran alle Ordensbrødrene skred Fra Domenico i et Gevandt af ildrødt Fløjel med et stort Kors i Haanden, løftet Hoved og frejdigt Aasyn; efter ham gik Savonarola i en hvid Talar, bærende Sakramentet, og tilsidst kom henimod 200 Munke, med kraftig Stemme syngende Salmen «*Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus*». Da Toget Kl. 12 naaede Piazzaen, der var afspærret ved Skranker, istemte Tusinder af den uhyre Menneskemængde Dominikanernes Sang, saa at Jorden syntes at bæve derved. Det var et gribende Øjeblik af dyster Højtidelighed.

Ildbanen strakte sig i en Længde af 40 Alen; dens Grundvold, 5 Alen bred og 2½ Alen høj, var bedækket med Jord og Teglsten, og derover var paa begge Sider ophobet Ved, bestrøet med Krudt, Olie og Beg, saa at der kun i Midten blev en 2 Fod bred Gang aaben for de to Stridende.

Men Gudsdommen kom ikke til Udførelse, og heri var Franciskanerne Skyld, idet de bestandig stillede nye

Betingelser for Fra Domenico — der med Utaalmodighed ventede paa at tiltræde den frygtelige Vandring — og derved udsatte Handlingen. Efterat han paa deres Forlangende havde aflagt sit røde Klædebon, fordi det kunde være fortryllet, og derefter havde ombyttet sine Klæder med en anden Dominikaners, protesterede de paa det Heftigste, da han vilde tage Krucifixet eller i Stedet derfor Sakramentet med ind i Flammerne. Da Rondinelli hele Tiden ikke lod sig se, kunde man vel formode, at han i det sidste Øjeblik var vegen tilbage for Prøven og at hans Ordensbrødre, vidende herom, enten vilde lokke Domenico alene ind i Ilden eller forhindre den hele Kamp. Under disse Munkenes Stridigheder var det blevet Aften, og nu gjorde Signoriet Ende paa det Hele ved den Befaling, at Prøven skulde indstilles. Det skuffede Folk, der taalmodig havde holdt ud hele Dagen igjennem, selv under en stærk Regnbyge, geraadede i vildt Raseri; men Forbitrelsen vendte sig udelukkende mod Savonarola og San Marco; thi selv Piagnonierne mente, at Prioren for at give et uomstødeligt Bevis paa sin overnaturlige Kraft skulde have gaaet alene ind i Ilden. Franciskanerne derimod triumferede og ventede Tak og Belønning af Signoriet og Paven. Fra alle Kanter overvældet med Forbandelser og kun beskyttet mod legemlig Overlast af sine tilstedeværende bevæbnede Venner, vendte Savonarola med sit Følge tilbage til San Marco.

Den følgende Dag, Palmesøndag, drog Compagnaccierne med Brandfakler til Klosteret, dræbte paa Vejen flere Mennesker, som de holdt for Tilhængere af Savonarola, og adsplittede den til Vespertjenesten forsamlede Mængde ved en Hagl af Stene, som de slyngede ind i Kirken gjennem Vinduerne. Munkene tilspærrede ilsomt Porten, en liden Skare Borgere, omtrent 30 i Antal, blev tilbage til Klosterets Forsvar og hentede frem Vaaben, som de allerede nogen Tid før havde skjult her uden Priorens

Videndo for at være beredte paa et Tilfælde som det indtrufne. Forgjæves fraraadede Savonarola og Fra Domenico enhver Modstand; endog nogle Munke greb til Vaaben og i Spidsen for dem Fra Benedetto, en ung, fyrig Mand, hvem Savonarola ved sine Prædikener havde omvendt til et asketisk Livs Alvor fra Verdens Glæder. Med Hjelm paa Hovedet, Brystharnisk over den hvide Dominikanerkappe og lange Partisaner i Haanden ilede de i Kampen under Raabet «*Viva Christo!*» For at hindre Blodsudgydelse vilde Prioren selv overgive sig til Fjenderne, men hans Tilhængere udbrød i Taarer og vilde ikke lade ham slippe.

Klokken var bleven 4 om Eftermiddagen, da Signoriet sendte sin Livgarde til Understøttelse for Angriberne, hvis Tal bestandig voxede, og ved en Herold lod forkynde, at Alle i Klosteret strax skulde nedlægge sine Vaaben, og at Savonarola inden 12 Timer havde at forlade det florentinske Gebet. Ved denne Befaling fjernede sig Flere, deriblandt Francesco Valori, for at samle Tilhængere i Staden og med disse komme det betrængte San Marco til Hjælp. Men Valori fandt hurtig sin Undergang. Strax indstævnet til Regnskab for Signoriet, blev han paa Vejen derhen dræbt i Nærheden af sit Hus af Slægtninge af hine Borgere, der forrige August hovedsagelig paa hans Foranstaltning var blevne henrettede formedelst sine Komplotter til Gunst for Piero Medici. Valoris Hustru, der ved Tumulten paa Gaden forskrækket ilede til Vinduet, fældedes af et Pileskud, og hans Hus blev plyndret, en Skjæbne, der ogsaa ramte flere Huse, tilhørende Venner af Savonarola.

Imidlertid brød Aftenen frem; Fjenderne havde antændt Ild foran Portene og var tildels allerede komne over Murene ind i Klosteret, hvor de trængte hærjende frem. Da de naaede til Sakristiet og Koret, hvor Savonarola laa paa Knæ i Bøn tillige med Munkene, der paa

hans alvorsfulde Formaning igjen havde nedlagt Vaabnene, kunde mange af Klosterbrødrene ikke længer betvinge sig, men satte sig i Forening med de tilbageblevne Venner fra Staden tappert til Modværge. Klokken i San Marco ringede Storm, Klosterets Korsgange gjenlød af Vaabenklirren og af de Faldnes Stønnen. Allerede hældede Sejren til de Angrebnes Side, da en ny Befaling fra Signoriet blev forkyndt, hvorefter Alle, der ikke inden en Time rømmede Kirken og Klosteret, skulde behandles som Oprørere. Atter drog nogle Borgere bort; men Savonarola laa endnu bedende i Koret tilligemed de fleste af Brødrene, da en tæt, kvælende Røg slog ind, ledsaget af Fjendernes vilde Hyl. Ilden havde endelig faaet Magt over Portene, og vældige Flammer brød ind i Kirken. Dybt rystet over Blodsudgydelsen tog Prioren Sakramentet og skred med Munkene ind i Salen, hvor det græske Bibliothek opbevaredes. Paa Vejen mødte han Fra Benedetto, der væbnet til Tænderne i hed Kamplyst søgte efter Fjenderne. «Fra Benedetto, slip Vaabnene og grib Korset; thi aldrig var det min Mening, at mine Munke skulde udgyde Blod,» lød Savonarolas Ord til den modige Munk, der angerfuld kastede sig for Priorens Fødder og nu fulgte ham ind i Salen med de øvrige Brødre. Her bekræftede Savonarola i en sidste Tale Sandheden af sine Læresætninger og tog Afsked fra sine Trofaste med en Formaning til dem om at betragte Tro, Taalmod og Bøn som deres Vaaben.

Imidlertid havde Fjenderne næsten bemægtiget sig hele Klosteret, og den af Signoriet udsendte Kommandant for Paladsvagten lod true med at skyde Alt sønder og sammen, hvis ikke Prioren, Fra Domenico og Silvestro Maruffi strax blev ham udleverede. Da nogle Venner vilde overtale den Første til en endnu let iværksættelig Flugt, og han selv et Øjeblik syntes raadvild, gjorde Fra Malatesta en Ende paa al Vaklen, idet han sagde

til Prioren: «Bør ikke Hyrden give sit Liv for sine Faar?» Dybt greben omfavnede Savonarola Broderen og de øvrige Munke og overgav sig tilligemed Fra Domenico — Fra Silvestro holdt sig skjult og blev først den næste Dag tagen til Fange — til Signoriets Svende. Endnu idet han gik bort, sagde han: «Mine Brødre, tænker paa mine Ord og forsager ikke. Herrens Ord vil bestandig vedvare, og min Død vil kun bidrage til dets Udbredelse.»

Under vilde Skrig af en rasende Folkehob, der slog efter dem og forsøgte at brænde dem med Fakler, blev de to Munke strax førte for Gonfalonieren, der, efterat de endnu for ham højtidelig havde erklæret, at deres Ord kom fra Gud, lod dem kaste i Fængsel.

Signoriet sendte Beretning til forskjellige Hoffer om Begivenhederne den 8de April, selvfølgelig ganske overensstemmende med sin egen Opfatning. Den højlig tilfredse Pave kaldte Signoriets Medlemmer ægte Sønner af den hellige Kirke, meddelte dem sin Velsignelse og Staden Florenz adskillige Begunstigelser; derimod fordrede han indtrængende, at man, efterat Forbryderne var blevne dømte, skulde udlevere ham dem til behørig Afstraffelse. Den eneste Mand, der maaske kunde have frelst Savonarola, Karl VIII, var pludselig død 7de April, altsaa den til Ildprøven bestemte Dag.

Medens Compagnaccierne ikke sparede nogen Møje for at ophidse Folket imod de Fangne, fornemmelig ved Forevisning af de i San Marco fundne Vaaben, indledede Signoriet med Iver Processen. Før den lovmæssige Tid lod den foretage nye Valg af de *Dieci di libertà* og de *Otto di Guardia* for at besætte disse to Afdelinger, der skulde dømme angaaende politiske Forbrydelser, med paalidelige Mænd. Derpaa udnævntes en overordentlig Kommission af 17 Undersøgelsesdommere — alle forbitrede Fjender af Savonarola — hvem ethvert Middel blev tilladt til Fremtvingelse af en Tilstaaelse, endog Torturen.

Allerede 9de April, inden Undersøgelseskommissionen endnu var fuldtallig og de af Paven forordnede Domherrer i Florenz havde erholdt sit Mandat, begyndte Processen. Da Savonarola ved det første Forhør fastholdt sin Lære i alle Punkter, skred man allerede den næste Morgen til Anvendelse af Torturen, der, da han var af et sart Nervesyltem, strax angreb ham saa forfærdelig, at hans Sanser omtaagedes, og han geraadede i Vildelse. Det lader sig ikke længer paavise, hvor ofte han blev underkastet denne grusomme Behandling; et Øjenvidne forsikrer, at han havde set ham blive pint fjorten Gange paa en Dag. Vist er det i hvert Fald, at man behøvede mer end en Maaned for ved Anvendelse af alle Slags Pinsler og andre skjændige Midler at istandbringe det Dokument, der skulde mistænkeliggjøre den Anklagede i Folkets Øjne og retfærdiggjøre hans Fjenders Handlemaade.

I Begyndelsen havde man overensstemmende med Loven selv ladet ham nedskrive sine Udsagn; men da hans Uskyldighed derved kun vilde være bleven klar, tillodes dette ham ikke længer. Dog de Ytringer, der afpressedes ham under Torturens Kvaler og i en halv bevidstløs Tilstand, viste sig ogsaa utilstrækkelige til at fælde ham; kun med Hensyn til sin profetiske Gave udtalte han sig modsigende, idet han snart paastod at besidde den, snart igjen frafaldt dette. I Virkeligheden kunde den Retning, hans Skjæbne tog, let gjøre ham usikker herom og indgyde ham Frygt for, at han maaske havde hovmodet sig uden Grund i dette Punkt og nu vilde have at lide Guds retfærdige Straf derfor. Derimod fandt man ham urokkelig i Vidnesbyrdet om Sandheden af hans Lære og Renheden af hans kirkelige og politiske Bestræbelser. Da en Domfældelse paa denne Maade syntes umulig, blev Notaren Ceccone, en tidligere Tilhænger af Medicierne og tillige Spion i Hertugen af Majlands Tjeneste, som ved Opdagelsen af den sidste Sammen-

sværgelse af Mediciernes Parti havde fundet et frelsende Ly i San Marco, for en Sum af 400 Dukater tinget til at skaffe en falsk Tilstaaelse tilveje.

I en Skrivelse til Paven, hvem Processen varede for længe, saa Signoriet sig tvungen til følgende Bekjendelse: «Vi havde at bestille med et Menneske med det taalmodigste Legeme og den skarpeste Forstand, et Menneske, der forhærdede sin Følelse mod Torturen, bestandig indhyllede Sandheden i utallige Slør og syntes bestemt paa ved hyklet Hellighed at ville skaffe sig et evigt Ry hos Efterverdenen eller at trodse Fængsel og Død. Under et mange Dage vedvarende anstrengt Forhør var vi uagtet al Anvendelse af Magt neppe i Stand til at fravriste ham nogle Tilstaaelser, som han endnu søgte at holde tilbage, da hans Sjæls Dybder allerede syntes at aabne sig for os.»

For at tilliste sig Savonarolas Underskrift i Protokollen, hvilken Loven fordrede, forelæste man ham det ægte Dokument med hans Udsagn, og da han gik ind paa at underskrive dette, underskjød man behændig det andet, af Ceccone atter og atter forfalskede. Da imidlertid dette Menneskes Forfalskning efter Signoriets Mening endnu lod Adskilligt tilbage at ønske, erholdt han for sit Løgnværk kun 30 Dukater, hvorefter Signoriet offentliggjorde en med nye Tilsætninger og Fordrejelser forsynet Protokol. Den offentlige Mening udtalte sig dog allerede saa energisk mod Signoriet, at dette saa sig nødt til 31te April skyndsomt at begynde et nyt Forhør over Savonarola, ved hvilket Notaren næsten Ord for Ord forandrede Fangens Udsagn. Disse nye Intriger blev imidlertid snart opgivne, og man lod det blive ved Resultatet af de første Undersøgelser, da alle billig Tænkendes Uvillie bestandig ytrede sig lydeligere.

Ingen nok saa hyppige og frygtelige Pinsler kunde fravriste Fra Domenico nogetsomhelst ugunstigt Udsagn mod hans Mester, hvem han ærede som en Helgen; lig

en Martyr fra Kirkens første Tid bar han Forfølgelsen med frejdig Fortrøstning til Gud. Anderledes gik det med den syge og nervøse Silvestro Maruffi. For at frelse sig selv kastede han ved falske og graverende Udtalelser Mistanke paa sin Priors Vandel, forraadte de Personer, der stod i Forbindelse med ham, og afsvor sluttelig hans Lære.

Man kan ikke uden Rørelse læse Fra Domenicus Bekjendelse; intet Øjeblik vaklende i Troen paa sin Mester, vendte han bestandig tilbage til nye Vidnesbyrd for ham. Signoriet lod derfor ogsaa dette Dokument omskrive og fordreje. Alle Savonarolas nærmere Venner saavel fra Klosteret som fra Byen, der var blevne indkaldte for Retten, bevidnede kun hans rene og fromme Levnet. Men da Signoriet lod forelæse dem den forfalskede Protokol, indeholdende hans Tilstaaelser, geraadede Mange i Tvivl og vrededes heftig paa ham. Endog Fra Benedetto begyndte at tvivle, men snart kom han igjen til bedre Indsigt og forblev nu indtil sin Død Savonarolas glødende Beundrer og uforfærdede Forsvarer.

Munkene i San Marco, tildels vildledte ved alle disse Kunster, anraabte i et Brev Alexander VI om Naade, idet de væltede al Skyld over paa Prioren, der havde bestyrket dem i Troen paa sig ved sin Vandels Retskaffenhed og Hellighed, ved Undertrykkelse af de slette Sæder og ved den faktiske Opfyldelse af saa mange af hans Profetier.

Paven roste Signoriet og de bodfærdige Munke i San Marco, tildelte Erkebiskoppen og Domkapitlet i Florenz Fuldmagt til at give Absolution for alle Synder, der maatte være begaaede ved Savonarolas Paagribelse, og fordrede paany hans Udlevering, i hvilket Forlangende Signoriet kun indvilligede paa den Betingelse, at der gaves dem Tilladelse til at beskatte Kirkegodserne, en Forholdsregel, Savonarola ogsaa havde billiget.

Da det forestaaende Nyvalg af Signoriet endnu kunde tilintetgjøre det herskende Partis grusomme Planer, berøvede man 200 Piagnonier deres Valgret, ved hvilken Voldsgjerning man erholdt en Gonfaloniere og et Signorie, som man behøvede dem til det tilsigtede Justitsmord.

Paven føjede sig nu efter den fattede Folkebeslutning, at Forbryderne skulde lide sin Straf i Florenz, befuldmægtigede Biskop dei Paganatti, Savonarolas Ven, til efter Fuldbringelse af den kirkelige Degradation at udlevere dem til den verdslige Myndighed, og afsendte i Følge Signoriets Ønske to Kommissærer til et gjentaget og sidste Forhør. Disse pavelige Dommere erklærede ved sin Ankomst uforbeholden, at de medbragte Befaling til de tre Munkes Henrettelse.

Fra den 24de April forlod Savonarola ikke mere Fængslet. Under store legemlige Smerter og i dyb Sjælekummer kæmpede han for at vinde Fatning og Aandsopløftelse. Fra disse hans Forladtheds Dage, da han med Døden for Øje plejede alvorlig Raad med sin Samvittighed, stammer to Betragtninger, den ene over den 51de Salme, det saakaldte «*Miserere*», den anden over den 31te: «*In te, Domine, spem*». De hører til det mest Gribende, han har skrevet, og lader os faa et dybt Indblik i hans Sjæls Kampe. I den første paakalder han Guds Barmhjertighed og Kjærlighed til sine Synders Forladelse, og i Bevidstheden om sin Svaghed bønfalder han om Kraft fra oven, paa det at ingen Skræk mere skal skille ham fra Kristus og ingen Marter svække hans Tro; han beder for det nye Jerusalem, Kirken, at Herren igjen vil oprejse dets Mure, og tror med profetisk Fremtidsblik at skue en ny Guds Riges Herlighed paa Jorden. «Lad dette en Gang ske, o Herre,» slutter han, «og antag nu barmhjertig mig til et Retfærdighedens Offer, til en Hellighedens Gave, til et Heloffer af et fromt Levnet og til Offer for det Kors, ved hvilket jeg kan blive værdig til at indgaa fra denne

Taarernes Dal til hin Herlighed, som Du har beredt dem, der elske Dig.» I den anden Betragtning fremstiller han alle Stadier af en stedse mægtigere indtrængende Tvivl om Guds Forsyn, Hjælp og Barmhjertighed og skildrer det dybe Tungsind, der under en saadan Fristelse sænker sine dunkle Vinger over hans Aand. «Tro mig,» siger Tvivlen til ham, «Tilfældet regjerer Alt. Der gives Intet over det Synlige. Eders Aand henvejres ligesom Røgen. Hvem kom vel nogensinde igjen fra de Døde og har forkyndt Sjælens Lod efter Døden? Hvad I læser derom, er kvindagtige Fabler . . . Din Trøst bor kun i din Indbildning.» — Men det af en fast Tro oprundne Haab bryder altid paa ny som en lysende Straale ind i hans Sjæls Nat, saa at Tvivlens Skygger synker, og hans Hjerte, grebet af frejdig Tillid, tilsidst udbryder i en Lovsang til Herren. — Intet Klageord over hans Dommere undslipper ham.

Den 20de Maj begyndte det tredie Forhør for de pavelige Kommissærer. Disse lærte Florentinerne, hvorledes man skulde skærpe Torturen og fordreje Svarene for at komme til det forønskede Resultat. Under rædsomme Pinsler gav Savonarola atter forvirrede og tvetydige Svar, men man kunde dog ikke afnøde ham nogen Tilstaaelse, der vilde retfærdiggjøre hans Henrettelse, hvorfor Optegnelserne om det sidste Forhør kun i enkelte forfalskede Exemplarer blev tilsendt de italienske Hoffer, men forøvrigt hemmeligholdte.

Den 22de Maj dømte de pavelige Kommissærer de tre Munke til Døden, hvilken Dom strax erholdt Stadfæstelse af det store Raad. Kun en eneste Stemme erklærede det for en Forbrydelse at dræbe en saa overordentlig Mand som Savonarola og vilde have ham benaadet med livsvarigt Fangenskab. — Endnu den samme Dags Aften blev Dommernes Kjendelse, der lød paa Døden ved Hængning og Ligenes Opbrænding, meddelt de Dom-

fældte. Medens Fra Silvestro syntes rystet, modtog Fra Domenico Budskabet som Indbydelsen til en Glædesfest. Til Munkene i San Marco skrev han følgende Afskedshilsen: «Dyrebare Brødre, hvem jeg elsker af Hjertensgrund i Jesu Kristo. Da det er Guds Villie, at vi skal dø for ham, saa beder I Tilbageblivende for os, idet I lægger paa Hjerte mine Formaninger om at være enige i Kjærlighed og i bestandig Udøvelse af de hellige Pligter. Beder for os, fornemmelig naar I samler Eder til Gudstjenesten i Koret. Begraver min Aske hos Eder i San Marco i Jorden, ikke i Kirken, men foran Porten eller til Siden paa et beskedent Sted, og læser de sædvanlige Messer for os. Jeg vil gjøre det Samme for Eder hisset, hvor jeg haaber at kunne det. Kysser alle Brødrene i San Marco fra mig, især vor meget elskede Broder Fiesole, hvis Navn jeg bærer fast præget i mit Hjerte frem for Guds Trone.» Derpaa beder han dem endnu indstændig om at samle alle deres Priors Skrifter og opbevare dem til deres Belærelse. Hans sidste Tanke var at sørge for, at den elskede Mester aandelig kunde vedblive at leve i San Marco.

Savonarola laa paa Knæ i Bøn, da hans Skæbne blev ham forkyndt. Rolig modtog han Efterretningen, afslog Aftensmaaltidet, da han nu kun trængte til Næring for Sjælen, og skriftede derpaa for en Benediktiner. Hans sidste Ønske endnu en Gang at se og tale med sine Dødsfæller blev bevilget ham med en Times Frist. Da de to Munke gjensaa deres Prior, svandt enhver Tvivl om ham af deres Hjerter. Savonarola, der havde erfaret, at Fra Domenico forlangte at brændes levende, og at Fra Silvestro vilde bevidne sin Uskyld for Folket, misbilligede begge Dele. «Det tilkommer ikke Dig,» sagde han til den første, «at vælge din Dødsmaade. Ved vi vel, med hvilken Standhaftighed vi vil gaa imøde den Død, hvortil vi er fordømte? Det afhænger ikke af os selv, men af

den Naade, Herren vil forunde os.» Og i en strengere Form befalede han Fra Silvestro at afstaa fra sit Forsæt og heller efterligne Kristi Exempel, der end ikke fra Korset havde bevidnet sin Uskyldighed. — Tause faldt Munkene ham til Fode, modtog andægtige hans Velsignelse og vendte tilbage til sit Fængsel. Natten tilbragte de Dødsdømte i Vaagen og Bøn, og om Morgenen tildelte Savonarola sig selv og sine Medbrødre den hellige Nadver, idet han udtalte sin Trosbekjendelse og anraabte Gud om Tilgivelse for alle de Synder, han havde begaaet, og for enhver Uret, som han maatte have tilføjet Staden Florenz.

Til Henrettelsen havde atter en stor Mængde Mennesker indfundet sig, men Beklemthed knede de Fleste, og saaledes herskede i det Hele en dyster og højtidelig Stilhed paa Piazzaen. Kun omkring Skafottet trængte sig en vild Skare med kaade Glædesskrig.

Galgen bestod af en stærk Pæl med en Tværbjælke, fra hvis trende Arme tre Slynger og tre Lænker hang ned for først at hænge Munkene og derpaa holde deres Lig svævende over den omkring Pælen ophobede Vedstabel, medens de fortæredes af Flammerne.

Gangen til Døden blev endnu gjort de Domfældte tungere ved en beskæmmende Behandling. Da de steg ned af Paladsets Trappe, frarev en Dominikaner fra *Santa Maria Novella* dem Ordensklædningen, saa at de maatte gaa videre i den blotte uldne Skjorte, barfodet og med bundne Hænder. Med heftig Smerte bøjede Savonarola sig for Magten. «Hellige Klædning,» sagde han, «hvor har jeg længtes efter Dig. Ved Guds Naade blev Du mig forlenet, og pletfri har jeg bevaret Dig indtil idag. Jeg aflægger Dig ikke, men Du bliver mig fratagen.»

For det første Tribunal foretog Dominikanerbiskoppen af Vasona Munkenes Degradation fra deres gejstlige Værdighed. Da han saa sin fordums Lærer staa foran

sig med rolig, gudhengiven Fatning, blev han greben af en stor Forvirring, saa at han i Stedet for den vanlige Formel: «Jeg skiller Dig fra den stridende Kirke,» sagde til ham: «Jeg skiller Dig fra den stridende og triumferende Kirke.» «Fra den stridende vel, men ikke fra den triumferende; thi det er ikke dit Hverv,» svarede Savonarola.

For det andet Tribunal, de pavelige Kommissærers, blev de Domfældte erklærede for Kjættere og derefter i Følge deres Ønske tildelte Absolution. Det tredie Tibunal endelig, Ottoernes, forkyndte dem, at de formedelst de uhyre Forbrydelser, hvorom de var blevne overbeviste, og fornemmelig i Betragtning af Pavens Kjendelse, der overantvordede dem til den verdslige Myndighed, skulde ophænges i Galgen og derefter brændes. Med faste Skridt og frejdigt Aasyn — ogsaa Fra Silvestro havde gjenvundet sin moralske Kraft — nærmede de Tre sig Retterstedet uden at agte paa Pøbelens raa Forhaanelser. Ja, Fra Domenico var greben af en saadan Begejstring, at han højt vilde synge *Te Deum.* Da man bad ham om at afstaa derfra, sang han det sagte for sig selv, og mange af de Omstaaende istemte hans Sang. Hans sidste Ord bekræftede endnu hans urokkelige Tillid til Mesteren: «Tænker paa, at alle hans Profetier vil gaa i Opfyldelse, og at vi er døde uskyldige.» En Mand, der endnu faa Skridt fra Retterstedet vilde tale Trøstens Ord til Savonarola, fik af denne til Svar: «I den sidste Time kan kun Gud trøste et Menneske,» og til en Præst, der spurgte, om han villig led Martyrdøden, sagde han: «Herren har lidt saa meget for mig.»

Han maatte være Vidne til begge sine Ordensbrødres Henrettelse; først derefter blev han ophængt i Midten af Bjælken. Forfærdet stirrede Mængden paa det grufulde Skuespil, kun en Stemme raabte: «Profet, gjør nu et Under!»

Bøddelen drev endnu raa Spøg med de i Dødskampen bævende Lig. Derpaa blev Ilden antændt. Da de opblussende Flammer fortærede Strikken, hvormed Savonarolas Arme var bundne, og hans Hænder som Følge heraf bevægede sig, forekom det hans Tilhængere, som om han endnu vilde løfte sin Højre for at velsigne Folket. Medens Piagnonierne grædende og bedende sank paa Knæ, ophidsede Arrabiatierne frække Knegte til at kaste Stene paa Ligene, af hvilke fra Tid til anden Stykker løsnede sig og faldt ned i Ilden.

Kl. 10 om Morgenen den 23de Maj 1498, i en Alder af 45 Aar, døde Savonarola som Martyr for Florenz's republikanske Frihed og for Kirkens Reformation. Saaledes endte de religiøse og sædelige Reformbestræbelser i det 15de Aarhundrede med den florentinske Profets Baal, ligesom Johannes Huss og Hieronymus af Prag led Flammedøden ved deres Begyndelse. Signoriet lod de Henrettedes Aske kaste i Arnoen; deres Tilhængere reddede kun nogle faa Relikvier fra Tilintetgjørelsen.

Af Ydre var Savonarola middelstor, hans Ansigtsfarve mørk, de grove og haarde Træk erholdt ved et sørgmodigt Smil Udtrykket af tillidvækkende Godhed; over en Ørnenæse hvælvede sig en af dybe Rynker gjennemfuret Pande, og under de sorte Bryn lynede et Par ildfulde Øjne.

Fra Henrettelsespladsen gik Fra Bartolommeo, den store Maler, hjem til sit Værksted, traadte hen foran Billedet af den hedengangne Ven og trak en klar, gylden Stribe om hans ædle Hoved.

Ogsaa i den romerske Kirke omstraales Savonarolas Minde af Forklarelsens Skjær, selv en Pave, Benedict XIV, erklærede, at den Henrettede var værdig til at kanoniseres, efter at allerede Alexander VI havde maattet tillade et nyt Aftryk af hans Skrifter, da der i dem ikke fandtes

Noget, som stred mod Troen, og Julius II havde paalagt Rafael at optage ham blandt Billederne af Kirkefædrene og de store Theologer i Disputaen. Vor Tid kan dog en Mand ikke tiltale, der vilde udbrede Munkedømmets asketiske Alvor over det verdslige Samfund, og som derved vilde have hæmmet Udviklingen af dets i mangfoldige Former opblomstrende Liv; men man maa ikke overse, at ogsaa hans Kamp mod den verdsligblevne Kirke udsprang af den samme Rod, sædelig Strenghed, og at han ikke kunde blive dens Formaner og Dommer uden tillige at være det for det hele Samfund. Man kan ikke dadle, at han som Munk befattede sig med verdslig Politik; thi denne Rolle blev ham snarere paatvungen, end han selv søgte den. Af Kjærlighed til Folket paatog han sig den og udførte den i en mild, forsonende Aand, ganske anderledes end Calvin i Genf, og tillige med stor Indsigt. De derimod, der stødes af de sværmeriske Træk i hans Karakter, bør bedømme Manden efter den kirkelige Mysticisme, i hvilken han var opdragen og levede, og endvidere betænke, at hans Visioner og Profetier kun leverer et Bevis paa hans Gemyts dybe Grebethed og Overtydning om Sandheden og Nødvendigheden af den Sag, for hvilken han kæmpede. Psykologien har jo forlængst lært os, at mægtige Sindsbevægelser, Ønsker og Overbevisninger kan fremstille sig i synlige Billeder for vort sanselige Øje.

Sin Betydning i Historien har Savonarola som et uhildet Vidne om Kirkens dybe Forfald og Nødvendigheden af dens Reformation.

Da omtrent fem Aar senere, for at tale med Jesuiten Marianas Gud, Ondskabens Hevner, lod de Rænker, Alexander VI havde spundet til en Andens Fordærvelse, blive Midlet til hans egen Undergang, og da i de næste Decennier bestandig større Trængsler brød ind over Florenz og Italien, men særlig da Karl V's Hære hjem-

søgte Rom med Mord, Brand, Plyndring og navnløse Rædsler, da mindedes man ofte Savonarolas Forudsigelser. Men den reformatoriske Aand, der talte ud af ham, blev snart til en Storm, som rystede den romerske Kirke i dens Grundvolde; thi efter et gammelt Ord er Martyrernes Blod kun det Frøkorn, af hvilket Gud opvækker sig nye Helte for Sandhedens Sag.

De Elskende fra Kandahar.

Af Grev de Gobineau, forhenværende Gesandt i Persien.

Om han var smuk? Ja, som en Engel! Huden var lidt solbrændt, men ikke af denne mørke, sortsmittende Farve, der skyldes en blandet Herkomst; den havde denne varme Tone, som en Frugt, der er modnet i Solen. Hans sorte Haar faldt i en Overflødighed af Krøller ud over de tætte Folder i hans blaa og rødstribede Turban; et fint og temmelig langt Overskæg krusede sig over hans velskabte, bevægelige og stolte Overlæbe, der aandede Lidenskab og Fyrighed. Hans dybe og blide Øjne udskød let Flammer. Han var høj og slank, kraftig, bredskuldret og smal over Hofterne. Det vilde ikke falde Nogen ind at spørge om hans Stamme; det var tydeligt nok, at det reneste afghanske Blod flød i hans Aarer, og at han var en ægte Efterkommer af de gamle Parther og Assasider, for hvem hele den romerske Verden bævede af Skræk. Hans Moder havde, i Forudfølelsen af, hvad han vilde blive, givet ham Navnet Mohsen, den Skjønne, og det Navn bar han med Rette.

Men saa fuldendt han end var med Hensyn til ydre Fortrin saa vel som sjælelige Egenskaber, saa berømt end hans Stamtræ var, havde han desværre dog en Mangel: han var fattig. Han var nylig bleven udrustet, fordi han havde naaet sit syttende Aar; og det havde ikke været

let. Hans Fader havde givet ham Sabelen og Skjoldet, en gammel Onkel Bøssen, et usselt Vaaben, som Mohsen saa bedrøvet, næsten skamfuld paa. Den havde ikke andet end Stenlaas, og mange af den unge Adelsmands Kammerater havde prægtige, moderne, engelske Geværer. Men en saadan gammeldags Muskedonner var dog bedre end slet ingen Ting. Af en Fætter havde han faaet en udmærket Kniv, der var tre Fod lang og fire Tommer bred, spids som en Naal og saa tung, at et vel rettet Stød var nok til at skære et Lem af. Mohsen havde stukket dette frygtelige Vaaben i Bæltet og ønskede sig nu blot et Par Pistoler. Men et Mirakel maatte det være, der skulde sætte ham i Besiddelse af en saadan Skat; thi som sagt, han havde ingen Penge.

Men hvad han ikke vidste, var, at han saaledes udrustet saa ud som en Prins. Da han viste sig for sin Fader, saa denne op og ned ad ham uden at forandre en Mine i sit kolde, strænge Ansigt; men den Maade, hvorpaa den gamle Mand glattede sit Skæg, røbede den mægtige Stolthed, som rørte sig i hans Indre. Hans Moder havde Øjnene fulde af Taarer og omfavnede lidenskabeligt sit Barn. Det var deres eneste Søn. Han kyssede sine Forældre paa Haanden og forlod dem med den faste Beslutning at udføre tre Planer, hvis Fuldbyrdelse forekom ham nødvendig for at kunne træde paa en værdig Maade ind i Livet.

Som man kunde vente det af den høje Rang, Mohsens Familie indtog, var der to Gjenstande, den forfulgte med sit Had og sin Hævn. Den var en Gren af Slægten Akmedji, som i de sidste tre Generationer havde ligget i Strid med Slægten Muradji. Grunden til Uenigheden var et Slag med en Ridepisk, som en af disse engang havde givet en af Akmedjiernes Vasaller. Disse Vasaller, der ikke ere af afghansk Blod, men leve under Adelsmændenes Herredømme, dyrke Jorden og drive Haandværk under

deres Beskyttelse, kunne godt mishandles af deres egen Herre, uden at Nogen kan se noget Ondt deri; men naar nogen Anden løfter Haanden imod dem, er det en utilgivelig Fornærmelse, og Æren byder Herren at tage ligesaa skrækkelig en Hævn derover, som var det et Medlem af hans egen Familie, der var bleven krænket. Den skyldige Muradji var derfor bleven dræbt ved et Knivstik af Mohsens Bedstefader. Siden den Tid var der sket otte Mord mellem de to Huse, og Ofrene for de sidste havde været en Onkel og en kjødelig Fætter til Helten i denne Fortælling. Slægten Muradji var rig og mægtig; der var overhængende Fare for, at en saa frygtelig Fjende med Lethed vilde kunde udrydde hele Familien, og Mohsen tænkte sig intet mindre end at angribe Abdallah Muradji selv, en af Lieutenanterne hos Fyrsten af Kandahar, og dræbe ham; en Handling, som strax vilde lægge hans Mod for Dagen i hele dets Udstrækning, og som ikke kunde andet end gjøre hans Navn frygtet. Men det var dog ikke det, han havde størst Hast med.

Hans Fader, Muhamed Beg, havde en yngre Broder, Osman, og denne Osman, der var Fader til tre Sønner og en Datter, havde tjent sig en Formue i Englændernes Tjeneste; han havde nemlig længe været Subahdar eller Kaptajn i et Infanteriregiment i Bengalen. Hans Pension, der blev ham regelmæssigt udbetalt ved en indisk Bankiers Mellemkomst, gav ham foruden et godt Udkomme tillige en vis Forfængelighed; desuden havde han med Hensyn til Krigskunsten visse indgroede Ideer, som i det mindste efter hans Mening stode højt over hans ældre Broder, Muhameds, der kun satte Pris paa det personlige Mod. Temmelig bitre Ytringer vare flere Gange faldne mellem de to Brødre, og den Ældste syntes, med Rette eller Urette, at Broderen ikke viste ham den Ærbødighed, han skyldte hans Alder. Forholdet havde altsaa længe været daarligt, da Osman Beg en Dag tillod sig at blive siddende,

idet Muhamed traadte ind i Værelset for at besøge ham. Ved Synet af denne Uforskammethed kunde Mohsen, der var fulgt med sin Fader, ikke styre sin Harme; men da han ikke kunde tugte Farbroderen selv, gav han den yngste af sine Fætre, Elem, et vældigt Ørefigen. Dette var saameget mere at beklage, som Mohsen og Elem hidindtil havde holdt meget af hinanden og været uadskillelige Venner; det var endog disse to Børn, der uafladelig beskæftigede sig med at lægge Planer for en Hævn, der atter skulde kaste den Glans over Familiens Ære, som Muradjierne paa en saa beklagelig Maade havde formørket.

Forbitret over sin Fætters Handling drog Elem sin Dolk og gjorde Mine til at kaste sig over ham, hvad de Gamle dog forhindrede ved i rette Tid at lægge sig imellem. Den næste Dag fæstede en Kugle Bo i Mohsens højre Ærme. Det var ikke til at tage fejl af; den Kugle kom fra Elems Bøsse. Et halvt Aar gik hen, og i al den Tid hvilede der en truende Ro over de to Huse, som laa ved Siden af hinanden, og hvis Beboere passede nøje paa hverandre. Kun Kvinderne mødtes undertiden; de skjændtes, men Mændene undgik øjensynligt hverandre. I de sidste otte Dage havde Mohsen været bestemt paa at trænge ind til sin Farbroder og dræbe Elem; det var den anden Plan, han vilde bringe til Udførelse, og dertil havde han allerede taget alle Forholdsregler. Hans tredie Plan var følgende: naar han havde dræbt baade Elem og Abdallah Muradji, vilde han gaa op til Fyrsten af Kandahar og anmode ham om en Plads blandt hans Ryttere. Han tvivlede ikke om, at en Kriger, saaledes som han vilde vise sig at være, jo nok vilde blive behandlet med Ærbødighed og modtaget med Glæde.

Det vilde dog være at gjøre ham Uret, hvis man vilde antage, at Hensynet til smaalig Fordel laa til Grund for de Planer, der saa stærkt sysselsatte hans Sind. Man maa heller ikke tro, at det ikke kostede ham Noget at

tænke paa at aflive Elem. Han havde altid holdt meget af sin Legekammerat og holdt af ham endnu; tyve Gange i Døgnet, naar en eller anden stolt Tanke faldt ham ind, skød der ligesom en Flamme forbi hans Sjæl; det var Elems Billede, og han tænkte da ved sig selv: «Det vil jeg fortælle ham! Hvad mon han vil synes derom?» Men pludselig vendte Virkeligheden tilbage, og uden at tillade sig et Suk forjog han den Tanke fra sit Hjerte, som havde levet der saalænge, men som nu skulde dø. Æren bød det; og Æren, ene Æren skulde adlydes. Hinduer og Persere kunne frit hengive sig til deres Venskabsfølelser; men en Afghan! Hvad han skylder sig selv, gaar fremfor Alt. Hverken Kjærlighed eller Medlidenhed vil nogensinde kunne standse hans Arm, naar Pligten taler. Det vidste Mohsen, og det var nok. Han vilde anses for en tapper og modig Mand; ikke Skyggen af en Bebrejdelse, ikke den mindste Anelse om en Svaghed, maatte nogensinde komme i Berøring med hans Navn. At holde fast ved en saa ophøjet Følelse koster Noget; man opnaar ikke uden Anstrængelse et misundelsesværdig Ry. Var det da for dyrt? Nej; ikke efter Mohsens Mening, og den herlige Stolthed, der afspejlede sig paa hans smukke Ansigt, var et Gjenskin af hans Sjæls Krav.

Havde han først taget Hævn, ikke over sine personlige Fornærmelser — thi hvor vare de? og hvem havde nogensinde tænkt paa at fornærme ham? — men over de Krænkelser, der vare tilføjede hans Nærmeste, vilde den almindelige Mening og den fyrstelige Retfærdighed snart anvise ham den Rang og de Forrettigheder, der ere Tapperhedens retmæssige Belønning; Intet var mere naturligt, og det var ikke nogen Fejl, nogen Uret, eller brødefuld Begjærlighed af ham at gjøre Fordring paa, hvad der med Rette tilkom ham.

Det var endnu for tidligt paa Dagen til strax at kunne give sig i Færd med sit Værk. Han maatte vente

til den første Aftentime i den Stund, da Tusmørket indhyller Byen. For at afvente dette Øjeblik gik han roligt hen til Basaren og uden at miste Noget af den koldblodige Værdighed, der sømmer sig for en ung Mand af høj Byrd.

Kandahar er en stor og prægtig By. Den er omgiven af en Mur med Skydehuller og Taarne, som bære mange Spor af Kugler. I et Hjørne af den hæver Kastellet sig, Fyrstens Residens og Skuepladsen for mange politiske Omvæltninger, et Sted, der hverken undres eller vredes over Sablernes Blinken, Geværsalvernes Knalden eller Udstillingen af de afhuggede Hoveder, der ere ophængte paa Portfløjene. Omkring Husene, hvoraf nogle ere flere Etager høje, snoer der sig en Labyrint af uhyre Gange, langsmed hvilke Boderne ligge. Kjøbmændene selv sidde med deres Pibe oppe paa de flade Tage, hvorfra de raabe ned til deres Kunder, og hvor alle deres Varer ere ophobede, medens der i den lange, bugtede, ujævne og ubrolagte Vej, der snart er snever, snart meget bred, bevæger sig en Svæm af Banianer, Usbeker, Kurder og Kissilbascher, der kjøber og sælger, løber frem og tilbage eller staar stille og taler. Kameler gaa i lange Rækker, den ene efter den anden, drevne fremad af deres Føreres Skrig. Nu og da rider en prægtigt klædt Høvding forbi, omgiven af sine Mænd, som med Bøssen paa Skulderen og Skjoldet paa Ryggen barsk støde de Forbigaaende til Side for at skaffe sig Plads. Her skriger en Dervisch op med et mystisk Ord, fremsiger Bønner eller beder om Almisse. Hist sidder en Historiefortæller paa Hug paa en plump Træstol, omringet af en ophidset Tilhørerkreds, medens Krigeren, hvad enten han er i en Fyrstes eller Stormands Sold, eller simpelthen søger sin Lykke som Mohsen, gaar tavs forbi med et foragteligt Blik paa de ubetydelige Mennesker, der frygtsomt vige tilbage for ham. Livet er virkelig ogsaa meget forskjel-

ligt for dem og for ham. De have let ved at lee, det er kun Slag, som kunne saare eller røre dem. Hvis der blot ikke sker noget, kunne de leve længe; de have Lov til at slaa sig igjennem paa tusinde Maader, enhver Udvej er lige god for dem; Ingen forlanger hverken strænge Sæder eller Selvfølelse af dem. Ikke saa med Afghanen; for at være, hvad han bør være, gaar hele hans Tilværelse op i at vogte paa sig selv og paa Andre; for ham er Æren Alt, han er altid paa sin Post, mistænksom og skinsyg paa en Skygge; thi han ved, at hans Liv kun er kort. Det er kun faa af den Nations Mænd, som ikke inden deres fyrretyvende Aar har faaet deres Banesaar.

Endelig hældede Dagen, og de første Skygger udbredte sig over Gaderne; kun paa de højeste Tage spillede endnu Solens Lys. Oppe fra Minareterne begyndte Muezzinerne Alle paa engang i en langtrukken, gjennemtrængende Tone at opfordre til Bønnen. Det var det sædvanlige Raab, der hævede sig i Vejret, at der er ingen anden Gud end Allah, og at Muhamed er hans Profet. Mohsen vidste, at hver Dag paa den Tid gik hans Farbroder til Aftengudstjenesten med sine Sønner, med dem alle uden Undtagelse; men denne Gang vilde en af dem være hjemme. Elem havde ligget syg af Feber i to Dage. Mohsen var vis paa at finde ham alene og til Sengs; thi Kvinderne plejede paa den Tid at gaa til Brønden. I flere Dage havde han udspioneret Huset; han vidste god Besked.

Undervejs rystede han sin lange Kniv for at forvisse sig om, at den ikke sad fast i Skeden. Da han var kommen til sin Farbroders Hus, gik han ind og stængede og aflaasede Døren efter sig. Han vilde hverken forstyrres eller overraskes. Hvilken Skam, hvis hans første Daad glippede for ham!

Han gik gjennem den mørke Gang, der førte ud til den smalle Gaard, og sprang over Bassinet, der var midt i Gaarden. Derpaa gik han op ad tre Trin og lige hen-

imod Elems Værelse. Men da han var midt i Gangen, stod han pludselig Ansigt til Ansigt med sin Kusine, der spærrede Vejen for ham. Hun var femten Aar og hed Djemileh, «den Yndige».

«Hil være med Dig, Søn af min Farbróder!» sagde hun, «Du kommer for at dræbe Elem!»

Det var, som om en Taage lagde sig for Mohsens Øjne. Han havde ikke set sin Kusine i fem Aar. Den lille Pige havde forandret sig, idet hun var voxet op til en Kvinde! Hun stod for ham i en fuldendt Skjønhed, som han aldrig havde tænkt sig, saa yndig af Skikkelse, saa indtagende i sin røde Gaseskjole med Guldblomsterne, og det blaa, gjennemsigtige, sølvbroderede Slør omkring det lange smukke Haar. Hans Hjerte bankede, hans Sjæl var beruset, han kunde ikke sige et Ord. Men hun blev ved med en tydelig, blid og uimodstaaelig Stemme: «Dræb ham ikke, han er min Øjesten, den af mine Brødre, jeg elsker højest! Jeg elsker ogsaa Dig, jeg holder mere af Dig, tag mig som Løsepenge! Tag mig, o Søn af min Farbroder, jeg vil blive din Hustru, jeg vil følge Dig, tilhøre Dig; vil Du have mig?»

Hun hældede sig sagte over mod ham. Han gik rent fra Sans og Samling, faldt paa Knæ og saa henrykt paa den fortryllende Skikkelse, der bøjede sig over ham. Himlen aabnede sig for ham. Han havde aldrig forestillet sig noget Lignende. Han saa og saa; han var lykkelig, han led, han kunde ikke tænke, han følte, han elskede, og idet han gik helt op i denne stumme og uendelige Beskuelse, berøvede Djemileh ham den sidste Smule Forstand ved at gaa et Skridt tilbage for at kunne støtte sig til Muren, slynge sine Arme over Hovedet og se ned paa ham med et aldeles bedaarende Blik fra sine smukke Øjne, hvis varme, guddommelige Gløden han ikke var i Stand til at udholde. Han bøjede sig saa dybt, saa dybt ned han kunde, og da hans Mund kom i Nærheden af den

purpurrøde Kjole, greb han kjærligt Sømmene af den og førte den til sine Læber. Da løftede Djemileh sin lille nøgne Fod og satte dem paa Skulderen af ham, som saaledes uden et Ord erklærede sig for hendes Slave.

Som et elektrisk Stød farer denne magiske Berøring gjennem Ynglingens Legeme; hans Stolthed sprang som Glas under dette næsten umærkelige Tryk, og en navnløs Lykke, en grænseløs Salighed, en Glæde af en uendelig Styrke trængte sig ind i hele Afghanens Væsen. Elskoven kræver som Offer det Kjæreste, man ejer; der er det, man maa give efter, og elsker man, er det netop det, man vil give. Mohsen gav sin Hævn, gav den Forestilling, han havde dannet sig om sin Ære, gav sin Frihed, gav sig selv, og uvilkaarligt søgte han i sin Sjæls inderste Dybder, om der ikke var mere, han kunde give. Alt hvad han hidindtil havde sat over Himlen selv, forekom ham nu smaaligt og usselt sammenlignet med den Tilbedelse, han ønskede at ødsle paa sin Afgud.

Bøjet til Jorden, med den lille Fod paa sine Skulder, drejede han Hovedet til Siden for at se op paa Djemileh; skjælvende, men alvorligt saa hun ogsaa paa ham og sagde:

«Jeg tilhører ene Dig! Men gaa nu. Kom denne Vej, at mine Forældre ikke skulle møde Dig; de komme snart hjem. Du maa ikke dø, Du er mit Liv!»

Hun trak Foden til sig, tog Mohsen ved Haanden og rejste ham op. Han lod hende gjøre, hvad hun vilde. Hun drog ham med sig ind i Huset og førte ham til en Udgangsdør, idet hun lyttede, om der ikke var nogen Støj, som antydede Fare. Sandt at sige, omgav Døden dem. Inden hun aabnede Døren, saa hun endnu en Gang paa ham, kastede sig i hans Arme, kyssede ham og sagde:

«Du skal forlade mig; Ve mig! Du skal forlade mig! .... Jeg er ene Din! .... for bestandigt, forstaar Du?»

Fodtrin gjenlød i Huset; Djomileh aabnede skyndsomt Døren.

«Gaa nu,» hviskede hun, og stødte Ynglingen ud i et øde Stræde. Muren havde lukket sig bagved ham.

Ensomheden beroligede ham ikke; den Feber, der havde gjort sig til Herre over ham ved Synet af Kusinen, og som — i det mindste forekom det ham saaledes — nu havde naaet sit højeste Punkt, antog en anden Retning, en anden Form, men tog ikke af. Han syntes, at han altid havde elsket Djemileh, at hele hans Liv rummedes i de faa Minuter, der nys vare gaaede. Tidligere havde han slet ikke levet; han mindedes kun svagt, hvad han en Time forinden havde villet, søgt, udtænkt, bifaldet og dadlet. Djemileh var Alt; hun opfyldte hele Universet, besjælede hele hans Væsen; uden hende var han Intet, vidste han Intet; han vilde have følt Afsky for sig selv, hvis der havde været Noget udenfor hende, han havde kunnet haabe eller ønske sig.

«Hvad har jeg gjort?» tænkte han med Bitterhed; «jeg gik! hvor feigt! Jeg blev bange! Blev jeg bange? Hvorfor gik jeg dog? Hvor er hun? Se hende igjen! O, se hende igjen! Blot en eneste Gang! Men naar? Aldrig! Jeg vil aldrig mere faa hende at se! Det bad jeg hende ikke om! Jeg havde ikke engang Mod til at sige hende, at jeg elsker hende! Hun foragter mig! Hvad maa hun tænke om en Usling som jeg? Hun! Hun! Djemileh? Hun skulde have for sine Fødder, under sine Fødder . . . en Sultan, en Verdensbehersker! Hvad er jeg? En Hund! Hun vil aldrig komme til at elske mig!»

Han skjulte sit Ansigt i sine Hænder og græd bittert. Imidlertid lød dog Mindet som en himmelsk Musik for hans Sjæl.

«Hun sagde til mig: Jeg tilhører ene Dig! . . . Sagde hun det? sagde hun virkelig det? . . . Hvorledes sagde hun det? . . . Jeg er ene Din! . . . Hvorfor? . . . for bestan-

dig? . . . Maaske har hun ikke ment det, saaledes som jeg troer . . , Jeg lægger en Betydning deri, som ikke er der . . . Hun vilde kun lade mig forstaa . . . O, hvor jeg lider, og hvor jeg vilde ønske, jeg var død! Hun vilde frelse sin Broder, det var det Hele! Hun vilde forvirre mig! Hun vilde gjøre Nar af mig . . . Alle Kvinder ere troløse; Velan, lad hende gjøre Nar! lad hende forvirre mig! lad hende pine mig! Hvem forbyder hende det, hvis hun har Lyst dertil? Jeg maaske? Nej, ganske vist ikke, jeg er hendes Ejendom, hendes Legetøj, Støvet under hendes Fødder, Alt hvad hun vil! Lad hende kun knuse mig, det gjør hun Ret i! Alt hvad hun vil, er rigtigt! O, Djemileh! Djemileh!»

Han kom bleg og syg hjem. Hans Moder lagde Mærke dertil og tog ham i sine Arme; han lagde sit Hoved paa hendes Skjød og blev saaledes liggende en stor Del af Natten uden hverken at sove eller tale. Feberen fortærede ham. Den næste Dag var han meget daarlig og blev liggende paa sin Seng. En forunderlig Mathed havde bemægtiget sig ham og slappet hans Lemmer; han havde en Fornemmelse af, at hans Endeligt var nær, og det var han glad over. Næsten uafladelig saa han Djemileh for sig. Snart sagde hun i den Tone, han huskede saa godt, de Ord, der nu udgjorde hele hans Tilværelse: »Jeg er ene Din!» Men som oftest saa hun paa ham med det foragtelige Blik, som han ikke havde set hos hende, men som han var vis paa at have fortjent. Da ønskede han at faa Ende paa et Liv uden Lykke.

Undertiden tænkte han ogsaa paa, hvorledes han skulde faa sin Farbroders Datter at se igjen. Men strax slog en hel Hær af Umuligheder hans Fantasi til Jorden. En Gang, en eneste Gang havde han kunnet trodse Alt og trænge ind i det fjendtlige Hus. Læseren ved, hvad han vilde der. Kunde han nu sætte ikke alene sit eget, men endnu sikrere sin Elskedes Liv paa Spil? Hvad vilde

hun desuden tænke, naar hun saa ham igjen? Vilde hun se ham? Længtes hun efter ham? For ham var det naturligvis en Glæde at dø paa det Sted, hvor hun havde levet, at falde paa den Jord, hvor hun havde gaaet med sine dyrebare Fødder, at drage det sidste Suk i den hellige Luft, hvor hun havde aandet; nej, en saadan Lod var for ham det højeste Gode; men at skulle, i samme Øjeblik han lukkede sine Øjne under Jernets eller Kuglens grusomme Stik, møde Djemilehs Blik, og fornemme hele hendes iskolde Ligegyldighed, nej, haanende Had, det var for galt! Nej, han maatte ikke falde i det Hus.

Mohsen var kun sikker paa en Ting: og det var, at han ikke var elsket. Hvorfor troede han det? Fordi han elskede altfor højt. Elskovens Daarskab havde uventet og med Et taget et haardt, men fuldstændigt Greb i ham; han havde ikke forstaaet Noget af, hvad der var sket. Han huskede dog Alt, hvad Djemileh havde sagt ham. Ak, hendes Ord gjemte sig et for et ligesom Perler i hans Hjerte; men ved at høre paa dem, gjentage dem, atter høre dem, tænke over dem, forstod ham dem ikke mere, og han vidste kun, at han ikke havde været i Stand til at besvare dem med et eneste Ord; han var meget ulykkelig.

Hans Moder saa ham tæres hen. Det stakkels Barn kunde ikke faa Vejret, en brændende Hede fortærede ham. Han droges med Døden. Alle Naboerne vidste, hvor syg han var; men da Ingen kunde forklare et saa pludseligt Anfald, vare de Alle enige om, at han var bleven forhexet, og talte om, hvem der kunde have foranlediget det. Nogle paastode, at det var Slægten Muradji; Andre beskyldte den gamle Osman for at have bestukket en jødisk Doktor til at udføre Snigmordet ved Trolddom.

Det var en Aften, temmelig sent. I de sidste to Dage havde den unge Mand ikke sagt et eneste Ord. Hans Hoved var vendt mod Væggen, Armene laa følesløse

langs Sengekanten. Hans Moder havde opstillet en Del Amuletter omkring ham; men nu havde hun opgivet alt Haab og ventede kun paa at se ham udaande, idet hendes begjærlige Blikke ufravendt vare fæstede paa ham. Men pludselig, til den stakkels Kones store Forbavselse, ja næsten Skræk, vendte han Hovedet om mod Døren; Udtrykket i hans Ansigt var forandret, det var, som om et Glimt af Liv havde opklaret det. Han lyttede; men Moderen kunde Intet høre. Han rejste sig op og sagde i en bestemt Tone:

«Hun forlader sit Hus og kommer herhen!»

«Hvem? min Søn! Hvem kommer her?»

«Hun selv, Moder, hun kommer! Luk Døren op for hende!» bød Mohsen med høj Røst; han var ude af sig selv, hans Øjne skød tusinde Flammer. Den gamle Kone adlød den bydende Befaling uden ret at vide, hvad hun gjorde, og med èn rystende Haand aabnede hun Døren paa vid Gab. Der var Ingen at se. Hun lyttede, men hørte Intet; hun saa ud i den mørke Gang, men kunde ikke se Noget. Et Minut, to Minuter gik hen med denne Venten, fuld af pinlig Angst for hende, fuld af en sikker Tro for ham. Da hørtes en let Støj; Indgangen til Huset gik op; hurtige Fodtrin gled hen over Fliserne; en utydelig Skikkelse viste sig i Mørket; en Kvinde kom til Syne paa Dørtærskelen til Værelset; et Slør faldt, og Djemileh styrtede henimod Sengen, hvor Mohsen med et jublende Skrig greb hende i sine Arme.

«Er det Dig! Er det Dig! Elsker Du mig?»

«Mere end Alt paa Jorden.»

«Ulykkelige Barn,» udbrød Moderen, «det var altsaa det, der dræbte Dig!»

De to Elskende holdt hinanden omsluttede uden at tale; de stammede kun, de vare kvalte af Graad, de saa paa hinanden med uendelig Lidenskab, og ligesom en

næsten udgaaet Lampe, som der gydes ny Olie paa, vendte Mohsen tilbage til Livet baade paa Sjæl paa Legeme.

«Hvad betyder det?» spurgte den gamle Kone. «Have I svoret at gjøre baade Eder selv og os ulykkelige? Vil din Farbroder ikke snart opdage Djemilehs Flugt? Hvad vil der saa ske? Hvilke Ulykker vil da komme over os? Ere vi ikke prøvede nok? Du Ulykkens Datter, gaa hjem til Dig selv! Lad os i Fred!»

«Nej, aldrig!» raabte Mohsen. Han stod ud af Sengen, iførte sig sin Kjortel og spændte Bæltet om Livet, tog sine Vaaben ned fra Væggen og tog dem paa, ladede sin Bøsse, det Hele i en Haandevending. Det sidste Spor af Sygdommen var forsvundet. Havde han nu Feber, var det en Feber efter at komme i Virksomhed. Hans Ansigt glødede af Begejstring. Djemileh hjalp ham med at spænde Sabelen om. Lignende Følelser som dem, Ynglingen nærede, gjenspejlede sig ogsaa paa hendes smukke Træk. I det Samme traadte den gamle Muhamed med to af sine Mænd ind i Stuen. Idet han saa sin Niece, der kastede sig for hans Fødder og kyssede ham paa Haanden, foer han sammen af Forbavselse og kunde ikke skjule den Sindsbevægelse, der stod at læse paa hans strænge, stolte Ansigt.

«De elske hinanden,» sagde hans Hustru og pegede paa Børnene.

«Gid Skjændselen ramme min Broder og hele hans Hus!» mumlede Muhamed, idet han smilende glattede sit Skjæg.

Et Øjeblik tænkte han paa at jage Djemileh bort og fortælle Alle og Enhver, at han havde behandlet hende som en Skjøge. Det vilde have tilfredsstillet hans Had.

Men han elskede sin Søn, og da han saa paa ham, indsaa han, at det ikke vilde blive saa let, og lod sig derfor nøje med den Hævn, der var ham mulig:

«Luk Dørene,» sagde han. «Vi blive vist snart angrebne, og I, Kvinder, lad Bøsserne!»

Djemileh havde ikke været borte fra sin Faders Hus i et Kvarter, førend hendes Fraværelse blev opdaget. Hun kunde ikke være ved Brønden, det var for sent; heller ikke hos nogen Veninde, det vilde hendes Moder have vidst. Hvor var hun da? Man frygtede for en eller anden Ulykke. I flere Dage havde hun været indesluttet og urolig. Hvad fejlede hun? Faderen, Brødrene og Moderen gik omkring i Nabolaget. Gaden var tom, og der hørtes ikke en Lyd. Ledet af en Slags Instinkt listede Osman sig hen til Muhameds Bolig, og hørte, idet han trykkede sig op til Muren, at der blev talt indenfor. Han lyttede. Han kunde høre, at Stene bleve opstablede mod Døren, og at Vaabnene gjordes rede; det var Forberedelser til at slaa et Angreb tilbage.

«Angreb af hvem?» tænkte Osman. «Hvis det var Muradjierne, havde min Broder ladet mig det vide; i det Punkt ere vi enige. Han ved, at jeg vilde hjælpe ham. Men er det ikke dem, maa det være mig.» Han lyttede med spændt Opmærksomhed, og til al Ulykke hørte han disse Ord:

«Djemileh, giv mig Karabinen.»

«Her er den!»

Det var hans Datters Stemme. En Gysen foer igjennem ham ligefra Spidsen af Haarene til Fodsaalerne. Han forstod det Hele. Hver Gang han og hans Sønner i de sidste Dage leende havde talt om, at Mohsen skulde dø, havde Djemileh ikke sagt et Ord eller udtalt sin Glæde, og han huskede endog, at han havde skjændt paa hende derfor. Nu var Alt let at forklare. Den ulykkelige Pige elskede sin Fætter, og, hvad der var skrækkeligt at tænke paa, hun drev Forvildelsen vidt nok til at forraade sin Familie, sine Forældre og Brødre, deres Had og deres fjendtlige Følelser for at træde sit Rygte under

Fødder og kaste sig i Armene paa en Niding! Aldrig havde Osman tænkt sig, at en saa blodig Forhaanelse skulde ramme ham. Han blev tilintetgjort staaende paa den Plet, hvor Lyden af Stemmerne og en umærkelig Svingning af Luften havde bibragt ham et Slag og aabnet et pinligere og smertefuldere Saar, end hverken Bly eller Staal var i Stand til at frembringe.

I de første Øjeblikke var Smerten saa stærk, Kvalerne saa overvældende, at han ikke kunde tænke paa, hvad han nu skulde gjøre. Det faldt ham ikke engang ind at tage Hævn. Men denne Slaphed varede ikke længe. Blodet flød atter i hans Aarer, hans Hoved blev lettere, Hjertet begyndte paany at banke; han fattede en hurtig Beslutning, tog sig sammen, gik hjem og sagde til sin Hustru og sine Sønner:

«Djemileh er vanslægtet! Hun elsker Mohsen og har søgt Tilflugt hos den Hund af Muhamed. Jeg har nylig hørt hendes Stemme i de Folks Gaard. Kerim, tag tre af mine Mænd med Dig og gaa hen at banke paa de Røveres Dør; sig til dem, at Du vil have din Søster øjeblikkelig udleveret. Du skal gjøre megen Støj; og ville de parlementere, skal Du høre paa dem og svare dem; træk blot Sagen i Langdrag saameget som muligt. Du, Serbaz, og Du, Elem, skulle med vore øvrige fem Mænd tage Spader og Hakker og følge med mig. I al Stilhed ville vi tage fat paa disse Skurkes Mur fra Strædet af, og naar vi have faaet et Hul i den, der er stort nok, gaa vi ind. Og hør nu godt efter, hvad jeg vil sige Eder! gjentag det for Eders Mænd og tving dem til at adlyde. Ser I den Krog derhenne for Enden af min Seng? der vil jeg imorgen have tre Hoveder: Muhameds, Mohsens og Djemilehs! Og nu i Allahs Navn, til Værket!»

(Fortsættes.)

De Elskende fra Kandahar.

Af Grev de Gobineau, forhenværende Gesandt i Persien.

(Fortsat.)

Beboerne af Muhameds Hus vare neppe blevne færdige med deres Forberedelser til Forsvaret, førend der blev banket paa Døren.

«Det er Begyndelsen,» mumlede Familiens Overhoved. Han gik i Spidsen for sine Mænd ud i Gangen, der førte til Indgangsdøren. Bagved ham gik hans Hustru med en anden Bøsse; efter dem kom Mohsen med sin Musket og Djemileh med sin Elskers Landse; bagefter dem gik de tre Vassaller bevæbnede med Daggerter. Garnisonen havde hverken mange eller gode Vaaben; men den var modig, og Ingen skjælvede. De stærkeste Følelser, der kan sætte et Hjerte i Bevægelse, herskede udelt her; ingen smaalige Tanker trængte sig frem der imellem; Elskov og Had, og det i en Atmosfære af uforfærdet Heltemod, med den fuldstændigste Glemsel af Livets Fordele og Dødens formentlige Bitterhed . . . der var intet Andet, som svævede over deres Hoveder.

Der blev ikke svaret paa Belejrernes første Opfordring. En ny Hagl af Spark og Slag med Geværkolber rystede Døren endnu en Gang, saa det gav Gjenlyd i hele Huset.

«Hvem banker?» spurgte Muhamed med barsk Stemme.

«Det er os, Farbroder,» svarede Kerim. «Djemileh er hos Dig; lad hende komme herud!»

«Djemileh er ikke her,» svarede den gamle Afghan. «Det er sent; lad mig have Ro.»

«Vi slaa Døren ind, og saa vide I, hvad der følger paa.»

«Ja, ganske vist! Hovederne ville blive knuste paa Eder, intet videre.»

Der blev et Øjebliks Tavshed. Da bøjede Djemileh sig over mod Mohsen og hviskede til ham:

«Jeg hører Støj paa den anden Side af Muren. Giv mig Lov til at gaa ud i Gaarden og høre hvad der foregaar.»

«Gaa,» sagde Mohsen.

Den unge Pige gik ud i Gaarden og lyttede et Øjeblik. Derpaa kom hun ganske roligt tilbage og sagde:

«De ere i Færd med at gjøre en Bresche i Muren.»

Mohsen tænkte over, hvad han havde hørt. Han vidste at Muren var kun af stampet Jord, tyk men svag. Kerim havde atter begyndt Underhandlingen, som han blandede med Trusler, hvorpaa Muhamed svarede. Hans Søn afbrød ham og fortalte ham, hvad der gik for sig.

«Lad os gaa op paa Terrassen,» endte han sin Beretning; «lad os fyre derfra, saa vil det ikke blive let at tage os.»

«Ja, men tilsidst ville vi blive tagne, og saa maa vi opgive Hævnen. Men gaa Du op paa Terrassen med Djemileh; spring med hende over paa den næste Terrasse; bliv saaledes ved, til I naar Enden af Gaden; gaa saa ned og skynd Dig hen til vor Frænde Yussuf, der bor i den anden Ende af Byen. Han vil skjule Eder. Djemileh maa være tabt for sin Slægt. Der vil gaa Dage, førend Nogen faar at vide, hvor I ere. Vore Fjenders Aasyn vil blive sort af Skam.»

Uden at svare kastede Mohsen sin Bøsse om paa Ryggen, underrettede den unge Pige om, hvad der skulde gjøres, og kyssede sin Moder paa Haanden; derpaa skyndte

de to Elskende sig op ad den snevre og ujævne Trappe, der førte op til det flade Tag paa Huset, sprang over en Mur, løb over en, to, tre, fire Terrasser og naaede endelig det Sted, hvor den smalle Gade bugtede sig under dem. Mohsen, der med kjærlig Omhu havde hjulpet sin Lidelsesfælle, sprang ned og modtog sin Elskede i sine Arme; ikke et Sekund havde hun betænkt sig paa at følge hans Exempel. Derpaa fortsatte de ilsomt deres Vej gjennem de mørke, krumme Gader.

Imidlertid blev Muhamed ved at udvexle Skrig og Skjældsord med Angriberne paa den anden Side af Døren. endelig gav den efter for de gjentagne Angreb, Plankerne løsnedes og faldt larmende ind; men Muhamed og hans Mænd fyrede alligevel ikke. Næsten i samme Nu gabede der et Hul i Muren lige over for, saa at Husets Beboere befandt sig som i en Skruestik mellem de to Skarer Modstandere.

«Jeg vil ikke skyde» udbrød Muhamed, «hverken paa min Broder eller paa min Broders Sønner! Allah bevare mig fra en saadan Forbrydelse! Men ved Profetens Frelse og Velsignelse, hvad er der dog paa Færde? Hvad betyder dette Raseri? Hvad er det, I siger om Djemileh? Hvis hun er her, saa søg efter hende, og tag hende med! Hvorfor komme I midt om Natten for at forstyrre fredelige Folk, Eders Slægt?»

Denne klagende Tale, der stemmede saa lidet med Husherrens sædvanlige Væsen, vakte Forbauselse hos dem, den var henvendt til. Desuden forsikrede han jo, at Djemileh ikke var der. Hvad om de havde taget fejl? Raadvildheden beroligede dem lidt, og Vreden lagde sig. Endelig sagde Osman i en haard Tone:

«Hvis Djemileh ikke er her, hvor er hun da?»

«Er jeg hendes Fader?» svarede Muhamed. «Hvad skulde hun hos mig?»

«Lad os søge!» raabte Osman til sine Mænd.

De spredte sig i alle Værelserne, løftede Forhængene op, aabnede Kisterne, undersøgte Krogene, men man ved, at der var Intet at finde. Dette Uheld i Forening med den uskyldige Mine, Muhamed og hans Mænd havde paataget sig, forøgede deres Forvirring.

«Søn af min Fader,» sagde Muhamed i en kjærlig Tone, «en stor Sorg har rammet Dig, ser jeg, og deri tager jeg Del. Hvad er der sket?»

«Min Datter er flygtet,» svarede Osman, «eller ogsaa er hun bortført. I begge Tilfælde har hun vanæret mig.»

«Deri tager jeg Del,» gjentog Muhamed; «thi jeg er din ældre Broder og hendes Farbroder.»

Denne Bemærkning gjorde Indtryk paa Osman, og skamfuld over den Uro, han til ingen Nytte havde gjort hos sin Broder, tog han en næsten venskabelig Afsked med ham og gik bort med sine Folk. Da den gamle Muhamed var ene, brast han i Latter; han havde ikke alene ramt sin Fjende i Hjertet, han havde ogsaa narret og haanet ham. Osman derimod gik modløs, raadvild og rasende forbitret hjem med sine Sønner og sine Mænd, ikke for at gaa i Seng eller sove, men for at sætte sig i en Krog af sit Værelse med begge de knyttede Hænder trykkede mod Panden og søge i sin Forstands mørke Dybder et Middel til at finde sin Datter. Daggryet traf ham i den Tilstand.

I samme Øjeblik traadte en af hans Folk, hans Lieutenant, hans Naib ind til ham og hilste.

«Jeg har fundet Eders Datter,» sagde han.

«Har Du fundet hende?»

«I det mindste tror jeg ikke, at jeg har taget fejl; og i al Fald hvis den Kvinde, jeg antager for at være hende, ikke er det, har jeg fundet Mohsen Beg.»

Der gik pludselig et Lys op for Osman. For første Gang faldt det ham ind, at, da han var i sin Broders Hus, havde han virkelig slet ikke set sin Neveu; men

da havde han været saa optaget og saa ivrig efter at lægge Baand paa sig for ikke at forfejle sit Maal, at han ikke havde gjort sig Rede for de simpleste Kjendsgjerninger. I sit stille Sind blev han vred paa sig selv, fordi han havde været saa forblindet; men med en bydende Haandbevægelse befalede han sin Naib at fortsætte sin Beretning. Denne satte sig da, for at opretholde den Lighed i Rang, hvortil hans Fødsel gav ham Ret, og begyndte:

»Da vi kom ind hos Muhamed Beg, saa jeg omkring paa alle de Tilstedeværende; det hjælper til at skaffe Sikkerhed for, med hvem man har at gjøre. Mohsen Beg var der ikke, og det forbausede mig. Jeg fandt det underligt, at en saa tapper ung Mand ikke skulde være hjemme i en Nat, hvor man kunde vente en Udvexling af Geværskud. Denne Besynderlighed gav mig saameget at tænke paa, at jeg ikke gik hjem med Eder, men derimod henad Basaren til, idet jeg gik uden om Eders Broders Bolig. Jeg spurgte Politivagterne, om de ikke havde set en ung Mand, som jeg beskrev dem, ene eller sammen med en Kvinde. Der var Ingen, som havde set dem, førend jeg langt om længe kom til en, der ikke alene besvarede mit Spørgsmaal med et Ja, men ogsaa tilføjede, at den Mand, han nylig havde set gaa forbi, fulgt af en Kvinde, saaledes som jeg havde sagt, netop var Mohsen Beg, Søn af Muhamed Beg, af Slægten Akmedji; han pegede hen i den Retning, Flygtningene havde taget, og sagde mig, hvad Tid, han havde set dem; det var netop, dengang vi begyndte at slaa Eders Broders Dør ind. Jeg fortsatte da min Søgen, forvisset om, at den vilde lønne sig, og efter at have tilbragt flere Timer med at følge en Vej, opgive den, slaa ind paa en anden, udspørge Natvægterne, tage fejl, komme atter paa Sporet, lykkedes det mig endelig at faa i det Fjerne Øje paa de to Flygtninge, jeg søgte.

»Det var i et øde Kvarter, midt imellem en Del

sammensunkne Huse. Mohsen understøttede sin Ledsagerindes Gang, der øjensynlig var meget udmattet, og saa sig uroligt og mistænksomt om. Jeg skjulte mig bagved en Mur og iagttog ham. Han søgte aabenbart efter et Tilflugtssted i den Hensigt at hvile sig. Han fandt, hvad han søgte. De gik begge ned i en halvt sammenfalden Kjælder. Kort efter kom han ene op, saa sig omhyggeligt om, og da han ikke troede, at han var bleven set, thi jeg havde skjult mig med den yderste Forsigtighed, ordnede han nogle store Stene, saaledes at de dækkede Indgangen til hans Tilflugtssted, og gik derpaa ned i Hulen til sin Elskerinde. Jeg blev staaende i nogle Minuter for at forvisse mig om, at han ikke kom igjen. Han rørte sig ikke. Daggryet begyndte allerede at farve Himlen rød. Nu har jeg sagt Eder Alt; tag nu selv den Beslutning, der forekommer Eder den klogeste.»

Osman havde ikke afbrudt sin Naibs Fortælling. Først da denne hørte op at tale, rejste han sig og befalede ham at vække hans Sønner og hans Mænd. Da de alle vare paa Benene, drog denne hævngjerrige Skare i Felten under Anførsel af den, som havde angivet dem de Elskendes Tilflugtssted, og der var ikke En i hele Flokken, som ikke ventede at finde dem i en dyb Søvn, da de jo nu maatte tro sig fuldkommen sikre.

De Elskende kunde ikke være saaledes henviste til at søge Ly i et Tilflugtssted for Hunde og Schakaler, hvis en uventet Hændelse ikke havde afskaaret dem fra den Beskyttelse, de havde haabet at finde, dengang de forlode Muhameds belejrede Hus. De ulykkelige Børn havde ikke havt Held med sig. Til deres Frænde Yussufs Bolig, der laa temmelig langt fra deres egen, vare de naaede sikkert nok og uden anden Modgang, end at Djemileh, der ikke var vant til at gaa saa langt, og som desuden var fin og spinkel, var lige ved at bukke under for en overvældende Træthed; den søgte hun dog at skjule,

idet hun trøstede sig ved den Glæde at være hos Mohsen og ved Haabet om snart at være i Sikkerhed med ham. Men det var til ingen Nytte, at Mohsen hamrede paa Døren med sin Geværkolbe; han bankede da længe mere beskedent paa, men uden at kunne komme ind; og da han for Alvor tænkte paa at sprænge Døren, raabte en Nabo til ham, at Yussuf Beg var for fjorten Dage siden taget med hele sit Hus til Peschaver og kom rimeligvis ikke hjem i det Aar.

Det var et Lynslag for de to Flygtninge. Under deres Vandring var Mohsen gaaet bagefter Djemileh med Bøssen parat i Forventningen om hvert Øjeblik at høre Fjendens Fodtrin. Han vidste ikke, hvor længe hans Fader kunde holde Stand, og desuden var han aldeles vis paa, at Huset tilsidst vilde blive indtaget, og hvad der saa vilde ske, turde han ikke tænke paa; hans Mod og hans Frejdighed holdtes kun oppe ved Visheden om snart at have et sikkert Tilflugtssted, hvor han i flere Uger kunde leve skjult med sin Skat, uden at hun var udsat for nogen som helst Fare.

Men da han saa, at han maatte opgive Tanken om sin Frændes Hjælp, da han stod forladt paa Gaden uden at vide, hvor han skulde gaa hen, uden at have et Sted paa Jorden, nej i hele Verden, hvor Djemileh kunde være beskjærmet mod Død og Krænkelser, da han tvertimod følte i sin Sjæleangst, at Krænkelsen og Hævnen ilede efter Gjenstanden for hans Lidenskab, efter den yndige højt elskede Pige, som han bortførte, og som elskede ham saa ømt, da han vidste, at Døden og Skjændselen snart kunde naa denne dyrebare Skat, ja maaske inden et Minuts Forløb—maaske drejede de allerede om det Gadehjørne, hvor han stod med hende uden at vide, hvad han skulde gribe til — da svigtede hans Mod ham vel ikke, men det slappedes, vaklede, og hans Frejdighed forsvandt.

Hos Djemileh derimod ikke. Da hun saa sin Elsker blegne, sagde hun:

«Hvad er der? Er jeg ikke hos Dig? Er mit Liv ikke dit? Hvis en af os skal dø, vil den Anden saa ikke dø med? Hvem vil skille os?»

«Ingen,» svarede Mohsen: «Men Du, blive ulykkelig! Du rammes af Døden!»

Ved denne Tanke skjulte han sit Ansigt i sine Hænder og græd bittert. Hun tog blidt de taarevædede Fingre bort fra sin Elskedes Pande og Kinder og sagde, idet hun slyngede sine Arme om Mohsens Hals:

«O, nej! o, nej! tænk ikke paa mig alene, men paa os begge, og saalænge vi ere sammen, er Alt godt! Lad os skjule os! Hvad ved jeg? Lad os vinde Tid! lad os ikke blive fangne!»

«Men hvad skulle vi gjøre?» udbrød Mohsen og stampede i Jorden. «Ikke en eneste Udsigt! og din Fader forfølger os sikkert i denne Stund? Han vil finde os, han finder os snart! Hvor skal vi gaa hen? Hvad skal vi blive til?»

«Ja, hvor skal vi gaa hen?» blev Djemileh ved; «det ved jeg ikke; men Du vil finde paa det, det er jeg vis paa. Du vil snart udtænke det, fordi Du er tapper; Du skjælver ikke for nogen Fare, min kjære, kjære Mohsen, og Du vil frelse din Hustru!»

Hun holdt ham omslynget med den venstre Arm, medens hun med den højre Haand kjærtegnede ham og aftørrede hans Taarer. Hvad enten det nu var Tilbagevirkningen mod den Svaghed, han nylig havde følt, eller den magnetiske Indflydelse, Kjærligheden udøver over dem, den behersker, men pludselig kom Mohsen til sig selv igjen, hans Tanker bleve atter klare, og, idet han blidt rev sig løs fra de dyrebare Arme, der omslyngede ham, saa han roligt paa Djemileh og sagde langsomt:

«Dette Kvarter er ganske øde og fuldt af Ruiner. Lad os søge et midlertidigt Skjul, en Kjælder om muligt. Der skal du hvile Dig og sove. Det skulde være et

mærkeligt Tilfælde, hvis vi bleve opdagede der. Naar det bliver Dag, vil jeg gaa forsigtigt bort og prøve paa at skaffe os noget at spise. I al Fald maa vi kunne udholde at sulte til iaften, og da vi saaledes have tolv til femten Timer for os, faa vi maaske en god Ide, saa at vi blive i Stand til at anvende den følgende Nat til vor Frelse.»

Djemileh bifaldt den Plan, hendes unge Beskytter foreslog hende, og de begave dem paa Vej. De naaede snart Ruinerne og gik over flere Mure. Nogle Slanger og giftige Dyr flygtede hist og her for dem, men dem ænsede de ikke. De nærede Mistillid til Menneskene og saa sig uroligt om; men de anede ikke, at de vare blevne opdagede og følte sig ikke iagttagne af Spionens Blik.

De kom saaledes til den Kjælder, hvor Osmans Naib havde set dem gaa ned. Et Øjeblik efter var Djemileh, der havde lagt sit Hoved paa Mohsens Knæ, falden i en dyb Søvn, en naturlig Følge af hendes Træthed og Ungdom; og i nogle Minuter var hendes Elsker fristet til at følge hendes Exempel. Men pludselig blev han fuldstændig vaagen. Et uforklarligt Ildebefindende forjog hans Mathed· Blodet rullede vildt og sydende i hans Aarer; han havde en Forudfølelse af Fare. Han havde formeget at miste; han kunde ikke vogte for nøje paa sin Skat, ikke være for meget paa sin Post. Han saa paa sin sovende Brud med en Ømhed, en Lidenskab, en inderlig Hengivenhed, der strømmede gjennem hele han Væsen. Sagte løftede han Djemilehs tilbedte Hoved op, lagde det paa Græsset og gik ud for at se sig om.

Han kunde intet se, Dagen gryede hurtigt. Paa den blaa Horisont tegnede sig som et Billede i Grønt og Guld nogle Tage og en Del løvrige Træer. Han lagde sig ned paa Jorden for at være bedre skjult, og laa længe, maaske en hel Time, omgiven af den dybeste Ro. Da hørte han tydeligt Lyden af talrige Fodtrin. Han lyttede og hørte en Hvisken.

«Der er de!» tænkte han. Men Intet, som lignede Frygt, rystede hans Mod; det var haardt som Staal.

Han lagde sig paa det ene Knæ og drog sin lange Kniv, som han holdt fast i Haanden; neppe var han saaledes forberedt, førend en Mand krøb over den Mur, han laa ved. Det var Osman Begs Naib, der tjente Fjenden som Fører. Mohsen rejste sig hurtigt, og endnu førend Lieutenanten havde faaet Øje paa ham, gav han ham et saadant Hug i Hovedet, at hans lyse, blaa og rødstribede Turban kløvedes, og han selv faldt død om paa Stedet; derpaa kastede Mohsen sig over den næste Angriber, der viste sig ved Siden af Naib; det var en af hans Fættere, den Ældste. Han fældede ham og stod nu lige over for sin Farbroder. Denne fik kun netop Tid til at parere af med sin Sabel, da en højst ulige Kamp begyndte mellem Mohsen og den Skare, der forfulgte ham.

Men uden at vide det havde han to Fordele over sine Modstandere. For det Første havde den Hurtighed, den Voldsomhed og det Held, hvormed han havde angrebet, tvunget de Andre til at indtage en Forsvarsstilling, og ude af sig selv af Forbauselse tænkte de paa, om Mohsen virkelig var ene. For det Andet havde Osman Beg givet Befaling til at fange ham levende; man vilde derfor ikke ramme ham, og medens hans Hug faldt som en tæt Hagl, lode hans Modstandere sig nøje med at omringe ham uden at turde komme ham altfor nær, og uden at stole paa Andet, end at Trætheden tilsidst vilde overvælde ham. Det var han dog langtfra; tvertimod var det, som om hans Styrke voxede ved hvert Hug, han gjorde til højre og venstre. Imidlertid vilde Osmans Beregning endelig have slaaet til. Den tapre Yngling var tilsidst segnet udmattet om, hvis et Tilfælde, som Ingen havde gjort Regning paa, ikke til 'al Lykke var kommen ham til Hjælp.

Idet Mohsen dræbte Naib, saarede sin Fætter og ramte mange af de Øvrige, havde han drevet sine Angribere

frem for sig, og disse vare, ude af Stand til at staa imod, rykkede saa langt tilbage, at de uden at ville det vare komne ud af Ruinerne og helt ud paa Gaden. De Omboende samlede sig for at følge Kampen med den overordentlige Interesse, som Optrin af den Art vække overalt, men især hos saa krigerisk sindede Folk som Afghanerne. Navnlig tilkjendegav Hoben sin Interesse for den smukke og tapre Mand, der ene tilføjede en saa talrig Skare Modstandere det ene Tab efter det andet. Den forargedes just ikke over at se hans Fjender angribe ham med saa ulige Kræfter; en saadan Finfølelse hører ikke til alle Tider og til alle Steder, og i Reglen erkjender man Nytten af at dræbe sin Fjende, som man bedst kan komme til. Men Mohsen var modig og tapper; det saa man og glædede sig derover, hvert af hans dristige Hug vakte Begejstring og Deltagelse; men alligevel var der Ingen, som gjorde Andet for at hjælpe ham ud af Faren end med høj Røst at udtale Ønsker for ham, hvormed især Kvinderne vare ødsle. I det Samme viste der sig en ung Mand til Hest.

Hans blaa og rødstribede Turban var af fint Silketøj, og Frynserne paa den faldt elegant ned paa hans Skuldre. Hans korte Kaschimirstunika var sammensnøret om Livet med et Læderbælte, besat med Ædelstene, og hvorved der hang en prægtig Sabel; dertil bar han røde Silkebenklæder. Seletøjet paa hans Hest, en ægte hvid Turkoman af det reneste Blod, skinnede af Guld, Turkiser, Perler og Emaille. Foran denne Rytter gik der tolv Soldater, bevæbnede med Skjold, Sabel, Dolk, Pistoler og Bøssen paa Skulderen. Han holdt stille med alle sine Mænd for at se, hvad der foregik. Øjensynligt mishagede det ham; thi han rynkede Panden, hans Ansigt antog et stolt og skrækkeligt Udtryk, og han raabte med stærk Stemme;

«Hvem ere de Mænd?»

«De ere af Slægten Akmedji,» svarede en Stemme i Hoben; «men hvorfor Osman Beg Akmedji vil have den unge Mands Blod, som nu har forsvaret sig i et helt Kvarter, det ved kun Allah!»

«Ja, jeg ved det ikke; men jeg finder det altfor uforskammet, at en forbandet Familie vil myrde Folk i et Kvarter, som ikke tilhører dem, men derimod mig! Haløj, Osman Beg, giv efter, vig tilbage, slip dit Bytte, gaa din Vej, eller ved alle de hellige Mænds Grave, Du kommer ikke levende herfra!»

Og som om disse Ord ikke havde været bydende nok, drog Rytteren sin Sabel og lod Hesten sætte midt ind imellem de Kjæmpende, medens hans Tjenere med Skjoldet paa Armen og den blanke Sabel i Haanden, snart bragte Osmans Mænd i Uorden; da de vare de talrigste, fjernede de hurtigt alle Fjender fra Mohsen, og med Et saa denne sig beskyttet af en levende Vold, der var rede til at tage deres Liv, som truede hans.

Osman Beg saa strax, hvorledes han var stillet. Han indsaa, at Kamp var umulig, og da han foragtede Mundhuggeri, gav han i en kort Tone sine Mænd Befaling til at vende om og gik bort med dem, dog ikke uden at have tilkastet sin nye Modstander et Blik fuldt af Had, Trods og Løfter om Hævn.

Da først var det muligt at orientere sig. Mohsens første Tanke, efter at han uventet var bleven befriet, var at ile hen til det Sted, hvor hans Elskede var skjult; men hun stod ved Siden af ham og rakte ham den Bøsse, han havde ladet ligge i Kjælderen. Dette, at hun som en hengiven og lydig Hustru bragte sin Mand et Vaaben midt under Kampen, behagede den forsamlede Mængde og gjorde et godt Indtryk paa den unge Rytter, der havde taget den Svages Parti. Han hilste paa Mohsen med alvorlig Høflighed og sagde:

«Velsignet være Allah, som lod mig komme i rette Tid!»

Og idet han pegede paa den dræbte Naib, blev han ved:

«I har en sikker Arm for Eders Alder!»

Mohsen smilede koldblodigt; denne Kompliment henrykkede ham. Han satte Foden paa sin Fjendes Bryst med samme Ligegyldighed, som han vilde have følt ved et knust Krybdyr, og sagde:

«Hvad er Eders Excellences ædle Navn, at jeg kan takke Eder, som jeg bør?»

«Mit Navn,» svarede Rytteren, «er Akbar Khan; jeg er af Slægten Muradji.»

Det var altsaa sin egen Slægts bitre Modstander, Mohsen i dette Øjeblik kunde takke for sin Frelse; og denne Modstander tilføjede med hævet Stemme:

«Min Fader er Abdallah Khan; naturligvis ved I, at han er den foretrukne Lieutenant og altformaaende Minister hos hans Højhed, hvem Allah bevare!»

Det var saaledes ikke alene en Arvefjende, men Sønnen af Slægtens grusomste Forfølger, der nok havde frelst Mohsen og Djemileh, men som i Virkeligheden holdt dem ligesaa fast imellem sine Hænder, som Spurven kan være det mellem Høgens Kløer.

Muhamed Begs Søn havde troet, at han var frelst, i det mindste for en Tid, og hans livlige Fantasi havde allerede vist ham det fortryllende Billede af Djemileh udhvilet, rolig og lykkelig. Dette Billede blev som med en raa Haand revet ud af hans Tanker, og i dets Sted afmalede den hæslige Virkelighed sig med de mørkeste Farver. I Ryggen paa de Elskende truede Farbroderen og hans mordlystne Skare, og selv om det ved Hjælp af en eller anden Usandhed og ved at fortie deres Navne lykkedes dem at fri sig for Akbar Khan, vilde de dog om nogle faa Minuter, i det højeste om nogle Timer, paa ny komme i

den Fare, der sikkert lurede paa dem. Det var højlys Dag, derfor kunde de ikke tænke paa at skjule sig. Da de ikke vidste, hvor de skulde ty hen, ville de i saa Fald snart blive fangne, og da vilde det være ude med dem. At sætte sig under Akbar Kahns Beskyttelse ved at give sig ud for Andre, var den visse Død. Osman Beg vilde formodenlig snart angive dem, og Akbar Khan vilde da ikke alene lade dem dræbe, men ogsaa behandle dem som Krystere og ikke uden Grund bebrejde dem, at de havde været bange for ham; og hvad skulde saa Djemileh blive til?

I sin Angst saa Mohsen paa hende. Et stolt Smil opklarede den unge Piges Ansigt; Mod og Kjækhed lyste ud af hendes smukke Øjne. Hun sagde ikke et Ord; men han forstod hende. «Jeg kjender ikke Eders Fader,» sagde han til Akbar Khan; «men hvem har ikke hørt hans Navn? Vilde det behage Eder ikke at tage den Haand bort, som I har udstrakt over mit Hoved? Før mig da til ham, og jeg vil tale til Eder begge.»

Den unge Høvding nikkede samtykkende. Mohsen gik ved Siden af hans Hest, Djemileh bagefter ham, og saaledes omringede og beskyttede af alle Muradjierne gik de to Akmedjier ukjendte af Alle gjennem Basarerne over den store Plads, gjennem Kastelsporten, der var fuld af Soldater, Tjenere og Bestillingsmænd, og endelig gjennem to snævre Stræder, der førte til Abdallah Khans Palads, hvor de alle gik ind.

Akbar havde sagt et Par Ord til en beludschistansk Slave, der havde skyndt sig i Forvejen ind i Gaarden. Idet Høvdingen steg af Hesten, kom Slaven tilbage med en Slavinde, som ærbødigt anmodede Djemileh om at følge med hende ind i Haremet. Der kunde ikke tænkes et mere sømmeligt og høfligt Forslag, og ved at berede sin Gjæsts Hustru, hvem han tilsyneladende slet ikke havde lagt Mærke til, en saadan Modtagelse, havde Akbar op-

ført sig, som man kunde vente det af en Mand af hans Stand.

Ved en Bevægelse med den venstre Haand opfordrede Mohsen sin unge Hustru til at modtage Indbydelsen, og Djemileh gik henimod den lave Dør, som førte ind i Kvindernes Værelser; men neppe var hun kommen ind i den snevre Gang, førend Mohsen pludselig sprang efter hende og naaede hende i det Øjeblik, da Slavinden løftede Forhænget; han tog hende ved Haanden, drog hende med sig, gav sig til at løbe med hende, kastede to Tjenere til Side, som prøvede paa at standse ham, og styrtede ud i en lille blomstrende Have med et Springvand i et Marmorbassin i Midten; han ilede op ad tre Trappetrin, som førte til et spraglet Silkeforhæng med rød Bund, tog dette til Side og kom ind i en stor Sal, hvor han saa tre Damer sidde paa Tæppet i en Krog; den Ene af dem var gammel, den Anden meget ung, og, idet han med Djemileh ved Siden af sig bøjede sig for den Ældste, hvem han antog for Husets Frue, og tog med begge Hænder om Sømmen paa hendes Kjole, udbrød han:

«Tag os under Eders Beskyttelse!»

Den største Forbauselse malede sig paa alle tre Damers Aasyn. De saa snart paa ham, der saa dristigt var trængt ind i Helligdommen, snart paa hende, der var fulgt med ham; men saa forundrede de end saa ud, lode de dog ingenlunde til at være fjendtligt sindede. Udtrykket i Mohsens tiltalende Ansigt tydede ikke paa Vanvid, endnu mindre paa Uforskammethed, og Djemileh, der havde kastet sit Slør, var saa smuk, saa ædel, saa værdig i hele sin Holdning, at Medlidenhed, Deltagelse og Kjærlighed vaktes hos dem, der bleve anmodede om Hjælp, og som endnu ikke havde formaaet at sige et eneste Ord, da Abdallah Khan og Akbar traadte ind i Værelset ad to forskjellige Indgange.

Den Første, en Olding med et mørkt og tankefuldt

Udtryk, kom tilfældigt. Han vilde tale med sin Hustru og se til sin Datter og Svigerdatter. Den anden var, i sin Forfærdelse over Mohsens uhørte Handling, løbet efter ham, bestemt paa at tugte, hvad han havde nogen Ret til at anse for en Ugjerning. Men da han saa sin Fader staa indenfor Døren og Mohsen ligge paa Tæppet for Moderens Fødder, standsede han.

«Hvad betyder dette?» spurgte Abdallah Khan.

«Frue,» sagde Mohsen, idet han endnu bestandig holdt fast med begge Hænder paa sin Beskytterindes Kjole, «Frue, jeg er Afghan og Adelsmand; jeg elsker denne Kvinde, som ligger ved Siden af mig; hun elsker mig; hendes Fader er min Faders Fjende; vi ere flygtede; man vil dræbe os; jeg vil gjerne dø; men jeg kan ikke udholde Tanken om, at hun skal dø, eller mishandles, eller blot bedrøves .... Frue, vi blive forfulgte, udspejdede; Eders ædle Søn kom os til Hjælp for et Øjeblik siden; havde han forladt os, vare vi sikkert omkomne. Frels os!»

Damen svarede ikke, men saa bønfaldende paa sin Mand, de to unge Kvinder ligeledes, den Ene paa sin Fader og sin Broder, den Anden paa sin Ægtefælle. Men Abdallah Khan rynkede Panden, satte sig i et Hjørne af Salen og sagde i en bitter Tone:

«Hvad betyder dette? Naar har Frygten saaledes forstyrret Hjernen paa en Afghan, en Adelsmand, at han ikke troer sig sikker nok hos mig? Hvad kan I forlange mere fra det Øjeblik af, min Søn har taget Eder under sin Beskyttelse? Hvem tør saa vove at lægge Haand paa Eder?»

«I!» svarede Mohsen og saa stift paa ham.

«Jeg?» udbrød den gamle Høvding. Han rystede foragteligt paa Hovedet og blev ved:

«I er fra Forstanden! Men da Ubetænksomhed ikke kan tjene til Undskyldning for en Dumdristighed som Eders, er Straffen Eder vis.»

Abdallah Khan gjorde Mine til at klappe i Hænderne for at kalde paa sine Folk. Men Mohsen vendte sig paany om mod den gamle Dame og sagde til hende:

«Lad ikke Eders Ægtefælle lægge Haand paa mig! Lad ham hverken tugte eller fornærme mig; vogt mig for ham, Frue. Jeg er Mohsen, Søn af Muhamed, af Slægten Akmedji, og hun er min Kusine, Datter af min Farbroder Osman. Eders Slægt har dræbt to af mine Nærmeste for knap tre Aar siden; her er jeg, og her er hun; I kan med Lethed lade os begge dø; vil I gjøre det?»

Idet Mohsen sluttede sin Tale, rejste baade han og Djemileh sig op, toge hinanden ved Haanden og saa paa Abdallah.

Denne trykkede Haanden fast om Skaftet paa sin Kniv, og hans hule Øjne spaaede intet Godt, da den gamle Dame sagde til ham:

«Herre, hør Sandhedens Røst! Hvis I lægger Haand paa disse unge Mennesker, som have bedet om min Hjælp ved at røre ved en Flig af min Kjole, forspilder I Eders Ære for Menneskene, og Eders Ansigt, der nu straaler som Sølv, vil i deres Øjne blive sort!»

Abdallah saa ikke ud, som om han var bleven overbevist. Det var tydeligt at se, at hans Hjerte, som tørstede efter det Bytte, der var falden indenfor hans Rækkevidde, opflammedes af de hævngjerrigste, vildeste Følelser, som hvert Øjeblik kunde faa Overhaand, selv om andre Hensyn endnu holdt dem i Tømme.

Ifølge Skik og Brug hos dette krigerske, vilde, blodtørstige, men underligt romantiske Afghanerfolk, kan en Dødsfjende ikke angribes mere fra det Øjeblik, han har søgt og fundet Beskyttelse hos Kvinderne i sin Modstanders Harem. Æren fordrer, at den Bedende øjeblikkelig bliver ukrænkelig; man kan ikke ramme ham uden at paadrage sig selv Skjændsel, og man har mærkelige Exempler paa det Herredømme, denne Skik har udøvet over Sjæle, hvem

det var overordentlig vanskeligt at røre. Men Æren udstrækker sine Fordringer om muligt endnu videre; den vil, at naar et Par flygtende Elskende paakalder en Mands Hjælp, selv om han staar deres Sag nok saa fjern, kan han, hvis han vil gaa og gjælde for tapper og højmodig, ikke nægte dem sin Bistand, men skal blive en Støtte for dem, der have havt høje Tanker nok om ham til at vælge ham til deres Ridder. Ikke engang et tidligere Fjendskab kan forandre Noget ved Sagen; det skal ophøre og glemmes, i det Mindste for en Tid, og jo større Fare der er ved at tage sig af de forfulgte Elskende, jo større er Forpligtelsen til at trodse Alt. Det er velbekjendt i de omliggende Lande, at største Delen af Uenighederne og Kampene mellem afghanske Familier og Stammer, ja, endog mangt et uforsonligt og blodigt nedarvet Had ikke har anden Oprindelse end den Hjælp, der er blevet ydet et ulykkeligt Elskerpar.

Alt dette var vist nok. Men alligevel, at skaane den, man afskyer, naar man har fat i ham, at hjælpe den, man hader, at tilgive, fordi Æren vil det, det er ikke let, og selv om man skal bøje sig, tøver man dog. En dyb Taushed herskede i Salen i Abdallah Khans Harem. Han havde en Fornemmelse, som om tusinder Slanger søndergnavede hans Hjerte, og da han endelig indsaa Nødvendigheden af at rive dem bort derfra, kunde han ikke gjøre det. Akbar havde gjerne gjennemboret Mohsen med sin Dolk; men ham faldt det ikke vanskeligt at afholde sig derfra paa Grund af den Agtelse og den Kjærlighed, han havde fattet for ham i det øde Kvarter, da han saa Ynglingen kæmpe saa tappert mod saamange rasende Mennesker; han havde villigt lyttet til sin Moders Røst og forstaaet sin Hustrus og sin Søsters Blikke; han var strax enig med sin Ære om, at det at røre med en Fingerspids ved de to Akmedjier i den Hensigt at skade dem vilde være en Skjændselsplet, som hans Slægt aldrig vilde kunne afvaske. Men hvad nyttede det, at han var

overbevist? Saalænge hans Fader ikke var det, havde han ikke engang Ret til at komme med et Raad.

Abdallah saa stift paa Mohsen og Djemileh, og de ligeledes paa ham. De bade ikke mere, de forlangte Intet. De havde et Krav paa ham, som de udøvede. Dette Krav var rigtignok af den Slags, hvortil kun ædle Sjæle give Anledning; lave Sjæle kjende Intet dertil. Det var netop, hvad Abdallah læste i de to Fangers Øjne, eller i det mindste forstod han det saaledes. Han rejste sig, gik lige hen til dem og sagde:

«I ere mine Børn!»

Derpaa kyssede han dem paa Panden. De kyssede først ham ærbødigt paa Haanden, derefter hans Hustru, knælende for hende; de to unge Kvinder toge Djemileh lidenskabeligt i deres Arme, og Akbar var den første til at hilse paa Mohsen paa denne utvungne og højsindede Maade, der er egen for hans Nations fornemste Mænd. Den unge Akmedji gjengjældte hans Hilsen med den Ærbødighed, der tilkommer den ældre Broder, og gik ud med ham efter at have bukket for Haremets Beboerinder, da Anstanden ikke tillod ham at blive der længere, nu da han havde opnaaet, hvad han ønskede.

Akbar førte sin nye Ven ind i et af Slottets Værelser, hvor han strax lod hente Piber og The og gjentog for Mohsen, at han skulde lade, som om han var i sit eget Hjem og frit raade over Alt, hvad der var omkring ham. Men det Ceremoniel, hvorefter den unge Muradji rettede sig med saamegen Nøjagtighed og Højtidelighed, viste tydeligt nok, at han kun opfyldte en Pligt, og at han satte sin Ære i at opfylde den i hele dens Udstrækning, snarere end at han gav efter for en uvilkaarlig Tilskyndelse. Saaledes opfattede Mohsen det ogsaa; men da han delte sin Værts Følelser i saa Henseende, faldt det ham ikke vanskeligt at besvare hans Imødekommen med stolt udtrykte Taknemmelighedsytringer, og at lade ham føle at kun

den mest bydende Nødvendighed havde tvunget ham til at bede om en Hjælp, som han for sin egen Skyld aldrig vilde have anmodet om. Saaledes overholdt saa vel Beskytteren som den Beskyttede midt under de højtide ligste Forsikringer om gjensidig Hengivenhed det gamle Fjendskabs ubestridelige Rettigheder urørte, og respekterede dem gjensidig hos hinanden. Imidlertid gave de sig til at tale sammen med megen Aabenhjertighed, og Mohsen fortalte Akbar, hvad der var hændet ham siden den foregaaende Dag. Han fortav dog Alt, hvad der stod i direkte Berørelse med hans Kjærlighed, og omtalte kun Djemileh som «mit Hus,» medens Akbar til Gjengjæld i sine Spørgsmaal og Bemærkninger omhyggeligt undgik enhver Hentydning til den unge Pige, skjønt hele den lange Samtale udelukkende drejede sig om hende.

Imidlertid havde en Præst indfundet sig i Slottet og forlangt Abdallah Khan i Tale. Han blev ført ind til Høvdingen, som hilste ærbødigt paa ham og bad ham om at sætte sig, idet han anviste ham den fornemste Plads. Efter mange Komplimenter og efter at Theen var drukket og bragt ud, lod Præsten til at samle sine Tanker for at komme frem med det, der var Maalet for hans Besøg. Det var en smuk og venlig Mand paa halvhundrede Aar omtrent, hvis olivengule Hudfarve fremhævedes af hans hvide Turban.

«Excellence,» sagde han, «jeg hedder Mulla Nureddin, og jeg er født i Ferrah. Min Stand er Eder en Borgen for, at jeg kun stræber efter Fred og Enighed overalt; og derfor har jeg ogsaa taget mod en Sendelse fra Osman Beg Akmedji til Eder. Hvis den lykkes mig, vil de sandsynlige Følger af en uheldig Misforstaaelse kunne hæves.»

«Mulla,» svarede Abdallah Khan, «jeg er selv en fredelig Mand og ønsker intet hellere end at staa paa en venskabelig Fod med den Herre, hvis Navn I nylig nævnede. Uheldigvis er der mere end en Uenighed mellem hans og

min Slægt, og jeg vilde gjerne vide, hvilken det er, hvormed I sysselsætter Eder i dette Øjeblik.»

«Det sidste Sammenstød,» sagde Mulla Nureddin. «En Mand af slette Sæder har fundet Lejlighed til at trænge sig ind i de hellige Værelser i Osman Begs Hus og at bortføre en af dets største Prydelser. I Eders velbekjendte Højmodighed har I givet denne Misdæder Ly; men idet Osman Beg underretter Eder om hans Modstanders Uværdighed, tvivler han ikke et Øjeblik om, at I vil udlevere ham den Skyldige, for at han kan lide sin retfærdige Straf.»

«Jeg maa tilstaa,» svarede Abdallah Khan koldt, «at de Omstændigheder, Eders Hellighed omtaler for mig, vare mig aldeles ukjendte, og i Virkeligheden aabner I Øjnene paa mig. Man har løjet frækt for mig. Jeg troede, at Mohsen Beg var en kjødelig Brodersøn af hans Excellence Osman Beg, og jeg kunde ikke forstaa, hvorfor en Forbindelse ikke kunde komme i Stand mellem to saa nærstaaende Grene af den samme Slægt. Jeg beder Eder om at undskylde min Fejltagelse, Mulla.»

«Ved Eders Excellence da ikke, at de to Brødre, Osman og Muhamed, leve ikke i den bedste Forstaaelse med hinanden?»

«Jeg kan ikke huske, om jeg vidste det eller ej,» vedblev Abdallah med et foragteligt Udtryk; «Akmedjierne ere i Reglen urolige Folk, og man vilde aldrig blive færdig, skulde man tælle deres Stridigheder. Efter hvad I har den Godhed at sige mig, hader Osman for Øjeblikket sin Broder Muhamed og dennes Søn; han vil ikke vide af nogen Forbindelse at sige mellem de to Familier, men forfølger sin Brodersøn for at dræbe ham og sin Datter for at myrde hende; og Mohsen flygter til mig og beder Muradjier om Beskyttelse. I maa indrømme, Mulla, at det er Folk, som ere værdige til vor Deltagelse.»

Abdallah rystede paa Hovedet, henrykt over sin Tale

og den Foragt, hvormed han overvældede sine Arvefjender. Men Mullaen lod sig ikke skræmme af hans spottende Tone, men tog atter koldblodigt Ordet:

«Naturligvis skal baade den unge Pige og hendes Medskyldige dø. Det er ikke det, der er Spørgsmaal om. Osman Beg ønsker kun at faa at vide, om I vil gaa ind paa at udlevere hans bortløbne Slaver, eller om I har i Sinde at forsvare dem; det er det Eneste, jeg skulde spørge Eder om.»

«Sæt,» sagde Abdallah, idet han bøjede sig fortroligt over mod Præsten, «sæt, at jeg ikke var utilbøjelig til at rette mig efter Eder, hvilke Fordele vilde det saa have for mig? Kan I svare mig paa det Spørgsmaal, Mulla?»

«Til visse. Hvis Eders Excellence indvilliger i at overgive mig de Skyldige, kan jeg love Eder, at hele Osman Begs Familie vil afsværge sine fjendtlige Følelser mod Slægten Muradji. Sønnerne ville træde i Eders Tjeneste uden at forlange Løn; Faderen, der ved, at I søger en Lærer til at lære Eders militære Slaver den evropæiske Disciplin, vil være denne Lærer; Dag og Nat vil I kunne stole paa ham. Jeg behøver ikke at forsikre Eders Excellence om at alle tænkelige Eder paa den hellige Bog er Osman Beg villig til at give Eder, hvis I forlanger denne Borgen for hans Troskab.»

«Jeg anslaar saadanne Tilbud meget højt, og de ere meget fordelagtige for mig,» udbrød Abdallah Khan. «Men sæt alligevel, at jeg ikke vil gaa ind derpaa, hvad sker der saa?»

«Det kunde jeg godt forklare Eder,» svarede Mullaen; «men nu kommer der et Besøg til Eder, og inden et Øjebliks Forløb vil I faa at vide, hvad I har at holde Eder til; I vil faa det at vide, siger jeg, paa en Maade, der er langt fuldstændigere og langt mere skikket til at overbevise Eder, end den Tale en stakkels Mand som jeg er i Stand til at føre.»

I det Samme kom Fyrsten af Kandahars Livlæge ind i Gaarden, omgiven af en Skare Tjenere og i overdaadig Pragt. Det var en meget anset Mand, der stod højt anskreven hos sin Herre. Han var ikke Afghan af Fødsel, men kun hvad man kalder Kizzilbasch, en Efterkommer af persiske Kolonister, noget lignende som en Borger. Disse Folks Herkomst er ikke meget anset, men derimod sætter man Pris paa deres Rigdom og lejlighedsvis paa deres Talenter. Denne hed Gulam Ali og blev modtaget med al den Udmærkelse, der tilkom ham paa Grund af hans Stilling ved Hoffet. Desuden var han en Ven af Abdallah Khan.

«Nu vel!» sagde denne, efter at Etikettens Fordringer vare blevne tilfredsstillede, og man var færdig med Komplimenterne, «efter hvad Mullaen siger, kommer I for at give mig et godt Raad!»

«Allah bevare mig derfra!» udbrød Lægen. «Hvordan kunde en saadan Uforskammethed være mulig lige over for den, som er klogere end jeg! Er det sandt, at I har modtaget en vis Misdæder ved Navn Mohsen i Eders Hus?»

«Mohsen Beg Akmedji er i mit Hus. Er det om ham, Eders Excellence vil tale?»

«Ja netop. I ved, at Hans Højhed Fyrsten (Allah lade ham leve til evige Tider!) er et Retfærdighedens Spejl?»

«Et Retfærdighedens og Ædelmodighedens! hvem tvivler derpaa?»

«Ingen. Men Fyrsten har for et Øjeblik siden svoret paa, at den, som vil forhindre Osman Beg i at straffe sin Datter og Brodersøn, skal dræbes, hans Hus plyndres og hans Ejendele konfiskeres.»

«Har Fyrsten svoret derpaa?»

«Det giver jeg Eder mit Hoved paa.»

«Hvorfor har han taget en saa overilet Beslutning?»

«Det skal jeg forklare Eder. Et af Fyrstens Børn

ligger sygt i Haremet. For at opnaa dette elskede Væsens Helbredelse og berolige Moderen, aflagde Fyrsten igaaraftes det Løfte, at han imorges vilde opfylde den første Begjæring, der blev gjort ham af det første Menneske, han traf paa. Skæbnen vilde, at dette første Menneske var Osman Beg. I ved, at Fyrsten holder sine Løfter?»

«Især den Slags,» mumlede Abdallah Khan forfærdet.

Han saa paa Mullaen, saa paa Lægen og vidste ikke, hvad han skulde gjøre. Fyrsten af Kandahar var hverken ond eller tyrannisk; men han elskede sine Hustruer og sine Børn højt, og, siden han havde aflagt et Løfte for at forjage Sygdommen fra sit Harem, vilde han sikkert ikke for nogen Pris undlade at opfylde det. Desuden forsømte Abdallah Khan ikke at gjøre sig Rede for Pragten i sit eget Slot, for den Luxus, hvormed det var udstyret, og den velbekjendte Overflødighed, der fandtes i hans Kister, og han troede ikke, at denne Rigdom vilde blive udlagt som en formildende Omstændighed til Gunst for ham, hvis der var Udsigt til en Konfiskation. Jo mere han tænkte over Sagen, jo mere forvirret blev han, og de to tilstedeværende Herrer tav stille for ikke at afbryde en Overvejelse, som de ansaa for gavnlig, og hvoraf de ventede sig det bedste Udfald. Endelig løftede Abdallah Khan Hovedet op og sagde bydende:

«Hent min Søn Akbar herind!»

Et Øjeblik efter kom Akbar, hilste og blev staaende henne ved Døren.

«Min Søn,» sagde Abdallah i en slæbende og temmelig ydmyg Tone, der var meget forskjellig fra hans sædvanlige Maade at tale paa, «det behager Fyrsten (gid Hans Højheds Dyder maa blive belønnede baade paa Jorden og i Himlen!) det behager vor herlige Fyrste at befale mig at jage Mohsen bort. Den Landstryger skal udleveres til sin Farbroder, der vil behandle ham saaledes som det lader til at han fortjener det, saa vel som den anden skyldige

Person! Alt hvad Fyrsten befaler, er rigtigt. Jeg vil øjeblikkelig begive mig til Hans Højhed for at modtage hans Ordrer og af hans ophøjede Godhed opnaa et Middel til at udføre hans Befalinger uden at sværte mit Ansigt. Pas godt paa Huset under min korte Fraværelse, Akbar. Sørg for, at de to Slyngler, som have sneget sig herind, ikke slippe herfra! .... Sørg omhyggeligt derfor, min Søn! . Du indser jo nok, hvilken forfærdelig Ulykke deres Flugt vilde være! Hvis de løb bort, vilde det maaske aldrig lykkes os at faa fat paa dem igjen! Du har vel forstaaet mig, min Søn?»

Akbar bøjede sig med Armene korslagte paa Brystet.

Abdallah vendte sig om mod Mullaen og Lægen og blev ved:

«I maa ikke undre Eder over de udtrykkelige Paamindelser, jeg giver ham. Ungdommen er kun lidet forstandig; den er ubesindig og fremfusende, og ikke før Alt paa Jorden vilde jeg have, at en Mand, Hans Højhed havde dømt, skulde undslippe sin velfortjente Straf, navnlig naar det var min Forsømmelse, der var Skyld deri.»

De to Gjæster, der i lige høj Grad bleve henrykte og opbyggede over Alt, hvad de saa og hørte, vilde tage Afsked med Abdallah Khan; men denne holdt dem tilbage.

«Nej,» sagde han, «det sømmer sig ikke, at I forlader mig. Der kunde senere blive sagt, at jeg havde talt i Hemmelighed med Mohsen; der kunde blive sagt en hel Del .... Ikke engang Troskaben og Uskyldigheden maa udsættes for Mistanke. Hav den Godhed at følge mig begge til Fyrsten.»

Dette Forlangende blev villigt opfyldt, og de tre Herrer rede sammen ud af Gaarden paa deres Paradeheste og omgivne af deres respektive Følger; kort efter havde de naaet Slottet og bleve førte ind til Fyrsten.

Denne modtog sin Lieutenant med sin sædvanlige Godhed. Men medens denne Sammenkomst stod paa, og

den varede længe, fordi Abdallah gjorde Alt hvad der stod i hans Magt, udtømte alle sin Forstands Hjælpekilder for at gjøre den uendelig — hændtes der hjemme Noget, Læseren nu skal faa at vide.

Akbar gik tilbage til det Værelse, hvor Mohsen opholdt sig, og sagde til ham:

«Fyrsten byder os at udlevere Eder til Eders Fjender. Min Fader kan ikke aabent trodse ham; dertil er Hans Højhed altfor stærk; men han vil forsvare Eder ved List. Vi ville stige til Hest og uden at spilde Tiden forlade Byen og ride ud paa Landet. Imorgen er der atter en Dag; saa ville vi se, hvad der saa er at gjøre.»

«Ja lad det være saa,» svarede Mohsen og rejste sig op. Men han var meget bedrøvet. I den sidste Time havde han vænnet sig til at tro Djemileh kommen ud over alle Prøvelser. Under Samtalen med sin Vært havde han bevaret det kolde Udseende, en Kriger aldrig tør aflægge; Men bag dette skuffende Ydre havde han drømt. Alle Glædens, alle Elskovens Flammer havde bemægtiget sig hans Sjæl. Naar man elsker, gjør man ikke Andet end elske. Gjennem Alt, over Alt elsker man, og denne gyldne Væv er den uforanderlige Bund, hvorpaa alle virkelige Tanker udsyes. Alt hvad man siger udenfor det, er meningsløs Tale. Man lægger ingen Vægt paa Noget som helst; og selv om der er Noget, man interesserer sig for, er det, fordi det har en hemmelig Forbindelse med Kjærligheden. Hvad er der udenfor Kjærligheden? hvad kan der være? Hvilken Glæde, hvilken Fryd at kunne hengive sig helt dertil uden mindste Tanke paa Noget som helst, der fjerner sig derfra! Planer, Forhaabninger, Ønsker, Ængstelser, dybe Rædsler, pludselige Heltegjerninger, uendelige Visheder, Ubesindigheder, der føre til Helvede, endeløse Udsigter, der solbeskinnede stræbe op mod Paradiset, Alt er Kjærlighed, og i den elskede Gjenstand er hele Universet indesluttet. Udenfor

det, er kun et Intet, ja, endnu mindre end et Intet, der endvidere er tildækket af den dybeste Ringeagt. Det var, hvad Mohsen følte.

Men nu skulde han gaa fra Lyset ud i Skyggen, i den samme Skygge, hvori han havde vandret siden den foregaaende Dag, og som han først havde forladt for et Par Øjeblikke siden for at føle den mest levende Lykke gjøre sig til Herre over hele hans Væsen. Denne Salighed var allerede forbi. Han skulde atter ud i Mørket og vandre ad Farens stenede, ujævne Vej. Hvad han følte, var alligevel Kjærlighed, Kjærlighed drevet fremad af selve Smerten, højere, stærkere, større maaske, en Kjærlighed, der af sin egen Kraft øste Visheden om aldrig at kunne udslukkes, som nærede sig af Bitterhed, men som dog foretrak dette Onde for ethvert Gode. Og dertil var han fri for den Kval, der er den bitreste, haardeste, mest uudholdelige af alle de Pinsler, Skjæbnen paalægger os: der var ikke Tale hverken om Adskillelse eller Fraværelse.

Det var ikke let at faa Haremets Damer til at rette sig efter den bydende Nødvendighed. Saa vel Khadidjeh, Akbars Moder, som Amine, hans Søster, og Alieh, hans Hustru, gave sig til at græde og udstødte høje Skrig; men Tiden gik, og selve den Kjærlighed, Damerne havde fattet for Djemileh, hjalp dem til at indse, hvor kostbart hvert Minut var, og derfor lode de trods deres Hulken og Skrigen, den unge fredløse Pige rive sig ud af deres Arme og følge med Akbar til sin Elsker.

I al Hast bleve Hestene sadlede og førte frem. Akbar, Mohsen og Djemileh satte sig i Sadlen tilligemed en halv Snes Soldater, og derpaa red Rytterskaren i Skridt gjennem en lidet besøgt Gade henimod en af Kastellets Porte, der vendte ud til den aabne Mark. Fast bestemte vare de paa at gaa over Skildvagternes Lig, hvis disse vilde prøve paa at standse dem; men Ingen tænkte derpaa, og da de vare udenfor, satte hele Skaren Hestene i Galop,

I to Timer sagtnedes Ridtet ikke engang saameget, at Hestene fik Lov til at puste. Men det var gode, kraftige Dyr, og Flygtningene kom hurtigt fremad. Der var naturligvis Ingen, som talte; men da Akbar troede, at de vare komne langt nok bort, og da han ikke længere ansaa Forfølgelse for mulig, eftersom Ingen i Byen kunde vide, hvilken Retning de havde taget, lod han sin Hest gaa i Trav og holdt sig beskedent i saa stor en Afstand, at de Elskende kunne frit tale sammen. Han tjente som Fører. Hans Ryttere rede dels ved Siden af ham, dels som Bagtrop, dels spredte i Flankerne, og Alle stirrede ud i Horisonten, saa at Mohsen og Djemileh vare saa godt som ene.

«Angrer Du ikke?» spurgte Ynglingen.

«Hvad skulde jeg angre?»

«At Du har elsket mig, søgt mig, fulgt mig.»

«Du var jo død, hvis jeg ikke var kommen. Du droges med Døden.»

«Saa havde det maaske nu været forbi, og Du havde siddet fredeligt i dit Hjem, hos din Moder, midt iblandt alle dine Kjære.»

«Og Du var død!» blev Djemileh ved. «Jeg vilde have set Dig saaledes hver Dag, jeg selv havde levet; jeg vilde have set Dig saaledes for mine Øjne, i mit Hjerte, uden at kunne med alle mine Samvittighedsnag og Taarer vække Dig et eneste Øjeblik til Live, og jeg vilde have staaet for mine egne Tanker som falsk og fejg, afskyet af Enhver, der kunde ane min Brøde, som min egen Kjærligheds Morderske, som den, der kunde forraade sin Sjæls Herre. Hvad er det, Du taler om? Og kan Du da tænke Dig noget Bedre for mig end det, jeg har? Mohsen, mit Liv, mine Øjne, min eneste Tanke! Du troer maaske, jeg ikke har været lykkelig siden igaaraftes? Men tænk Dig dog om, jeg har jo ikke forladt Dig! Jeg har ikke ophørt at være hos Dig,

tilhøre Dig! Enhver ved, at jeg er Din! Jeg kan ikke tilhøre Andre end Dig! Der er Tale om Fare! Men i samme Nu er jeg jo her, med Dig, ved Siden af Dig, hos Dig! Og jo større Faren er, jo mindre fjerner jeg mig; jo nærmere kommer jeg til Dig, jo mere bliver jeg til Et med Dig! Du maa ikke være bange; thi var jeg ikke hos Dig, havde Du ikke kjendt til Frygt! Hvorfor vil Du bortkaste den Del af dit Væsen, som er mig, og som hverken kan leve eller dø uden Dig?»

Skjønheden er skjøn, men Lidenskaben og Elskoven endnu skjønnere og tilbedelsesværdigere. Intet Afgudsbillede, hvor fuldendt det end kan være udgaaet fra Arbejderens Haand, eller udtænkt i hans Fantasi, kan i Fuldkommenhed nærme sig det Ansigt, hvorpaa den opofrende Kjærlighed udbreder sit himmelske Lys. Mohsen var i en Henrykkelsesrus over at høre Djemileh tale saaledes, og over at se paa hende, medens hun talte. Hun rev ham med sig op i den brændende Sfære, hvor baade Fortid og Fremtid tilintetgjøres for kun at give Plads for Øjeblikkets Følelser. Og saaledes gik det til, at disse Børn, hvem en lunefuld Skæbne beskyttede, hvem et virksomt og rasende Had forfulgte, hvem et Tilfælde nylig havde forraadt, og som kun ved et Mirakel kunde fries ud af den snevre Kreds, deres Undergang havde draget om dem, ja, saaledes gik det til, at disse Elskende svævede sammen i en Fryd og Salighed saa fuldstændig, at intet Menneske, hvor gunstigt han end monne være stillet, kunde tænkes lyksaligere

De befandt sig netop i denne Tilstand, hvor selve den Lykke, der opfylder Sjælen, giver denne en Virksomhedsdrift, en Iagttagelsesevne, der staar langt over den sædvanlige. Saa fordybet man end er i den tilbedte Gjenstand, er der dog Intet, der foregaar ubemærket, Intet, som ikke efterlader sit Spor i Hjertet og gjennem dette i Erindringen. Blikket falder ikke paa en Sten

hvis Form og Farve ikke for bestandig forbliver indprægede i Hukommelsen; Svalen, der flyver gjennem Luften i samme Nu, da et af den Elskendes Ord lyder for Ens Øre, vil man altid se lige til sit Livs sidste Stund fare hurtigt forbi under den Himmel, som man dengang har set paa og aldrig siden glemt. Nej, Mohsen vilde aldrig glemme den Sol, der gik ned til høire for ham bag en Gruppe Træer, og da Djemileh sagde til ham i sin kjærligste Tone:

«Hvorfor ser Du saadan paa mig?»

Og han svarede:

«Fordi jeg tilbeder Dig!»

Og hun tilføjede med et aldeles bedaarende Udtryk:

«Troer Du det?»

lagde Mohsen Mærke til, at Djemilehs Ærme havde et blaat Skjær, og Indtrykket deraf prægede sig som med Ild i hans Erindring, midt i hans Rus.

Imidlertid var Alt i broget Forvirring for de Elskendes Skyld, baade paa Slottet og i Abdallah Khans Hus, baade hos Muhamed og hos Osman. Begge Brødrene, ledsagede hver af sit Følge, havde mødtes i Basaren, hvor Muhamed havde angrebet først, forbitret over ikke at vide Noget om sin Søn; nogle Forbigaaende havde blandet sig deri, og baade Bøsseskud og Sabelhug vare blevne udvexlede; Kjøbmændene udstødte paa vanlig Vis ynkelige Skrig, og efter al denne Larmen at dømme, skulde man tro, Byen var i Oprør. Der var dog ingen Dræbte, og da det var lykkedes Dommerens Folk at skille de Kæmpende ad og at sende dem hjem hver til Sit, opdagede man, at der i det højeste kun var faldet et Par Rifter. Imidlertid var dette Sammenstød ikke uden Følger, idet Grunden dertil hurtigt blev udbredt. Hele Byen fik at vide, at Mohsen Akmedji havde bortført Djemileh, hans Kusine, at Muradjierne havde taget dem under deres Beskyttelse, men at det var Fyrstens Befaling, at de skulde udleveres til den

krænkede Fader. Derover vare Meningerne meget delte. Nogle tilbøde Muhamed deres Tjeneste efter den Anskuelse, at en Mand af Ære bør fremfor Alt hjælpe og beskytte de Elskende; Andre mente, at paa Bunden af alt dette laa intet andet end en Fortsættelse af Striden mellem de to Slægter, og at Muhamed og hans Søn egentlig forraadte deres egen Familie ved at slutte sig til Fjenden. Efter et saadant Raisonnement maatte disse Logikere antage sig Osman Begs Sag, den trofaste Akmedji. Atter Andre, der forholdt sig ligegyldige med Hensyn til Spørgsmaalet selv, vare yderst opbragte over Fyrstens Mellemkomst. De fandt, at han havde aldeles ingen Ret til at blande sig i en Strid, der ikke vedkom ham, og endnu mindre til at befale en afghansk Adelsmand at udlevere sine Gjæster. Af den Grund toge de Parti for Muhamed. Men et betydeligt Antal sluttede sig til Osman ene og alene for den Fornøjelses Skyld at slaas; det var endogsaa det Parti, der var det største. Byen kom saaledes pludselig i en stærk Bevægelse; Hinduerne, Perserne, Jøderne, de fredelige Handelsfolk lukkede deres Boder og samlede sig i Moskegaardene, hvor de jamrede sig ynkeligt og forsikrede, at det for bestandig var ude med deres Handel; Kvinderne gik op paa de flade Tage, hvor man kunde høre dem klynke og klage over den visse Nød, deres Børn vare udsatte for; Præsterne gik højtideligt omkring i de fornemme Huse for at prædike Fred og Maadehold og lovprise de Fordele, der vare forbundne med Sagtmodigheden, en Sjælstilstand, som endnu Ingen der i Landet havde kjendt det mindste til. Saaledes stod det til hos de fredeligt Sindede; men paa samme Tid, vare Basarerne Samlingspladsen for mere eller mindre tætte Grupper, mere eller mindre stærke Skarer af Fodfolk eller Ryttere med den blaa og rødstribede Turban, det tætsluttende Bælte, Skjoldet paa Armen og Bøssen paa Skulderen, det funklende Øje og det vildt flagrende Skjæg, Folk, der løb paa hverandre, stødte til

de Forbigaaende, og som vare rede til at myrde hverandre. Der var dog Ingen, som gjorde Noget. Alle ventede paa at blive ordnede og ledede; Uvisheden svævede over Alles Hoveder; slaas vilde de med Glæde, thi deraf ventede de sig Hæder og Fornøjelse; men de havde hverken Anførere eller nogen bestemt Plan. Denne Tingenes Tilstand vilde vare et Par Dage og derpaa være forbi; saaledes er det Skik og Brug.

Fyrsten var fordybet i en venskabelig Samtale med Abdallah Khan, Mulla Nureddin og Lægen Gulam Ali, da Byens Dommer kom bestyrtet for at underette Hans Højhed om, hvad der foregik. Præsten og Lægen vare i deres stille Sind fornøjede over den Vending, Sagen havde taget, da den i saa Fald vilde faa hurtigere Ende; men Abdallah Khan blev forfærdet, det var mere end han havde tænkt sig; en Slags Opstand var ham ikke belejlig for Øjeblikket, og, da han lagde Mærke til det Indtryk, Politimesterens Fortælling gjorde paa Fyrsten, forudsaa han, at hvis man nu ikke fandt de to Elskende hos ham, vilde Herskerens Vrede blive langt heftigere, end den vilde have været uden Oprøret. Han havde anstillet en lidt indviklet, men temmelig fornuftig Beregning: ved at give Mohsen og hans Ledsagerinde Tilflugt i sit Hus skaffede han sig et smukt Ry for Ædelmod; endvidere havde han den Fornøjelse at tilføje en Del af Slægten Akmedji, om end ikke den hele, et haardt Slag ved at lette de Undvegnes Flugt; det var hans Hensigt aldrig at tilstaa den Del, han selv havde havt deri, saa at hans Søn Akbar maatte ene bære hele Skylden. I nogle Dage vilde Fyrsten være vred, derpaa skulde en Foræring stille ham tilfreds, og Akbar vilde ikke miste hans Gunst. Men nu slog disse Beregninger fejl; Abdallah Khan saa sig lige over for en Statssag; Fyrsten blev ikke til at spøge med, fik han Sandheden at vide. Abdallah Khan fattede øjeblikkelig sin Beslutning.

Hidindtil havde han slet ikke bragt selve Udleveringen af de to unge Mennesker paa Bane; han havde kun talt omstændeligt om den Maade, hvorpaa Udleveringen skulde finde Sted, og idet han stadig benyttede sig af de Fordele, hans Anseelse gav ham, havde det lykkets ham at trække Samtalen ud i over to Timer. Da Fyrsten ikke stødte paa nogen Modstand hos sin Yndling, og da desuden Underholdningen, der undertiden bevægede sig ind paa Spøgens Territorium, skaffede ham en behagelig Adspredelse, følte han ingen Utaalmodighed og det var ham ganske ligegyldigt, om Mohsen og Djemileh faldt i Hænderne paa deres Dommer en halv Time før eller senere. Tilsidst blev det imidlertid besluttet, at Abdallah Khan skulle kun simpelthen overgive de Skyldige i Fyrstens Hænder uden at spørge om, hvad Hans Højhed havde i Sinde at gjøre med dem; det skulde endog være ham tilladt at stille dem under den høje Beskyttelse med Forsikringen om, at de efter hans Overbevisning vilde være aldeles sikrede der. Et Bud var da bleven sendt til Yndlingens Bolig. Han kom tilbage det Øjeblik, da Politimesteren endte sin Fortælling om hvad der foregik i Byen, for at erklære, at Akbar, Mohsen og Djemileh Alle vare flygtede, og at Ingen vidste, hvor de vare tagne hen.

Abdallah Khan gav ikke sin Herre Tid til at ytre sin Vrede, men sagde alvorligt:

«Sikkert har min Niding af en Søn (Allahs Forbandelse være over ham!) taabeligen frygtet for sit Huses Vanære og har ført de to Skurke bort med sig uden at afvente Følgerne af Eders Højheds Godhed. Heldigvis ved jeg, hvor de kunne findes. De ere i mit Taarn ved Rudbar ude i Bjergene, fire Timers Vej herfra.»

Han tog en Ring af sin Finger, rakte den til Politimesteren og blev ved:

«Send strax nogle Folk derud med min Staldmester, som I vil finde udenfor. Lad dem overlevere min Søn

Akbar denne Ring tilligemed en Ordre, jeg vil skrive om at udlevere Fangerne til Eders Folk. Paa den Maade vil der raades Bod paa den Skade, der er sket, og Byen vil atter komme i Ro.»

Abdallah Khan talte i en saa tydelig og bestemt Tone, at Forbitrelsen ikke fandt Lejlighed til at udbrede sig. Ingen vovede at nære Tvivl om hans fuldkomment ærlige Hensigt, som i det Øjeblik virkelig ogsaa kun var altfor alvorligt ment. Han var fast bestemt paa at forraade og udlevere de to unge Mennesker; han havde foretrukket ikke at skulle give efter paa det Punkt; men Statens Vel og selve Anstanden fordrede, at han skulde byde sin Stolthed at tie, og det gjorde han. En Mand, som i hvilken som helst Grad har Ledelsen af Andres Interesser, maa nødvendigvis miste en stor Del af sit Hjertes fine Følelser, naar han ikke mister dem alle. En Hofmand lever af Indrømmelser, Udsættelser og Udveje af enhver Art. Han gjør aldrig noget saa godt, som han kunde ønske det, naar han over Hovedet ønsker det, og har han først naaet sin Tilværelses fulde Udvikling, ønsker han det slet ikke. Abdallah Khan brød sig kun lidet om to Ofre mere eller mindre; men han vilde gjerne have skadet Slægten Akmedji. Dette kunde nu ikke denne Gang lade sig gjøre uden at drage alvorlige Ulemper efter sig, og derfor opgav han det. Hvad hans Ære angik, lovede han sig selv at raade Bod paa Bruddet paa den ved et forøget Hovmod. Især var det ham en Trøst at tænke paa, at Ingen var stærk nok til at kunne prøve paa at drive Skamrødmen op i hans Kinder uden at paadrage sig hans øjeblikkelige Hævn.

Denne Fortælling nærmer sig sin Slutning. Politimesterens Udsendinge havde skyndt sig og naaede Taarnet henimod Midnat. Fuldmaanens Straaler viste dem, liggende paa en fremskudt Klippe midt paa en stejl og øde Skraaning, en firkantet, temmelig lav Bygning med en smal Port og

nogle ulykkespaaende Skydehuller. Man kunde ikke tænke sig noget sørgeligere Syn.

Udsendingene stege af Hestene, og Anføreren slog nogle kraftige Slag paa Porten for at blive lukket ind. Indenfor sov Alle. En Soldat viste sig i Portaabningen og tog de Jernstænger bort, der afspærrede den. Da han saa Seglet og Brevet, gik han uden Indvendinger, uden Tøven hen at kalde paa sine Kammerater, der ikke lode til at være vanskeligere end han. Imidlertid havde Støjen af denne Gaaen frem og tilbage vækket Akbar. Den unge Høvding viste sig paa Afsatsen til en indvendig, stejl Trappe. Akbar ragede højt op over alle de Andre.

«Hvad betyder dette Spektakel?» spurgte han barsk. «Og hvorfor have I, mine Mænd, ladet disse Fremmede komme ind?»

«Det er Udsendinge fra Hans Højhed. De bringe et Brev og en Ring fra Eders Fader. Fangerne skulle udleveres.»

«Har min Fader givet den Befaling?» spurgte Akbar.

«Ja, som jeg siger! Her er hans Ring, og her er hans Brev.»

«Saa er Abdallah Khan en Hund, og jeg har ingen Fader!»

Med disse Ord affyrede han begge sine Pistoler paa de Mænd, der stode foran ham; en af dem faldt, de Andre svarede ved en Salve, som ikke ramte. Ynglingen drog sin Sabel, og i samme Nu stode Mohsen og Djemileh ved Siden af ham.

«Akmedji,» sagde han med kraftig Stemme, «Du skal faa at se, at Mænd af min Stamme ikke ere fejge!»

Han tog sin Bøsse og fyrede. Angriberne udstødte et rasende Skrig og stormede frem. I det samme skød Mohsen. Djemileh havde allerede taget Akbars Bøsse og ladede den. Derpaa ladede hun sin Mands, og i et Kvarter opfyldte hun denne Pligt uden at lade sig forstyrre.

Pludselig tog hun sig med Haanden til Hjertet og vaklede; en Kugle havde gjennemboret hendes Bryst. I samme Sekund rullede Akbar hen for hendes Fødder, dødeligt saaret i Tindingen.

Mohsen kastede sig over Djemileh, holdt hende oppe, og omfavnede hende. Deres Læber mødtes; de smilede til hinanden og faldt paa engang; thi en ny Salve ramte den unge Mand, og deres salige Sjæle fløj sammen bort.

Antonio Allegri fra Correggio.

Af F. Bætzmann.

Ved Siden af de tre verdensberømte Mestere, til hvis Navne fortrinsvis Erindringen om Kunstens højeste Blomstring i Italien i Renaissancens Tidsalder knytter sig — Lionardo da Vinci, Michel Angelo og Rafael — staaer endnu en fjerde, hvis Navnkundighed ikke er mindre, men som alligevel ligeoverfor hine tre indtager en Særstilling.

Antonio Allegri fra Correggio var den yngste af dem alle. Men den Anledning, som herved var ham budt til at bygge paa de af hans store Forgjængere indvundne Resultater, hindrede ydre Forhold ham fra at drage sig til Nytte. Han kom aldrig, hverken i sine Læreaar eller senere, til at besøge Florents eller Rom, de tvende Byer, hvor Kunsten udfoldede sin rigeste Blomstring. Ligesaalidt som han saaledes tilhørte nogen af de store Kunstskoler eller modtog nogen væsentlig Paavirkning af disse, kom han selv — umiddelbart — til at danne nogen Skole af Betydning. Til Gjengjæld kom der saa, længe efter at han selv var gaaet bort, en Tid, da den Indflydelse hans Værker øvede, blev langt mere fremtrædende, end Tilfældet var med en Lionardos, en Michel Angelos eller en Rafaels Kunst. Det var imidlertid ikke blot ligeoverfor sine store samtidige Kunstfæller, han indtog denne enslige Stilling. Den snevre Kreds, inden

hvilken hans Liv bevægede sig, og som han ikke synes at have følt nogen Trang til at overskride, gjorde, at han kun i ringe Grad blev berørt af Samtidens stærke almene Kulturbevægelser, hvis Indvirkning paa de tre andre Mestere, hvis Navne nys ere nævnte, er saa mærkbar — ved hver af dem paa en ejendommelig Maade, men hos dem alle umiskjendeligt. Og dog var det langtfra, at han var fremmed før alt det, der udgjør Særmærket ved Renaissancens Kunst, end sige stod i Opposition mod det. Tvertom kan det siges, at enkelte af Hovedtrækkene ved hin Tids kunstneriske Bevægelse hos ham traadte stærkere og mere afgjort frem end hos nogen af hans Samtidige.

Naar den Rejsende, der søndenfra følger den gamle *via Emiliana* eller som den nu kaldes — *Strada Maestra*, — omtrent midtvejs mellem Modena og Parma standser i det af en 20,000 Indvaanere beboede, gammeldagse Reggio, møder Blikket fra de mægtige Fæstningsvolde, som endnu omgive Byen, tilhøjre, mod Nordost, den lombardiske Slettes endeløse Vidder, gjennemskaarne af lange ensormige Alleer, Vinhaver, Maismarker og Kanaler, et Landskab, der ikke savner sin Ynde i det Enkelte, men hvor man forgjæves søger efter de fængslende Fjernsyn, de karakteristiske Formationer af Fjeld og Dal, eller de maleriske Bakkestrækninger med deres bløde, bølgende Overgangspræg, som man har forladt mellem Appeninerne, hvis fjerne Højderygge endnu fortone sig langt ude i Horizonten mod Sydvest. Dernede, ud over Sletten gaar Vejen imod Nord over Poflodens brede Strøm til Mantua, den engang saa berømte «Fæstningsfirkants» sydvestlige Hjørne, og mod Øst til det ensomme Ferrara. Paa denne Kant, omtrent en to Mils Vej i Nordost fra Reggio, kommer man til den lille By Correggio, for Aarhundreder siden Sædet for et af de mangfoldige smaa italienske Fyrstehoffer, men nu forlængst kun en øde, folketom Smaaby, som ejer sit eneste Krav paa at mindes deri,

at Antonio Allegri her første Gang saa Dagens Lys og her blev bragt til sin sidste Hvile.

Hans Fødselsdag er ukjendt, og selv hans Fødselsaar vides ikke med Sikkerhed. Sandsynligvis var det 1494. Hans Fader, Pellegrino Allegri, var bosat i Correggio som Kjøbmand og var gift med Bernadina Piazzola. Forældrene levede i gode, om end ikke rige Kaar. Den unge Antonio blev tidlig sat i Lære for at uddanne sig som Maler, en Levevej, hvorved ogsaa en af hans Farbrødre, Lorenzo, ernærede sig — rigtignok paa det tarvelige Standpunkt midt imellem Haandværker og Kunstner. Af hvem Antonio fik sin første Vejledning i Kunsten, som overhovedet hans Udvikling lige indtil han var naaet frem til selvstændigt Mesterskab, er fuldstændig ukjendt. Man har ment, at han opholdt sig nogen Tid i Mantua, hvor der dengang fandtes en talrig og blomstrende Kunstskole, og her navnlig er bleven paavirket ved den Anledning, han her kunde finde til at blive bekjendt med den i 1507 afdøde Mester Andrea Mantegnas Værker, en Gjætning, der imidlertid ingen historisk Stadfæstelse ejer. Derimod er det sikkert, at han i Aarene 1513—1518 har været optaget af Arbejder dels i sin Fødeby dels i de omkringliggende Smaabyer — særlig vides det, at han i en af disse, Landsbyen Albinea, efter Bestilling udførte et Alterbillede, der imidlertid nu er sporløst forsvundet — indtil der omsider i 1518 indtraadte et Vendepunkt i hans Liv, da han kaldtes til Parma, for i denne By, der dengang dannede et Slags Hovedstad for hele det Distrikt, hvortil de Byer hørte, i hvilke Antonio hidtil havde færdets, efter Bestilling at udføre et større Arbejde, hvori hans Talent allerede fremtræder fuldt udviklet, og som i flere Henseender frembyder en særegen Interesse. Det er Freskobillederne i Nonneklosteret San Paolo i Parma.

I 1507 var til Abbedisse i dette Kloster bleven valgt Donna Giovanna, en Datter af Patricieren Marco Piacenza,

en myndig Dame, der førte Regimentet i den lille Verden, i hvilken hun var saagodtsom uindskrænket Herskerinde — Nonneordenen havde ved en Bulle af Gregor VIII faaet en selvstændig Stilling ligeoverfor den biskoppelige Myndighed — med stærk Haand. Ved Siden heraf var det hende magtpaaliggende at anvende en Del af Klosterets rige Indtægter til at fuldstændiggjøre dets Indretning og kunstneriske Udsmykning. Allerede i 1514 havde hun ladet Arkitekten Giorgio da Erbe paabegynde Opførelsen af en Række Værelser, der hovedsagelig var bestemt for Abbedissens personlige Brug, og til at bistaa med at pryde disse med Malerier, var det, hun i 1518 kaldte til sig den unge Antonio. Sandsynligvis har det nærmest været de personlige Forbindelser, hvori Donna Giovanna stod med det lille Grevehof i Correggio, som har givet Anledning til, at hun blev opmærksom paa den unge Kunstner, hvis Navnkundighed endnu vistnok kun var af ganske lokal Art.

Den Opgave, der her blev Antonio stillet, var at smykke Abbedissens fornemste Sal med en fuldstændig malerisk Dekoration, hvortil det blev ham paalagt at hente Emnerne hovedsagelig fra Mytherne om Diana og hendes Jagtbedrifter. Hovedfiguren udgjøres af en paa Væggen lige over Kaminen i Legemsstørrelse malet Diana, der, efter at have sluttet Dagens Jagt, bereder sig til paa sin lette, af tvende Daadyr trukne Vogn at vende tilbage til Olympen. Med et raskt Spring har hun netop svunget sig op paa Vognen; Den lette Klædning flagrer i Aftenvinden, og idet Vognen sætter sig i Bevægelse, vender hun sig halvt om, som for at sende Jorden, der forsvinder under hendes Fødder, en smilende Afskedshilsen. Rundt omkring paa Væggene og paa det hvælvede Tag slutter sig nu hertil en Række Billeder, indfattede i en malet arkitektonisk Ramme, der øverst oppe fremstiller Taget i en Løvhytte. Her tumler sig en hel Hærskare af smaa Genier i vilter Leg med Dianas Jagtredskaber,

klatre op og ned i Løvhyttens Sprinkelværk, gribe efter Drueklaserne eller drille Jagthundene, der stikker sine Hoveder op imod dem. Længere ned, der hvor Hvælvingen begynder, omspændes Salen af en Frise, der med regelmæssige Mellemrum afbrydes af Lunetter, som give Plads for en ny Række mythologiske Genrebilleder. Emnerne ere behandlede med stor Frihed; de gamle Mythers Figurer ere udstyrede med Attributer og stillede i Situationer, der helt og holdent skyldes Kunstnerens egen Opfindsomhed — bevingede Parcer, en nøgen, i en gylden Lænke ophængt Juno, Minerva med en brændende Fakkel, en — ligeledes nøgen — Yngling, der støtter sig til et Spyd, de tre Gratier osv. Ikke mindre ejendommeligt end Valget af Emner fremstiller sig, naar man erindrer, at det er gjort af Abbedissen i et Kloster og for den kunstneriske Udsmykning af hendes egen Bolig, er Kunstnerens Behandling. Overalt træder der frem en helt igjennem verdslig Livslyst, en Glæde over de utilhyllede Former og de spillende friske Farver, som ikke kjender Noget til den Tilbageholdenhed, det Afmaalte i Bevægelse og Udtryk, der endnu selv i en mythologisk Fremstilling som Rafaels berømte «Galathea» i Villa Farnesina i Rom ikke er helt afstrejfet.

Billederne i S. Paolo har havt en ganske mærkelig Skjæbne. Allerede i 1519 var Donna Giovanna bleven kastet paa et Sygeleje, fra hvilket hun ikke mere skulde rejse sig; men endnu i flere Aar vedblev hun at styre Klosterets Anliggender med ubøjelig Kraft og at trodse de Forsøg, som gjentagne Gange fra den gejstlige Overøvrigheds Side bleve gjorte paa at gribe ind i Sagerne og bringe dem i bedre Overensstemmelse med, hvad der med en vis Føje kunde ventes og forlanges i et Nonnekloster. Flere Gange truedes der med, at Klosteret vilde blive lukket; men først efter den myndige Abbedisses Død dristede man sig til at gjøre Alvor af denne Trudsel.

I 1524 blev Klosteret stængt, og nu gik der Aarrækker hen, hvori ingen Fremmeds Fod fik træde over dets Tærskel. Ja selv Erindringen om, at her fandtes et af den nyere Kunsts mest fuldendte og ejendommeligste Mindesmærker, gik efterhaanden tabt. Først i 1786 lykkedes det omsider en Maler, der var sysselsat i Klosterkirken, at skaffe sig Adgang til den forladte Sal, og her opdagede han nu Billederne, hvis Værd han strax erkjendte. I 1794 blev de paa Foranledning af Kunstakademiet i Parma nærmere undersøgte, og Forskninger i Klosterets Arkiv stadfæstede som sikkert, hvad Billedernes egen Stil strax havde vakt Formodning om, at man her ejede et Værk fra Correggios egen Haand.

Den Maade, hvorpaa Antonio havde udført det ham af Abbedissen i S. Paolo overdragne Hverv — i Forbindelse vistnok ogsaa med Donna Giovannas mægtige Protektion — aabnede ham Vejen til nye Arbejder, der fra nu af i flere Aar knyttede ham til Parma. Af og til aflagde han kortere Besøg i sin Hjemstavn, saaledes i Slutningen af Aaret 1519, da han ægtede den sextenaarige Girolama Franzesca, Datter af en i 1503 i Slaget ved Taro falden Fændrik Bartholomeo Merlini. Umiddelbart derefter vendte han igjen tilbage til Parma, hvor han nu havde overtaget at smykke Kuppelen og Alternichen i Benediktinerkirken S. Giovanni med Billeder. Til Emne for Billedet i Kuppelen valgtes Kristi Himmelfart, medens han i Hvælvingen over Alteret fremstillede Jomfru Marias Kroning. Et endnu anseeligere Virkefelt aabnedes der for ham, da han i 1522 modtog Bestilling paa at smykke Kuppelen i Parmas Domkirke med et Billede forestillende Jomfru Marias Himmelfart. Dette Arbejde optog ham i flere Aar; først i 1530 vides det med Sikkerhed at have været færdigt.

Af disse Antonios Hovedarbejder staaer der nu i Virkeligheden ikke synderligt igjen. De have lidt over-

ordentlig meget af Tiden, og det er kun et ganske alment Indtryk, Synet af dem .paa selve Stedet efterlader. Til Gjengjæld har man i Parma i det forrige hertugelige Palads Anledning til nærmere at studere en Række Gjengivelser i formindsket Maalestok, der ere blevne istandbragte under Ledelse af den i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede i Parma virkende, fremragende Kobberstikker Toschi og hans Elever. Disse med den yderste Nøjagtighed udførte Tegninger, der ligge til Grund for de bedste Suiter Kobberstik efter Correggio, som man ejer, afgiver et uvurderligt Hjælpemiddel for en nærmere Granskning af Freskobillederne i de tvende parmesanske Kirker.

Antonio havde allerede tidligere behandlet Emner fra den kristelige Historie og Legendekreds, samtidig med at han havde syslet med den hedenske Mythologis Skikkelser. Men her var det første Gang, at der aabnedes ham Adgang til at forsøge sig paa større Kompositioner — ligesom det ogsaa blev den sidste. Hvad der først paatrænger sig Beskueren, naar man nu staar over for disse Billeder, et det mærkelige Forhold, at det her lykkedes en ung Kunstner, hvis Idekreds synes baade at have været lidet omfattende og ikke synderlig gaaende i Dybden, at give Udtryk for en Smagsretning, der senere blev eneraadende gjennem lange Tider, og det paa en saadan Maade, at det, som han skabte, betegner Grændsen for hvad der kunde naaes uden at ofre det Skjønne for det Manierede. Skal man nærmere betegne, hvori dette Nye, som Correggio bragte ind i det monumentale Maleri, egentlig ligger, saa kan det vel lettest ske ved at sige at han fuldstændig frigjorde sin Kunst fra det Afhængighedsforhold, hvori den hidtil havde staaet til Arkitekturen, eller kanske rettere, at han frigjorde Maleriet for det arkitektoniske Element i dette selv, for den strenge Rhytmik, den faste Gruppebygning, den indre Harmoni i Anordningen af de enkelte Figurer og den i Forbindelse

hermed staaende Ensartethed i Kunstværkets Grundstemning, der endnu er gjennemgaaende hos en Lionardo, en Rafael og en Michel Angelo. En Sammenligning hentet fra en anden Kunstart vil kanske gjøre Forholdet tydeligere, naar man siger, at de sidstnævnte trende Mestere med al sin indbyrdes Forskjel er fælles om — oversatte i Musik — at repræsentere det samme, som vi møde i den gamle italienske Kirkemusik med dens strenge, hævdede Former, dens jævne, rolige Gang, medens Correggio svarer til den moderne lyriske Stil, der bryder med alt dette, og som paa den anden Side heller ikke søger sit Formaal i det Karakteristiske, men derimod i den rent musikalske Klangvirkning, i Tonernes egen Vellyd, uden Hensyn til Stil, uden andet Motiv end det absolut musikalske, uden Stræben efter Andet end en Tonefylde, som virker overvældende ved sin Masseeffekt, og som det vilde være uretfærdigt at frakjende en æsthetisk Betydning, der hvor den strømmer ud fra et naturkraftigt, friskt Talent.

Det er ikke dette, som er det mest betegnende, det særegne ved Correggios Fremstillinger fra den christne Historie og Legende, at han har sluppet den kirkelige Tradition og bragt ind i sin Kunst et afgjort verdsligt Element. Denne Udvikling indledededes allerede af Florentinerne i Midten af det 15de Aarhundrede, naar de gjengav Billederne fra de bibelske Fortællinger som Scener fra Toskanas Patricierkredse, hvor de fornemme Damer og de unge Mænd i den korte Vams og med Dolken ved Siden færdedes mellem Helgenerne, der kun skilte sig fra dem ved den traditionelle Glorie og ved den Æresplads, der var dem indrømmet som Handlingens Midtpunkt og Bærere. Den var fuldbyrdet, da Lionardo i Klosterrefektoriet ved Madonna delle Grazie i Milano malede sit Nadverbillede og forandrede Indstiftelsen af det hellige Sakramente til et højtidsfuldt Afskedsmaaltid, hvor Skilsmissens Stemning forunderlig rigt og afvexlende afspejlede sig paa en ny

Maade hos hver af de Forsamlede. Den stadfæstedes, da Rafael i de vatikanske Sale ligeoverfor de om Sakramentet forsamlede Kirkefædre stillede Filosof-Skaren, og da Michel Angelo i Taghvælvingerne i det sixtinske Kapel forenede Klodens første Gang gjennem Rummet, de gamle mosaiske Myther, den hedenske Oldtids Sibyller, Profeterne og Kristendommens Udspring til en eneste mægtig, sammenhængende Billedcyklus. Men over alt dette havde der endnu hvilet et Præg af Alvor, af stille Kraft, af tilbagetrængt Ro; selv hvor det stærkest fjernede sig fra den kirkelige Tradition eller fra de rituelle Krav, var der dog over det noget af den samme Aand, der gjennem Aarhundreder havde holdt den religiøse Følelse i Hævd som et Udtryk for Sjælens højeste Inspirationer. Selv hvor Paavirkningerne fra den paany fødte hedenske Old traadte stærkest frem, var det ikke for helt at fortrænge det Kristelige; det var snarere saa, at begge Strømninger søgtes samlede i et og samme Løb, og man kommer til at mindes de gamle florentinske Humanisters sværmeriske Bestræbelser for gjennem det «platoniske Akademi» at skabe en Erkjendelse, hvori begge disse historiske Retninger kunde forenes og smelte sammen til en mægtig Enhed.

Anderledes her. Det er allerede betegnende, at Correggios første større Værk — Billederne i San Paolo — ved selve sit Emne staa helt udenfor den kirkelige og religiøse Traditions Omraade. Men næsten endnu mere iøjnefaldende bliver det nye, der hvor der er givet ham et Emne fra selve den kristelige Legendekreds saaledes som i Kuppelbilledet i Domkirken.

Man kunde fristes til at sige, at det her ikke mere, som hos hans Forgjængere, er det Ideale, der er humaniseret, verdsliggjort; det er det Verdslige som saadant, der er idealiseret. Med andre Ord: Kunstneren har ikke taget sit Standpunkt i de religiøse Forestillinger og Tra-

ditioner og saa omformet disse kunstnerisk ved at iklæde dem Skjønhedens Form; det er i selve den umiddelbare Stræben efter kunstnerisk Pragt og Rigdom, han ejer sit Formaal, og for at naa dette bliver det omtrent ligegyldigt, om det Emne, der er ham givet, er hentet fra de gamle hedenske Myther eller fra den kristne Oldhistories Forestillingskreds.

Foruden sine Hovedværker — Freskobillederne i S. Paolo, i S. Giovanni og i Domkirken i Parma — fuldførte Antonio et større Antal Staffelibilleder, der nu findes spredte ad i Europas Malerisamlinger. Mange af de Malerier, som her bære Mesterens Navn, ere dog utvivlsomt kun Efterligninger, og Antallet af de ægte Billeder fra hans Haand, der ere bevarede til vor Tid, er forholdsvis ikke betydeligt. De fleste af dem møder man paa den anden Side af Alperne, hovedsagelig i Pinakotheket i Parma, i Palazzo Borghese i Rom (en fortrinlig vedligeholdt og højst karakteristisk Danae), i Museet i Modena og i Brera-Samlingen i Milano. Nordenfor Alperne er han fyldigst repræsenteret i Louvre-Samlingen i Paris, der ejer fire Billeder af ham: «Den hellige Katharinas For mæling», «Jupiter og Antiope», «Dydens Triumf», «Lasten og Lidenskaberne», samt i Dresdener-Galleriet. I dette sidste møder man fem af hans bedste Billeder: «Madonna og St. Franciscus», «Madonna og St. Georg», «Madonna og St. Sebastian», «Hyrdernes Tilbedelse» og «Den bodfærdige Magdalena.»

De fleste af Billederne i Dresden høre til den værdifulde Samling, som Hertug Francesco af Este-Modena i 1745 og 1746 solgte for en Sum af 100,000 Zecchiner til Kong August den Tredie af Polen. Før de kom derhen, havde de imidlertid gjennemgaaet en meget vexlende Skjæbne. Saaledes var «Hyrdernes Tilbedelse» — bedre kjendt under Navnet «Natten» — oprindelig udført efter Bestilling af Alberto Pratonero i Reggio og af ham op-

stillet i Kirken S. Prospero sammesteds. Allerede i Aarhundredets Slutning lod Fyrstefamilien af Este sig det være magtpaaliggende at komme i Besiddelse af dette Billede, uden at det dog dengang lykkedes. I 1640 blev Billedet paa Befaling af den regjerende Hertug Francesco den Anden ved Nattetid røvet fra sin Plads i Kirken og bragt til Modena for at indlemmes i det hertugelige Billedgalleri. Med Kirkens Vedkommende, der — naturligvis forgjæves — rejste Klage over denne Voldshandling, affandt man sig, ved i 1686 at lade opstille en Kopi paa det røvede Billeds Plads. Et af de for nærværende i Pinakotheket i Parma opstillede Billeder, «Madonna og St. Hieronymus», skjænkedes i 1528 af Orazio Bergonzi, paa hvis Bestilling det var udført, til Kirken S. Antonio Abbate i Parma. I 1749 aabnede Kirkens Abbed, en Grev Anguissola, Underhandlinger med Kong Johan den Femte af Portugal om Billedets Salg for en meget betydelig Sum. Handelen var allerede nær ved at komme i Stand, da Parmas Kommunalraad fik Nys om Sagen og, for at ikke Byen skulde miste en saadan Skat, henvendte sig til den kongelige Infant Don Filippo. Denne lod Billedet bringe i Sikkerhed i Domkapitlets Hus, hvorhen det blev baaret i højtidelig Procession, ved Nattetid og ledsaget af et talrigt Følge, hvorhos der blev udfærdiget en Notarial-Akt angaaende Flytningen. Hos Domkapitlet forblev det nu beroende indtil 1756. I det sidstnævnte Aar vilde en fransk Maler ved Navn Jollain kopiere det, men kom i den Anledning i Strid med Domherrerne, der tilsidst jog ham paa Dør. Forbittret herover henvendte han sig til den i Colorno residerende Infant, hos hvem han sandsynligvis paa Forhaand havde indhentet den nødvendige Tilladelse til at kopiere Billedet. Infanten sendte 24 Grenaderer til Parma; de tog Billedet med sig og bragte det til Colorno, hvorfra det Aaret efter, ved Oprettelsen af Pinakotheket i

Parma, flyttedes hidhen. Under Napoleon blev det med saa mange andre af Italiens kostbareste Kunstskatte bragt til Paris, uagtet Hertugen af Parma bød de franske Generaler en Sum af 1 Million Franks for at faa beholde det. I 1816 kom det igjen tilbage til Parma, hvor det, som nævnt, nu er.

Allerede i hvad her er nævnt om disse tvende Billeders Skjæbne, har man et Bevis paa, hvor højt Correggios Kunst blev skattet af en senere Tid. Medens Mesteren selv levede, var hans Navnkundighed ikke trængt udenfor en forholdsvis snever Kreds; havde han kunnet glæde sig ved den Berømmelse, som lige fra Begyndelsen fulgte en Rafael, vilde man neppe have tilladt ham, efter at han havde fuldendt sine Hovedværker i Parma, at trække sig tilbage i uforstyrret Ro til sin lille Fødeby. Omsider kom der en Tid, da en langt rigere Anerkjendelse blev ham tildel, og i lange Tider, helt ned til Begyndelsen af dette Aarhundrede, var der kanske ingen af den italienske Renaissances store Mestere, der vurderedes saa højt som netop Correggio. Intet kunde heller være rimeligere. Hele dette Tidsrums Barok-Stil var i Virkeligheden langt mere beslægtet med hans Kunst end med en Rafaels eller en Lionardos. Hvad der endnu hos Correggio træder os imøde rent naivt, det friske spillende Liv, det Sandselige i dette Ords fineste Forstand, den straalende Farvepragt, var netop det, som Barokstilen med bevidst Hu søgte at føre frem til den yderste Grændse for det kunstnerisk Skjønne — undertiden ogsaa et godt Stykke ud over denne Grændse. Det var i Studiet af Correggios Værker, man søgte og fandt den bedste Vejledning til at frembringe den rent maleriske Effekt, for hvilken alt andet skulde staa tilbage. Men derfor skete det ogsaa, at Correggios Anseelse snarere maatte synke end stige, da Kunsten igjen ved Begyndelsen af vort Aarhundrede vendte tilbage til en alvorligere og videre

Opfatning af sine Opgaver, da Kompositionens dramatiske Bygning og den karakteristiske Udarbejdelse af de psykologiske Momenter atter indtog den Plads, som under Baroktidens løsslupne Tumlen med Former og Farver var bleven dem nægtet,

Der er hos Correggio noget paa engang Tiltrækkende og Frastødende. Der er en Fylde, en frodig Svulmen, som næsten altid forener sig med en henrivende Ynde. Neppe noget — eller ialtfald kun ganske faa — af Renaissancens Kunstværker eje saaledes som hans den forunderlige Evne til med et at vække en beslægtet Stemning hos Beskueren, en Følelse af Velbehag og Liv. Men denne Stemning magter ikke at trænge ned i Sjælens Dyb; der er intet Vækkende, intet Opløftende, intet Styrkende ved den. Det er Indtrykket af et Talent, der er sikkert over sit Maal som over sine Midler, et Talent paa en Gang af mærkelig Fylde og Intensitet, men som ikke er bleven berørt af den Uendelighedens Funke, der tænder Geniets Ild.

I 1530 vendte Antonio, efter at han var færdig med sit Arbejde i Domkirken i Parma, tilbage til sin Fødeby, hvor han fra nu af forblev boende. Han havde i 1528 mistet sin unge Hustru — hun var da ikke mere end 25 Aar gammel — og forskjellige andre Omstændigheder kunde vel ogsaa bidrage til, at han foretrak det rolige, tilbagetrukne Liv i Hjemmet fremfor Larmen og Uroen den større By. I Correggio havde han ikke ubetydelige økonomiske Interesser at varetage. Han havde arvet en Jordejendom efter en af sine Farbrødre; med sin Hustru havde han i sin Tid faaet en forholdsvis ikke ringe Medgift; selv havde han efterhaanden sparet sammen en Del, som han anvendte til at kjøbe sig Gaard og Grund i Correggio. Saavel heraf som af forskjellige andre Omstændigheder, der lade sig dokumentere med fuldstændig historisk Sikkerhed, fremgaar det, at den gamle Fabel,

om at han skulde have levet i de aller tarveligste Kaar, ja endog være død i ligefrem Armod, savner al Grund. Den modbevises ogsaa deraf, at han i sin Fødeby øjensynlig har indtaget en anseet social Stilling. I 1534 nød han saaledes af Grev Gian Francesco, den regjerende Herre i det lille Fyrstendømme, den Ære at tilkaldes som Vidne ved Udfærdigelsen af en Ægteskabskontrakt mellem Grevens Datter Clara og Ippolito af den fyrstelige Familie Gambara. Lidt tidligere falder en Bestilling, han modtog af Hertug Federigo den Anden af Mantua paa tvende Billeder, der af Hertugen vare bestemte at sendes som Hæders- og Venskabsgave til Kejser Karl den Femte.

Den 5te Marts 1534 afgik han ved Døden og blev Dagen efter begravet i Kirken S. Francesco i Correggio, i et lidet Kapel i den ydre Korsgang, hvor Slægten formodentlig havde sine Begravelser. En simpel Trætavle med den indskaarne Paaskrift «Antonius de Allegris, Pictor» var Gravens eneste Smykke. Senere blev Kapellet nedrevet og de der bisatte Kister, blandt dem ogsaa Antonios, flyttede et Stykke længere bort i Korsgangen. I 1786 søgte man efter Antonios Ben; man fandt en Hjerneskal, der af Autoriteterne i Corregio blev sendt som Gave til Kunstakademiet i Modena, hvor den endnu opbevares, medens de øvrige Levninger af Skelettet samledes i en Urne, der opstilledes i Raadhuset i Correggio.

En Række Domme om Publikum af danske Digtere.

Af Rudolf Schmidt.

Publikum er af gammel Vane kun lidet forbeholden i sine Domme om Digterne. Disse have ikke sjeldent gjort Gjengjæld og paa en højst ligefrem Maade sagt Publikum Sandheden. I det Hele har Læseverdenen ladet disse vrede Tilkjendegivelser glide upaaagtede forbi; det tydske Vers «denn Einer ist kein Publikum», indeholder jo ogsáa for hver Enkelt en nærliggende Retfærdiggjørelse. Det turde dog ikke være uden Belæring at dvæle ved den Art Udtalelser, allermindst naar de, som Tilfældet er i den danske Literatur, foreligge i en hel Rækkefølge af betydelig indbyrdes Forskjellighed. Fra næsten alle vore betydelige Digtere, fra Øhlenschlæger, H. C. Andersen, Henr. Hertz, Hauch, Chr. Winther og J. L. Heiberg, foreligger en Samling skarpe Udladelser om Publikums Uskjønsomhed og Tankeløshed, af hvilke hver enkelt med stor Tydelighed afspejler den paagjældende Digterindividualitet. Allerede herved kan denne Række af Domme gjøre Krav paa en vis psykologisk Interesse; men med denne forbinder sig ogsaa en anden og væsenligere. I Mathematikens Sprog er Ellipsen «det geometriske Sted» for to bestemte Punkter, eftersom de sammenlagte Afstande fra disse to Punkter overalt i dens Omkreds udgjør nøjagtig den

samme Sum; saaledes danne ogsaa hine Udtalelser i al deres individuelle Forskjellighed ligesom en regelordnet Kurve, paa hviken en egen aandelig Grundopfatning med fuld Lovbestemthed kan aflæses.

Øhlenschlæger angiver i sine «Erindringer»s fjerde Del (S. 74—75) i storladen Prosa det Thema, som af hans Efterfølgere blev udarbejdet med et saaret Sinds hele Opfindsomhed i Anvendelsen af de rigeste digteriske Midler. «Mange tro, at vi Digtere, som højst forfængelige Væsener, bestandig trænge til Virak, og at vi ikke er lykkelige, naar Talen ej er om os. Langtfra! Den altfor store Ros ængster endog, fordi vi frygte, at den bittre Dadlelyst lurer paa en Lejlighed til at hævne sig. Vare vi dog saa lykkelige at kunne nyde en jævn urokket Agtelse som en anden ærlig Borger i Staten, der har vundet Tillid ved sit Livs Handlinger. Men nej! Først tvivler man om, at vi ere Digtere, og neppe have vi bevist det, saa tvivler man om, at vi ere det længer. Med ethvert nyt Værk maa vi atter, ligesom forfra, bevise Alting. Og behager et Værk ikke, saa overdøver Dadelen en Tidlang al foregaaende Ros. Alle Halvdannede ville lære os vor egen Kunst; en Mængde Læsere tiltro sig, som Dommere, at kunne overse os. Altsaa ere v i vor egen Kunst de Ringeste i Forstand. — — Den Modenhed og Menneskekundskab, den Skarpsindighed og Dømmekraft, der hører til at udarbejde og fuldende et stort Digterværk, kommer ikke i Betragtning. Det lykkes os undertiden, hedder det, oftere mislykkes det. Vi ere store Børn, der med tilbundne Øjne gribe i Geniets Lykkespil; Frugttræer, der yde moden eller umoden Frugt, som det kan falde sig, for de fornuftige, dannede, smagfulde Spisere. — Og med denne Agtelse, der næsten grænser til Ringeagt, skulle vi lade os nøje!»

Der er i disse Ord Noget af en kongelige Naturs Fortørnelse. Hos H. C. Andersen, i hvem der Intet var

af en kongelig Natur, men som ikke desto mindre baade i Evne og Sindsretning var nær beslægtet med Øhlenschlæger, bliver Fortørnelsen en hengjemt Bitterhed, der langsomt distillerer Malurt af hver enkelt Krænkelse, hvorom hans Levnetsbeskrivelse giver talrige Vidnesbyrd. Saa stærkt fortættet var denne Bitterhed, at den endog i hans seneste Leveaar, da alle dens umiddelbare Aarsager forlængst vare bortvejrede i Forglemmelse, inspirerede ham en af de genialeste af hans senere «Historier», nemlig den om «Herskabet og Gartneren». Med sandt Mesterskab er paa ganske faa Sider alle Digterens i over en Menneskealder ophobede Besværinger over en uskjønsom Samtid her stillede sammen. Herskabet paa Herregaarden roser de Pærer, det har spist hos Naboen, og foreholder Gartneren — «Larsen» —, at han ikke kan drive saadan Frugt. Det oplyses, at Nabogaardens Gartner har faaet Pærerne overladt af Larsen.[1] Larsens Ry breder sig imidlertid; det godtgjøres ved Attest, at Hoffets Frugthandler kjøber sine Meloner hos ham; hans Frugtavl bliver omtalt i Tydskland og England. Herskabet nødes derved til at indrømme, at det har en sjelden Gartner. Men over ethvert lille Uheld glæder det sig til Gjengjæld med skadefro Glæde. Da Ræddikerne et Aar ikke lykkes, tales der kun om de uheldige Ræddiker. «Det gik ikke i Aar, lille Larsen!» Trods alle forbigaaende Uheld er Larsens Berømmelse imidlertid grundfæstet. «Det er en lykkelig Mand, vi maa jo næsten være stolte af at have ham! — Men de var slet ikke stolte deraf! De følte, at de var Herskabet, der kunde sige Larsen op; men det gjorde de ikke, de var gode Mennesker, og af deres

---

[1] De Digte, Andersen under Mærket „h — —“ i Slutningen af Tyverne fik trykt i „den flyvende Post“, gjorde Lykke, saalænge man troede, de vare af Heiberg.

Slags er der saamange gode Mennesker, og det er glædeligt for enhver Larsen.»

Ligesom i Øhlenschlægers brede Ordstrøm, er ogsaa her sigtet paa det direkte Forhold mellem Digter og Publikum. Forskjellen er kun den, at «Erindringernes» Forfatter taler med den ubevidste Følelse af Overordnethed, der aldrig forlod ham, selv naar han sank nok saa dybt ned i Ubetydelighed, hvorimod Eventyrdigteren end ikke i sin Fantasis kjækkeste Spil kan frigjøre sig for en Fornemmelse af underordnet Afhængighed overfor den Omgivelse, hvis stadige Roes er ham en Livsfornødenhed. Kun rent i Forbigaaende kommer Andersens Digtning til at berøre, at Forholdet mellem Digter og Publikum ingenlunde altid er et direkte, men langt oftere først bringes i Stand ved «Kommissionærs Mellemkomst». I Haven til den Herregaard, hvor Larsen er den lidet paaskjønnede Gartner, er der et Par store Træer, fulde af Raager og Krager, som flyve hen over Haven, skrigende deres: «Rak, Rak!» Først sent blæse Træerne om, og Herskabet bliver formelig bedrøvet derover; det savner Minderne om den gamle Tid, uagtet det nu selv anerkjender Larsen.

Hvad der ligger i dette «Rak, Rak!» er af Henr. Hertz sat ud i bløde, musikalske Vers. Vexelsangen mellem Bølgerne og Digteren Anselmus i «Hundrede Aar» sigter udtrykkelig paa de omtalte Mellemmænd — Recenscenterne.

„I dette Hjem for Muser,
Det skjønne rige Landskab,
I mange Aar alt huser
Et vildt, uvorent Mandskab.

En Sværm, der blindt bedømmer,
Og der i Taaget laster,
I Vind og Vejr berømmer,
I Vind og Vejr forkaster — —.

Ej kan med Bajonetter
Ægyptens Pascha jage
Fra sine Bomuldssletter
Græshoppers Landeplage.

Og ej med blanke Vaaben
Og inspirerte Sange
Man kæmpe kan mod Hoben,
Der smitter Musens Vange.

Som Landeplage ruger
Den over Mark og Haver,
Og Spirerne den sluger,
Og Frugterne den gnaver."

Den forudgaaende prosaiske Dialog viser, at Hertz for fuldt Alvor tror ildesindede Bladanmeldere i Stand til at afgjøre et Digterværks Fremtid. «Naar en Pjalt som Leander frakjender mit Stykke al digterisk Værdi, kan man da ikke være vis paa, at 4, 5 Dagdrivere af hans Kompagni tage Piber med næste Gang, Stykket gaar? Og disse Fire, Fem, — — dem indrømmer man Ret til at bestemme et Skuespils Skæbne.» —

Under Synspunktet «Skæbne» ser Carsten Hauch i den «Bekjendelse», hvormed hans i 1842 udgivne «Lyriske Digte» afsluttes, sin hele Digtervirksomhed. Den 52aarige Digter priser den Sanger lykkelig, «som Vaaren skænker en Krans af Fioler, gjennemflettet med Krokus, med Anemonens flygtige Blomst og den blaa Hyasinth, hvis Lokker glinse i Duggen»; han priser «end lykkeligere den, om hvis Harpe Sommeren slynger et Næt af blussende Roser, fremavlet af den sejrende Føbus og den østlige Sky;» men han «blev henvist til den dunkle Egn i Skyggen af den sildige Høst». Skjøndt Hauch havde lidt langt mere end «Gjengangerbrevene»s Digter under Kritikens Uretfærdighed, ser Digteren sin ensomme Stilling som en Nødvendighed, hvori ingenlunde hans Muses Forfølgere,

men hans Muse selv i sin strenge Alvor er Skylden. Bitterheden er her fortonet i Hengivelse og mærkes kun som en tilsløret Dadel mod Digtets Slutning, hvor Digterens Selvfølelse pludselig slaar igjennem med en Stolthed, der mindst af Alt stemmer med den Resignation, hvoraf alt det Forudgaaende i denne mærkelige Bekjendelse synes oprundet. «Tit saa jeg den høje Lyra og den himmelske Svane blinke med dobbelt Glans i den mørke Høstnat; da anede jeg, at der gives Tanker, der, Stjernerne lig, ikke lyse paa Jorden men over den.»

Hæver Hauch sig med denne Slutning op i en fortyndet Luft, der ligesom bringer Livsblodet i et menneskeligt Hjerte til at stivne, saa møder der os hos Christian Winther, da ogsaa han i sit Livs Aften følte sig dreven til at give sit Indlæg i Spørgsmaalet: Digter og Publikum, et vibrerende Suk, der tydelig nok mælder sig som Udtryk for en i Hjertet fostret Stemning; i Digtet «Til en Kilde» er det Digtersindets hemmeligste Pulsslag, der banker i de af Smerte og Uvilje gjennemglødede Vers:

„Rislende Kilde? hvad tænker Du paa?
Lokket af Himlens forræderske Blaa
Iler Du op af din Vugge,
Springer Du frem af din hjemlige Vraa,
Ak for at synge og sukke!"

Kilden faar ikke Lov til længer at flyde ukjendt mellem Trærødderne, hvor den i Mulmet vandt sig forbi «Skatten og Dragen, som ruged»:

„Tusinde Øjne vil følge din Vej,
Solen og Maanen genere sig ej,
Stjernerne titte fraoven;
Ellen og Bøgen vil vogte paa Dig,
Alle Smaablomster i Skoven.

Høre Du maa derés kløgtige Ord;
Om Du er klar, om Du sirlig Dig snor,
Vil de forstaa og bedømme;
Ane dog ej, hvad i Dybet Dig bor,
Ej dine lifligste Drømme.

Lædske Du skal baade Brøndkars og Flæg,
Rotten, der lister sig hid fra sin Væg,
Skovmusen hist fra sin Hule,
Soen, der kommer og dypper sit Skæg,
Kvien sin slimede Mule.“

Det er ikke den resignerede Hengivelse i Ensomheden som en Skæbne, det er ikke Klagemaal over at maatte undvære den tilbørlige Paaskjønnelse og Opmærksomhed, som her har fundet Gjenlyd; — det er tvertimod Utilbøjeligheden til at skulle møde de «Tusinde Øjne» paa sin Vej og udsættes for Dagens Tilfældigheder, det er Vrangviljen over at maatte betro til dens skarpe Lys, hvad Sindets Mørke har gjemt paa, Harmen over at skulle «lædske» alle de tilstimlende Gjæster, hvis Tørst holder sig til Strømmens Overflade, uden at skænke dens Opvæld en Tanke, det er Digterstolthedens lønligste, i Hjertets Dyb tilbageholdte Ord, der her omsider har fundet sit sproglige Udtryk ved den Digter, der finere end nogen Anden har formaaet i det danske Sprog at give det menneskelige Hjertes Begjæringer Mæle. Er der heri noget Selvisk, er det i hvert Fald ikke af den Andersenske Art; det er en i Selviskhedens Stemning indspunden Paatale af Selvets Ret. Thi Selvets Ret er hos en Digter Kravet paa, at det, som oprinder af Inderlighed, skal tilegnes i Inderlighed.

Har Digtersjælens Misstemning med Lidenskabens skjulte Kog i de klangfulde, billedrige Ord her udtalt sin egenlige Hemmelighed, saa var det forbeholdt den danske Digter, som var den mest overskuende Aand af dem alle, og som derved blev en hel Literatur-Epokes myndige Lövgiver, at løfte den samme Misstemning op i en Tankens

Højde, hvor det personlige Klagemaal forstummer. Johan Ludvig Heibergs Satyrspil «Nøddeknækkerne» er en, med den ædleste Lyrik gjennemvævet, hudflettende Satire, der har Publikum som saadant til Gjenstand. Digtet fremkom i Aaret 1845. — Heiberg havde ikke havt Held med sig i at lokke de Skarer, der samledes om hans yndefulde Vaudeviller, op i de Regioner, hvor han selv levede sit aandelige Liv. De smaa Operationer, hvormed en ny Tids Mænd i det offenlige Liv søgte at bane Vej for den franske Juli-Revolutions politiske Tanker, underkjendte han med aandsaristokratisk Ringeagt, og blev herved for hine Tankers Ordførere en mistænkelig Skikkelse, mod hvem Flertalsmagten ufortrødent blev paakaldt. Ogsaa paa Skjønhedserkjendelsens Omraade sattes dens Tropper i Bevægelse imod ham, og hvor overlegent han end førte Kampen i «Intelligensbladene», afsluttede han dog dette Ugeskrift uden nogen af de uomtvistede, almindelig godkjendte Sejrvindinger, der havde kronet hans polemiske Færd som Udgiver af «den flyvende Post». Saa fulgte da i Aarbogen «Urania» det ovennævnte Satyrspil, den mest gjennemførte Haan over Publikums Mangel paa Oprindelighed og Selvstændighed, som nogensinde er skreven. — Et Selskab af agtbare Folk er taget i Skoven for at plukke Nødder; — hvordan knækkes Skallerne, hvordan kommer man til at nyde Pomonas Rigdom? Nøddeknækkernes «lille Laug» — «jeg kalder det saa», siger deres Formand,

„Fordi vi selv jo kun ere smaa,
Thi af Antal er vi ikke faa“ —

tilbyder sin Tjeneste. Men de «brave Folk med store Hov'der» forbeholder sig, at Selskabet uden egen Undersøgelse skal lade enhver Nød urørt, som Knækkerne erklære for uspiselig, og eftersom Lauget har Noget udestaaende med Frugtgudinden, blive alle Nødderne kasserede.

Krigsraad Hans forebringer Selskabets billige Klage for Pomona, og nu falder der i Vers et Par Repliker, som man kunde holde for en Omskrivning af Øhlenschlægers Prosa, saafremt «Erindringerne» ikke først vare komne i Trykken sex Aar senere.

Pomona.
„Mine Nødder ere gode; selv jeg maa det bedst forstaa.
Hans.
Tvertimod, om De tillader! De, som Frugtens Producent,
Er til Frugten at bedømme netop mest inkompetent.
Pomona.
Jeg, som Frugternes Gudinde, jeg har ingen Dom om Frugt?
Hans.
Den, som selv er Part i Sagen, bliver ej til Dommer brugt.“ etc.

Det overlades til Gudinden Astræa, som netop er i Besøg paa Jorden hos Frugtgudinden, at fælde den afgjørende Kjendelse. Gudindens Dom indeholder den mærkeligste Yttring i Digtet, den, som i en kort Sum udtrykker Digterens egen Anke mod hans Samtid.

„Hvad kan alle Frugter hjælpe for en Slægt, som ej formaar
Dem at nyde? Som med Sløvhed gjennem Skov og Have gaar?
Vel jeg vidste det, Bedrifter give denne Tid ej Glans,
Men jeg troede dog, den smykte sig med Nydelsernes Krans.
Men hvad her jeg ser, mig viser Tidens Yngel slap og tung,
Som en alt udlevet Olding, skjøndt den roser sig som ung,
Alle Sanser har den svækket, den kun hører, den kun ser
Gjennem Hørerør og Briller, den har ingen Tænder mer.“

Som man ser, er Digterens Vrede frigjort for alt personligt Misnøje; den er en Dom, voxet ud af hans Dannelse og aandelige Erfaring, overlegen nok til at lægges i én Gudindes Mund, upersonlig og kold som den Stjernehimmel, Digteren kunstfuldt hvælver over Digtets Udgang.

De allerfleste af de anførte Udtalelser ty uvilkaarlig

til Lignelsen om Frugter, der bydes til Forfriskelse og Vederkvægelse, men som vrages af Modtagernes Uskjønsomhed og Dadlelyst. Og netop hos Heiberg bliver den udarbejdet paa den bredeste Maade. Det underlige gastronomiske Sving, som den hele Række ved Sammenstillingen faar, indeholder maaske et Fingerpeg til Opklaring af den Grundanskuelse, som, mere eller mindre bevidst, kommer til Orde gjennem den hele stemningsrige Skala af Haan, Harme, Sorg, Bitterhed og Forsagelse. Dette vil blive tydeligere, naar man med de ovenanførte Vers sammenholder en Udtalelse i Prosa af Heiberg. I sit Skrift om «Filosofiens Betydning» betegner han Kunst og Poesi som de «Sfærer, i hvilket Mennesket, tilligemed Religionen, skulde have den umiddelbare Vished om det Guddommelige og Evige og nyde som nærværende, hvad man ellers under Navn af et andet Liv venter paa som noget Tilkommende.» I disse Ord har Heiberg udtalt den Grundanskuelse, hvorpaa baade han og hans Samtid, den frembringende saavelsom den modtagende, levede, om den end kun hos ham var arbejdet op til klar Erkjendelse. Denne Grundanskuelse var den æsthetiske.

Forholdet til Poesiens Frembringelser kan nemlig være et dobbelt; det kan, med en lidt vilkaarlig Brug af Ordene, betegnes som et æsthetisk og som et poetisk. — Det er Sindets Muligheder, der ved Poesien blive opladte for Mennesket. Saalænge det gjælder at gjøre Opdagelser, tage Indtrykkene i Besiddelse, prøve dem mod hinanden og efterspore de Midler, ved hvilke Geniet med en ofte ubevidst Skaberkraft frembringer dem, er Forholdet æsthetisk. Den æsthetiske Dannelses Fortrin bestaa i en skærpet Dømmekraft, en fintmærkende Skjønhedssans, som er optugtet ved langvarig Prøvelse og Sammenligning; dens Svaghed er, at der dvæles ved Mulighederne blot som Muligheder, at Sindet oplader sig for Indtrykkene blot for Indtrykkenes Skyld, saa at den æsthetisk forfinede

Individualitet udmarver sig selv i Bestræbelsen for ved bestandig Fornyelse at holde Sindets Billedverden vedlige. Naar derimod Mulighederne tages i Brug, naar Indtrykkene sætte Tanker i Arbejde og give Vilje Motiver, naar Individets Syslen med Poesien bliver Grundlaget for en klarere Selvforstaaelse, til samme Tid som den danner Forudsætningen for et dygtigt personligt Liv, er Forholdet poetisk. Det æsthetiske Forhold lyder paa Nydelse, det poetiske paa Arbejde. Det poetiske Forhold til Poesien maa visselig altid have sin Forudsætning i det æsthetiske; thi en vis Sum af Muligheder maa i Skjønhedsindtryk være taget i Besiddelse, inden en sand Aandsudvikling kan begynde; men naar Sindet under fortsat æsthetisk Fortabning indtil Bedøvelse opfyldes med de blotte Muligheder, vil den sande Aandsudvikling blive ormædt i sin første Spire.

Vor klassiske Literatur falder i en æsthetisk Tidsalder. Dens aandelig myndigste Mand satte dens Troesbekjendelse i Stil ved hine ovenanførte Ord, at det Evige «nydes» som nærværende i Poesi og Kunst. Det Evige vil ikke nydes, det vil fremarbejdes i Menneskene. Vistnok underforstod den Mand, der udtalte hine Ord, at Nydelsens Fuldstændighed selv indbefatter et væsenligt Arbejde, der forlanger den fulde og udelte Brug af Aandens Kræfter. Dette Arbejde var det Heibergs udødelige Ære selv i streng personlig Alvor at udføre; men det var hans Livs store Fejltagelse at tro den dannede Almenhed i et helt Land i Stand til at gjøre det efter. Naar Heiberg derfor i umiddelbar Tilknytning til den anførte Yttring stræbte at bibringe samme Almenhed den Anskuelse, at den Tid vilde komme, «dad en politisk ræsonnerende og politisk handlende Borger vil faa Øjnene op for, at hans egenlige Liv er i det, som blot synes at adsprede ham» — saa virkede han selv med til at berede den Jordbund af hvilken al den sure Misstemning, hvorover det hele Korus af Digterrøster

saa lidenskabelig besværer sig, med Naturnødvendighed maatte gro op. Med Naturnødvendighed! thi har de Dannedes store Flertal i et Samfund fornemmelig sit Liv i æsthetiske Indtryk, uden at der udvikler sig en æsthetisk Erkjendelse af tilsvarende Finhed og Skarphed, saa er det givet Stemningernes vilkaarlige Omskiftelser i Vold. Forgudelsen af Geniets ypperste Frembringelser er kun en Stemning; den trevne Uoplagthed, den skadefro Afvisning er, som modsvarende Stemning, dens uundgaaelige Afløser. Men for dette upaalidelige Værnething have vore store Digtere, alle som en, selv indstævnet deres Sag og derved paa Forhaand prisgivet sig dets lunefulde Kjendelse. De lidenskabelige Klagemaal udtrykke med tragisk Kraft Skuffelsens Bitterhed; men Tragiken beror paa, at deres digteriske Produktion efter sin Art og Retning gjorde Skuffelsen selvforskyldt.

Det poetiske Forhold til Literaturens Frembringelser er neppe skildret af Nogen med saa indtrængende Kraft som af Amerikaneren Walt. Whitman. «Bøger», siger han, «ville da (i den Fremtid, han bebuder) blive søgte og skrevne under den Forudsætning, at Læsning ikke er en Gjerning, som øves bedst halvt i Søvne, men at den i Ordets højeste Mening er en Øvelse, værdig en Brydekæmpers Anstrengelser. Det vil fremdeles blive forudsat, at Læseren arbejder selv med, viser Aarvaagenhed og selv ligesom konstruerer Digtet, Bevisførelsen, Historien, den metafysiske Undersøgelse, idet Texten alene giver Vink, Ledetraad, Tilknytning og Bjælkeværk. Det er just ikke nødvendigt, at Bogen er fuldkommen; men Bogens Læser bør være det. Paa denne Vis vil der skabes en Nation af smidige, athletisk udviklede Sind, der ere veloptugtede, med hurtig Sans, vante til at stole paa sig selv og ikke paa nogle faa Koterier af Kritikere.»

Saa upoetisk den nærværende Tid end beskyldes for at være, vil Ingen, der har nogen aandelig Overskuelse,

være i Tvivl om, at disse Ord fornemmelig faa Betydning som Bebudelse om det Kommende, fordi de allerede retfærdiggjøres ved Antydninger i det Nærværende. Vor Tid har set Begyndelsen af en Poesi, som er oprundet af Livets eget alvorlige Arbejde og atter kaster Forklarelsens Lys tilbage derover. Den Omdannelse af Sindene, som den nuværende Tids Rystelser langsomt, men sikkert hidføre, vil blandt andre Resultater afsætte en ny Forstaaelse af Forholdet mellem Digter og Publikum.

Da «Demokratiske Fremblik», hvoraf det ovenstaaende Citat er taget, i Aaret 1874 udkom paa Dansk, vakte navnlig den Sætning: «Det er just ikke nødvendigt, at Bogen er fuldkommen; men Bogens Læser bør være det» — en ikke ringe Forargelse. I sammentrængt Form er Forandringen for Publikums Vedkommende som Læseverden her netop korrekt udtrykt. For den, som sætter Poesiens højeste Betydning i den ublandede Skjønhedsvirkning, og hvis Forhold til den er et Nydelsens Forhold, bliver det Ikke-Fuldendte lettelig Et med det Ubrugelige og Forkastelige. Den, som i Poesiens Frembringelser søger et Materiale til Fremme af sin egen aandelige Væxt, vil værdsætte dem i Forhold til den Fremhjælp, de yde ham, og det Ikke-Fuldendte vil, forsaavidt det beriger hans Sind med et brugbart Indhold, tildeles Betydning i Forhold derefter. Men ogsaa for Digternes Vedkommende vil Forholdet til deres Kunst blive et andet, og Klagemaal som dem, der ovenfor ere sammenstillede, ville i Medfør heraf forstumme. Den smertelige Forundring over, at en Slægt, der ingen «Bedrifter» udfører, heller ikke smykker sig med «Nydelsernes Krans», vil være en Umulighed; thi det vil staa klart, at det Evige ligesaa fuldt forlanger at virkeliggjøres i Livet som at opfylde Sindene, og at hvor det skorter i den ene Henseende, maa det ogsaa skorte i den anden. Det vil fremdeles være en Umulighed, at Digteren, som «Folmer Spillemand»s Sanger, vil

kunne føle en glødende Uvilje over i Udøvelsen af sin Kunst at maatte give sin Sjæls dyreste Eje hen til Udvorteshedens Tilskikkelser; thi er hans Sang et Evighedens Bud i en timelig Tilværelse, maa han forstaa, at Evigheden, som Hornets Indskrift i «Hakon Jarl», uvægerlig kræver af Mennesket «det Bedste». Og bliver Ensomhed Sangerens Skæbne, vil han, uden at ty til den i al sin overmenneskelige Stolthed golde Trøst, hvormed Hauch sluttede sin Bekjendelse, forstaa, at Skæbnen udtrykker en Styrelse, og at det, som har Evighedens Kræfter i sig, altid i Timeligheden finder sin rette Tid. Og mindst af Alt vil Digterens Selvfølelse tillade ham at tillægge «en Pjalt som Leander» Magt til at bestemme et Digterværks blivende Lod; thi er det i Forbund med Tidens alvorlige Interesser, vil det bæres frem af disse, paa hvis Gang Leandernes Hærskarer aldrig har havt nogen Indflydelse. Forsaavidt Digteren træder i et andet Forhold til sin Kunst, vil han endelig ogsaa være hævet over alle «Larsens» Anfægtelser; thi det vil være ham en Umulighed i Publikum at se et Herskab, hos hvem han er i Kondition. Og naar Gartnerens Besværinger hos Øhlenschlæger forvandles til en Konges vrede Klage, saa vil, paa Vilkaar af at Digteren træder i et andet Forhold til sin Kunst, «den jævne urokkede Agtelse», som endog Adam Øhlenschlæger savnede, men som lange Rækker af hans Frembringelser gjøre det forklarligt, at han maatte savne, visselig kunne opnaas. Thi maa end, somHeiberg etsteds udtaler, «Musens Velsignelse» ved en længere Række af Digterværker altid bliver forskjellig, vil det bestandig staa i Digterens Magt at løfte dem alle op i Rækken af «sit Livs Handlinger», og sikkre sig den Anerkjendelse, som i denne Egenskab bliver at tilkjende dem.

Anastasia.

Et Sagn fra Ukraine.

Efter det Russiske ved Thor Lange.

I.

Skjøn er den hvide Svane paa det frisktblaa Vand, skjøn er Stjernen, som blinker paa den straalende Aftenhimmel, men endnu skjønnere var dog Bojarens Datter, Anastasia. Mere yndefuld end Svanen glider, gik hun paa sine Fødder, og gladeligere end alle Stjerner lyste hendes Øjen. Naar hun sang, da tav Droslen i Hækken stille, og den fyldige, røde Valmue blegnede, naar hun gik den forbi. Det var en rigtig Dejlighed, Vorherre havde givet Bojaren til Datter, og let var det at kjende, at hun var en Gave fra Gud, thi jo mere man betragtede hende, desmere ønskede man at blive ved dermed. Saa elskelig var hun at se som Steppen ved Foraarstid, som Ukraines brede, blaa Himmel og som den sølvhvide Maane der stille glider hen over den.

Anastasias Moder var død, og hendes Fader giftede sig med en fremmed, fornem Frue. Hun var meget smuk, og fra Morgen til Aften silde pyntede hun sig; hun iførte sig tunge Gyldenstykkeskjortler, klædte sig i Fløjelskaabe med Sobelbræm og smykkede sig ud med Koraller og dyre Stene.

Saa pyntet var Bojarens Datter ikke. Hun var klædt

i et rødt Livstykke og hvidt Skjørt, og hendes blanke, sorte Haar var med blaa Silkebaand vundet i to brede Fletninger, der smuttede hende frem og tilbage over Skuldrene. Men var hendes Dragt end ikke rig og fin, alle vare dog enige om, at det var langt fornøjeligere at se paa hende end paa den stadselige Frue. Det mærkede Stivmoderen godt; Misundelsen gnavede hende paa Hjertet som en sort Slange, og i sit stille Sind lovede hun sig selv at faa Anastasia skaffet afvejen.

II.

Det var sildigt paa Aftenen. I den fornemme Frues Kammer brændte foran det sølvindfattede Helgenbillede en lille Lampe af sleben, violet Krystal og kastede sit farvede, svage Lys henover Snitværket paa Væggene. Bojarfruen havde kastet sig paa sin Seng, og nær hende, paa Bænken under Helgenbilledet, sad en gammel Kone, en Troldkvinde. Mange Synder havde den gamle Kone paa sin Samvittighed; hun skulde ikke have Lov til at sidde under Helgenbilledet.

«Mine Øjen ere sortere end hendes, mine Fletninger ere tykkere, og min Stemme er mere klangfuld», sagde Bojarfruen. «Hvorfor skal hun saa kaldes skjønnere end jeg!» — Og hun lagde Hænderne over sine Øjen, bøjede Ansigtet ned til Puden og græd.

««Hulk ikke saa højt, mit Barn,»» sagde den Gamle. ««Den Sag skal vi nok hjælpe paa. Du skal blive langt smukkere end hun.»» —

«O, saa skynd dig dermed; hjælp mig dertil, men gjør det blot strax!» —

««Ja vent lidt, min Datter, og forstaa mig ret! Det er hverken de spillende Øjen, ejheller de tunge Haarfletninger eller en klingende Røst, der gjør os til Skjønheder; der er en egen Slags stærkere Skjønhed til; den

er levende og kan ikke gribes med Hænderne. Flyver den bort, da bliver den dejligste Kvinde til Ingenting. Hun beholder de samme Ansigtstræk tilbage og de samme Øjen, men Skjønheden er alligevel forsvunden. Har du aldrig set, hvorledes stundom en broget Sommerfugl sætter sig paa den stive, støvede Cichorieblomst ved Vejkanten. Hvor pragtfuld synes da ikke selv den graablaa, fattige Blomst. Men Vinden blæser, og Blomsten bevæger sig, Sommerfuglen forskrækkes og flyver bort, og det er kun et simpelt Ukrud, som bliver tilbage.»» —

«O, hvad hjælper det, Bedstemoder, at du fortæller mig alt det?» —

««Tøv lidt, Barn! Hvor flygtig end denne Skjønhed er, fanges kan den dog. Alting har sin Kunst, og det er ikke for intet, at jeg har levet, til mine Haar bleve graa. Det lader sig virkelig gjøre at tage Skjønhed til Dig, fra hvem Du maatte ønske det, om Du vil, fra Din Stivdatter. Men det er ingen ganske let Sag; for at det skal kunne ske, maa Din Stivdatter dø og dø en hurtig Død. Saasnart hun blot har opgivet Aanden, skal det fortryllede Klæde, Du her ser, lægges henover hendes Ansigt, og strax gaar al hendes Skjønhed over paa Klædet. Om Aftenen skal Du da blot vadske Dig i lunken Mælk og gnide Dig over med Tørklædet, og strax faar Du hendes Skjønhed i Tilgift til Din egen.»» —

Bojarfruen snappede Klædet ud af Hænderne paa den Gamle og kyssede hende til Afsked mange Gange. Længe holdt Glæden hende vaagen, og først henimod Morgenstunden faldt hun i Søvn. Hun sov og drømte, at hun var bleven meget skjønnere end sin Stivdatter, og at alle Folk stimlede sammen for at se paa hende. Og da hun vaagnede, var hendes første glade Tanke den, at Drømmen snart skulde opfyldes. Det lod sig saa let gjøre; hun behøvede blot at slaa den unge Pige ihjel.

III.

Ren og skyfri hvælver Himlen sig over Ukraine, og højt oppe paa Himlen staar den flammende Sol. Det er svulmende Foraar i sin frodigste Fylde. De tætte Hækker af Hvidtjørn og Hægebær ere sprungne ud; højt og kraftigt staar Græsset ud over Steppen, og Grønsværet ligger glindsende og friskt langs hen ad Skraaningen ved Bredden af de smaa, sølvblaa Floder og Vandløb. Hist og her, hvor Grunden ikke er for fugtig, er der saaet Hvede; den er allerede kommet saa højt op, at den slaar Bølger, naar Vinden løber hen over Agren. Lærken er ligesom druknet og forsvunden i det dybe Himmelblaa, men langt borte deroppe klinger og dirrer dens Stemme som en klar, gjennemtrængende, lille Klokke, der kalder Naturen til Andagt. Og nede paa Marken staar ogsaa baade Koblommen og den gulbrune Nellikerod smukt stille med bøjet Hoved, men de opløbne Græsstraa hvidske og nikke uafladeligt til hverandre.

Det var første Pintsedag, og Himlen var klar og blaa. Kun langt borte ude i Kimmingen kom en eneste lille, hvid Sky op — det var Guds Engel, der fløj ud for at se, hvorledes det stod til paa Jorden. Højt oppe over Ukraine stod Skyen stille. Englen foldede Hænderne over Brystet og holdt sig svævende paa sine store, som Perlemoder glimrende, Vinger. Den saa ned paa Ukraine, og saa inderligt frydede den sig over det dejlige Land, at der kom Taarer frem i begge dens straalende Øjne. Og de hellige Taarer faldt; de delte sig i Luften i talløse, fine Draaber, der funklende i Regnbueglands med sagte Susen gjød sig ud over Landet som en frisk, mild Regn. Og Skyen forsvandt; Guds Engel fløj bort til andre Lande.

Og Sommerdagen blev endnu blidere. Regndraaberne laa tindrende hen over Græs og Blade, og Kalken af hver

en Blomst lignede et klart og udtryksfuldt Øje. Alting blev Sang og frydelig Samtale, alting blev Glæde og Tiltro. Selv den sky og lumske Ulvinde kom ud fra Tykningen og i Brynet af Skoven, hvor Solen skinnede varmt, lejrede den sig med sine Unger, legede med dem, og daskede dem over Næsen med sin Lab.

Man skulde tro, at ogsaa Menneskene paa en saadan Dag maatte blive fredeligere og mere velsindede; dog det er ikke altid saaledes.

Mange Gange kyssede Bojarfruen sin Stivddatter, da hun fulgte hende til Vognen, i hvilken hun skulde kjøre til Kirke. Fra Bojarens Gaard til Kirken var der femten Verster.

Saa satte Anastasia sig ind i den store, tunge rødmalede og forgyldte Kareth, der var pyntet med kunstigt Snitværk og havde Ruder af farvet Glas. En gammel graahaaret Kosak, Makarij, klattrede op paa Bukken; han gav Hestene et Smæk over Ryggen med Tøjlerne og afsted gik det ud af Gaarden.

Længe kjørte de. Alt for længe siden skulde de have været ved Kirken, men intetsteds var der nogen Kirke eller Landsby at se; overalt kun den ubeboede, blomstrende Steppe. Det var langt ud paa Eftermiddagen, men den tunge Kareth bliver ved med at rulle knirkende frem henover Steppen længere og længere bort. Opskræmmede Viber smuttede op fra det høje Græs, snurrede sig om i Luften til forskjellige Sider og sænkede sig atter ned paa det samme Sted, fra hvilket de vare fløjne op.

«Hvor kjører Du hen med mig?» sagde Bojardatteren til Makarij; men Makarij svarede ikke, han gav blot Hestene et Smæk over Ryggen med Tøjleenden. Karethen rullede raskere frem.

Det led stærkt imod Aften; den store blanke Sol gik stille ned bag Sletten. De smaa Spurvehøge, af hvilke der er saa mange ude paa Steppen, tegnede sig svævende,

hele Tiden næsten som paa samme Sted, op mod den varmtfarvede Aftenhimmel, og, overgydte med Guldglands af Dagslysets sidste Straaler, lignede de smaa glimtende Lamper under Kuplen af et mægtigt Tempelhvælv. Nu blev Solen helt borte. Langt ude foran dem laa som en mørk, svagt i Lilla overgaaende, Skygge de store Skove.

Det er tungt for et Menneske at bo i det kvalme Fængsel; det er trangt for den frie Beboer af Steppen at blive sat ind i den mørke Skov. Allevegne støder Øjet paa, og det er, ligesom om den lyse Himmel blev lukket ude. Bojardatteren begyndte at blive angst; Karethen kjørte hurtigere og hurtigere, og Skoven rykkede hele Tiden nærmere og nærmere. Der slog Kulde ud fra den skumrende Skov, og uhyggeligt susede de store Ege- og Ahorntræer. Bojardatterens Hjerte bankede og sittrede ligesom en fangen Fugl i Jægerens Hænder. Se nu er Karethen inde i Skoven og støder imod og hopper over de knudrede Trærødder. Der foer et Rovdyr over Vejen og løb ind i Tykningen. Det er ikke godt for Steppebeboeren at komme ind i Skoven.

Nu stod Karethen stille. Bojardatteren steg ud, og Makarij kom ned fra Bukken og gik hen til hende. Grædende kastede hun sig ned for ham og bad ham om at sige, hvor hun var, og hvad der skulde gjøres med hende.

«Hør nu, lille Anastasia», sagde Kosakken, «græd blot ikke mere, men læg Mærke til, hvad jeg siger Dig. Din Stivmoder har givet mig Befaling til at slaa Dig ihjel. Den fordømte Kvind! Det er godt at mærke paa hende, at hun aldrig har været i Tjenesten eller redet i Firspring efter Tartarerne. Hun siger til en Kosak, at han skal slaa en ung Pige ihjel! Det skal jeg nok vogte mig for; jeg vil ikke i Krig med Vorherre. Løb nu, lille Bojardatter, og Gud være med Dig! Det er Skovene omkring Kijew; her voxe mange Slags Bær og Svampe, saa Du kan have noget at spise, indtil Du finder hen til et Hus,

og det gjør Du nok snart. Men for alting, kom blot aldrig hjem; saa faar din Stivmoder Dig strax slaaet ihjel og, kan hænde, mig med ovenikjøbet.

Makarij satte sig igjen op paa Bukken og snart hendøde Lyden af den bortrullende Vogn. Kun Træerne susede.

Der stod den stakkels lille Bojardatter ene ude i Skoven midt om Natten. O, hvor hun var bange! I Skoven løber der baade Ulve og Bjørne, der hoppe ækle Frøer og Tudser, og kolde Firben smutte en op ad Benene. Der er stygt i Skoven. Og Natten bliver mørkere og mørkere. Det maa være nær ved Midnat, den Tid hvor Skovmændene og Gjengangerne komme frem, og Troldkvinderne ride højt over Trætoppene hen til det gamle, hedenske Offersted ved Kijew. Bojardatteren rystede af Skræk. Hun gik lidt fremad i Skoven. De store Ørnebregner raslede, tørre, nedfaldende Grene knasede under Fødderne paa hende, og de lange Kviste smækkede hende over Ansigtet; og længere fremme er der noget, der klager og sukker, saa det bliver en ganske koldt rundt om Hjertet. Anastasia kastede sig ned paa Jorden og bad Gud om Hjælp. Hun tog op fra sit Bryst det lille Sølvkors, der var blevet hængt om hendes Hals, dengang hun blev døbt; det holdt hun i Haanden frem foran og gik rask lige løs paa det, der gjorde hende bange.

Der er en vidunderlig Kraft i det hellige Korstegn. Bojardatteren hørte en Stemme, der klagede; hun troede at se Skovmanden. Med Korset i Haanden gik hun ind paa ham og se: det lysnede lidt op mellem Træerne, Skovmanden var borte; der stod kun en gammel Eg med en stor, halvtafreven, nedhængende Gren, der sagte og sukkende bevægede sig i Nattevinden. Noget borte kiggede der et Par funklende Øjen ud fra den bælgmørke Underskov. Det maa være en Ulv! Rask gik hun ind paa den. Der var noget, der hastigt smuttede bort mellem de raslende Blade.

Ulven var forsvunden, men fra det Sted, hvor hun var kommen hen, saa hun et Lys skinne ud fra en Menneskebolig. Den stakkels Anastasia aandede dybt og let. Hun gik hen til Huset; der boede fire frie Kosakker, der allesammen hed Iwàn. Kosakkerne sad tilbords og spiste og drak af Hjertenslyst.

Anastasia lukkede Døren til Huset op, og vendte sig strax henimod Helgenbilledet i Krogen, bøjede sig helt ned til Gulvet for det og korsede sig flere Gange. Kosakkerne rejste sig op og blev staaende, medens hun korsede sig. Derpaa sagde de: «Velkommen;» de gjorde en Plads ved Bordet ryddelig for hende, stillede et stort Stykke Pirog og et Krus med Kwas[1] hen for hende og sagde: «Spis!» Og hun skyndte sig at spise og drikke for ikke at gjøre dem vrede. Efterat hun havde spist, spurgte de hende, hvem hun var, og da hun fortalte dem, hvorledes hendes Stivmoder havde villet lade Makarij dræbe hende, blev alle fire Kosakker som ude af sig selv af Harme og svor paa, at enten skulde Stivmoderen komme til at ligge for hendes Fødder, eller ogsaa skulde de selv sætte Livet til. De lovede at værne hende baade Dag og Nat, og, for bedre at kunne holde Vagt over hende, gik de alle fire ud af Stuen og lejrede sig hver ved sit Hjørne af Huset. Anastasia tog sit Sølvkors frem, kyssede det og lagde sig trygt til at sove paa Bænken under Helgenbilledet. Udenfor var det tyst og stille; Kosakkerne viklede sig ind i deres Kapper, strakte sig paa Jorden og faldt ogsaa i Søvn. Snart kom Maanen op, og roligt og ubevægeligt, ligesom udklippede, faldt Skyggerne af Træer og Buske henover Grønsværet i Skovbunden.

---

[1] Pirog er Navnet paa en Slags i Rusland meget yndede Kager fyldte med Kjødfars, hakket Kaal, Æg o. Desl. Kwas, en syrlig Drik, omtrent som tyndt Øl.

IV.

Men hvad gjorde imidlertid Stivmoderen? Hun gav sig Mine af skrækkeligt at ængstes, fordi Anastasia ikke kom tilbage, og Natten mellem første og anden Pintsedag sov hverken hun eller Bojaren. Tidligt næste Morgen kom Makarij hjem med sørgelige Efterretninger. Han fortalte, at ude paa Steppen var en stor Hob sammenfiltret, vissent Græs kommet rullende for Blæsten ind under Benene paa Hestene; de vare blevne sky, havde taget Bidslet mellem Tænderne og vare løbne løbsk. Selv var han tumlet ned fra Bukken, og da han atter kom til Besindelse, var Karethen ude af Syne. Længe havde han søgt paa Steppen i alle Retninger men havde ikke fundet andet end et Tørklæde. Og han gav Tørklædet til Bojarfruen.

«Ak, Du milde Gud, ja det er vor Datters Tørklæde,» sagde Bojarfruen, og gav sig til at hulke. »Jeg vil aldrig give det til nogen, jeg vil gjemme det som en dyrebar Erindring. Jeg elskede hende, som var hun min egen Søster,« sagde hun; og hun hulkede endnu højere og kyssede krampagtigt Tørklædet. «Det var ligesom jeg havde en Følelse af, at der skulde hændes noget med hende; jeg sagde saa mange Gange Farvel til hende, og da Vognen var kjørt bort, blev jeg saa tung om Hjertet, at jeg nær havde sendt en Rytter ud for at kalde hende tilbage.

«»Ja, Du Allerkjæreste,» sagde Bojaren, «Din fine Sjæl kunde føle forud den Ulykke, der skulde ramme os; endogsaa jeg var hele Dagen underlig ilde tilmode.»»

Og han bøjede sig ned over sin Hustru, kyssede hende og talte gode Ord til hende for at trøste hende. Saa satte han sig selv hen i den mørkeste Krog af Stuen, støttede Hovedet mod sine Hænder og græd længe og bitterligt.

Ryttere bleve sendte ud til alle Sider for at søge Bojardatteren op, men intetsteds var hun at finde. Ved

Middagstid kom en af Hestene løbende hjem med Stumper af Seletøjet hængende omkring sig, forslaaet og ødelagt, men alt det øvrige var saa sporløst forsvundet, som om det var faldet i Hænderne paa de Vantro.

Stivmoderen lukkede sig inde paa sit Kammer og gav sig atter til at kysse Tørklædet, men nu rigtignok uden Graad og Hulken. Hun tvættede sig i Mælk og trykkede ilsomt det fortryllede Klæde ind mod sit Ansigt.

Men nu kan man blot tænke sig: Bojarfruen begyndte paa en Gang at blive ræd! Tanken om, at dette Tørklæde havde opfanget hendes Stivdatters Dødssuk, fik hende uvilkaarlig til at gyse. Hurtigt rev hun Tørklædet af sig, og for at trodse sin Angst saa hun sig i Spejlet og forsøgte at smile. Men det var ikke noget smukt Smil, ikke det fortryllende Træk om Munden, med hvilket Bojarfruen plejede at henrykke Alverden og da fremfor alle sig selv. Det var, ligesom om en styg, blaalig Ild løb hen over hendes Læber og krympede dem. Misfornøjet med sig selv trak hun Brynene sammen; lette, skarpe Rynker furede sig op over hendes hvide Pande, og de Rynker slettedes aldrig mere ud.

I et Øjeblik, saa hurtigt, at en Spurv knap kunde faa Tid til at svippe fra Tagskjægget ned til Jorden, havde Bojarfruens Skjønhed faaet et uforvindeligt Knæk. I sin Fortvivlelse vilde hun kaste sig i Dammen og drukne sig. Men, tænkte hun atter, hvor styg vil jeg ikke komme til at se ud, naar Vandet trevler mine Fletninger op, og jeg bliver trukket iland med hængende Arme og drivende Haar. Og Fruen druknede sig ikke. Derpaa tænkte hun paa at stikke Ild paa Gaarden og brænde op tilligemed den, men det syntes hende ogsaa uskjønt. Hvormeget end Stakkelen pinte og plagede sig, kunde hun alligevel ikke finde paa en eneste, virkelig smuk Dødsmaade, og saa levede hun, skjøndt daarligt nok. Hun sad indelukket paa sit Kammer, hulkede og hylede og rev sig med Hænderne i

sit tykke, sorte Haar, saa at hun kom til at se endnu værre ud. Mere end engang sendte hendes Husbond Bud til hende og bad hende indtrængende om ikke at ødelægge sig selv, men bære Sorgen roligere. Herregud, med Graad og Taarer kunde man alligevel ikke kalde den Døde tilbage. — Men den Ulejlighed kunde han gjerne have sparet sig. Bojarfruen blev først da mere rolig, da den gamle Troldkvinde kom til hende, tog hende om Hovedet og sagde: «Tag Dig det ikke saa nær, mit eget Barn; det skal nok blive godt altsammen!»

V.

Det var en tidlig Morgen faa Dage efter sin Ankomst til de fire Ivåner, at Bojardatteren lukkede Døren til Huset op og gik ud for at se til Kosakkerne. Morgenen lyste i sin fulde Skjønhed. Varmt skinnede Solen paa de mørkegrønne Ege og paa Ahorntræernes udtungede, letbevægelige Løv. Det havde regnet lidt om Natten, og Draaberne laa endnu tæt henover de ru Blade paa Hasselbuskene og gav dem paa de Steder, hvor Lyset stærkt faldt ind, en mat, graalig Glands som af Sølvmor. Droslerne fløjtede til hverandre; hist og her løb en vever Flagspætte travlt op og ned ad Fyrrestammerne og vakte ved sin Hamren imod Barken et svagt Echo inde imellem de høje Træer. Ogsaa i Skoven kan der være smukt.

Hvor tidligt Bojardatteren end var staaet op, havde Kosakkerne endnu været tidligere paafærde og vare allerede fløjne bort. Deres Heste var ikke til at se i Nærheden af Huset. Længe stod den unge Pige og saa ned ad den smalle Vej, som tabte sig mellem Træerne. Der var ikke et eneste menneskeligt Væsen at se; ikke en eneste, som hilste hende Godmorgen. Det stod tydeligt for hende, hvor hjemløs hun var og vildsom, og forknyt satte hun sig ned paa en omfalden Træstamme, bøjede Hovedet

og stirrede ned paa det fine, spinkle Hjertegræs, der groede op ved Siden af det væltede Træ og bevægede sig og rystede ved den mindste Luftning. Pludselig saa hun op; foran hende stod som voxet op af Jorden en gammel Kone i kort, blaat Skjørt og med Klude viklede rundt om Benene istedetfor Sko. Paa Ryggen bar hun en Tversæk, og en tyk Knortekjæp holdt hun i Haanden.

Saadanne gamle Koner ser man om Sommeren overalt i Rusland. De gaa Pilgrimsgang omkring til de forskjellige Valfartssteder i Landet og da især til den iberiske Gudsmoders Billede i Moskwa og til Huleklostret i Kijew.

Den gamle Kone gik hen til Anastasia og bad hende om Almisse.

«Er Du paa Pilgrimsvandring?» spurgte hun den Gamle.

««Ja mit Barn.»»

«Og kommer Du langvejsfra?»

««O, langvejsfra, min Dueunge, ligefra Moskwa.»»

«Har Du virkelig gaaet hele Vejen tilfods?»

««Ja, det har jeg. Jeg laa syg og var ligeved at dø. Saa gav jeg Gud det Løfte at gaa paa min Fod til Kijew, og Han forbarmede sig over mig, saa jeg fik Lov til at leve. Nu maa jeg se, saa godt jeg kan, at vinde derhen. Sommetider lider jeg baade Sult og Tørst; igaaraftes faldt jeg af Træthed om under et stort Fyrretræ, og der blev jeg liggende Natten over.»»

«Er Du sulten, saa kom ind med mig; jeg skal sørge for, at Du faaer noget at spise», sagde Anastasia og drog hende med sig ind i Huset. Der satte hun den bedste Mad, hun havde, frem for hende og skjænkede hende et lille Bæger af Kosakkernes stærke »Nalifka». Hele Tiden opfordrede hun den Gamle til at spise mere og til at fortælle om, hvad hun havde set, og den Gamle spiste og fortalte. Hun fortalte om Moskwa, den hellige Stad med sine utallige Kirker og Kapeller og især om Kreml, der, omgivet af hvide, tindede Mure og sælsomme, fantastiske

Taarne, løfter sig frem oppe paa Bakken over den smalle, hurtigstrømmende Flod. Faa have set noget mere prægtigt end Kreml, naar den blanke Sol spejler sig i de mangfoldige Kupler af Guld og Sølv, der krone de blændende hvide Kirker. Højt over alle glimter og funkler det slanke, knejsende Iwàn welikij, hvor den gjennemtrængende Sølvklokke hænger, der røres, naar Paaskemorgen gryer og lyder gjennem tusinde andre Klokkers Klang vidt og bredt langt ud over Landet. Og Kirkerne straale i bedøvende Glands. Utallige Lys faa det matte Guld over Piller og Hvælvinger til at gløde, og paa den klare luende Grund træde Billeder frem af Helgener og Engle, høje og rolige med milde Blik og med Hænderne foldede smukt over Brystet.

Saaledes fortalte den Gamle, og hendes Stemme lød indtagende og ligesom Sang. Tilsidst rejste hun sig og vilde gaa videre.

«Bliv lidt endnu», bad Bojardatteren.

««Nej, mit Barn, daarligt vilde jeg opfylde mit Løfte, hvis jeg hvilede mig for længe eller gjorde mig for meget tilgode. Nu farvel! Tag denne lille Guldring til Erindring om mig!»»

«Nej, aldrig for noget i Verden tager jeg imod den», sagde Anastasia. «Bevare mig Gud for at tage Guld af den, til hvem jeg har rakt Spise og Drikke!»

««Ih, se hvor samvittighedsfuldt. Nu saa tag den idetmindste paa Fingeren og prøv, hvor smukt den sidder paa din lille, hvide Haand.»»

Og Ringen flammede ligesom Ild. Bojardatteren tog den i sin Haand, saa paa den og stak den tilsidst paa Fingren; den lille Bojardatter var en Kvinde. Da var det, som om hun paa engang fik et Stød under Hjertet og et blodrødt Gardin rullede ned for hendes Øjne. Hun vaklede og styrtede bevidstløs om paa Gulvet.

«Saa, nu kan Bojarfruen være rolig», sagde Troldkvinden.

Hun gik ud af Huset og udstødte et højt Skrig, der rejste en mægtig Støvhvirvel ude paa Vejen. Hvirvlen tog Troldkvinden i sin Favn, dækkede hende til med Sand og visne Blade og førte hende bort højt op over Skoven tilbage til Bojarfruens Kammer.

«Her driver den Onde sit Spil», sagde Kosakkerne, da de kom ridende op mod Huset og saa den sorte Støvsky, der fløj bort over Skoven. Hastigt sprang de af Hestene, bandt dem og skyndte sig ind i Stuen. Der laa Bojardatteren livløs paa Gulvet. Hun var ligesaa smuk, som dengang hun levede; det syntes, som om hun hvert Øjeblik kunde lukke de store, hvælvede Øjelaag op, men stille og ubevægelig laa hun uden mindste Tegn til Liv, uden at drage Aande. Alt hvad Kosakkerne talede til hende og kaldte paa hende, det hjalp slet ikke; hun vaagnede ikke mere.

Den yngste af Kosakkerne græd; men den Ældste sagde: «Nu er den lille Bojardatter død, og vi havde lovet, enten at skaffe hende Hævn over den onde Stivmoder eller selv at sætte Livet til. Nu maa vi gjøre det sidste for at holde Ord som ærlige, rettroende Kosakker. Men hvor dejlig hun er, endog hun er død! Vi vil ikke lægge hende ned i Jorden; det var Synd, om det fugtige Muld skulde falde ned paa hendes Kinder og Øjen. Vi vil lægge hende i en Kiste af Glas og dække den til med et Laag af Krystal. Lad saa Solen se ned fra Himlen paa hende og plante Blomster saa skjønne som hun, ud over Stepper og Enge.»

Og Kosakkerne lagde hende i en Kiste af Glas med Laag af Krystal og sørgede saare over hende.

Dybt inde i Skoven oppe paa Bakkerne over Dnjæpr er der en uigjennemtrængelig Tykning. Store Ege, Ahorn og Elmetræer have bredt deres Grene ud til alle Sider, slynget dem ind i hverandre og flettet dem sammen til en eneste fast, frodigt grønnende Mur. Her, indenfor det

tætte Hegn ligger der en lille aaben Plads, dækket af fint, silkeagtigt Hejregræs og friske grønligthvide Lilliekonvaller. Midt paa den lille Skovslette rager frem Bullen af et stort Egetræ; paa det mægtige Fodstykke staar Kisten af Glas, og i den hviler under Laaget af Krystal Bojarens dejlige Datter, Anastasia. Men ved Kistens Hjørner, mod Nord, mod Syd, mod Øst og mod Vest ligge de fire Kosakker døde. De styrtede sig i deres egne Spyd og faldt for at holde, hvad de havde lovet.

VI.

Tiden flyver, den flyver afsted. Sadl op, Kosak, din tscherkessiske Løber, kast Tøjlerne løse, lad staa ud over Steppen, jag Tiden ind. Du farer afsted, saa det suser Dig for Ørerne; Falken i Luften kan ikke vinde med Dig, men Tiden er rappere end Du. Skaan Hesten, Kosak; lad den puste lidt! Se, nu fik Tiden endnu større Forspring, aldrig mere fanger Du den ind!

Foraaret kommer; kort er det, yndigt og blomstrende, men ikke til at lide paa; maatte vi snart faa den stille, stadige Sommer. Og Sommeren kommer, og med den kommer Hede og Støv. Var det dog snart Septembermaaned. Og se, det er September; Slud og Kulde begynder alt at lade sig mærke og stærkere og stærkere for hver Dag, der gaar. Ak, gid vi snart dog havde den klare, ensformige Vinter. Og Vinteren udebliver sandelig ikke; skjærende kold er den skarpe, sittrende Luft, og hvor end Øjet vender sig hen, er alting stikkende, blændende hvidt. Varer det mon længe, inden det første grønne Græsstraa kommer frem? — Og saadan glider det ene Aar over i det andet, medens vi stadig ere utilfredse, og forventningsfulde se fremad. Og derude foran os er der virkelig noget; der staar et lille, sort Punkt; det rykker nærmere og nærmere, — det er vor Kiste. Og inden vi vide af

det, klapper Laaget til over os, og vort urolige Liv hernede er forbi.

Der er hengaaet halvtredsindstyve Aar siden Bojardatterens Død. Et halvt Aarhundrede; det er mange Aar, men hvor hurtigt ere de ikke svundne. Den, som var altfor ulykkelig, har ikke levet dem tilende, og den Lykkelige har næsten ikke mærket, at de gik. Men Bojardatteren ligger stille i sin Kiste, uforandret skjøn og elskelig at se, som da hun levede. Ved Egestubbens Fod er der voxet et lille hvidt Birketræ frem, smækkert og fint med hjerteformet Løv og yndefuldt bøjede Grene. Deri sætter sig ved Solnedgang Ukraines Nattergal og indtil Dagen gryer, synger den højt og strømmende for den mørke Skov om Anastasias Dejlighed. Og naar Solen staar op, komme de store Ørne flyvende over Skoven; de se ved Hjørnerne af Kisten Kosakkernes afblegede Knokler og kalde deres Unger til, at de kunne drage Nytte af det gode Exempel.

Paa den Tid levede der i Kijew en Kosakhetman ved Navn Sortskjæg, som havde en ung smuk Søn, der hed Petruschka. Hans Væxt var høj, hans Gang var fri, og hans Stemme var vindende og klar. Aldrig fløj hans Kugle bort i den blaa Himmel forbi sit Maal, og ingen Hest vovede at gjøre sig ustyrlig, naar den havde Petruschka paa Ryggen. Han vilde i et og alt være en prægtig Kosak, mente skikkelige Folk om ham, naar blot Faderen ikke spolerede ham med at lade ham lære alskens Videnskab. — Thi Petruschka var meget lærd; han kunde læse, ja endog skrive lidt.

Men naar Petruschka svang sig op paa sin Hest og red ud blandt Folk, da skulde ingen sige om ham, at han var saa studeret; saa smuk var han, saa rankt holdt han sig, og saa frit sad han i Sadlen. Det var Umagen værd at se paa ham, naar han red ud paa Jagt med sine Kammerater. Hans raske Hest krummer sig under ham, farer

til Siden og stejler, men Petruschka sidder saa sikkert, som om han var spigret fast til den; kun den røde nedhængende Tunge ovenpaa hans Kosakhue svinger om i Luften fra den ene Side til den anden. Hesten forstaar, hvilken udmærket Rytter den har paa Ryggen og skrider stolt frem henad Kijews Gader. Den slaar over i smaat Trav; efter Petruschka følger hans Kammerater, lette krusede Bølger af Støv skyde op, hvor de komme frem og trække bort til Siden for dem og bagved dem. Haandfanget paa deres Sabler skinner af Sølv og røde Stene og Koraller. Folk staa stille og lette paa Huen; de smukke Piger kigge allevegne ud af Vinduerne. Nu var Toget kommet ud af Byen; Rytterne svingede op langs Bredden af Dnjæpr. Et Stykke længere fremme fik de Syn paa en vild Ged. Petruschka skjød paa den; den saarede Ged styrtede ind i Skovtykningen og Jægerne efter den, men Skoven blev hele Tiden tættere og tættere, og Geden løb hurtigere og hurtigere. Næsten alle Petruschkas Kammerater blev bag ved ham; en vippedes ud af Sadlen af en tyk, fremstikkende Gren, en anden rullede tillige med sin Hest ned i et Hul under et Par store Træer, og en tredie blev hængende fast i det tykke Tjørnekrat. Alene Petruschka jog endnu rask frem efter den saarede Ged, men Skoven blev stedse tættere og tættere. Allerede var han lige ved at indhente sit Bytte; da jog paa engang en lang, sejg Kvist lige ind i det ene Næsebor paa Hesten; den fnysede højt og foer til Siden, og Geden fik atter Forspring. Utaalmodig sprang Petruschka ned af Hesten, trak sin Sabel og satte i Løb afsted efter Geden; længe løb han, huggede sig tilsidst gjennem en hel Mur af Grene og Vidier, og pludselig stod han inde paa den lille Skovslette.

Midt paa den aabne frisktgrønne Plads ragede Egebullen frem; paa Egebullen stod Kisten af Glas og glimtede i Solskinnet, og ved Kistens Hjørner laa Skeletterne af de fire

Kosakker. Man kunde se, at de havde ligget der længe; henover de hvide Ben bøjede sig smaa, blaa Klokkeblomster, og højt Græs var skudt op ved Siden af dem, men Skeletterne havde endnu de krumme Kosaksabler i Haanden. Petruschka gik hen til Glaskisten, kiggede ned gjennem Laaget af Krystal og lod af Forbauselse begge sine Arme synke. Men Geden var for længe siden forsvunden; det var første Gang, at et Bytte var sluppet fra Hetmanens Søn.

Snart kom ogsaa Petruschkas Kammerater til. De løftede Kisten op fra Fodstykket og stillede den forsigtigt ned paa Grønsværet. I Kisten laa, dejlig som den klare Morgen, den unge Bojardatter; Rødmen spillede paa hendes Kinder; det syntes, som om hendes Læber var ligeved at forme sig til et Smil, men ubevægeligt stille laa hun med Armene foldede over Brystet, og paa Pegefingren paa den højre Haand brændte den gyldne Ring.

Petruschka drog Ringen af hendes Finger; dog saalænge havde hun været under Fortryllelsen, at hun endnu ikke kunde vaagne. Men nu kom Studeringerne Petruschka til Nytte. Fordi han var saa boglærd, begreb han strax, at, skulde hun vaagne, da maatte han kysse hende, og han kyssede hende, og hun slog Øjnene op. Petruschka lagde sine Hænder fast ind om hendes Liv, løftede hende ud af Kisten og stillede hende varsomt paa Jorden, men slap hende ikke. Og Bojardatteren gjorde en Bevægelse med Hovedet, saa de lange Fletninger fløj hende ned ad Ryggen, førte sin Haand hen over Øjnene og saa saa forvildet ud, at Petruschka var ligeved at kysse hende igjen. Om han vovede sig til det, ved jeg ikke rigtigt — det skal jeg desuden ikke gjøre Regnskab for — men jeg tror det næsten.

Inden Aftenen faldt paa, sad Anastasia lunt inden Vægge i Hetmanens Hus, og faa Dage efter blev en Kosak sendt afsted til Bojarens Gaard for at bede ham og hans Hustru til hans Datters Bryllup med Petruschka. Gammel,

meget gammel var Bojaren bleven, næsten halvfemsindstyve Aar. Da Kosakken kom ridende, sad han i Solskinnet udenfor sin Gaard under Hækken af vilde Roser. Kosakken fremførte sit Ærinde. Den Gamle rejste sig langsomt og saa stivt og længe paa ham; men da han ret havde forstaaet, hvad Kosakken sagde, tog han sin Kabuds af Hovedet, korsede sig dybt og sagde kun: «Sig det til min Hustru!» Og han satte sig atter ned med Kabudsen i Haanden, og hele Tiden blev han ved med langsomt at korse sig og takke Gud. Og Hækken bevægede sig sagte; de røde Rosenblade dryssede og faldt ned over hans lange, hvide Haar.

Kosakken gik ind i Kammeret til Bojarfruen. Hun var bleven halvfjerdsindstyve Aar gammel og, ak! hvor var hun forandret. Hendes Skjønhed havde aldrig været af den særegne, høje Kvindedejlighed, der ikke sjeldent findes bevaret endog hos den Allerældste, og som trodser Alder, Sygdom og Sorg og gaar med over i Evigheden for luttret og fuldendt at straale fra Engelens Ansigt. Sørgeligt havde Tiden taget paa hende, og ilde var hun redt til. Hun sad nu rynket og furet i sin Armstol og rokkede; af den fordums Glands var der end ikke det mindste tilbage. Kosakken gik frem for hende, bøjede sig dybt og sagde: «Hil Dig, min Bedstemoder! Din unge, dejlige Stivdatter byder Dig til sit Bryllup.« — Da Bojarfruen hørte disse Ord, sprang hun som stukken med en Kniv op fra Stolen; hendes Ansigt forlængede sig og blev aldeles gult; hun strakte med et Skrig begge Armene ud for sig og tørnede saa tilbage i Stolen, livløs med Hovedet hængende ned paa Brystet.

Men hvem skildrer Kosakkens Forfærdelse ved dette Optrin! I et eneste Spring var han ude af Kammeret og oppe paa sin Hest, og strakt frem over den jog han den i flyvende Fart med flagrende Manke og med Bugen næsten

rørende ved Jorden i fuldt Firspring gjennem det høje Græs ud over Steppen hjemad til Kijew.

VII.

Kijew, gamle prægtige Stad, alle russiske Byers hellige Udspring! Som Tsaren hæver sig blandt Folket, saaledes straaler Kijew over alle andre Stæder. Højt oppe paa Bakkerne træder den frem, ombæltet af frodigtgrønne Haver, og Kronen om dens Isse er de glimtende Kirkekupler, gyldne, sølvblanke og himmelblaa. Solen spiller henover de funklende byzantinske Kors, den skinner tilbage fra de lave, hvidtede Huse og spejler sig blændende i den brede, langsomt rullende Dnjæpr. Kijew og Dnjæpr tilsammen; hvilken bedaarende Herlighed! Jeg fortæller Jer om Kijew, og I glæder Jer ikke. Saa har I heller aldrig hørt de mangfoldige, tonestemte Klokkers Klang, naar Solen staar op over Søndagmorgen!

Og hvilke Skatte gjemmes der ikke bagved de viede Mure! Lad os gaa ind i Domkirken for den hellige Sofia. Der er Trængsel derinde, Folk stimler sammen; der er stort Bryllup! Ja, saa bliver der ikke noget af det; jeg vilde ellers have vist jer det mærkelige, græske Mosaikbillede og mange andre gamle, sjeldne Ting. Men lad os nu hellere se paa Brylluppet.

Hele Kirken ligesom brænder i en utallig Mængde smaa, røde Voxlysflammer. Og under de mægtige, rundbuede Hvælvinger stiger Røgelsen i lette, blaagraa Skyer, og højtidsfuldt lyder den klare, enstemmige Sang. Bojarens Datter, Anastasia, bliver viet til Petruschka, Hetmanens Søn. Foran dem staar, med den høje Mitra paa Hovedet og ifført sit tunge, guldvirkede Messeskrud Archhieréen og fuldbyrder Vielsen. To udvalgte Svende holde Brudekronerne over Hovedet paa det unge Par, og bagved dem staar i en Halvkreds de nærmeste Slægtninge og Venner; kun Brudens Fader har for sin høje Alderdoms

Skyld faaet en Bænk at sidde paa. Der sidder han nok saa stadseligt med Vaabnene fra sin Ungdomstid i Bæltet og klædt i sin allerfineste Pynt foran Billedet af den høje, jomfruelige Gudsmoder. Hun rækker ud imod ham Christusbarnet med Himmelkronen paa sit lyslokkede Hoved, med milde, udtryksfulde Øjen og med de smaa Arme udbredte som til Favnetag. Og den gamle Mand flytter sig fra sin Skammel, knæler og bøjer Panden helt ned til Gulvet for det lille Barn, der forundte ham endnu paa selve Gravens Bred at opleve saa uendelig en Glæde.

Solen gaar ned; det begynder at mørknes over Kijew, men fra Brudehuset lyder længe endnu Sang og lystige Viser, længe skinne Lysene ud fra Vinduerne og længe tumle Bryllupsgjæsterne sig mellem hverandre i sorgløs, overgiven Glæde. Vidt ud over den tause Flod bæres Lyden hen af de Dandsendes Trin og Tilskuernes Haandklap og muntre Latter. Men lidt efter lidt forstummer Sangen, det ene Lys efter det andet slukkes ud, og mere og mere stille bliver den sydlige, dunkle, duftende Sommernat. Alting paa Jord er dysset i Blund, selv Glandsen af Guldet paa Kirkernes Kupler, men højt over alle Kupler og Spir tindre Guds hvide, straalende Stjerner.

Fredrik Chopin.

Efter Moritz Karasowski: „Friedrich Chopin. Sein Leben, seine Werke und Briefe.“

I.

I Aaret 1787 var Warschau i stærk Bevægelse. Alle var sysselsat med den Landdag, der om kort Tid skulde træde sammen for at beskytte den polske Nation mod Lovløshedens sørgelige Følger, redde Staten, udbedre de gamle og give nye Love. Byens Hovedgader vrimlede af Mennesker; Ekvipagerne rullede til og fra Stanislaus Augusts Residens, i sin rige maleriske Nationaldragt var den polske Adel ikke mindre talrigt repræsenteret i Hovedstaden end de øvrige Samfundsklasser, — kort sagt den forestaaende Landdag havde sat nyt Liv og ny Bevægelse i det hele Folk. I denne bølgende Menneskemasse bevægede sig en ung Franskmand, der netop var kommen til Polen; han betragtede det originale Folkeskuespil i Warschaus Gader med den Fremmedes Opmærksomhed, med Franskmandens politiske Interesserthed. Denne Mand var Nicolaus Chopin, en Lothringer af Fødsel. Ved den politiske Forbindelse, der var opstaaet mellem Polen og Lothringen ved Stanislaus Leszczinsky's Besiddelse af denne franske Provinds efter Wienerfreden i 1735, var flere yngre dannede lothringske Mænd komne til Polen. Saaledes havde ogsaa en

polsk Adelsdame lært Chopin at kjende i Nancy og havde tilbudt ham en Huslærers Stilling. Paa denne Maade var Nicolaus Chopin kommen til Warschau; optagen i en polsk Familie, færdedes han stadig i polske Kredse, hvor han modtoges med stor Velvillie. Skjønt han efterhaanden kom til at betragte Polen som sit andet Hjem, tænkte han dog paa at vende tilbage til Frankrige, men blev hindret af Sygdom. Han oplevede da Revolutionen 1794 (Kosciuszko) og indtraadte i Nationalgarden. Atter tænkte han paa at vende hjem til Frankrige, men blev ogsaa atter syg. Nu slog han sig til Ro i Warschau som Lærer i Fransk; «Jeg forsøgte to Gange at vende hjem,» yttrede han, »men blev hver Gang hindret af en svær Sygdom, der nær havde kostet mig Livet; det ser ud, som Forsynet vilde, jeg skulde blive i Polen, altsaa finder jeg mig deri.« Dette faldt ham saa meget lettere, som han i Aaret 1806 ægtede en elskværdig polsk Dame, Justine Krzyzanowska, og blev nogle Aar senere — i 1810 — udnævnt til Professor i Fransk ved det nydannede Lyceum i Warschau, hvilken Post han beklædte i 21 Aar, da han gik af med Pension. I sit Hus havde han et meget anset Pensionat for unge Polakker. Hans Hustru skildres som en fin, blød Natur, opofret for sin Mand, sine Børn og sit Hus, der var Samlingssted for Warschaus intelligente Ungdom. Chopin havde tre Døtre, og en Søn, Fredrik. To af Døtrene døde i en ung Alder, men den tredie lever endnu i Warschau. Nicolaus Chopin døde selv i 1844, men hans Hustru overlevede ham i 17 Aar, bøjet af Sorg over Tabet af sin Mand, sine to Døtre og fremfor alt sin Søn; sine sidste Dage tilbragte hun i sin gjenlevende Datters Hus i Warschau og førte her et stille tilbagetrukket Liv, viet til Religionen og sine Kjæres Minde.

Den af disse, vi her skulle sysselsætte os med, er da hendes berømte Søn Fredrik Franz Chopin. Han

fødtes 1809[1] i Zelozowa Wola, en 6 Mil fra Warschau liggende Landsby, tilhørende Grev Fredrik Skarbek, hos hvem Faderen dengang var Huslærer. Grev Skarbek stod Fadder til Gutten, som i Daaben fik hans Navn.

Allerede i de første Barneaar var Fredrik meget følsom ligeoverfor Musik, og, saasnart han hørte Toner, brast han i Graad. Noget smerteligt Indtryk har Musiken dog visseligt ikke gjort paa hans fine Natur; thi inden kort Tid viste han en saa fremtrædende Forkjærlighed for Pianoet, at Forældrene fandt sig beføjede til at skaffe ham Undervisning. Albert Zywny, en dengang meget anset Pianolærer i Warschau, blev Chopins første Vejleder. Han kom meget hyppigt i Forældrenes Hus og tog sig samvittighedsfuldt af sin barnlige Elev. Det varede ikke længe, før denne røbede en uimodstaaelig Tilbøjelighed til at komponere, skjønt han endnu ikke formaaede at fæste sine Tanker i Noder. Hans Lærer maatte derfor notere, hvad Eleven i Øjeblikket undfangede; senere rettede og ændrede denne disse Notiser; paa den Maade blev Chopins «første Kompositioner« til. Efter nogle Aars Forløb havde imidlertid Chopin gjort saa overordentlige Fremskridt i Klaverspil, at man talte med Beundring derom i Warschaus Saloner. Ved en af Aristokratiet foranstaltet Velgjørenhedskoncert den 24de Febr. 1818 blev ogsaa den niaarige Pianist anmodet om at medvirke. Hans Forældre gav sit Samtykke, og dette blev altsaa Chopins første offentlige Optræden. Han skulde spille en Pianokoncert af Gyrowetz. Som Bevis paa, hvor ufordærvet Barn han endnu var, har hans Familie opbevaret følgende lille Træk. Før Koncerten blev han stillet op paa en Stol for at blive klædt paa, at han i et værdigt Antræk kunde vise sig for den

[1] Chopins Fødselsaar har hidtil af alle hans Biografer været fejlagtigt angivet til 1810; endog Monumentet over hans Grav paa Père Lachaise i Paris bærer dette fejlagtige Fødselsaar.

talrige Forsamling. Barnet glædede sig over sin Bluse, men især over den smukke Krave, han skulde bære. Da han efter Koncertens Slutning kom farende hjem til sin Moder, som ikke havde overværet Koncerten, spurgte hun ham: »Nu, hvad syntes saa Publikum bedst om?» «Aa, Moder, de saa allesammen bare paa min Krave«. Chopin var som bekjendt senere i Livet stedse en i sin ydre Fremtræden meget elegant Mand.

I sine Forældres Hus var Chopin vant til godt Selskab og havde fra Barnsben Adgang til Warschaus fineste Kredse, i hvis Saloner hans Spil gjerne hørtes. Fyrsterne Czartoryski, Sapiecha, Lubecki, Radziwill, Greverne Skarbek, Wolicki, Pruszak m. fl. var hans Velyndere. I en af disse Saloner fik han paa denne Tid ogsaa Lejlighed til at spille for den berømte Catalani, der til Tak for hans Spil skjænkede ham et kostbart Guldur.

Imidlertid arbejdede Chopin meget flittigt for at overvinde de tekniske Vanskeligheder ved Pianospillet; hans daværende Omgivelser fortæller bl. A., at han for at kunne gribe spredte Akkorder, hvis Vellyd han allerede da var bleven opmærksom paa, indrettede sig et Instrument til at udspile Fingrene med og endog laa med dette om Natten. Dette har forsaavidt en videre Interesse, som enhver Kjender af den chopinske Pianomusik vil vide, hvilken karakteristisk Rolle netop disse Akkorder spille i hans Kompositioner. Allerede i sine første Arbejder, Polonæser, Mazurkaer og Valse, viste han en vis Finhed og Elegance i sine musikalske Tanker, og allerede her træffe vi blandt andre Ejendommeligheder, der senere er gaaede over i Mestrens Værker, disse ægte chopinske Akkorder, der senere har bragt saamangen ung Klaverspiller til Fortvivlelse. Det overordentlige Kompositionstalent, som Fredrik efterhaanden aabenbarede, bragte hans Fader til at skaffe ham saavidt Undervisning i Kontrapunkt, som det var foreneligt med de Studier, han dengang drev for at blive optagen

paa Latinskolen i Warschau; dengang var der nemlig endnu ikke Nogen, der havde tænkt paa at uddanne ham til Kunstner. Jo, maaske dog En, nemlig hans gamle fortræffelige Lærer i Musiktheori Elsner. Han mærkede strax, hvor det vilde bære hen med dette Talent. Da man gjorde ham opmærksom paa, at hans Elev ikke brugte de brugelige Regler, og at hans Fantasi førte ham paa Veje, der ikke faldt sammen med de almindelige, svarede han: »Lad ham kun i Fred; naar han ikke gaar den almindelige Vej, er det netop fordi hans Begavelse er ualmindelig. Han holder sig ikke strengt til den traditionelle Methode; derfor har han sin egen, og han vil i sine Værker aabenbare en Originalitet, som endnu ikke har været at finde i den Grad hos Nogen.«

Vilde man tage denne Spaadom paa Ordet, turde den vel indeholde adskillig Overdrivelse; men vi vide dog, at den i en mærkelig Grad gik i Opfyldelse, og at den Begavelse, som den gamle Lærer allerede dengang saa, senere udfoldede sig saaledes, at den ikke blot vakte den daværende musikalske Verdens Beundring, men ogsaa den Dag idag staar som en af Pianomusikens fornemste.

Fra Chopins tidligste Ungdom ville vi endnu af de mange Træk, Karasowski i sin Bog meddeler, nævne hans friske, overgivne Spøgefuldhed, der ytrede sig dels i en Mængde Spilopper med Sødskende og Kammerater, dels i en stor Evne og Lyst til at tegne Karrikaturer, samt hans stærkt udprægede dramatiske Talent, der skal have vakt Kjenderes Beundring. Fremfor Alt maa vi dog mindes hans store Evne som Improvisator paa Piano, en Side af hans Begavelse, der allerede meget tidlig traadte frem og senere i hans Liv bragte ham megen Berømmelse. I disse Improvisationer viste nemlig Chopin sig, især i den senere Epoke af sit Liv, som virkelig Poet, og vi kunne forstaa, at det fremfor Alt var Digterne, der beundrede ham og ved hans Spil inspireredes til nye Værker. De,

der i hans heldigste Øjeblikke have lyttet til hans Improvisationer, paastaa, at hans skjønneste Kompositioner kun er en Gjenlyd af hans frie Fantasier. Han improviserede helst i Mørke, meget ofte om Natten; da fordybede han sig med hele sin Sjæl i det givne Thema og udfoldede deraf det herligste Tonemaleri. Karasowski meddeler efter Øjenvidners Beretning følgende to Historier om denne hans Evne. Naar Faderens Pensionærer gjorde for megen Larm i Huset, behøvede Fredrik kun at sætte sig til Pianoet for strax at faa dem rolige. En Aften da Prof. Chopin var ude, opstod der et frygteligt Spektakel i Pensionen, som den tilstedeværende Lærer ikke formaaede at dæmpe; da kom Fredrik til al Lykke den nervøse Lærer tilhjælp og lovede at improvisere Gutterne en interessant Historie paa Piano, hvis de vilde sætte sig roligt ned og høre paa. Strax blev der stille; Fredrik satte sig til Pianoet og slukkede Lysene ud. Han fortalte da i sit Spil, hvorledes Røvere nærmede sig Huset, steg ind ad Vinduerne, men bleve skræmmede af Uroen i Værelserne. Derpaa flygtede de lydløst ud i Skoven, hvor de sovnede ind under Stjernehimmelen. Han spillede stedse mere blødt og dæmpet, som om han vilde dysse Børn i Søvn, indtil han mærkede, at hans Tilhørere efterhaanden vare slumrede sødeligt ind. Lydløst forlod han Salen og hentede sine Forældre og Sødskende, der fulgte ham med Lys. Efterat Familien Chopin havde faaet sig en Latter over de Sovendes forskjellige Stillinger, satte han sig atter til Pianoet og slog an en gjennemtrængende Akkord, der fik hele Sværmen til at fare op. En hjertelig Latter dannede Finalen paa denne musikalske Spøg.

Et Sidestykke til denne Historie leverede Fredrik Chopin senere i Wizytek-Kirken i Warschau, hvor Studenterne efter Skik og Brug samledes om Morgenen til Andagt og hvor Dilettanter og Kunstnere opførte Vokalmesser med og uden Orkester. Undertiden var Chopin med og

spillede Orgel, et Instrument, som han i høj Grad holdt af at spille. En Dag da den forrettende Præst havde messet «Oremus» og Chopin paa Orglet optog Motivet af den foredragne Messe, begyndte han at improvisere derover som den mest øvede Organist og udarbejdede Motivet til de interessanteste Kombinationer. Hans Fantasi virkede saa mægtigt, at Sangerne og Orkestrets Musikere forlode sine Pulte, stimlede sammen om Chopins Bænk ved Orgelet og hensank i Nydelsen af det prægtige Tonehav. Det saa ud, som om de ikke vare til Messe, men paa Koncert. Præsten ved Alteret ventede taalmodigt, at det skulde faa en Ende en Gang, men Klokkeren styrtede forbittret op paa Orglet og raabte: «Hvad Pokker tager De Dem til? Præsten har to Gange intoneret *«per omnia sæcula sæculorum»*, Ministranten ringer og ringer, og dog spiller de uophørligt videre.» Chopin for op af sin Drøm og lod Hænderne forfærdet hvile paa Tasterne. —

Skjønt det kostede Chopin liden Møje at improvisere de skjønneste Ting, naar han dertil var oplagt, gjennemarbejdede han dog Alt, hvad han bestemte til Trykning, paa det omhyggeligste. Han arbejdede da ofte til den dybe Nat; i sit Soveværelse havde han et Piano, og ofte, medens alle Andre sov, sprang han ud af Sengen, ilede hen til Pianoet og prøvede sine Ideer. Tjenestefolkene i Huset forstod ikke denne natlige Bedrift, rystede paa Hovedet og erklærede ham for gal.

Naar den unge Chopin gjorde Udflugter med sin Fader i Warschaus Omegn eller tilbragte sine Sommerferier paa Landet, lyttede han altid meget opmærksomt til enhver Melodi, der kom over Bønderpigernes Læber eller lød fra en landlig Violin. Han bevarede i sin Hukommelse disse ofte originale, altid meget følelsesfulde Melodier. Snart paatrængte sig ham ogsaa det Spørgsmaal: «Hvem er Skaberen af disse herlige Melodier, der er indvævede i Mazurkaen, Krakowiaken og Polonæsen, og hvem lærer disse

polske Bønder at synge saa rent og spille Violin?» Ingen formaaede, naar han derom henvendte sig til Andre, at besvare dette Spørgsmaal. Karasowski udtaler den Mening, at baade Digt og Melodi for det meste er flere Personers Værk; En synger til en selvlavet, kunstløs Melodi, hvad han i Øjeblikket føler, en Anden hører Sangen, ændrer og forbedrer den, og saaledes gaar den fra Mund til Mund, indtil den bliver Folkeejendom. Slavernes Folkesange af denne Art er meget forskjellige fra de romanske og germanske Folks; de ere, yttrer den nævnte Forfatter, historiske Vidnesbyrd om et Folks Følelser, Sæder og Karakter. Mazurerne, en højst ejendommelig, musikelskende Folkestamme, bebor den Del af Polen, hvor Chopin var født og opvoxet. En fremragende polsk Forfatter, Julian Klaczko, Medarbejder i «*Revue des deux mondes*», siger: «Kjærligheden til Sang karakteriserer fremfor alle andre Nationer Slaverne; med deres Folkesange kan man lokke den simpleste Bonde til Verdens Ende.» Kjærligheden til Musik er hos Mazurerne saa stor, at de besynge Livets almindeligste Begivenheder. Polakkernes Forkjærlighed for den Slags Sange skaffer ogsaa de talentfuldere af dem en rigeligere Indtægt end Betleriet. Paa større Festdage, f. Ex. Paaske, Pintse og Jul, drager i de mazuriske Landsbyer Kvinder og Mænd omkring og synger og spiller. Overalt bliver de venligt modtagne, begjærligt hørte og altid rigelig trakterede. Næsten alle disse Sange er fremkomne under det straadækte Tag, forfattede af Folk, der hverken kan læse eller skrive.

Chopin, der, som nævnt, allerede i sin Barndom blev greben af disse Melodier og følte deres ejendommelige Skjønhed, paavirkedes af dem under sin Udvikling til Kunstner; hyppigere og hyppigere blandede der sig i hans egne Tonedigtninger en Efterklang af hine Folkesange, som han elskede saa højt. Han blev ogsaa den første, der gav den polske Folkedands en fuldendt skjøn Form, idet han ud-

smykkede dens Melodi med de interessanteste Harmonier og poesirigeste Arabesker.

I Aaret 1825 blev den 16aarige Chopins Omgangskreds stedse videre og betydeligere, baade i selskabelig og kunstnerisk Henseende. Interessen for den unge begavede Mand blev større og større, han spillede paa flere Koncerter, bl. A. ogsaa for Kejser Alexander den 1ste, som da opholdt sig i Warschau. I dette Aar udkom ogsaa hans første trykte Arbejde, en «Rondo», der snart efterfulgtes af en anden. Hans Forældre begyndte nu at forstaa, at Naturen havde bestemt ham til Kunstner, og lagde ingen Hindringer i Vejen for hans musikalske Studier, der efterhaanden optog hans meste Tid og Arbejdskraft. I dette Aar kom han ogsaa i Forbindelse med Fyrst Radziwill, hvem han besøgte paa hans Sommerresidens Antonin. Fyrsten, der var Statholder i Posen, er bekjendt ikke blot som en stor Elsker af Musik, men som virkelig Kjender og grundig uddannet Komponist. Ved sin Musik til Göthes «Faust» (1ste Del) har Fyrst Radziwill vundet en vis Berømmelse; Sangakademiet i Berlin opførte i tidligere Tider hvert Aar dette Værk paa allerhøjeste Befaling. Chopins Forhold til denne Mand har i tidligere Biografier spillet en stor Rolle og efter de tarvelige Oplysninger om Chopins Ungdom, man hidtil har havt, har man vidst at berette, at Fyrsten var Chopins største Velgjører og har forstrakt ham med Midler til hans Uddannelse. Dette, der hidtil har staaet som en uanfægtet Kjendsgjerning, stammer fra Lipst, der i sit Værk om Chopin for første Gang fremsatte denne Beretning, som senere er gaaet over i andre. Lipst havde som Kilde Franz Grzymale, en polsk Emigrant, der som Lipst hørte til Chopins Omgangskreds i Paris. Chopins Forældre saavelsom hans Ven og Udgiver af hans Værker Julius Fontana, protesterede mod denne Lipst's Beretning, hvorover hans Familie, der selv havde bragt Ofre for at bekoste Chopins Uddannelse, følte

sig meget saaret. Karasowski hævder derfor med Bestemthed, at Chopin Intet har modtaget af Fyrst Radziwill, at det personlige Forhold imellem dem indskrænkede sig til en Del gjensidige Besøg, og at det alene er som Bevis paa Venskab, og for at hædre Faustmusikens ansete Komponist, at Chopin har tilegnet Fyrsten sin Trio (op. 8).

I 1827 tog Chopin en Afgangsexamen ved Warschauerlyceet, men med mindre Udmærkelse end ved tidligere Skoleexaminer. Musiken var nemlig mere og mere trængt i Forgrunden og en Mængde Kompositioner, dels færdige dels skizzerede, begyndte at ophobe sig i hans Studereværelse. Paa sin første Udenlandsrejse til Berlin, i 1828, fik han Lejlighed til at se og høre noget Andet og Mere, end Warschau den Gang formaaede at byde et ungt Talent. Han rejste i Følge med en polsk Professor Jarocki, der skulde til et Naturforskermøde, som under Alexander v. Humboldts Præsidium holdtes i Berlin. I en Del Breve, der er opbevarede fra denne Tid, meddeler han sine Indtryk; de tyske Lærdes Forsamling gjorde paa Chopin væsentlig et komisk Indtryk og bragte hans Karrikaturalbum en rig Forøgelse. Af Datidens berømte Musikere saa han Spontini, Zelter og den allerede dengang bekjendte Mendelsohn; men Chopin fortæller med megen Beskedenhed, at han ikke ansaa det for passende at forestille sig selv for disse Storheder. Af større Betydning for ham blev imidlertid en Rejse, som han Aaret efter foretog til Wien, hvor han efter mange og lange Betænkeligheder lod sig overtale til at give en Koncert, den første udenlands. Han skriver selv herom i et Brev, til sine Forældre, af 12te August 1829 bl. A. følgende: «Igaar, d. e. Tirsdag Aften Kl. 7, optraadte jeg i det kejserlige Operahus for første Gang for Wiens Publikum. En saadan Aftenkoncert i Theatret kalder man her «eine musikalische Akademie». Da jeg intet Honorar havde forlangt, paaskyndede Grev Gallenberg

(Chefen for Operaen) min Optræden. Programmet var følgende: Ouverture af Beethowen, mine Variationer, Sang, min Krakowiak og til Slutning en liden Ballet. Ved Prøven akkompagnerede Orkestret saa mangelfuldt, at jeg saa mig nødt til at erstatte Rondoen med en «fri Fantasi». Da jeg viste mig paa Scenen, blev jeg hilset med Bravoraab; efter hver Variation gjentog Publikum dette behagelige Ord saa stormende, at jeg ikke kunde høre Orkestret. Da jeg forlod Instrumentet, blev jeg saa levende applauderet, at jeg maatte frem to Gange for at takke for mig. Jeg tilstaar, at jeg ikke var ganske tilfreds med min fri Fantasi; men den maa have faldet i Publikums Smag; thi jeg blev formelig overøst med Bifaldsyttringer. En Grund hertil tør være, at Tyskerne forstaa at vurdere de frie Improvisationer. Jeg er nu W. dobbelt forbunden; thi uden hans Anstrengelser og hans Tilskyndelser vilde jeg aldrig have udført det Vovestykke, der nu har lykkets saa vel. Mundtlig vil jeg kunne meddele mine Oplevelser og Indtryk bedre, end jeg nu formaar. Udpebet blev jeg ikke, vær derfor ubekymret for min Kunstnerære! Journalisterne ere meget venlige mod mig; nogle af dem vil maaske give mig en liden Rift i Huden, men derpaa er jeg fattet. Mine Kompositioner have vundet Grev Gallenbergs udelte Bifald. Theaterregissøren Hr. Demar var meget artig og venlig mod mig; før jeg optraadte, gjorde han Alt for at sætte Mod i mig, og saa gik jeg da uden stor Angst til mit Flygel. Mine Venner havde fordelt sig paa forskjellige Pladser for at høre Kritikernes Udtalelser og de forskjellige Meninger i Publikum. C. kan sige eder, at han ikke har mærket noget Ugunstigt; kun H. berettede mig om den største Dadel, der nogensinde er falden i min Lod og som til med kom fra en Dames Mund: «Skade for Gutten, at han har saa liden Tournure!» Hvis det kun bliver Dadel af den Art, der falder over mig, kan jeg ikke beklage mig. Mine Venner sværge paa, at de kun har hørt Ros. Jeg

improviserede over et Thema af «Den hvide Dame» og valgte, for ogsaa at have et polsk Thema: «Chmiel».[1] Publikum, hvem den Slags Nationalmelodier var noget Nyt, blev som elektriseret. Mine Parterrespioner sagde, at man formelig var begyndt at dandse paa Bænkene. — Der er næsten kun én Mening om, at jeg har spillet for svagt eller rettere for fint for Stedets Publikum. Man er nemlig vant til de herværende Klavervirtuosers Hamren. Jeg er bange for, Bladene ville gjøre mig den samme Bebrejdelse, specielt, da Datteren af en Redaktør her skal tromme noget forfærdeligt. Men det gjør Intet; da det nu engang er saa, ser jeg hellere, at man siger, jeg har spillet for svagt end for raat. — Orkestret forbandede mine slet skrevne Noder og var mig aldeles ikke naadigt, indtil Improvisationens Øjeblik; men da begyndte det sammen med Publikum at applaudere livligt. Jeg ser deraf, at de har en god Mening om mig. Om de andre Kunstnere vidste jeg det endnu ikke; men hvorfor skulde de egentlig være imod mig? De ser dog, at jeg ikke spiller for den materielle Fordels Skyld. Derfor er ogsaa min første Optræden, saa uformodet den kom, løbet saa heldigt af. H. paastaar, at man aldrig kan udrette Noget ad almindelig Vej og efter en forud opgjort Plan; man maa forlade sig noget paa Skjæbnen. Saaledes har jeg bygget paa min gode Lykke og ladet mig overtale til at give Koncerter. Hvis Bladene nu dykke mig saaledes ned, at jeg ikke mere tør vise mig for Verden, da har jeg allerede besluttet mig til at blive Væggesmører; det er dog det letteste, og man bliver i det mindste altid Kunstner.»

Bladene «dykkede» ham imidlertid ikke, og Chopin blev ikke «Væggesmører». Han gav 8 Dage senere en ny Koncert, hvis gunstige Udfald var endnu mere afgjort

[1] Chmiel er en Sang i Mazurkatempo, der i Polen bruges ved Bryllupsfester.

end den førstes. Specielt faldt han i Wienerindernes og Musikernes Smag; «kun de Stoktydske,» ytrer han i et Brev, Dagen efter, «synes ikke at være tilfredse. Igaar kom en af dem fra Theatret, medens jeg allerede sad tilbords og spiste; hans Bekjendte spurgte ham, hvorledes han havde moret sig paa Koncerten: «Balletten var smuk» lød Svaret.»

Over Prag og Dresden vendte Chopin tilbage til Warschau, hvor Wienerbladenes günstige Kritik imidlertid havde vakt megen Opsigt. Af hans Breve fra denne Rejse kan man se, i hvilken høj Grad Opholdet i Wien havde styrket hans Tro paa hans egen Fremtid som Kunstner. Ved Koncerterne der, som kom saa uformodet og pludselig paa, var det ogsaa første Gang, hans Talent blev prøvet udenfor Hjemmets snevrere Kreds, hvor ellers saa mange Hensyn og Forbindelser kan hjælpe over de første Vanskeligheder. Man kan derfor egentlig sige, at det var disse to Koncerter i Wien med deres Prøvelser, Ængstelse og lykkelige Udfald, som danner Skillemærket i Chopins Udvikling og betegner den Grændse, hvorfra hans egentlige Liv som Kunstner begynder. Da han kom hjem fra Wien, blev det ogsaa besluttet, at han skulde gaa paa en længere Rejse til Udlandet, — først til Italien og saa til Paris. Han gav nu to Koncerter i Warschau (Marts 1830), der er saavidt mærkelige i Musikens Historie, som Chopin her første Gang spillede sin netop fuldførte F-moll-Koncert. Denne Komposition, der endnu staar som et af hans Hovedværker, blev altsaa til, medens han endnu opholdt sig i Warschau, og fulgtes samme Aar af den anden, E-moll Koncerten. Man ser saaledes, at den Tid, han endnu laa og ventede paa at komme afsted, ikke gik unyttet hen. Tværtimod, — de Kompositioner, der var blevne til i denne første, bestemt afsluttede Periode af hans Liv, hvori vi nu har fulgt ham, maa regnes blandt det Bedste, Chopin overhovedet har skrevet, og, omend hans Skaberevne

selvfølgelig senere vandt baade i Modenhed og Dybde, saa var dog allerede disse, den 21aarige Kunstners første Tonedigtninger forholdsvis anselige i Antal og havde bragt hele Chopins Ejendommelighed til Frembrud. Baade fordi disse Værkers Tilblivelsestid falder før hans Skilsmisse fra Fædrelandet, og fordi de er hans Genis første, stærke umiddelbare Gjennembrud, og fordi de alligevel omfatte Sager, der hører til hans betydeligste i Form som Indhold (bl. A. begge Pianokoncerter), kan det betragtes som det første, særskilte Afsnit af hans Komponistliv. Dette falder da i to Dele, nemlig det, der er spiret frem i Hjemmets enklere Jordbund, upaavirket af alle fremmede Indtryk, og det rigere, stærkere pulserende, men ogsaa mere oprivende Liv i Verdenstaden ved Seinens Bredder; et Liv, der blev saa intenst baade i Nydelse og Arbejde, men desværre ogsaa saa skjæbnesvangert for vor Kunstner.

Den, der vil fremstille Chopins Liv og Virksomhed, er derfor nødt til at standse her et Øjeblik for lidt nærmere at betragte den 21aarige Komponist, de aandelige og politisk-sociale Forhold, hvorunder han fremstod, og fremfor alt den bestemmende Indflydelse, den romantiske Skole øvede over ham allerede fra hans Kunsts Vugge. Vi vil hertil benytte et Uddrag af, hvad Karasowski herom meddeler i sin Bog under Titelen «Klassicitet og Romantik i den polske Literatur» o. s. v.

Chopins første Fremtræden faldt paa en Tid, der var tilsyneladende fredelig og stille. Efter Slaget ved Waterloo aandede Nationen endelig engang igjen frit: den store Erobrer levede i Fangenskab, og de europæiske Folks politiske Forhold syntes for Øjeblikket ordnede. Paa de lange, blodige Krige fulgte endelig den Ro, man saa inderligt havde længedes efter, og med den kom Haabet om nyt Opsving, ny Blomstring. Ogsaa i Polen begyndte Nationalbevidstheden paa denne Tid at røre sig og drev Fædrelandsvennerne til at gjøre Propaganda for de hjem-

lige Tilstandes Forbedring. Man begyndte hist og her at bringe Orden i dette Kaos, at befri sig for fremmed Indflydelse og aflægge de udenlandske Sæder. Trods alle de Ulykker, der havde rammet Polen, drømte endog nogle poetiske Sværmere om, at Jagiellonernes gyldne Tidsalder kunde vende tilbage. Havde i aarevis tapre Krigere og skarpsindige Politikere vundet Berømmelsens Krandse, saa var det nu Digterens, Kunstnerens og den Lærdes Lod at høste Laurbær paa det Skjønnes fredelige Enemærker. Overalt spirede der nyt aandeligt Liv, fuldt af højtstræbende Fantasi og Begejstring. Den ved de napoleonske Krige udmattede polske Nation var alvorlig sysselsat med at læge sine Saar, men fremfor Alt med den Ide, at ophjælpe Kulturen, at hæve Literatur og Kunst. Man vandt herunder den Overbevisning, at ved Indførelsen af den nye politiske og sociale Orden maatte Literaturen (som det allerede var Tilfælde i andre Lande) hente Næring af Folkets Liv, at Folkepoesien havde sin Grund i en almindelig Trang til at udtrykke sine Stemninger og Følelser, og endelig, at den klassiske Form ikke var ret forenelig med Polakkernes Nationalkarakter. Enkelte beskjæftigede sig ivrigt med at samle polske Folkesange og Ordsprog, Andre fulgte det givne Exempel og opsøgte andre Nationers Skatte. De nye æsthetiske og filosofiske Ideer, saavelsom den nye poetiske Retning, havde i Polen endnu kun en eneste Repræsentant i den literære-videnskabelige Verden, nemlig Casimir Brodzinski. Som Professor i polsk Literatur ved Warschaus Universitet og Medlem af Videnskabsselskabet, kviede han sig ved at optræde direkte mod sine Kollegers Grundideer, der bekjendte sig til den klassiske Skole; men han virkede derfor ikke mindre for sin Sag, idet han udbredte sine Anskuelser fra Kathedret og gjorde dem gjældende gjennem Artikler i videnskabelige Tidsskrifter. Disse støttede sig dels paa Kant og Schiller, dels paa historiske Oplysninger om den polske Literatur,

ligesom hans poetiske Theorier var bygget paa den romantiske Skoles Grund. Saaledes lykkedes det Brodzinski at samle en Kreds af talentfulde unge Mænd om sin Fane, og der begyndte en Kamp mellem Klassikere og Romantikere, som for hver Dag blev lidenskabeligere og bitrere. Paa den ene Side stod de gamle literære Grundsætningers Tilhængere, paa den anden den for alt Nyt hurtigt begejstrede Ungdom. Polens største Digter, Mickiewicz, støttet ved Historikerne Lelewels og Brodzinskis Indflydelse, stillede sig i Spidsen for den romantiske Skole og vandt ved sit Geni Sejr over dens Modstandere.

Netop paa den Tid, da Kampen mellem Klassicitetens Tilhængere og Romantikerne var paa sit Højeste, vaagnede hos Chopin Trangen til ikke blot at virke som udøvende, men ogsaa som skabende Musiker, til ikke blot at fortolke Andres, men ogsaa at give sine egne Tanker og Følelser Udtryk. Opvoxen blandt en Ungdom, der sværmede for Folkepoesien og betragtede den som Grundlag for al Poesi, forskede han selv efter Nationalmelodierne og søgte ved samvittighedsfuld, kunstnerisk Bearbejdelse at give disse et højere Værd og derved sikre dem en varig Plads i den musikalske Literatur. I Virkeligheden har dette lykkets ham fuldstændig. Ingen har formaaet saa skjønt og tro som han at gjengive det ejendommelige, melankolske Drag, der gaar gjennem alle Sarmaternes Folkeviser. Chopins Musik er gjennemglødet af den ædleste, naturligste Begejstring; den er en Illustration til den nyere polske Folkepoesi. Derfor siger ogsaa en betydelig polsk Historiker, Grev Stanislaus Tarnowski, Professor i polsk Literatur ved Universitetet i Krakau: «Chopins Musik faar en ganske særegen Betydning derved, at den paa det musikalske Felt repræsenterer Nationen saa berømmelig som ingen anden; den gjør os Ære, thi den anviser os en selvstændig Stilling, som vi før ikke havde. Den er øst af den samme Kilde, hvoraf ogsaa vor Folkepoesi er udsprungen.»

For videre at karakterisere den samtidige Ungdom, mellem hvilken Chopin færdedes, og af hvis aandelige Tilstand han blev stærkt berørt, citerer den samme Forfatter følgende Sted af Alfred de Mussets *Confessions d'un enfant du siècle:* »Da Krigen var endt, og Cæsar sendt i Forvisning, da alle Vægge vare smykkede med Portrætter af Wellington og Blücker med Underskrift *Salvatoribus mundi*, da kom den unge Slægt og satte sig, hensunken i Tanker, paa Ruinerne. I hver af disse Ynglinges Aarer fløod det samme varme Blod, der strømmevis var blevet udgydt i den hele Verden. Alle sværmede for Moskaus Sne og Ægyptens Sand, i hver Sjæl bølgede et Hav af Drømme og højtflyvende Tanker, en Flom af Ønsker, hvis Opfyldelse laa udenfor Mulighedens Grændser; thi hvor de vendte sit Øje, — mod Jorden eller op mod Stjernehimmelen, — Alt syntes dem øde og tomt. De modne Mænd troede ikke mere paa Noget, de Lærde levede i evig Modsigelse, og Poeterne forkyndte Fortvivlelsen. Den skrækkeligste Haabløshed grasserede som en Pest i den civiliserede Verden.»

Hvis de politiske Tilstande virkede saaledes i Frankrig paa den unge Slægt, hvad Under da, at Polakkernes Haab ved de frembrydende nye Ulykker forvandledes til Tvivl, deres Melankoli til et kronisk Onde. De tilintetgjørende Slag, der i Begyndelsen af Trediveaarene bragte Polen til Afgrundens Rand, maatte derfor ogsaa øve sin Virkning paa Landets Kunstneres Frembringelser. Mest henfalde naturligvis de finere organiserede Naturer til saadanne Stemninger, og blandt alle de Mænd, der bar Kjærligheden til Fædrelandet og den dybeste Sorg over dets Fornedrelse i sine Hjerter, og i hvis Værker disse Følelser fik Udtryk, var Chopin en af de følsomste og fineste Personligheder. Vel flammede ogsaa i hans Indre ofte Ungdomsmodet op og vakte muntre, liflige Melodier, men altid kom den dystre Grundstemning igjen, endog en vis «Zerrissenheit», der ogsaa farvede hans Musik.

I sine allerførste Arbejder var Chopin, som saamange andre, paavirket af Forbilleder, navnlig Hummel, men snart brød hans Ejendommelighed igjennem. Den slaaende Originalitet, som da glimtede frem, og for hvilken navnlig Robert Schumann i Tydskland brød sin første literære Landse (i 1831) mod den nedsættende Kritik, Chopin paa enkelte Hold fandt, — den ægte og stærke Duft af Romantik, der allerede strax bredte sig over hans Tonedigtninger, den Gjenklang af alle Fædrelandets Ulykker, der som en dyb Moltone klinger gjennem hele hans Musik, den mærkeligt udprægede Stil, til sine Tider parret med en overraskende Storslagenhed i Tanken, alt dette i Forbindelse med en allerede højt udviklet teknisk Færdighed og formel Uddannelse var det Fond, hvormed Fredrik Chopin i sit 21de Aar rejste ud i Verden. Saaledes var han som Musiker. Man er dog ligeoverfor Kunstnere altfor tilbøjelig til at tro, at de er færdige, naar denne Side af deres Dannelse, den fagmæssige, er i behørig Orden. Chopin havde imidlertid den uvurderlige Lykke at være opvoxen i et godt Hjem, at have faaet en omhyggelig, harmonisk Opdragelse, havt god Omgang; da han forlod dette Hjem, hvilket han skyldte saameget, var det derfor som en ung Mand, der var fuldt færdig til at optræde som den belevne, behagelige, fintdannede Kunstner i de Saloner, der strax overalt aabnede sig for ham. Han havde et distingveret, indtagende Ydre, hans Personligheds hele Snit var elegant og aristokratisk; hvad Under da, at han med sin Intelligens, sin Kunst og sit Talent fandt Indgang i de bedste Kredse. Hvorledes dette senere hjalp ham, og hvad Betydning Livet i disse Saloner fik for ham baade som Kunstner og Menneske, vil den sidste og i enhver Henseende interessanteste Del af hans Historie vise, — den nemlig, for hvilken Paris blev Skuepladsen.

Foreløbig skulde Rejsen gaa over Breslau og Dresden til Wien. Det synes, som han har havt vanskeligt for

at rive sig løs, — ligesom om en Anelse havde sagt ham, at han hermed tog Afsked med sit Hjem og sine Kjære for bestandig.

Hvad der end mere holdt ham tilbage i Warschau, var hans Kjærlighed til Sangerinden Constantia Gladkowska, hvem han i disse Ungdomsaar elskede af hele sin Sjæl. Sværmeriet for hende er blandet ind i alle hans Kompositioner fra hin Tid, og man har Vished for, at denne indtagende Kvinde og udmærkede Kunstnerinde specielt har inspireret ham til *E-moll* Koncertens Adagio. Den 11te Oktbr. 1830 gav da Chopin sin Afskedskoncert i Warschau, hvor han spillede sin nye Koncert *(E-moll)* og Frk. Gladkowska assisterede. Publikums Jubel var stor, og alle Blade fulde af hans Ros. Man sammenlignede ham med de første Virtuoser i Europa og spaaede ham den mest glimrende Fremtid som en Kunstner, hvem Polen vilde kunne betragte med berettiget Stolthed, Skilsmissens tunge Dag kom, og den 2den Novbr. sagde han Farvel til det, der var ham dyrebarest, til Hjem, Forældre, Sødskende og til hin unge Kunstnerinde, hvem han elskede med en ideel, sværmerisk Tilbedelse, men som han aldrig mere skulde se. (Hun giftede sig kort efter med en Anden og forlod Scenen.) En Kreds af Venner fulgte ham et Stykke paa Vejen til Wola, hvor Konservatoriets Elever imidlertid vare indtrufne og opførte en Kantate af Elsner, komponeret til den Lejlighed. Ved Festmaaltidet, som der gaves til hans Ære, overrakte man Chopin et med stor Kunst forarbejdet Sølvbæger, fyldt til Randen med Jord af Hjemmets Grund. Med taarefyldte Øjne modtog han Gaven, der overraktes ham med de Ord: «Maatte du aldrig, hvor i Verden du end færdes, glemme dit Fædreland, aldrig ophøre at elske det med et varmt, trofast Hjerte. Glem ikke Polen, glem ikke dem, der med Stolthed kalder dig sin Landsmand, der vente noget Stort

af dig og hvis Ønsker og Bønner følge dig paa Vejen.» Endnu engang trykkede vor unge Kunstner de Tilstedeværende i Haanden, saa drog han afsted mod den ubekjendte Fremtid i den vide, brogede Verden, som han endnu kun kjendte lidet til, men hvor han fulgtes af den styrkende Bevidsthed om en ædel Stræben og Haabets og Begejstringens lysende Stjerne.

Fra Spanien.

Ved Emil Gigas.

I.

En Episode af Mendozas Novelle: «Lazarillo de Tormes».

Indledning. Af den gamle spanske Novelle «Lazarillo de Tormes» af Hurtado de Mendoza har dette Tidsskrift en Gang før indeholdt et Brudstykke i Oversættelse. Tidsskriftets Læsere ville maaske erindre, at Forfatteren deri satiriserer over en af sine Landsmænds Nationalfejl, nemlig Hanget til Overtro og den blinde Tillid til det katholske Præsteskab, saaledes som den viste sig i Afladshandelens Tid. I det Følgende ser man ham skildre en anden af Nationens Lyder, den traditionelle, spanske Adelsstolthed, som jo navnlig er komisk, naar den hævder sig uagtet Manglen paa Rigdom og ydre Glans. Vi besidde jo i vor Literatur et Billede af spansk Fattigdom og Hoffærdighed i Holbergs «Don Ranudo de Colibrados». Det vil nu vistnok være de Fleste paafaldende, hvor stor en Lighed der er mellem Mendozas Adelsmand og Don Ranudo i det Hele taget, og særlig i hvor høj Grad et enkelt bestemt Optrin minder om D. R. A. III. Sc. 6, hvor det højfornemme men forsultne Ægtepar nedlader sig til at smage paa Bonden Juans Ost og begge «æde brav». Den Tanke ligger da ikke fjern, at Holberg har kjendt og benyttet «Lazarillo de Tormes», der strax vakte stor Opsigt, saa snart som

den kom frem, og oversattes paa Nabolandenes Sprog. Ja, hvad Mere er: det er ingenlunde urimeligt at antage, at Holberg har læst og maaske ejet Bogen i Originalsproget. Som bekjendt er en «Fortegnelse over en Del af Ludvig Holbergs Bibliotek» udgiven af Chr. Brun, Kbnhvn. 1869; den beror dels paa en trykt Katalog over halvfemtetusend Bind af Sorø Akademis Bogsamling, som indeholdt Holbergs til Akademiet testamenterede Bøger og brændte 1813, dels paa haandskrevne Bemærkninger i adskillige af Datidens Auktionskataloger. Desværre existerer der ikke nogen Fortegnelse over den belletristiske (og den historiske) Del af Holbergs Bibliotek, men at Digteren har givet sig af med Spansk, ses P. 34 i Bruuns Fortegnelse, hvor Sobrino's spanske Lexikon er anført, og at han har ejet spanske Bøger, fremgaar af P. 39, hvor Mateo Alemans pikareske Roman «Guzman de Alfarache» — altsaa en Bog af samme Art som «Lazarillo de Tormes» — har forvildet sig ind i Afdelingen «Geografi og Historie.» —

Medens jeg gik i slige Tanker fra Dør til Dør og havde meget ringe Nytte af min Gang — thi Barmhjertigheden er forlængst fløjet til Himlen igjen — mødteeg j tilfældigvis en Eskudero,[1] der gik igjennem Gaden i en meget pæn Dragt, vel friseret og i det Hele taget ordentlig at se til. Han saa paa mig, og jeg paa ham, og saa sagde han til mig:

«Søger du en Husbonde, min unge Ven?»

«Ja, Sennor,» sagde jeg.

«Saa kom og følg med mig,» svarede han mig, «for

[1] Dette Ord bet. opr. det Samme som Hidalgo, men kan og saa betegne en opvartende Kammerjunker ell. Lign. hos en Stormand; fremdeles en Vaabendrager og endelig en Lakej.

det er en sand Guds Lykke for dig, at du mødte mig. Du maa have bedet en rigtig god Bøn i Dag.»

Jeg fulgte ham og takkede Gud formedelst det, jeg havde hørt, og tillige, fordi det forekom mig, at dømme efter hans Udseende og Fremtræden, at han var saadan en Mand, som jeg trængte til.

Det var om Morgenen, jeg traf sammen med denne min tredie Herre, og han trak mig med sig et langt Stykke omkring i Byen. Vi gik over de Torve, hvor der solgtes Brød og andre Madvarer, og jeg tænkte og ønskede det med, at han vilde lade mig faa Noget at bære af det, som falbødes der, thi det var just paa den Tid, man plejer at kjøbe ind, hvad man skal fortære; men han gik med grumme lange Skridt forbi alle de Ting. «Maaske han ikke ser Noget, som han synes om,» sagde jeg ved mig selv, «det kan jo være, han vil have, at vi skal kjøbe i en anden Kant af Byen».

Saaledes spadserede vi om, indtil Klokken slog Elleve; saa gik han ind i Domkirken og jeg efter ham, og jeg saa ham da følge Messen meget andægtig og deltage i den øvrige Gudstjeneste, indtil det Hele var forbi og Folk vare gaaede deres Vej. Vi forlode derpaa Kirken og begyndte at gaa rask ned ad en Gade. Jeg var nu saa glad som Nogen kan være, da jeg saa, at vi ikke havde taget os for at kjøbe Mad. Jeg tænkte, at min nye Herre maatte være en Mand, der kjøbte ind for længere Tid og at Maaltidet maatte være færdigt til os, og dertil af den Beskaffenhed, som jeg ønskede og ogsaa trængte til.

Klokken slog imidlertid Et, og vi kom til et Hus, foran hvilket min Herre gjorde Holdt og jeg med ham. Han slog Kappefligen ned til venstre, trak en Nøgle frem af Ærmet og lukkede sin Dør op. Vi gik ind i Huset, der havde en mørk og skummel Indgang, saa at det saa ud, som om de, der kom ind, skulde blive bange, medens der indenfor var en lille Gaard og ret rummelige Kamre.

Saasnart vi vare komne ind, tog han Kappen af, idet han spurgte mig, om jeg havde rene Hænder, og vi rystede den da og lagde den sammen, hvorpaa han grumme renlig pustede Støvet af en Bænk, som stod der, og lagde Kappen derpaa. Derefter satte han sig paa den og spurgte mig meget udførlig om, hvorfra jeg var, og hvordan jeg var kommen der til Byen, og jeg gjorde ham omstændeligere Regnskab derfor, end jeg skjøttede om, thi jeg syntes, at det var mere passende Tid til at dække Bord og øse Olla'en op[1], end til det, han vilde have den brugt til.

Imidlertid gav jeg ham Besked om min Person, saa godt jeg kunde lyve, idet jeg fortalte ham mine gode Sider og fortav Resten, thi jeg syntes ikke, det egnede sig til at fortælles der. Efterat det var forbi, blev han siddende lidt, og jeg ansaa det strax for daarlige Tegn; Klokken var nemlig omtrent to, og han viste ikke mere Madlyst end en død Mand. Dertil betænkte jeg, hvordan Huset var aflaaset, og at jeg hverken oppe eller nede havde hørt levende Mennesker i Huset. Alt, hvad jeg havde set, var de bare Vægge; der var hverken Stole eller Bænke eller smaa eller store Borde at se, ikke en Gang saadan en Kiste som den hos min forrige Herre.[1] Kort sagt Huset saa ud, som om det var forhexet.

Medens han sad der, spurgte han mig: «Har du spist til Middag, Dreng?»

«Nej Sennor,» svarede jeg, «for den var endnu ikke slaaet otte, da jeg traf Eders Velbyrdighed».

«Ja, jeg havde allerede spist Frokost den Gang, saa tidligt det var,» sagde han, «og naar jeg saadan spiser Noget, saa maa du vide, at jeg plejer at gaa paa det lige

---

[1] En gjerrig Præst, hvis Brødkiste Lazarillo havde forstaaet at finde Vej til hemmelig.

til Aften. Derfor maa du se at holde ud, som du kan, siden spiser vi Aftensmad.»

Da jeg hørte dette, kan man nok tænke sig, at jeg var nær ved at falde om, som jeg stod der, ikke saa meget af Sult, som fordi det blev mig ganske klart, hvor ugunstig Skjæbnen var mig i Alt. Paany saa jeg mine Gjenvordigheder for mine Øjen, og paany sørgede jeg over mine Lidelser; jeg kom til at mindes, hvad jeg tænkte, da jeg havde i Sinde at løbe fra Præsten, nemlig, at vel var han en elendig Gnier, men det kunde være, at jeg kom i Lag med En, der var endnu værre. Kort sagt, jeg begræd det kummerlige Liv, jeg hidtil havde ført, og min aabenbart nærforestaaende Død; imidlertid holdt jeg saa gode Miner, som jeg kunde og sagde til ham:

«Sennor, jeg er Gud ske Lov ikke af den Slags Folk, som bryder sig meget om at spise. Det kan jeg gjøre mig til af blandt alle mine Jævnlige; og den Ros har jeg ogsaa faaet lige til den Dag idag af de Herrer, jeg har havt».

«Det er ogsaa en Dyd,» sagde han, «og derfor holder jeg endnu mere af dig, thi at stoppe sig, det er at bære sig ad som et Svin, men at spise med Maade, det er at bære sig ad som et ordentligt Menneske».

«Jo, jeg har forstaaet dig godt,» sagde jeg ved mig selv. «Gid Pokker havde den Lægedom og den Herlighed, som alle de Herrer, jeg faar, finder at der er ved Sulten». Jeg satte mig i en Krog ved Indgangen og tog nogle Stykker Brød frem fra Brystet, hvilke jeg endnu havde tilbage af dem, jeg havde tigget sammen. Da han bemærkede det, sagde han:

«Kom her hen, min Dreng; hvad er det, du spiser?»

Jeg gik hen til ham og viste ham Brødet. Han tog det ene Stykke af de tre, der vare, og det endda det bedste og største, og sagde:

«Det ser min Sandten ud til at være godt Brød!»

«Kan det virkelig være godt nu, Herre?» sagde jeg.

«Ja, min Tro,» sagde han. «Hvor har du faaet fat i det? Mon det er æltet af rene Hænder?»

«Det ved jeg ikke,» svarede jeg, «men mig smager det ikke modbydeligt.»

«Forhaabentlig er det vel Tilfældet» sagde min Herre, den Stakkel. Og han førte det til Munden og begyndte at bide saa voldsomt løs paa det, som jeg paa det andet. «Det er ved Gud meget velsmagende Brød,» sagde han.

Da jeg nu mærkede, hvad der var hans svage Side, skyndte jeg mig, thi hvis han blev færdig før jeg, kunde det øjensynlig godt falde ham ind at ville hjælpe mig med det, jeg havde tilovers. Han gav sig til at afbørste med Hænderne nogle smaa, grumme smaa Brødsmuler, som vare blevne liggende paa hans Bryst, og gik saa ind i et Kammer der ved Siden af, hvor han hentede en Krukke med knækket Hals og i det Hele ikke meget ny; saasnart som han havde drukket, bød han mig det. Jeg gav den Afholdende og sagde: «Jeg drikker ikke Vin, Sennor.» — «Det er Vand,» svarede han mig, «du kan godt drikke.» — Saa tog jeg da Krukken, men drak ikke meget, thi det var just ikke Tørst, der generede mig.

Saaledes sad vi lige til Aften i Samtale; thi han spurgte mig om adskillige Ting, og jeg svarede ham saa godt, jeg kunde. Da Aftenen var kommen, førte han mig ind i det Kammer, hvor Krukken stod, som vi havde drukket af, og sagde til mig: «Bliv her, min Dreng, saa skal du se, hvordan vi her reder Seng, for at du kan gjøre det for Eftertiden.» — Jeg stillede mig ved den ene Ende og han ved den anden, og saa redte vi den Pjalt Seng, som der ikke var meget at rede ved; thi den bestod af en Rørfletning paa et Par Bænke, og derpaa laa saa en Madras, der just ikke bar Spor af hyppig Vaskning, slet ikke saa ud som den Madras, den skulde være, og indeholdt adskilligt mindre Uld end nødvendigt var. Den

bredte vi ud og gjorde Forsøg paa at blødgjøre den lidt, men det var umuligt, thi det er vanskeligt at gjøre Haardt blødt. Det fordømte Skabrak havde næsten ikke det ringeste i sig, og da det var anbragt paa Rørfletningen, viste alle Rørene sig og lignede ganske Ribbenene paa en mager Gris. Ovenpaa denne forsultne Madras kom saa et stukket Tæppe af samme Slags, hvis Farve det ikke lykkedes mig at udforske.

Da Sengen var redt, og Natten kom, sagde han til mig: «Lazaro, nu er det sent, og herfra hen til Torvet er der et langt Stykke Vej; her gaar ogsaa mange Røvere omkring, og naar det er mørkt, saa stjæler de Kapperne fra Folk. Lad os holde det ud, saa godt vi kan, imorgen den Dag skal vi med Guds Hjælp nok faa noget, for jeg har ikke forsynet mig, da jeg var ene; derimod har jeg i disse Dage spist ude, men nu skal vi nok bære os ad paa en anden Maade.»

«Eders Velbyrdighed skal saamænd ikke gjøre sig nogen Ulejlighed for min Skyld, for jeg kan godt tilbringe en Aften og flere endda, hvis det skal være, uden at spise.»

«Saa lever du ogsaa et sundere Liv,» svarede han mig, «for, som vi sagde idag, der er ikke den Ting i Verden, man lever saa længe af, som naar man lever af lidt.»

«Naar det er paa den Maade,» sagde jeg ved mig selv, «saa dør jeg aldrig; jeg har altid maattet overholde den Regel af Tvang, og jeg venter nok at blive saa ulykkelig at overholde den hele mit Liv igjennem.»

Han gik nu i Seng og anbragte først sine Hoser og sin Vams som Hovedgjærde, hvorefter han befalede mig at lægge mig ved hans Fødder, hvilket jeg gjorde. Men det var forbandet lidt Søvn jeg fik; thi hele Natten igjennem holdt Rørene og mine stakkels afpillede Knokler ikke op med at komme i Klammeri indbyrdes. Jeg troer,

at der ikke var et Pund Kjød i min Krop paa Grund af alle mine Lidelser, Sygdom og Sult; da jeg den Dag saa godt som intet havde faaet at spise, var jeg endda næsten afsindig af Hunger, — og den holdt ikke Venskab med Søvnen. Jeg bandede tusend Gange ham — Gud forlade mig det! — og min uselige Skæbne, næsten den hele Nat igjennem, og, hvad der var det Værste, jeg bad Gud mange Gange om at maatte dø, mens jeg laa der og ikke vovede at vende mig, for ikke at vække ham.

Da Morgenen var brudt frem, stode vi op; han begyndte at rense og børste sine Hoser og sin Trøje, sin Vams og sin Kappe, og jeg, der opvartede ham ganske efter Ønske og klædte mig selv paa med megen Anstand til hans Tilfredshed, gød Vaskevand ud over hans Hænder. Han redte sit Haar og anbragte sin Kaarde i Gehænget, og da han stak den deri, sagde han til mig:

«Du skulde blot vide, min Dreng, hvad det er for et Klenodie! Der er ikke den Mark Guld til i Verden, som jeg vilde tage for den. Antonio har gjort mange Kaarder, men der er ikke en eneste, han har faaet sat saadan en Staalklinge paa som denne her.» Saa trak han den ud af Skeden og beføite den med Fingrene med de Ord: «Ser du der? Jeg vilde paatage mig at spalte en Uldtot med den.»

«Og jeg,» sagde jeg ved mig selv, «et Brød paa fire Pund med mine Tænder, uagtet de ikke ere af Staal.»

Han stak Kaarden i Skeden igjen, omgjordede sig med den og hængte derpaa en Rosenkrands med svære Kugler ved Gehænget. Derpaa begav han sig ud af Døren med rolig Gang og rank Holdning, idet han bevægede Krop og Hoved meget elegant, med Kappefligen kastet over Skulderen og af og til baaren under Armen og med den højre Haand sat i Siden. Idet han gik, sagde han: «Lazaro, hold Øje med Huset, medens jeg gaar hen at høre Messe, red Sengen og gaa ned til Floden her neden

for og hent Vand; luk saa Døren af, at man ikke skal stjæle Noget fra os, og hæng Nøglen her ved Hængselet, at jeg kan komme ind, hvis jeg skulde komme imidlertid.»

Saa gik han op ad Gaden med saa fornem Holdning og Fremtræden, at den, der ikke kjendte ham, skulde tro, at han var en meget nær Slægtning af Greven at Arcos [1] eller idetmindste hans første Kammerherre. Velsignet være du, Herre, at du giver Sygdommen og Midlet derimod paa samme Tid! Hvem vil vel møde min Husbond uden at tænke, naar de se ham gaa der saa fornøjet, at han har spist godt igaar Aftes, sovet i en god Seng og holdt en god Frokost, uagtet det nu er tidlig Morgen? Det er visselig hemmelighedsfulde Gjerninger, du gjør, Herre, og Folk kjende dem ikke! Hvem vilde ikke blive narret af den gode Holdning og den pæne Kappe og Vams, og hvem skulde tro, at den Adelsmand ikke tog andet til sig hele den Dag igaar end den Humpel Brød, som hans Tjener Lazaro havde havt en hel Dag og en Nat i Madskabet paa sit Bryst, hvor det just ikke skulde blive meget rent, og at han i Dag maatte bruge sin Kjortelflig i Mangel af Haandklæde, da han vaskede Hænder og Ansigt? Det skulde sandelig ingen ane. Ak, Herre, hvormange af den Slags har du ikke spredt om i Verden, der gjerne lide for den dumme saakaldte Ære, hvad de ikke vilde lide for din Skyld!

Saaledes levede jeg da i nogle Dage med min stakkels tredie Herre, nemlig Adelsmanden, og i al den Tid ønskede jeg at faa at vide, hvorfor han var kommen der til Byen og opholdt sig der; thi strax den første Dag, jeg kom i Kast med ham, kunde jeg mærke, at han var fremmed, paa Grund af det ringe Kjendskab, han havde til Folk

---

[1] En af de rigeste og fornemste Slægter i Spanien.

der i Byen, og det lidet, han omgikkes med dem. Tilsidst blev mit Ønske opfyldt, og jeg fik at vide, hvad jeg ønskede; thi en Dag, da vi havde faaet ordentligt at spise, og han var i ret godt Humør, fortalte han mig om sin Stilling. Han sagde, at han var fra Gammelkastilien og havde forladt sin Hjemstavn, blot fordi han ikke vilde tage Hatten af for en fornem Herre, han havde til Nabo.

«Sennor,» sagde jeg, «naar han virkelig var det, I siger, og havde mere end I, saa gjorde I ikke galt i at tage Hatten af først; I siger jo, at han ogsaa tog den af for Eder.»

«Ja vist er han det, jeg siger, og vist har han mere, og han tog ogsaa Hatten af for mig; men jeg tog den saa mange Gange først af for ham, saa det var ikke urimeligt, om han en Gang imellem ogsaa var den høflige og kom mig i Forkjøbet.»

«Jeg tror ikke at jeg vilde bryde mig om det, Sennor,» sagde jeg, «især lige over for dem, der ere højere paa Straa end jeg og har mere.»

«Du er ogsaa kun en Knøs,» svarede han mig, «og har ingen Følelse for, hvad der vedrører Æren, og det er dog nutildags alle hæderlige Folks Rigdom. Du maa nu vide, at jeg er rigtignok kun en simpel Adelsmand, som du ser, men jeg sværger ved Gud, at møder jeg Greven paa Gaden, og han ikke tager Hatten rigtig pænt af for mig, saa skal jeg nok næste Gang passe paa at gaa ind i et Hus, som om jeg havde nogen Forretning der, eller gaa om ad en anden Gade, hvis der er en saadan i Nærheden, førend han kommer hen til mig, blot for ikke at hilse ham. En Hidalgo skylder ingen andre noget end Gud og Kongen, og naar man er en Mand af Ære, saa skal man ikke i ringeste Maade undlade at sætte behørig Pris paa sin Person. Jeg kan huske, at en Dag udskjældte jeg en Haandværker hjemme og vilde lægge Haand paa ham, for hver Gang jeg mødte ham, sagde han til mig: Guds Fred, Eders

Velbaarenhed. — Hør, Don Klodrian, sagde jeg til ham, kan I ikke opføre Jer ordentligt? Skal I sige Guds Fred til mig, som om jeg var En af Hoben? — Siden den Dag tog han altid Hatten af for mig og talte i tilbørlig Tone til mig.»

«Er det ikke en pæn Maade at hilse en Mand paa,» sagde jeg, «at ønske Guds Fred over ham?» «Vist ikke, Dreng,» sagde han, «det siger man til jævne Folk, men til de Fornemme, som mig, maa man ikke sige mindre end: «jeg kysser Eders Velbaarenheds Hænder» eller idetmindste: «jeg kysser Eders Hænder, Sennor,» — hvis det er en Caballero, der tiltaler mig. Derfor vilde jeg aldrig taale det af ham derhjemme, som vilde have Fred over mig; og aldrig har jeg taalt eller vil taale af noget Menneske i Verden, Kongen undtagen, at han siger Guds Fred til mig.»

«Gud hjælpe mig,» sagde jeg ved mig selv; «det er derfor han skjøtter saa lidt om at frede om dig, siden du ikke kan taale, at Nogen beder ham derom.»

«Desuden,» sagde han, «er jeg ikke saa fattig, at jeg jo har min Familieejendom hjemme. Naar dens Bygninger stod færdig opførte og i god Stand, sexten Mil fra mit Fødested, deroppe paa Skrænten ved Valladolid, saa vilde de være over tohundredetusend Maravedís værd, saa store og gode kunde de bygges. Og saa har jeg et Dueslag; naar det ikke var saa ruineret, som det er, kunde det hvert Aar levere over tohundrede Unger; og dertil har jeg flere Huse, som jeg ikke vil nævne. Alt det forlod jeg for min Æres Skyld. Saa kom jeg da her til Byen i den Forventning, at jeg vilde faa en god Stilling; men det gik ikke, som jeg tænkte.»

Medens min Herre talte saaledes, kom en Mand og en gammel Kone ind ad Døren; Manden forlangte Husleje og Konen Leje af Sengen. De gjorde Regnskab op og fik for to Maaneder saa meget ud, som han ikke vilde have

faaet i et helt Aar, — jeg tror det var en tolv— tretten Realer. Han svarede dem meget pænt, at han vilde gaa hen paa Torvet at bytte et Pengestykke, og bad dem komme igjen om Eftermiddagen. Men hans Bortgang blev uden Tilbagekomst; om Eftermiddagen kom de ganske rigtig igjen, — men det var for sent.

Saaledes forlod min stakkels, tredie Herre mig. Herved erkjendte jeg tilfulde, hvor ulykkelig en Skjæbne jeg havde; alt Muligt gik galt for mig, og saa forkert stillede Sagerne sig, at, medens ellers Tjenerne pleje at løbe fra deres Herre, var det min Herre, der løb fra mig.

II.

En satirisk Artikel af Larra.

Indledning. Mariano José de Larra er en af Spaniens betydeligste Forfattere i dette Aarhundredre.* Han var født 1810, studerede i Madrid og Valladolid og optraadte tidlig i Litteraturen, og det i flere af dens Grene, idet han har skrevet saavel dramatiske Arbejder som Digte, og en historisk Roman. Men hans store Anseelse beroer væsentlig paa den Række satiriske Bidrag til en Skildring af Samtidens Sæder og de Indlæg i det daværende politiske, sociale og literære Røre, som han meddelte fra Aaret 1832 i Form af Tidsskrifts-Artikler, først i det af ham selv udgivne «El Pobreçito hablador» (Den snaksomme Stodder) under Pseudonymet El Bachiller Munguia og senere i La Revista Espannola og i El Espannol, under Navnet Figaro. Det mageløse Vid og den ofte storslaaede Humor, han lagde for Dagen i disse Artikler, henrev saavel det store Publikum som den literære Verden. Men medens Folk med Begejstring hilste Alt, hvad der kom fra hans Pen,

og medens mange af Spaniens bedste Mænd kappedes om at blive hans Venner, førte han selv et højst ulykkeligt Liv: hans lidenskabelige Natur udviklede sig mere og mere, han mistvivlede efterhaanden om sit Fædrelands Fremtid, som han tidligere havde set kjæk imøde, hans Familieforhold vare kun skikkede til at forbittre ham Livet end mere, og hertil kom da endelig en brødefuld Kjærlighed, som han ikke formaaede at bekæmpe. Den 13de Februar 1837 dræbte han sig selv, og faa Dage efter stædedes han til Jorden under umaadelig Deltagelse, som fandt sit smukkeste Udtryk i det Sørgedigt, der oplæstes ved hans Grav af den unge José Dorrilla, nu en af Spaniens mest populære Lyrikere, hvis poetiske Førstegrøde netop var dette Digt.

Den Artikel af Larra, der følger som en Prøve paa den berømte Humorists satiriske Produktion, er en af de i Formen alvorligste; den har i Originalen Titelen: «En este País» (Her i Landet). Skjøndt den er forfattet for over fyrretyve Aar siden, passer dens Satire endnu ret godt paa de spanske Forhold i den nyeste Tid: endnu er det en gængs Nationalfejl hos det ulykkelige Lands Beboere at bruge den Talemaade, Larra saa kraftigt dadler, som en Slags Undskyldning for de visselig ofte betydelige Brøst, som skyldes Nationens egen Indolents i Forening med uheldige ydre Omstændigheder. —

Der er i Hverdagssproget visse heldige Talemaader, som opstaa i et godt Øjeblik og sprede sig over en hel Nation, ligesom de Bølger, der frembringes ved, at en Sten kastes ud midt i en Dam, forplante sig lige til dens Bredder. Vi kunde anføre mange af den Slags, især henhørende til Politikens Ordbog; af den Art ere de, der have lydt saa sørgeligt i vore Øren, medens de smigrede Partilidenskaberne, i de Aar, der hidtil ere henrundne af dette

Aarhundrede, som jo har vist sig saa rigt paa Sceneforandringer og nye Dekorationer. Et Ord falder fra en Talers Læber i en lille Kreds, og et stort Folk, som er begjærligt efter Ord, snapper det, lader det gaa fra Mund til Mund, saa hurtigt, som et elektrisk Stød gjentages, og endelig kanoniseres det af et stadig større Antal levende Maskiner, der som oftest ikke forstaa det og aldrig beregne, at et enkelt Ord undertiden er en tilstrækkelig stærk Løftestang til at rejse Mængden, opflamme Sindene og frembringe en Omvæltning af Tingene.

Disse yndede Ord ere sædvanligvis forsvundne med de Omstændigheder, som frembragte dem. Da de ere en tom Klang, er deres Skjæbne ganske rigtig at tabe sig i det Fjerne, jo mere de komme bort fra den Anledning, som gav dem Liv. Der er imidlertid en Talemaade, som bestandig vedbliver at leve iblandt os, og dens Tilværelse er saameget vanskeligere at begribe, som den ikke er af samme Natur som de, vi nys talte om. De tjene i Revolutionstider til at smigre Partierne og ydmyge de Faldne, hvilket Formaal man saa udmærket godt kan forstaa, da man jo engang véd, hvor gode Menneskene ere; men den Talemaade, som er denne Artikels Æmne, foreviges iblandt os, uagtet den kun er som en sørgelig Skamstøtte for dem, der høre den, og for dem, som selv bruge den. Saavel de Overvundne som Sejerherrerne gjentage den; saavel de, der kunne gjøre det af med den, som de, der ikke ville det; endelig saavel Landsmænd som Udlændinger.

«Her i Landet . . . .!» — saaledes lyder den Talemaade, som vi alle gjentage omkap, som bruges til Nøgle ved alle Slags Forklaringer, hvad det saa er for Noget, der støder vort Øje. «Hvor kan De forlange Andet?» sige vi, «her i Landet . . .!« Hvilkensomhelst ubehagelig Tildragelse, der møder os, mene vi at kunne forklare udtømmende med den lille Sætning «Cosas de este país!« (Saadan gaar det nu engang til her i Landet!), og den

udtale vi med en vis Forfængelighed og gjentage den atter og atter uden Blu. Kommer denne Talemaade af, at hele Nationen erkjender, hvor langt den staar tilbage? Jeg tror ikke, at det kan være dens Ophav; thi kun den kan erkjende Mangelen af en Ting, som kjender Tingen selv, — hvoraf følger, at hvis alle et Folks Individer erkjendte, at de vare langt tilbage, saa vare de i Virkeligheden ikke langt tilbage. Er det Tanke-Dovenskab eller sløv Indbildningskraft, som hindrer os i at søge efter den sande Grund til, hvad vi træffe paa, og som holder af altid at have en Frase ved Haanden, med hvilken man kan gjendrive sine egne Argumenter, idet Enhver bilder sig ind, at han ikke kan være medskyldig i en Ulykke, som Landets Tilstand overhovedet maa bære Ansvaret for? Dette ser mere snildt end sikkert ud. Jeg tror at kunne skimte den sande Grund til dette fornedrende Udtryk. Naar et Land befinder sig i det kritiske Øjeblik, da det nærmer sig til en Overgang, da det træder ud af Mørket og et svagt Skjær begynder at dæmre for dets Øjen, saa kjender det endnu ikke det Gode, men det erkjender allerede det Slette, som det vil ud af, for at prøve Et eller Andet, der ikke er, hvad det hidtil har havt. Det sker med det, som med en smuk, ung Pige, der gaar ud af Barndommen: hun kjender endnu ikke Kjærligheden og dens Fryd, men hendes Hjerte, eller snarere Naturen, begynder at aabenbare hende en Trang, som snart vil blive mægtig hos hende, hvis Spire hun har i sig selv tilligemed dens Tilfredsstillelse, skjøndt hun ikke har faaet Øjnene op derfor. Hendes Sjæls svage Uro, idet den søger og higer efter, hvad den selv ikke véd, piner hende og gjør hende utilfreds med den Tilstand, hun nu lever i, og den, hun hidtil har levet i, og saa ser man hende da foragte og sønderslaa det simple Legetøj, som for kort Tid siden henrykkede hendes uvidende Tilværelse.

Saaledes er maaske vor Tilstand, og det er efter vor

Anskuelse Oprindelsen til den Naragtighed, der iagttages hos vor Ungdom. Det er Halvhed i Viden, der hersker iblandt os, vi kjende ikke det Gode, men vi vide, at det er til, og at vi kunne naa til Besiddelsen af det, uagtet vi endnu ikke kunne tænke os, hvordan. Saa lade vi da, som om vi væmmes ved det, vi have, for at faa Tilhørerne til at tro, at vi kjende det, der er bedre, og vi ville paa en jammerlig Maade føre hverandre bag Lyset, medens vor Stilling jo dog er ens for Alle.

Denne halve Viden hindrer os i at nyde det Gode, vi virkelig besidde, ja vor Begjærlighed efter at faa Alting paa engang gjør os endog blinde for de Fremskridt, som vi umærkelig gjøre. Vi bære os ad som den, der er sulten, men forsmaar en velsmagende Frokost i Haab om et uvist, overdaadigt Gilde, som bliver ham tildel senere eller maaske slet ikke. Lad os være saa fornuftige at se hen til Minderne fra igaar istedetfor til Forventningen om imorgen, og lad os da se, om vi have Ret i at sige ved alle mulige Lejligheder: «Saadan gaar det nu engang til her i Landet!»

Kun ved Hjælp af de foregaaende Betragtninger kan jeg forstaa den kjæphøje unge Mands, Don Periquito's, Karakter. Hans Lærdom indskrænker sig til den Smule Latin, som man i sin Tid vilde lære ham, og som han ikke vilde lære; hans Rejser have ikke strakt sig længere end til Carabanchel[1]; han læser kun i sine Kjæresters Øjen, og det er visselig ikke de mest filosofiske Bøger; han kjender, kort sagt, ikke til anden Oplysning end sin egen, ikke andre Mennesker end sine Venner, som ere tilklippede med samme Sax som han, ingen anden Verden en Prado's Salon[2], intet andet Land end sit eget. Denne udmærkede

[1] Lille By i Nærheden af Madrid.

[2] Det fashionable Spadserested i Madrid.

Repræsentant for en stor Del af vor fædrelandsforagtende Ungdom, fik for ikke lang Tid siden Besøg af mig.

Jeg fandt ham i en daarlig møbleret og ligesaa daarlig indrettet Lejlighed — det var jo et Ungkarlehjem —; der herskede en frygtelig Uorden i hans Møbler og i hans Tøj, som laa kastet omkring allevegne, og han kunde ikke Andet end føle sig skamfuld, da jeg traadte ind.

«Dette Værelse ser ud som en rigtig Hule,» sagde han. «Men -- hvad kan man vente Andet? her i Landet . . .!» — Og han var aabenbart meget tilfreds med den Undskyldning, han havde fundet for sit medfødte Sjuskeri.

Han paastod, at jeg skulde spise Frokost hos ham, og jeg kunde ikke modstaa hans ivrige Opfordringer; en daarlig Frokost og daarlig Opvartning gav et nyt uundgaaeligt Anstød, og strax sagde han: «Kjære Ven, her i Landet kan man ikke give Nogen en Frokost; man maa tage sin Tilflugt til jævn, dagligdags Mad og Chokolade.»

«Naar man her i Landet,» sagde jeg ved mig selv, «har en god Kok, ordentlig Service og det fornødne Tyende til at opvarte, kan man fortære en udmærket Beefsteak til Frokost tilligemed Alt, hvad der ellers hører til en Déjeuner à la fourchette; og Folk i Paris, som kun betale 8—10 Realer for et Appartement garni eller et tarveligt Værelse i en Pension, som min Ven Don Periquito, — de faa sandelig ikke Kalkuner med Trøfler eller Champagne til Frokost.»

Min Ven Periquito er en paatrængende Person, — hvilke findes i alle Lande; han plagede mig om at tilbringe Dagen sammen med ham, og jeg, der nu havde begyndt at studere dette Væsen, ligesom en Anatom studerer et Kadaver, sagde strax Ja.

Don Periquito søger Embede, trods sin Udueliglied. Han trak mig da om med fra Ministerium til Ministerium; af to Embeder, som han var vis paa at faa, var det ene bortsnappet af en anden Kandidat med bedre Protektioner

end han. — «Saadan gaar det til her i Spanien!» udbrød han, da han berettede mig sit Uheld. — «Ja vist,» svarede jeg med et Smil over hans uretfærdige Behandling; «i Frankrig og i England er der ingen Intriger; der kan De være sikker paa, at Alle ere Helgener, og Menneskene der ere ikke Mennesker.»

Det andet Embede, han søgte, var givet til en Mand, der var et bedre Hoved end han. — «Saadan gaar det til her i Spanien!» gjentog han.

«Ja, for andre Steder ansætter man Fæhoveder,» sagde jeg ved mig selv.

Han førte mig derpaa hen til en Boghandel, efter at han havde betroet mig, at han havde ladet sig forføre af slette Exempler til at udgive en Brochure. Han spurgte, hvormange Exemplarer der vare solgte af hans herlige Brochure, og Boghandleren svarede: «ikke et eneste.»

«Der ser De, Figaro,» sagde han til mig, «der ser De! Her i Landet kan man ikke skrive Noget. Her i Spanien kan man ikke skrive Noget. I Paris var der allerede blevet solgt ti Oplag.»

«Ja vist,» svarede jeg, «Folk, som De, faar altid solgt, hvad de udgive, i Paris.»

I Paris er der vist ingen daarlige Bøger, som Ingen gider læse, eller dumme Forfattere, som dø af Sult.

«De maa ikke tro Andet: her i Landet læser man Ingenting,» vedblev han. — «Og De, Sennor Don Periquito, som beklager Dem derover, hvad læser De?» kunde jeg have spurgt ham. Vi beklage os Allesammen over, at man ikke læser Noget, men der er Ingen af os, som læser.

«Læser De Aviserne?» spurgte jeg ham alligevel.

«Nej; her i Landet forstaar man ikke at skrive Aviser. Nej, — læs Journal des Débats, læs Times!» Hertil er at bemærke, at Don Periquito hverken kan Fransk eller Engelsk, og hvad Aviser angaar, saa have vi dem

dog, enten de nu ere gode eller daarlige, og det er ikke mange Aar siden, at vi ikke havde dem.

Vi gik forbi et Sted, hvor man foretog et Bygningsarbejde af den Slags, hvormed man stadig forskjønner dette Land, og han udbrød: «Sikket et Svineri, der er intet Politi her i Landet.»

I Paris kommer der aldrig Støv, naar man river et Hus ned og bygger det op igjen.

Han stak uforvarende Benet i en Pøl. «Der er ingen Renlighed til i Spanien!» udbrød han.

I Udlandet existerer der ikke Snavs.

Vi talte om et Overfald. — «Aa, det er et rigtigt Røverland!» raabte han indigneret. I London sker der nemlig ingen Røverier, i London, hvor Ugjerningsmænd anfalde de Vejfarende midt paa Gaden paa en taaget Dag. En Fattig bad os om Almisse. — «Her i Landet er der ikke Andet end Elendighed!» raabte han gysende. I Udlandet sidde Stodderne nemlig godt i det.

Vi gik i Theatret. «Aa, hvor det er rædsomt!» sagde min Don Periquito medlidende, uden at han nogensinde i sit Liv havde set bedre Komediespil. «Her er ingen Theatre!»

Vi kom forbi en Kafé. — «Lad os ikke gaa derind. Kaféerne her i Landet . . . .!» skreg han.

Talen faldt paa Rejser. — «Aa Gud fri mig! I Spanien kan man ikke rejse. De Gjestgivergaarde! og de Veje!»

Og den afskyelige Tilbøjelighed til at stikle paa dette Land, som i de sidste Aar har gjort raskere Fremskridt, end alle disse Mønsterlande have gjort for at naa til deres nuværende gode Stilling!

Disse Don Periquito'er, som foragte Alt i Aaret 1833, — hvorfor vende de ikke heller Øjnene mod det Svundne, hvorfor spørge de ikke deres Forældre om den Tid, som ikke ligger saa langt borte fra os, da man i

Hovedstaden ikke kjendte andre Konditorier end Canosa's og ingen anden kjølende Drik end frossen Mælk; da der ikke var andre Veje i Spanien end den til Himlen; da der ikke existerede andre Gjestgivergaarde end den Slags, som Moratin[1] skildrer i «El Sí de las Ninnas», — med hullede Stolesæder og Kobberstik med den forlorne Søns Historie —, eller usle Herberger for Fodrejsende; da der ikke brugtes andre Rejsevogne end Galera'er[2] og katalanske Fragtkærrer; da los Chorizos og los Solacos[3] lønnede de dramatiske Talenter med tilkastede raadne Appelsiner, og da Publikum tog Mad og Vindunk med i Theatret for at faa Farcerne og Comella's[4] Stykker til at glide ned; da man ikke kjendte anden Operamusik end Marlborougvisen (Mambrù, som Menigmand siger), sungen til Guitaren; da man ikke læste andre Aviser end Avertissementstidenden (El Diario de Avisos), og, kort sagt, da ....

Men lad os se at blive færdige med denne Artikel, der ellers bliver længere, end vi havde ment: de se ikke hen til Fortiden, thi saa maatte de høre op med deres Bagtalelse og betegne den næsten pludselige Forandring som forunderlig, der har fundet Sted her i Landet i et saa kort Tidsrum.

Vi ville dog blot til Slutning fremsætte vor Mening ganske tydelig, hvormeget saa end alle de Don Periquito'er, vi leve iblandt, ærgre og skamme sig derover.

---

[1] L. F. de Moratin, f. 1760, † 1828, især anset som dramatisk Digter. Hans Komedie „El Sí de las Ninnas" (Pigernes Ja) opførtes 1806.

[2] En temmelig primitiv, firhjulet Vogn, uden Fjedre og med et Sejldugstag over.

[3] Saaledes kaldtes to Partier iblandt Datidens Theatergjængere; de kunne vel sammenlignes med de kjøbenhavnske „brutale Klappere" i forrige Aarhundrede.

[4] Lucian Francisco Comella, en meget frugtbar Komedieforfatter, der i Slutningen af forrige Aarhundrede forsynede Madrids Theatre med en Mængde Stykker, for en stor Del ikke ulige de tydske „Haupt- und Staats-Actionen".

Naar vi høre en Udlænding tale, der er saa lykkelig at være født i et Land, hvor Oplysningens Goder have vist sig langt tidligere end i vort, af Grunde, som det ikke vedkommer os at undersøge, saa er Intet at sige mod, hvad vi høre af hans Mund, naar det da ikke skulde være, at han viser Mangel paa Hensynsfuldhed eller Taknemlighed, som Gjæstfriheden forlanger af enhver brav Mand, der er Gjenstand for den; men naar vi høre den ringeagtende Ytring, som vor Satire idag har taget sig for at revse, fremført af Spaniere og det endda af Spaniere, der ikke vide af andre Lande end deres eget, som de netop rive saa uretfærdigt ned paa, saa kjender vor Harme neppe Grændser.

Lad os da udslette denne Talemaade af vort Sprog, denne ydmygende Talemaade, som kun nævner vort Land for at forhaane det; lad os vende Blikket mod Fortiden, drage Sammenligninger og saa anse os for lykkelige. Naar vi undertiden se fremad og sammenligne os med Udlandet, saa lad det være for at berede os en Fremtid, der er bedre end Nutiden, og for at kappes i Fremskridt med vore Naboer.

Vi gjentage det atter: lad os glemme dette sørgelige Ord, der bidrager til at forøge den ugrundede Mistillid, vi have til vore egne Kræfter. Lad os tænke venligere eller retfærdigere om vort Land og anse det for at være istand til Anstrengelser og til Lykke. Enhver Spanier bør opfylde sin Pligt som god Fædrelandsven, Enhver bør bidrage til alle mulige Forbedringer istedetfor at nære vor Uvirksomhed med det modløse Ord: «Saadan gaar det nu engang til i Spanien!», — saa vil Landet ikke længere blive saa ilde omtalt af Fremmede, mod hvis Foragt vi Intet kunne sætte, naar vi selv give dem et skammeligt Exempel.

III.

Æselsørerne.[1]

Fortælling af N. de Trueba.

Der var en Præst, som bestyrede et saakaldet «*Curato patrimonial*», hvilket, som man véd, egentlig kun tilkommer Præster, som høre hjemme i Sognet, i Kommunen eller endog blot i den Provinds, hvori det ligger. Hvad jeg nu vil fortælle om ham, gjør ham ikke den allerringeste Ære; thi vel agter og priser jeg de Præster, der ere, som de skulle være, men saasnart jeg tilfældig støder paa en, der ikke gjør sin agtværdige Stand Ære, siger jeg: «Tonsuren ufortalt!» hvorved min Samvittighed holder sig rolig, og naar jeg har gjort det Forbehold, er der ikke mere Tale om Præsten, men om Mennesket, og saa giver jeg ham i al Venskabelighed en Overhaling, der kan tjene ham til gavnlig Advarsel,

Der maatte være et temmeligt slemt «Aber» ved Don Toribio, — saaledes hed Hr. Pastoren, — thi da han fik det lille Embede i Zarzalejo, der er en Smule Landsby paa fireogtyve Beboere, alle fattige, simple Bønder, havde han i lang Tid været uden Kald, fordi de ikke vilde have ham nogetsteds.

Han mødte undertiden ved det Konvent, som Egnens Gejstlighed holdt i Cabezuela, en By der i Nærheden, og og altid paalagde dets Formand ham at studere et eller andet; men i Stedet for at tilbringe sine ledige Timer med at studere, fordrev han Tiden med at ride omkring paa «El Moro», der var et rigtig nydeligt Æsel, som han havde opfostret hjemme, ligefra det var ganske lille, og lært en hel Del Æselskunster, der henrykte Sennor Don Toribio, og næsten fik ham til at revne af Latter.

Kirken i Zarzalejo saa saa pyntelig ud som en Sølvkop

---

[1] *Narraciones populares:* Madrid 1873.

og alt i den var, saa man ikke kunde ønske det bedre; det skyldtes imidlertid ikke Hr. Pastoren, men Pedro med Øgenavn Pericannas, Tio [1] Robustianos' Søn, der agerede Sakristan og Kordreng og, naar alt kommer til alt, var den flinkeste Knægt, man kunde se for sine Øjen. I Kastilien har jeg hørt et Ordsprog eller Rim, som siger: «Naar du vil have din Søn til en Pokkers Dreng, saa gjør ham bare til Kordreng», og det Ordsprog er virkelig et lille bitte Evangelium ligesom adskillige andre Ordsprog, skjøndt meget faa; næsten alle Kordrenge ere Pokkers Drenge i Ordets gode Betydning, nemlig flinke og kløgtige; thi man skulde næsten tro, at de lære selv at blive pudsige, naar de lære at pudse Alterlysene.

En Dag havde Pericannas en meget mærkelig Samtale med sin Fader.

«Hør Fader,» sagde Pericannas, «nu bliver jeg snart altfor stor til Kordreng. Forleden Dag, da hans Højærværdighed Biskoppen kom her igjennem, og jeg tilligemed Hr. Pastorens «Moro» bragte hans Tøj til Cabezuela, kom hans Højærværdighed og jeg i Snak sammen, mens hans Højærværdighed red paa sit Mulæsel og jeg gik ved Siden og pidskede paa «el Moro». — Hvordan gaar det med Kirken i Zarzalejo?» spurgte Biskoppen mig. — «Rigtig godt», svarede jeg, «det var rigtig kjedeligt, at Deres Højærværdighed ikke fik set den.» — «Det var mig ikke muligt at blive i Zarzalejo, men næste Aar, om Gud vil, kommer jeg hertil, paa Visitats, saa skal jeg se Kirken ordentlig.» — «Og saa vil vist Deres Højærværdighed synes godt om den; for rigtignok burde jeg ikke sige det selv, men jeg holder den saadan, at man kan spejle sig i den; hver Dag giver jeg Helgenerne saadanne Skrub, naar jeg støver dem af, at det ryster i hele Kirken.» — «Hvad! er du Sakristanen?» — «Sakristan og Kor-

[1] d. e. Fa'er.

dreng til Deres Højærværdigheds Tjeneste.» — «Hør min Ven, Sakristan kan være meget godt; men Kordreng er du snart for stor til.» — «Hvad gjør da det, Deres Højærværdighed?» — «Hvad det gjør? Kordrengene skulle være smaa Drenge, som ved deres Uskyldighed og Barneansigter skulle minde om Englene, og der er Ingenting, der passer daarligere til den Bestilling end en lang Fyr med Skjæg som en Gedebuk!» — Det sagde Biskoppen. Saa ser du altsaa, Fader, at naar hans Højærværdighed fandt mig for stor til Kordreng for faa Dage siden, saa finder han mig endnu større om et Aar.»

«Du har Ret, min Dreng, og Biskoppen har ogsaa Ret,» svarede Tio Robustiano.

«Hvad mener du da, jeg skal gjøre?»

«Sige til Hr. Pastoren, at du nedlægger dit Embede, og saa give dig til at trampe i Pløjemarken lige som jeg.»

«Men, Fader, jeg synes nu saa godt om Kirken.»

«Det gjør vi Allesammen, min Dreng, for der skjænker Vorherre de Fattige og Bedrøvede det Haab og den Trøst, som Menneskene ikke ville give dem.»

«Ja, men det er ikke det, jeg mener.»

«Er det ikke! hvad Pokker er det da?»

«At jeg vil være Præst.»

«Hør, Dreng, vil du gjøre Kommers med mig? Jeg bliver let gal i Hovedet, vil jeg sige dig.»

«Men, Fader, der er jo ikke noget Ondt i det Ønske.»

«Nej, men noget Umuligt. Det vilde være meget kjønt og godt for alle, om du kunde blive Præst, for, som man siger, i hver Familie bør der være et sort Muldyr, der kan hjælpe at bære Byrder; men hvor i al Verden vil du faa Penge fra til at gaa den Vej?»

«Naar du vilde gjøre et eller andet Offer for at hjælpe mig, skulde jeg nok være flittig, og naar nogle Aar vare

gaaede, skulde ingen her i Zarzalejo kalde dig Tio Robustiano.»

«Hvad Fanden skulde man da kalde mig?»

«Hr. Pastorens Fader.»

«Hm, hm, den Satans Dreng kan da ogsaa fordreje Hovedet paa . . . Men hør, Dreng, hvem forsikkrer dig, at du saa skal faa Fingre i Zarzalejo?»

«Jo, det er der ikke noget Svært ved, Fader, for Zarzalejo er patrimonialt, og jeg behøver ikke at være bange for, at man skal nægte mig det.»

«Godt, min Ven, saa lad os ikke snakke mer om den Ting. Jeg vil sælge den Skjorte, jeg har paa Kroppen, hvis det skal være, for at se dig som Præst, om saa tohundredetusend Djævle staar i det; men dersom jeg ser, at du ikke er flittig, saa mørbanker jeg dine Rygstykker, for du véd nok, at jeg bliver let gal i Hovedet. Imorgen gaar vi strax ned til Skolemesteren i Cabezuela; der skal du saa blive og studere Latin, for det er det første og Vigtigste, man skal lære for at synge Messe.»

Pericannas hoppede af Glæde, da han hørte dette, og løb hen at præsentere Hr. Pastoren sin Dimission.

Præsten i Zarzalejo gik og var meget tankefuld og bedrøvet, siden Pericannas havde begyndt at studere til Præst; endog sin Yndlings-Tidsfordriv, at ride paa «el Moro» og kjæle for Dyret og lære det Æselsstreger, var han led og ked af

Og den stakkels Hr. Pastors Bedrøvelse var ingenlunde ugrundet; thi som han sagde:

«Den Pericannas, der er saa opvakt som bare Pokker, bliver Præst i en Haandevending, benytter sig af den formaledidede Omstændighed, at Zarzalejo er patrimonialt, snapper det fra mig, og saa maa jeg gaa og døje Ondt, inden jeg kan komme et andet Sted hen. Søge et Præbende kan jeg umulig tænke paa, for jeg kan ikke et Muk af den Latin, jeg stoppede sammen i mig, da jeg skulde

ordineres, og, oprigtig talt, synes jeg ikke om dette Studerevæsen. Den kan være noget Fatalt, den kan være noget Galt, denne Rædsel jeg har for Bøger, men hvad kan jeg gjøre derved? Hver har nu sine Meninger og sin Lyst. Og tænk saa den Skurk Pericannas, der faar det Indfald at ville være Præst, ligesom om man blev det saadan uden videre og saa kunde leve som et Æsel hele sit Liv igjennem. Nej, han skal ikke faa sin Vilje, naar jeg sætter mig derimod med Hænder og Fødder. Og det vil jeg min sandten gjøre, for nu er jeg kjed af at være et Fæ. I dette slemme Spanien gaar det den galt, som ikke er listig og intrigant.»

Hver Dag holdt Hr. Pastoren denne Monolog og brød sit Hoved med at hitte paa et Puds, han kunde spille Pericannas, saa at han blev nødt til at opgive den gejstlige Løbebane.

En Dag, da han gik saaledes og spekulerede, kom Tio Robustiano op til ham, og sagde, at han havde bare et Par Ord at tale med ham.

«Hr. Pastoren véd vel allerede,» sagde Tio Robustiano, «at jeg nu har havt Pericannas et halvt Aars Tid i Cabezuela, og der lærer han Latin og det Andet, man skal kunne for at blive Præst, for det lader til, at han har svær Lyst til Kirken.»

«Ja, jeg véd det nok, og jeg er meget bange for, at Drengen spilder sin Tid, for man maa vide meget for at blive ordineret.»

«Det mener jeg ogsaa, at man maa, Hr. Pastor. Jeg vilde nu bare sige, at Drengen i disse Dage har «Esame», og derefter kommer han hjem og bliver her i Ferien. Og saa vilde jeg bede dem «esseminere» ham i al Hemmelighed, saasnart han er kommen hjem, og saa sige mig i Fortrolighed, hvad for Fremskridt han har gjort, for naar han ikke er gaaet frem, giver jeg ham en ordentlig Dragt Prygl og sætter ham til at trampe Pløjeland

ligesom jeg. Jeg giver alting ud, hvad jeg ejer og har, for ham, og hvad hjælper saa det Hele, naar Knægten ikke er flittig eller er et Asen af Naturen.»

«I har storlig Ret, min gode Mand, og tænker som en god Fader. Vær I kun ganske rolig; saasnart Fyren kommer hertil, skal jeg examinere ham, saa det kan forslaa Noget, og saa skal jeg sige Jer min oprigtige Mening om ham.»

Efter denne Samtale sagde Tio Robustiano Farvel til Hr. Pastoren, idet han var vis paa, at saa lærd en Herre nok skulde oplyse ham om, hvordan det hang sammen med Drengens Fremgang.

Neppe var Pericannas kommen til Zarzalejo, før han gik hen at besøge Hr. Pastoren, og strax, da han saa «el Moro» græsse paa en lille Eng, lidt før man kom til Huset, løb han hen til den for at klappe den. Men det lod ikke til, at «el Moro» havde Lyst til Klap, paa Grund af den Ligegyldighed, dens Herre i nogen Tid havde vist den; thi aldrig saa snart var Pericannas kommen hen til den, før den rettede et Spark mod ham, som saa noget nær havde faaet ham til at blive paa Stedet. Pericannas, der ikke ventede en saadan Modtagelse af et Dyr, som han havde gjort meget af, vandrede videre og sagde ved sig selv:

«Den Løn har jeg vel fortjent, fordi jeg ikke huskede paa, at af Æsler faar man ikke Andet end Spark.»

Præsten modtog Pericannas tilsyneladende med stor Venlighed.

«Naa,» sagde han, «jeg troede, at du skulde have hilst mig paa Latin.»

«Det kunde jeg have gjort, Hr. Pastor,» svarede Drengen beskedent, «saadan som det nu kunde falde sig, for jeg har været saa flittig, som det var mig muligt; men jeg troede, at det vilde se ud som Blæreri saadan at vise sine Kundskaber.»

«Vis vas, her er ingen Tale om Blæreri. Lad os nu høre, hvordan du kan fortælle mig paa Latin, hvad du har brugt Tiden til.»

Drengen begyndte nu at tale Latin, og Præsten blev helt betuttet over, hvor flydende han talte, — jeg siger flydende og ikke korrekt; thi Don Toribio forstod kun, at han talte flydende.

«Er det den Latin, du har lært i et halvt Aar?» spurgte Præsten og satte et surt Ansigt op..

«Ja, Sennor.»

«Saa er det Synd, at Bagerne har maattet slide om Natten for din Skyld, min Søn.»

Drengen, der med Grund troede, at han havde gjort god Brug af Tiden og ogsaa havde hørt sin Lærer sige det, blev nedslaaet ved Præstens Bemærkning og gik hjem næsten grædende. Samme Aften gik Tio Robustiano hen til Præsten, længselsfuld efter at faa at vide, hvormegen Latin Pericannas havde faaet i sig.

»Tio Robustiano,» sagde Pastoren til ham, strax da han saa ham, «jeg har en slem Efterretning at bringe Jer. Drengen er kommen endnu dummere hjem, end han drog ud; for han kan ikke en Snus Latin og har endogsaa glemt den Smule, der blev hængende ved ham ved Omgangen med mig.»

«De har skaaret mig dybt i Hjertet med den Nyhed, Hr. Pastor,» udbrød den stakkels Mand og førte Haanden til Panden for at aftørre den kolde Sved, der begyndte at strømme ud.

«Det gjør mig meget ondt; men jeg maa bringe Jer ud af Skuffelsen, for det ligner Ingenting, at I skal gaa og opoffre Jer til ingen Nytte for den Dreng.»

«Por vida de dios Baco balillo![1] saa snart jeg kom-

[1] en Ed.

mer hjem, skal jeg ikke lade ham beholde et helt Ben i sin Krop.»

«Begaa dog ikke nogen Grusomhed, Menneske.»

«Ja, men De véd ikke, hvor gal i Hovedet jeg kan blive!»

«Lad I Jert Hoved være og følg mit Raad.»

«Por vida de doscientas mil recusas de demonios! [1] .... Om Forladelse, at jeg taler saa uhøvisk, Hr. Pastor; jeg véd ikke, hvad jeg siger. Hvad vil De, at jeg arme Menneske skal gjøre?»

«Hvad I skal gjøre? I skal ikke krumme et Haar paa Drengen, og istedetfor at ville have ham ind paa en Vej, som han ikke duer til, skal I lade ham blive ved sin Bondestand, i den kan han være ligesaa nyttig og ærlig en Mand, som I selv.»

«Jeg skal gjøre det for at følge Deres Raad, Hr. Pastor, men ....»

«Her hjælper intet Men, Tio Robustiano. I gode Folk troer, at man kan lave En til Præst ligesaa rask, som man kan spise et Stykke Smørrebrød. I tager meget Fejl, for man maa vide Meget for at blive Præst. Her er nu for Exempel jeg, som ikke er af de Ringeste, uagtet jeg ikke burde sige det selv; men, tænk engang, der er Præster, som kan endnu Mere end jeg.»

«Det er vist umuligt!»

«Umuligt — det er Ingenting. Naa, saa er vi altsaa enige om, at I ikke vil slaa den stakkels Dreng, og at I vil gjøre en god Bonde ud af ham istedetfor en daarlig Præst.»

«Oprigtig talt, Hr. Pastor, tør jeg ikke svare for mig, for jeg kan blive fordømt gal i Hovedet, siger jeg Dem ....»

«Kommer I nu med det Hoved igjen? Vær dog ikke

[1] en Ed.

saa stædig, Mand! Her i Verden er vi, hvad Gud vil gjøre os til og ikke, hvad vi selv vil være. Nogle af os har faaet megen Begavelse og Andre ....»

«Godt, Hr. Pastor, saa lad os ikke tale mere om det. Jeg vil gjøre, hvad De vil, for at man ikke skal sige, at et stakkels Fæ, som jeg, bilder mig ind at vide Mere end en Mand, der er saa lærd, som De. Mange Tak altsaa, og sig ikke til Nogen ....»

«Ingen Aarsag, Tio Robustiano.»

Den stakkels Tio Robustiano gik hjem fra Præsten endnu mere bekymret, end den stakkels Pericannas var, da han gik hjem kort før. Nu var hans Haab ude om at faa et sort Muldyr i Familien, der kunde hjælpe til at bære dens Byrder.

For Tio Robustiano, som var en rigtig brav Mand, og allerede var gaaet ind paa, at hele Zarzalejo skulde kalde ham Hr. Pastorens Fader, var Tabet af dette Haab som et Dolkestik. At have en Søn, der var Præst, var ham den største Ære. Jeg har kjendt i en By i Kastilien en skikkelig Kone, som kun havde en Fejl, og det var en saa umaadelig Stolthed, at hun ikke kunde bekvemme sig til at omgaas med sine Naboersker som sine Lige. Grunden til denne Stolthed var, at hendes Mand var Graver, og at derfor hendes Familie hørte til Kirken, som hun plejede at sige, idet hun brystede sig af Forfængelighed.

Tio Robustiano havde lovet, at han ikke vilde slaa Drengen; men da denne søgte at forsvare sig mod den Beskyldning, at han ikke kunde den mindste Smule Latin, og paastod, at han kunde i det Mindste ligesaa Meget som Hr. Pastoren, ja vovede at opstille en Tvivl om, hvor sanddru og ærlig Præsten havde været, dengang han foranledigede hans Fader til at tage ham bort fra den gejstlige Løbebane og sætte ham til at trampe Pløjeland, saa tabte Tio Robustiano Stigbøjlerne, som man siger, i sin

Vrede over, at saadan en uvorn Unge, som hans Søn, dristede sig til at tvivle om Præstens Lærdom og Sanddruhed, og det var meget nær ved, at han havde mørbanket den arme Pericannas.

Der gik Maaneder og atter Maaneder, og Pericannas gik og arbejdede paa Marken ved sin Faders Side med den største Resignation og Lydighed; men sine ledige Timer og desuden ikke faa gjennemvaagede Nætter anvendte han til at studere Latin, idet han dertil brugte de Bøger, han havde taget med fra Cabezuela.

En Dag fik Hr. Pastoren et Brev fra Biskoppen, hvori denne meddelte ham, at han skulde ud paa Visitatsrejse og opgav ham den Dag, da han vilde komme til Zarzalejo. Hans Højærværdighed ønskede at ligge om Natten i Præstens Hus og tilføjede følgende Ord til ham: «De maa ikke ulejlige Dem med at gjøre nogensomhelst overordentlige Forberedelser til at modtage mig. Hvad Bordet angaar, saa har jeg kun at sige Dem: *orexis moræ parvæ*»

Hans Højærværdighed havde en forbandet utydelig Skrift. Det Spanske i Brevet fik Hr. Pastoren dog stavet sammen; men da han kom til det latinske, blev han siddende helt fast, og det hjalp ikke alt, hvad han vendte op og ned paa det.

«Hvad Fanden er det dog, hans Højærværdighed mener her?» udbrød Pastoren og svedte store Draaber, mens han søgte at udfinde Meningen i de Ord, som endog jeg vilde have oversat ved «min Appetit har ikke stort at sige.» «Og det er netop i det fordømte Latin», vedblev han, «at det Vigtigste i hele Brevet stikker, for her er det Bispen siger, hvad Slags Mad jeg skal lave til ham. *Orexis moræ parvæ*. . . . Pokker skal tage mig, om jeg forstaar dette herre *Orexis moræ*. . . . Man skulde næsten tro, at han taler om el Moro's Øren [1] . . . Nej, nej, det er umu-

[1] Sp. orejas (undert. stavet orexas).

ligt. Hvem skal jeg nu gaa hen til, for at spørge om Meningen af dette forbandede latinske Vrøvl, i saadan en By som denne, hvor Ingen kan Latin uden jeg? Pericannas forstaar det naturligvis; men skal jeg døje den Tort at spørge ham derom? Og dog har jeg ingen anden Tilflugt end at henvende mig til ham. Ja, det vil jeg gjøre med saa stor Snedighed, at han ikke skal faa opdaget, hvor Skoen trykker mig.»

Med disse Ord puttede Hr. Pastoren hans Højærværdigheds Brev i Lommen, lod som om han gik ud at spadsere og begav sig hen til den Mark, hvor Pericannas og hans Fader arbejdede.

«Hvordan staar det til i Verden, Hr. Pastor?» sagde Tio Robustiano.

«Hvordan det staar til ude i Verden, ved jeg ikke; men her i Zarzalejo er der en stor Nyhed.»

«Ih! kan man faa at vide, hvad det er for en?»

«Det er ingen ringe Ting. Den 24de har vi Biskoppen her.»

«Se se! Det var en svær Nyhed. Men véd man det allerede med Vished?»

«Det er saa vist, at jeg lige i dette Øjeblik har faaet Brev fra hans Højærværdighed, som melder mig det og siger, at han vil tage ind hos mig. Der har I hans Højærværdigheds Brev. Lad Hr. Studenten læse det højt, for jeg har glemt mine Glarøjen hjemme.»

Og Præsten rakte Pericannas Brevet, som denne læste rask igjennem. Da han kom til de latinske Ord, sagde Præsten, idet han gjorde sig bred:

«Det er nok Græsk for dig, min Dreng.»

Drengen, der slet ikke var dum, gjættede i en Fart, hvor Hr. Pastoren vilde hen og svarede:

«Tak, Hr. Pastor, fordi De har saa gode Tanker om mig.»

«Det er ikke Andet end billigt, min Søn. Du kan jo forresten oversætte det, forat din Fader kan høre det.»

«Det er rigtigt, Hr. Pastor,» sagde Tio, «Fortæl saa, hvad det betyder, dit Fæ.»

«Hans Højærværdighed siger, at han vil bede Hr. Pastoren servere ham el Moro's to Øren; den Mad er han tilfreds med.»

Tio Robustiano løftede Skaftet paa sin Hakke, for at give Pericannas et Nakkedrag, da han var vis paa, at den Oversættelse var noget Snak; men Præsten holdt ham tilbage og sagde til Drengen:

«Er Du vis paa, at det er det, der staar?»

«Saa vis, som De er paa, at jeg ikke kan et Muk Latin. Tingen kan ikke være tydeligere, end den er: *orexis*, Ørene, *moræ*, el Moro's, *parvæ*, et Par.»

«Ved I hvad, min gode Tio Robustiano,» sagde Præsten; «denne Gang gjættede Drengen rigtig, hvor lidt man saa skulde tro det efter hans Uvidenhed i Latin og hans Højærværdigheds løjerlige Ønske.»

«Men er det virkelig muligt, Hr. Pastor, at hans Højærværdighed har faaet det kuriøse Indfald?»

«Vi har jo Sort paa Hvidt derfor, min Ven.»

«Men hvor véd hans Højærværdighed, at Æslet hedder el Moro?»

«Ih, det var noget Godt, min Fader der kom med!» sagde Pericannas. «Ligesom om hans Højærværdighed aldrig havde hørt mig nævne det ved Navn, da jeg fulgte med ham til Cabezuela!»

«Hm, der ser man,» sagde Tio Robustiano; «de store Herrer véd tilsidst ikke, hvad de skal spise, og saa hitter de paa saadan noget Griseri, for at faa noget Nyt!»

Pericannas var ikke ondskabsfuld, men han kunde ikke styre sin Lyst til at hævne sig for de to Æselspark, han havde faaet, det ene af el Moro og det andet af Hr. Pastoren.

Endelig kom Biskoppen til Zarzalejo under Klokkeringning og Glædesraab af Indbyggerne, der vare dragne ud med Præsten, for at modtage ham ved Byens Grændse. Ogsaa Pericannas gik ud med sin Fader for at tage imod hans Højærværdighed.

Den sædvanlige Skik ved slige Lejligheder er, at Gejstligheden møder Prælaten ved Kirkedøren, men da Folk der i Byen allesammen var jævne Folk, mente Hr. Pastoren, at han skulde gaa ud at modtage ham ved Byens Grændse og saa begive sig til Kirken, for at klæde sig i Ornat og modtage ham med kirkelige Ceremonier.

Da Tio Robustiano saa, at Præsten og derefter Skolelæreren, henvendte nogle Velkomstord til Biskoppen, naturligvis paa Spansk, kunde han ikke betvinge en pludselig Følelse af Ærgrelse og Mishag og sagde sagte til sin Søn, idet han gav ham et Puf:

«Aa, dit dumme Fæ, hvor du kunde have vist dig idag for alle Folks Øjen og hilst Biskoppen Velkommen paa Latin, naar du bare var bleven anderledes, end du er!»

Disse Ord var som en Lysstraale for Pericannas. Saasnart han hørte dem, gik han frem imod Biskoppen og henvendte sig til ham paa Latin, uden mindste Forlegenhed.

Hans Højærværdighed blev højlig forbauset over at høre Drengen tale Latiums Sprog med ualmindelig Korrekthed; han var selv en stor Ynder og kyndig Dyrker af dette Sprog og kunde ikke Andet end svare først med Bifaldsklap, i hvilket alle Folk stemmede med begejstrede, og derpaa med nogle Ord paa Spansk, hvori han for hele Zarzalejo's Aasyn priste Drengens Dygtighed i at tale Latin.

Den skikkelige Tio Robustiano var nærved at revne af Stolthed og Glæde, og uden at vide, hvad han gjorde, begyndte han at omfavne sin Søn og kaste Hatten op i Luften og raabe Hurra for hans Højærværdighed.

Hvem der var bleven saa flad som en Pandekage, var

aabenbart Hr. Pastoren, hvormeget han end søgte at skjule det.

Hans Højærværdighed beordrede Pericannas at ledsage ham, ikke alene ind i Kirken, men ogsaa til Middagsbordet hos Præsten.

Denne nye og usædvanlige Ære, der tildeltes Tio Robustiano's Søn, gjorde Faderen helt forstyrret i Hovedet af Glæde, mens hele Byens Befolkning raabte ham Ørene fulde af Lykønskninger.

Da man var kommen tilbage fra Kirken, satte Biskoppen, hans Sekretær, Præsten og Pericannas sig tilbords; den sidste meget bevæget og beskeden, uden dog at være kejtet og forlegen.

Det Maaltid, Hr. Pastoren havde anrettet, var fortræffeligt, hvilket kunde ses af den Appetit og det Velbehag, hvormed hans Højærværdighed og Hr. Sekretæren spiste.

Forretterne bragtes ud, og endelig kom den højst kuriøse Ret ind, som Bispen efter Præstens Opfattelse havde ønsket. Hans Højærværdighed og Sekretæren toge for sig af den og begyndte at spise. Enten nu Smagen af Maden syntes dem underlig, eller at de fandt det paafaldende, at saavel Præsten som Pericannas høfligt vægrede sig ved at prøve den Ret, — vist er det, at Biskoppen spurgte:

«Hvad er det for en Ret, Hr. Pastor?»

«Det er saamænd den Ret,» svarede Præsten, «som Deres Højærværdighed opgav mig specielt i Deres Brev.»

«Det er en Misforstaaelse, Hr. Pastor; jeg har ikke angivet Dem nogen speciel Ret.»

«Her maa jeg have Deres Højærværdigheds Skrivelse,» svarede Præsten, og tog Bispens Brev op af Lommen. «Vil Deres Højærværdighed se; der sagde De, at jeg skulde servere Dem el Moro's to Øren.»

«El Moro? Hvem er den Herre?»

«El Moro hedder Husets Æsel, Sennor.»

«Er De bleven forrykt, Hr. Pastor?»

«Nej, højærværdigste Herre! Der staar det tydeligt, Sort paa Hvidt, Bogstav for Bogstav: «*Orexis moræ parvæ.*»

Det var, som om Huset faldt sammen over Bispens Hoved, da han hørte dette, og saavel han som Hr. Sekretæren begyndte at vride sig og vise Tegn paa Kvalme; thi den Smule, de havde spist af Æselsørene, havde pludselig forvandlet sig til Gift for dem.

Pericannas var endnu mere forvirret og ærgerlig end Præsten over det Puds, som han havde spillet Præsten og Æslet, dreven af en Hævnfølelse, som han allerede angrede dybt og skammede sig over.

«Højærværdige Herre!» raabte han og kastede sig ydmyg for Prælatens Fødder; «tilgiv Hr. Pastoren, for han er uskyldig i dette Skjælmsstykke, som ingen Andre end jeg bærer Skylden for!»

Biskoppen udbad sig Forklaring af det Hele, som syntes ham en grov Spøg, og saasnart han havde hørt Noget af Drengens Fortælling, begreb han Alt, da han var ligesaa skarpsindig som godmodig.

Kort Tid derefter beredte han sig til at tage til Cabezuela, med den Hensigt at ligge over der om Natten og ikke i Zarzalejo, som han havde havt i Sinde; han kaldte da Præsten og Drengen tilside og sagde til dem:

«Hr. Pastor, De véd vel, at Latin er den katolske Kirkes officielle Sprog. De, som er en af denne Kirkes Tjenere, har glemt dette Sprog, og De maa derfor nødvendigvis vende tilbage til Stiftets Pastoralseminarium for at lære det. Du, Pedro, som attraar den gejstlige Ordination og at faa Patrimonialembedet i Zarzalejo, og som ved en ussel List har maattet se dig fjernet fra den hellige Vej, du skal følge med mig, naar du har faaet din Faders Samtykke og Velsignelse med paa Vejen; jeg paa-

tager mig at betale alle Omkostninger, for at du kan følge den gejstlige Løbebane, som Gud øjensynlig kalder dig til.»

Faa Aar efter var Pericannas Patrimonialpræst i Zarzalejo, og Don Toribio, som vikarierede i en anden lille Landsby der i Nærheden, studerede som bare Pokker for at søge et Præbende i Cabezuela.

«Aa, naar jeg var Bisp ... saa skulde jeg nok bestille Andet end at velsigne Folk!»

Et Gjenmæle.

Af Camilla Collett.

Nordisk Tidsskrift, udgivet af Nordahl Rolfsen, meddeler i Heftet Juli—August en Artikel, overskreven: «En norsk Forfatterinde» af Henrik Jæger.

Titelen synes allerede at antyde, at det er en nekrologisk-biografisk Studie, vi her have for os. Læsningen selv forstyrrer ikke heller væsentlig dette Indtryk; naar Læsernes Fantasi blot vil føje en Dødsdatum til, vil Illusionen fuldstændig kunne overholdes.

Nævnte Biografi bærer nemlig alle Mærker af at være forfattet med hin Mangel paa Lokalkjendskab, og indre Forstaaelse af sin Gjenstand, som en betydelig Afstand i Tid og Rum, med andre Ord, Stillingen ligeoverfor en forlængst Afdød, tildels gjør undskyldelig. Opfattet saa, vil den, særlig for den Ikke-orienterede eller blot Ligegyldige, næsten tage sig ud som et Oprejsningsskrift. Man vil tro sig stillet lige overfor et forskrækkelig mørkt, baade i Tid og Eftertid forkjettret Liv, som det nu gjaldt at kaste et mildnende Slør over.

Paa de bedre underrettede, og vi tør vel lægge til velvillige Læsere, vil den sandsynligvis gjøre det modsatte Indtryk. De ville snarere se en Anmelder med god Vilje til at fordunkle selv de lyse Partier i det Dobbeltliv, Menneskets og Forfatterindens, der her skal skildres, og faa et

muligst uharmonisk Billede ud deraf, ikke uligt det, der møder os, naar man beskuer sig i en af disse Spejlkugler, hvormed Folk ynder at vanzire sine Haver.

Vi ville forsøge en lempeligere Middelvej. Vi ville endog gaa ud fra, at Anmelderen, baade med Interesse for, og redelig Vilje til at yde sin Gjenstand Retfærdighed, har taget Emnet for sig. Men, savnende ethvert Grundlag for et personligt Kjendskab til Tingene, har han lidt vel flot benyttet de Aktstykker og Optegnelser, han havde at bygge paa og ladet Indbildningskraften raade. Derved er der bragt for Lyset et Arbejde, der bringer os til at ønske, at det helst ikke var blevet skrevet.

Vi forbigaa de mange faktiske Fejltagelser, hvori denne Biografi gjør sig skyldig. Det kan ikke skade Nogen, at den angiver Forf.'s Søsters Død 32 Aar tidligere, end den virkelig fandt Sted, eller at hun ved sin Mands Bortgang stod ganske uden Paarørende. Heller ikke, at at den nævner Bernhard Herre som en af de aandelige Autoriteter, der have ansporet og paavirket hende — en morsom Forvexling den! — medens Sandheden er, at hun først efter B. H.'s Død, der indtraf mange Aar senere, læste det lille Skrift, det eneste, hvorigjennem han opnaaede et Navn —; heller ikke ville vi berøre den mindre end delikate Maade, hvorpaa Hr. J. gjør sig til Fortolker af sjælelige Tilstande og Ungdomsstemninger, hvis fuldstændige Opklarelse ikke tilhører, ikke skal tilhøre vor Tid. Men der er Forvanskninger af Forfatterindens Udsagn, af fremmede Personer og Forhold, der er Misforstaaelser af hendes hele private og offentlige Fremtræden, der, om end ikke egentlig nedsættende for hendes Karakter, dog fremsat med den kategoriske Vægt, der udmærker Hr. J.'s Opsats, uundgaaelig maa vildlede Enhver, der ikke tilfældigvis kjender bedre til det. Og hvor stort er ikke deres Antal, der absolut ville vildledes — desværre, det er ikke alene i deres Haver og Parker, Folk ynde Spejlkugler.

Det er derfor, at jeg føler det som en Pligt mod mine Nærmeste, mod mit Eftermæle at skride ind med en Indsigelse. En vanskelig, højst ubehagelig Opgave! Men hvad skål man gjøre? Ridderen til den Betrængtes Forsvar maa vi i vor Tid ikke vente paa, altsaa: *aide toi, et dieu t'aidera*! Kun vil jeg, da det desværre drejer sig om den ulykkelige 1ste Person singularis, unde mig den Lettelse at indføre Angjeldende i 3die Person og kun forbeholde mig selv Foreviserens Rolle; derved tilstedes lidt mere Frihed, der tillige vedligeholder Fiktionen, at her er Tale om en forlængst Bortgangen, der ikke kommer mere igjen.

Om den Karakteristik, der gives af Ffr.'s Familie, maa man af enkelte løsrevne Ytringer tro, at hendes Bog «I de lange Nætter» er benyttet som Grundlag. Saameget mere uheldigt er det at se de Antydninger, som her gives af Familiens Slægtsmærker, dragne ud i de grelleste Yderligheder, der udelukke enhver finere Formæling af disse Slægtsejendommeligheder. Den umaadelige Kontrast mellem Henriks og Søsterens Naturer har slet ikke funden Sted. Skulde Modsætningen ikke naturligt have sin Grund i, at han var Mand, og hun Kvinde? Tag de samme Skud af en kraftig Skovvæxt, plant det ene i den Luft, den Jord, hvor det hører hjemme, det andet i en pæn Urtepotte i et Kammer til Gaarden, og spørg da ikke, hvorfor det ene udfolder sig i kraftig Yppighed, det andet hænger med Bladene.

«Tungsind, Grubleri, Selvfordybelse og atter Selvfordybelse, reflekteret som den Melankolske, heftig som den Koleriske, selskabelig som den Sangvinske!» Himlen bevare os, hvordan skal det stakkels Barn svare til al denne Zerrissenhed, denne Mørkhed. Hangen til Reflexion og Selvfordybelse vil i hine tidlige Aar trods Naturensomheden udenfor ikke have været synderlig stor, da Alt omkring hende, hvad der foregik paa Gaarden, ogsaa de Mennesker,

vi jevnlig omgikkes, levende beskjæftigede hende. Opfatningen af Forfatterindens Fader lider af samme Fejl. Fader var langt fra en blot og bar Melankolikus, men imodtagelig for den hele Skala af Stemninger, fra de lyseste ned til det Tungsind, der lejrede sig over hans senere Aare Gamle Folk, der have kjendt ham i hans lykkelige Dage i Christianssand, mindes ham endnu som Sjælen i Selskaberne, fuld af Liv, dog altid med et vist fransk, kurtoisifuldt Tilsnit, da han nu engang, hvilket den Gang laa i Luften, beundrede alt Fransk. Under hine oftere berørte belivede Sommerferier ledede han ofte Underholdningen, og deltog med Liv, især i vore skriftlige Lege; dette var endnu i Aarene 35—40.

(Side 5.) «Forældrenes Overflytning fra den lykkelige «Tilværelse i Christianssand til Ejdsvold, beredede dem «mange bitre Skuffelser . . . . . dertil kom for hans Ved-«kommende snart Følelsen af at være glemt, miskjendt og «tilsidesat af sin Konge og af sine Landsmænd; dette «avlede Kummer og Bitterhed . . . . . Et Slør af trist Mis-«stemning kom derved til at udbrede sig over det lille «Hjem, og i en saadan Atmossfære er det ikke godt for «et Barn at være . . . »

Ogsaa mindre korrekt. Skuffelser af mange Slags ville vistnok have mødt det indflyttende Ægtepar, idealistisk anlagte, lidet indøvede i Livets Realitet, som de begge vare. Men de have neppe længe havt Magt til helt at forstyrre en Mands Ligevægt som Fader, med hans Kjærlighed for Naturen og Landbruget, dertil en saa ivrig Opfylder af sine Kaldspligter. Hvad Anm. derimod siger om begges Kunst og Skjønhedssands og den forskjellige Retning, hvori dette ytrede sig, er meget smukt og rigtigt. Miskjendt og tilsidesat af sin K o n g e har han derimod aldrig følt sig, men han blev til det Sidste vist al den personlige Velvilje af Karl Johan, som han kunde ønske

sig. Moder har maaske stille følt større Savn end han. Men det hjalp, at der aldrig taltes derom.

Overhovedet laa der et stille, men ikke desmindre strengt Interdikt over vort Hus: ikke at klage over Noget, ligesom det strengt var forbudet at tale Ondt om Nogen. Rørende var det mig nylig at høre en gammel Bekjendt fra hin Tid sige, at hos visse andre Personer [1] kunde han faa høre nok om Præstens, men hos Præstens hørte man aldrig noget om dem. Den Tristhed og den Misstemning, der efter Biografens Paastand allerede fra de første Aar skulde have udbredt sit Slør over Hjemmet, er derfor ikke ganske at forstaa saa, da det først var paa Faders gamle Dage, efter den lange, oprivende Henriksfejde og saa mange smertelige Tab, at hans Tungsind tog Overhaand, og Huset blev saa trist.

Om Christiansfeld ytrer Anm. (Side 9.) sig blandt andet saa:

«Faderen begik det pædagogiske Misgreb at sende sin «14-aarige Datter til Christiansfeld, et Sted, hvor man af «al Magt bestræber sig for at kvæle Individets naturlige «Liv, hvor Eleverne ere ligesaa tvungne, indespærrede og «bevogtede som Fangerne i en Straffeanstalt .... For «vilde ustyrlige Børn kan et Ophold i Kristiansfeld maaske «være gavnligt; paa de stille, alvorlige, maa det kun virke «skadeligt; dersom man har Anledning til at iagttage disse «sky Væsner, der komme ud af denne Anstalt, hvor blege, «frygtsomme og forkvaklede de kunne se ud, vil man indse, «hvor urigtigt det var at sende et Barn som C. Wergeland «derhen.

Er denne Opfatning, som vi maa antage, bygget paa Forfatterindens Skildring deraf i Bogen «I. d. l. Nætter», saa sammenligne man følgende Udtalelser:

---

[1] Slægt og Tilhængere af den gamle Præstefamilie, der strax satte sig paa en fjendtlig Fod med Fader.

Der ligger saameget Godt og hæderligt til Grund for denne Anstalt, som man vel skal vogte sig for at miskjende, men det gjælder om denne, som om alle af denne Art, at den passer ikke for Alle, den magter ikke, ligesaalidt som nogen Skole, hvor Opdragelsen drives en gros, at yde enhver Individualitet, enhver Skjæbne sin særskilte Forplejning. For mange Naturer kan den maaske være en beroligende, højst velgjørende Overgang til det Liv, de siden ville føre, og jeg har netop hørt verdsligsindede Børn prise den rolige Tid i Christiansfeld som den lykkeligste i deres Liv. For mange ulykkelige Børn har den været en velsignet Havn, hvor de have slaaet sig til Ro for Livet. For mig var det Ensomhed, Afsondring, kun i en anden, mere klosterlig Form, men Meningen er jo ikke, at man skal indvies til at gaa i Kloster, men til at færdes i Verden bagefter. Man skal lære at kjende sig selv, sine Anlæg og sine Kræfter, og hvorvidt de due til at træde op i de Kampe, der ikke længe lade vente paa sig ......

... Med Erfaringer og verdslig Visdom beriget, vendte jeg ikke tilbage til Hjemmet, men dog med en Skat af lyse Indtryk, som aldrig kunne forsvinde. I Christiansfeld har jeg truffet paa saa herlige, i sin Art fuldkomne Mennesker, at den blotte Erindring om dem er en Lægedom, naar man mangengang maa mistvivle om Menneskeheden .....

(Side 12.) «.... Hvis det var for at glemme denne «Hjertesorg, at Faderen i 33 tog hende med til Paris, saa «var Stedet ikke heldigt valgt. Var der noget Sted i Ver«den, hvor de aandelige Omgivelser vare egnede til at «bringe hende til at reflektere over sin Skæbne, (!) saa var «det Paris i 1833 ....»

Men det maatte jo være godt og sundt at komme til at reflektere over «sin Skæbne»!

« — Spørgsmaalet om Kvindens Stilling i Samfundet, «om Forholdet mellem begge Kjøn, laa den Gang saa at sige

«i Luften .... Aurora Dudevant var netop begyndt at «blive et brændende Spørgsmaal i Pariseropinionen. Aaret «forud havde hun debuteret som Romanforfatterinde, og der- «ved var hendes fortrolige Omgang med Balzac (!) Jules «Sandeau, Alfred de Musset, hendes eventyrlige og dristige «Ture rundt i Byen forklædt som Student og hendes øvrige «Extravagancer komne i Folkemunde. At den 20aarige norske «Dame under disse Omstændigheder har faaet fat paa «George Sands Romaner, synes højst sandsynligt, og i saa «Fald maa det anses for hævet over al Tvivl, at det er «Læsningen af disse Romaner, med deres heftige Diskussioner «af Forholdet mellem begge Kjøn, som gav Stødet.»

Dristige Paastande, naar man ikke er bedre underrettet! Fader bragte kun en Syg did for at søge en berømt Læge om Raad mod en i stærk Grad udviklet Kordialzi, en Sygdom, der, som man ved, virker mer end nogen anden paa Sindet. Vi levede derfor overordentlig stille i vor Pension. Den unge norske Dame havde neppe læst Noget af George Sand den Gang, vidste Intet om hendes private Liv, havde aldrig hørt Sandeau eller Alfred de Musset nævne, og hvad Ideer hun den Gang plejede om begge Kjøns Ligestillen i borgerlige og selskabelige Rettigheder, kan man omtrent slutte deraf, at da Faderen foreslog at drikke Chokolade i en Kafé, modsatte hun sig det forfærdet som et Brud paa den højere Kvindelighed.

(Side 13.) «At hun virkelig var bleven paavirket «af Emancipationsbevægelsen, synes mig at fremgaa af det «Alvor, den Bestemthed, hvormed hun efter sin Hjemkomst «forlangte at faa gaa til Theatret.»

Dette er en komplet Fejltagelse. Hun har neppe nogensinde diskuteret det Ønske at gaa til Theatret, end sige med Alvor og Bestemthed forlangt det. Først fordi at ingen Vilje, ingen Opinion vandt Ord i vort Hus, naar vi vidste ved os selv, at den ikke blev godkjendt, og dernæst fordi et saadant Forlangende vilde forbudt

sig selv. De Stemninger og Følelser, der bevægede hende i dette Tidsrum indtil hendes Ægteskab, modsatte sig også enhver Tanke paa en offentlig Optræden af nogen Slags. Alt hvad der i «J. d. l. N.» tales om den Proces, der derom førtes og tabtes, maa forstaas som ført for en indre Domstol. Derfor kan hun godt til sine urolige Barnedrømme derom senere knytte den Betragtning, at hun erkjender denne Kunst endnu for at være den Form, hvorunder hendes stærkeste, ejendommeligste Liv, naturligst vilde fundet sit Udtryk. Det er derfor ikke ganske korrekt, naar Anm. søger Grunden til, at denne Plan ikke blev realiseret i den Stilling, som den sceniske Kunst dengang indtog i Norge. Dette dengang vilde vi ikke havt let ved at forstaa, naar ikke Anm. strax efter havde givet os en højst overraskende Forklaring derover.

(Side 14.) «Hertillands fandtes der ikke engang saa«meget som en Antydning til en national Scene. Det var «udelukkende danske Skuespillere, som besørgede Publi«kums dramatiske Underholdning, og som Følge heraf blev «Skuespillernes sociale Stilling ikke synderlig agtet (!) «Da disse Skuespillere vare fremmede Mennesker, der be«tragtede sit Ophold her næsten som et Slags Exil «og derfor blev her temmelig kort, saa Publikum i dem «en Slags hjemløse Omstrejfere, der stod fuldstændig uden«for det sædvanlige borgerlige Liv.»

Behøver dette en Gjendrivelse! De danske Skuespilleres Ophold her, som vi endnu regne for vort Theaters gyldne Tid, skulde vi, selv uformuende til at skaffe os en national Scene, have betragtet med saadan Ringeagt! Kunstnere, som vi have ejet dem i Balling, Spindler, Mad. Schrumpf senere i Jørgensen, Schmidt, Hagen — Rosenkilde — Wiehe, som Christiania med Stolthed mindes at have huset i sin Midte, skulde vi nogensinde betragtet som hjemløse Omstrejfere?

Vi forbigaa Indledningen til et nyt Stadium i For-

fatterindens Liv, det, som begynder med hendes Ægteskab. Folk, der have en særlig Sands for det Privatlige og Personlige, vil her paa det Nøjagtigste faa at vide, hvilken Alder Bruden havde, og i hvad Forhold den stod til hendes Ægtefælles. Men det er ikke for den Slags Læsere, dette skrives, men for dem, hvem det var mit Ønske at kunne bibringe et sjæleligt og aandeligt mere korrekt Billede af den Bortgangne end det Hr. J. har bragt for Dagen.

«Ved hendes Giftermaal, idet hun blev fast Medlem «af Christianias Selskabsliv, skulde man tro, at hun endelig «var kommen i Omgivelser, der tilfredsstillede hende. «Men nej.»

Her citerer Hr. J. en Række Udtalelser, der sigter til hendes første Optræden i Christiania, og hvori skildres, hvad enhver enestillet ung Pige med et lidt usædvanligt Tilsnit vil have følt — følgelig slet ikke passende til Situationen.

«Hvor dybt hun har følt sig krænket, og med hvilken «lidenskabelig Bitterhed hun beklager sig over den Maade, «hvorpaa man behandlede hende, kan man se af mange «Udtalelser i hendes senere Skrifter.»

Derpaa følger atter et langt Citat, der hører hjemme i en ganske anden Forbindelse.

«Hun har tidlig begyndt at leve paa Krigsfod med «Christianias Publikum. Hun har følt sig krænket, saa«ret, angreben saa skarpt og udholdende, at hun er bleven «indigneret og har begyndt at tage Offensiven. . . . For «hende, med hendes stærke Trang til Selskab og Lykke (!), «maa det have været en Skuffelse ikke ulig den, som «Rejsende i Ørkenen føler, naar de trætte og tørstige ser «en Oase for sig, for lidt efter at opdage, at det havde «været Fata morgana.»

Forsaavidt som ovenstaaende trøstesløse Skildring skal passe paa Forfatterindens Ægteskabsliv i Christiania, maa

herimod paa det Bestemteste protesteres. Den Skuffelse, der her skulde ventet hende, har paa ingen Maade fundet Sted. Selv om hun var traadt op saa selskabslysten, urolig, saa kritisk udfordrende, som man af Anm.'s Skildring maa udlede, at hun har været, maatte de daværende selskabelige Forhold i vor By have fuldt tilfredsstillet hende, ja overtruffet hendes Forventninger. Men da hun ikke bragte hine Egenskaber med, bød det hende egentlig Mere, end hun kunde benytte, saa meget mere som hun havde det Bedste, hun kunde søge, i sin nærmeste Nærhed. Vort Selskabsliv havde i det foregaaende urolige Aarti, 30—40, havt Tid til at gjære ud og havde virkelig nu afsat sig til Noget, der efter vore Forhold maatte kaldes glimrende.

Foruden de ældre, grundfaste Familier, Hanstens, Colletterne, Dirkser, Kjerulfer og Fl, der alle førte gjæstfri Huse, havde en stor Del af hin 30-Aarenes mærkeligere Ungdom selv stiftet Hus og optraadte nu i Dobbeltegenskab af aandrige Selskabsfolk og gjæstfri Værter og Værtinder. Til denne yngre Kreds hørte Schweigaards, Fougstads, Birch-Reichenwalds, Stangs, Welhavens, Munchs, Dunkers og senere Sars's.

Af Forfatterindens egen Slægt vare Officiererne Oscar og Nikolay Wergeland bosatte i Byen. I alle disse Huse var det unge Ægtepar gjæstfrit modtaget, i næsten alle havde hun sine kjæreste, trofasteste Venner. Det «stridbare Forhold,» hun efter J—s Paastand strax kom i til denne sin Omgivelse, og de mange «Skuffelser og Ubehageligheder,» det beredte hende, savner derfor alt Hold i Virkeligheden og maa bero paa den samme Vildfarelse, der gaar gjennem hele hans Opsats, at Forf.'s senere pessimistiske Opfatning af vore Tilstande absolut maa føres tilbage til noget personlig Oplevet, og hvad der er mere nærgaaende, uundgaaelig ogsaa give hendes Personlighed et skarpt Præg deraf. Fordi om disse Tilstande ikke

dengang direkte berørte hende, existerte de dog ikke derfor mindre og stode i fuld Trivsel udenfor. Gjennem tusinde usynlige Porer kan saadant indsuges i Bevidstheden. Bornerthedens, Raahedens uforsonlige Had til alt dens egen Sfære Overragende, helst naar dette foreter sig i en kvindelig Skikkelse, vilde ikke dengang været mindre virksomt, end det er nu, og maaske til alle Tider vil blive det. Den, som forstod at lytte, vilde kunne hørt dette Had, denne Uforsonlighed, ligesom man velforskandset i sin Borg, i den belejrende Hobs Murren udenfor, tydelig nok forstaar dens: vent kun, til Murene falde! vent kun, til vi kan naa Jer!

Og det manglede ikke paa dem, der forstod at lytte. Kritiken laa i Luften dengang. Hvorsomhelst man befandt sig i denne Kreds, indaandede man den.

Drøftelserne af Dagens Tilstande og Fænomener vare ikke mindre skarpe og opløsende, fordi de optraadte i Viddets og den muntre belevne Selskabeligheds Former. Og Damerne stode ikke tilbage, de toge levende Del i Forhandlingerne og udfyldte paa den elskværdigste Maade den Plads, Mændene indrømmede dem som mæglende, dømmende Magter.

Med denne overlegne Erfaring, denne kritiske Aplomb kunde nu vor Forfatterinde slet ikke hamle op, da hun, vel ikke ganske fremmed i Kredsen, kom for at slutte sig fast til den. Hendes hele Personlighed var lidet anlagt dertil. Et Andet er, hvad der i en modtagelig Sjæl optages og stille kan forberedes. Selv ynkelig ømfindlig for Angreb, har hun altid skyet personlig at angribe. Og hvad der i hine Aar, da hun endnu stod der, aandelig støttet af hin Tids Bedste og Dygtigste, omhegnet af Omhu og Kjærlighed, kun føltes som noget dunkelt Instinktmæssigt, det har mere og mere, nu da — Murene ere faldne og Faren for personlige Konflikter og Krænkelser med hver Dag forøges, udviklet sig til bevidst Bestræ-

belse: betragte det Uundgaaelige som nyttige Vink, samle hele Vægten af sin Livsopfatning og Erfaring paa Tingene selv og — saavidt muligt — undgaa alt Personligt.

II.

Hr. J. gaar her over til en Skildring af Angjældendes Betydning som Forfatterinde, et Felt, hvorpaa jeg af dobbelt Grund helst vilde være befriet for at møde ham, men overlade dette til Andre; der er imidlertid Punkter netop her, som desværre gjør faktiske Redegjørelser fra min Side uundgaaelig nødvendige – Omstændigheder, som Andre ikke, selv med bedste Vilje ret kan sætte sig ind i, da det ligger saa langt tilbage i Tiden.

Hr. J. indleder denne Skildring med følgende Ord:

«Samme Aar, som hun blev gift, 1841, debuterede «hun som Forfatterinde[1] med flere smaa Artikler i den «Konstitutionelles Feuilleton, den samme hvori Welhaven «skrev sine udmærkede Billeder fra Bergenskysten, P. J. «Collett sine aandrige Kritiker og Asbjörnsen og Bern«hard Herre[2] sine Skildringer af norsk Natur og Folke«liv. Hun kom da som Forfatterinde med en Gang midt op «i det fineste, aandrigste Selskab, og for ikke at stikke af «maatte hun gjøre sig Umage for at være lige saa fin og «aandrig som de.» (!)

Anm. nævner som et af disse anonyme Debutarbejder en lille Artikel betitlet «Et Stykke af en norsk Dames Brev til en Dansk,« og dette stempler han nu som «Et «overordentlig skarpt og strengt Angreb paa hele Fru «Güllembourgs Forfatterskab . . . Brevskriverinden kan ikke

[1] Urigtigt.

[2] Ingen af de to Sidstnævnte havde dengang ladet Noget trykke.

«finde Udtryk nok for sin Misfornøjelse med «Forf. til en «Hverdagshistorie» etc.

Men dette er jo en ren Misforstaaelse! Hr. J. har ikke engang Lov til kategorisk at tilkjende Andenmand et Forfatterskab, som denne aldrig selv har vedkjendt sig. Den omtalte lille Feuilleton har aldrig været nævnt, end sige optagen i nogen senere Samling. Da Beskyldningen nu er der, nødvendiggjør den en Forklaring, for at ikke ogsaa den uindviede Læser skal hildes i Misforstaaelse.

Hint «Stykke af et Brev» knytter sig til en liden Novelle af den dengang endnu strengt anonyme «Forf. af en Hverdagshistorie», et Arbejde, som maaske kan kaldes denne Forfs. svageste. Hun lader deri en ung norsk Dame træde op, der, uagtet vi, hvad dansk Opfatning af norske Forhold, særlig dengang, angaar, vare vante til stærk Kost, dog overgik det Rimeliges Grændser. Den unge Jfr. Mack eller Muck, tror jeg hun hedder, optræder her som en komplet Uting af Raahed og Voldsomhed, der ender med, at hun vil støde en Bordkniv i sig.

Denne Opfatning af norsk Kvindelighed — Jfr. M. er, saavidt vi erindre, den eneste norske Kvindefigur, der er traadt op i Fru G—s Noveller — vakte Uvilje i vor Kreds. Deraf hint Tilsvar. Det er skrevet af To — eller rettere sagt oprindelig af En, som derefter overlod til en kvindelig Haand at affile det lidt og give det en Titel —, men kunde ligesaa godt være skrevet af 10, thi vi følte os Alle meget fornærmede og vilde paa ingen Maade vedkjende os Landsmandskabet med Jfr. Muck.

Og paa denne lille anonyme Skjærmydsel, hvortil der under Forfatterindens senere venskabelige Forhold til den Heibergske Familie blev vexlet drillende Hentydninger, begrunder nu Hr. J. en fuldkommen underkjendende Totaldom over en Forfatter, som vi Alle dengang beundrede, og hvis Bebudelse af et nyt Værk vi neppe kunde afvente, saa gridske vare vi paa det! Det vidner atter om den

beklagelige Maade, hvorpaa Kilderne ere benyttede. At bede vore Læsere rode op i trediveaarsgamle Aviser for selv at sætte sig istand til at dømme ret, tør man dog ikke forlange. Det henstilles da til dem, enten at godkjende Hr. J.'s Paastand, at den unge, dengang begyndende, norske Forfatterinde fordristede sig til en fuldstændig Fordømmelsesdom over den ældre danske, eller tro paa min simple Forsikring, at det ikke forholder sig saa.

En Fortegnelse paa disse Forfatterindens tidligere Smaaartikler følger derpaa. «Disse Ting,» siger Anm., «ere altsaa bevislig komne ud flere Aar tidligere end «Amtmandens Døtre», medens Forfatterinden i en Fortale til en af hendes sidste Bøger (1868) betegner «A. D.» som hendes egentlige første Værk.»

Dette imputeres hende nu som noget højst Utilladeligt.

«Hendes Paastand,» siger han, «grunder sig endvi«dere paa en formel Usandsynlighed. «Thi trods sine mange «og store Fejl er «Amts. D.» saa betydelig i Indhold, «saa ejendommelig i Behandlingen og saa overlegen i For«men, at den vilde være et af de besynderligste literære «Fænomener, hvis den virkelig var et Debutarbejde.»

Ingen ganske sikker Slutning!

I ideel Forstand havde Forf. vistnok ikke «taget sig selv i Besiddelse», men formelt havde hun dengang opnaaet den Udvikling, hun var modtagelig for. Hun havde i en lang, ensomt tilbragt Ungdom saa at sige blot levet skriftlig i daglige Optegnelser og en uafbrudt Korrespondance. Saa godt, som hun nogenlunde kunde lære at skrive, skrev hun allerede da, hvilket betydeligt vil have lettet hende den Umage,. hun maatte gjøre sig, for at hamle op med de Andre, «at hun ikke skulde stikke formeget af». Hr. J. er selv saa artig at levere os Beviser derfor i Hænde, idet han i et Øjebliks Forglemmelse (S. 24) ytrer sig saalunde.

«Da hun efter 4 Aars Forløb udsendte sit næste

«novellistiske Arbejde, Skizzen «Langsgaard», havde hun «udviklet sig betydeligt. Man finder her ikke blot Drift «til at flyve, men virkelig Evne til at bruge sine Vinger.»

«Langsgaard» er et af de første Arbejder, skrevet omtrent 10 Aar før «Amtmandens D.» saa Lyset.

Til hin Beskyldning for ukorrekt Udtalelse, for ikke at sige literær Uredelighed, som om Forf. bevidst har villet «malplacere sine Produktioner i Publikums Bevidsthed», kan jeg kun svare, at Tingene har ikke alene en kronologisk, men ogsaa en sjælelig Orden, hvilket Hr. J. synes slet ikke at ville anerkjende. Hin Roman bliver dog den første Bog, hvori en selvstændig Livsopfatning, vel endnu kun glimtvis, kommer til Gjennembrud. Man vil forgjæves søge Spor deraf i de tidligere anonyme Smaating. Jeg tør altsaa, uden at gaa den ideelle Sandhed for nær, paa Forfatterindens Vegne datere hendes egentlige literære Optræden fra den Tid, hun blev Enke og kalde nævnte Bog hendes «første Digtning».

Anm.'s øvrige Betragtninger over dette hendes første Arbejde («Amtm. D.) forbigik jeg helst ganske. Der udfordres en anden Pen end min, til at udhæve, hvad der her synes mig skjævt og fordrejet opfattet. Hvad skal man sige til Beskyldninger som disse, og hvad bliver der igjen af en Bog, naar man tager disse som Udgangspunkter for en Bedømmelse af den! «At Heltinden kun er en kjedelig Prøvesamling af «opkonstruerede, ideale Fuldkommenheder», . . . at Gjenstandene kun ses i «Lyset af Forfatterindens egen mørke Sindsstemning,» «følgelig er den bleven ensidig, overdreven i sin Opfatning,» . . . at hun mangler «al aandelig Smidighed og den bøjelige Sympathi til at sætte sig ind i fremmede Individualiteter, følgelig bliver hendes Personer kun Kopier,» alle Damerne ere hende selv, og alle Mandspersonerne støbte over en tilfældig levende Form. Lorenz Brandt er saaledes et «nøjagtigt Fotografi af en Person, der i sin Tid vakte

megen Opsigt». Der citeres nu Stykker af en Nekrolog i den Konstitutionelle over samme Person, og dermed skal den fuldstændige Lighed være fastslaaet.

Disse to Figurer, Digtningens og Virkelighedens, vare de største Kontraster. Enhver af dem bar sin Races og Klasses Grundtræk udpræget i sig: Aristokraten, hensynsfuld, formel—ædelmodig—Entusiast, uden Gnist af Ironi endsige Selvironi, den anden Folkets begavede Barn, dermed er Alt sagt.

Betragtningen af den Række smertelige Tab, der traf Forfatterinden fra det Tidspunkt af, der havde lovet hende den huslige Fred og Lykke efter en trist Ungdom, Tab, som endte med hendes Mands Død, kan jeg naturligvis ikke have Noget at sige paa. De aande al den Medfølelse, man bærer for Ulykken. Men den Sympati, han derved vil vække for den Hjemsøgte, forskjertser han rigtignok paa det Grundigste ved strax efter at fortælle, at hun under disse uafladelige Skjæbnens Slag, «havde opsparet en stor Sum af brændende Lyst til at leve,» ... «at Resignation slet ikke var hendes Sag» ... «for hende havde den stillet sig som det sørgeligste Onde.»

Man maatte ikke kjende det Mindste til vor hjemlige Opfatning af dette Punkt, for at føle, at det Værste, man kan sige om en saadan Ulykkelig er, at hun ytrer Lyst til at leve, med andre Ord, at hun bortviser Resignationens Selvknuselse. Vort Land producerer alt for mange af disse Ulykkesslagne, og tænk, om Alle vilde falde paa at leve bagefter! og sætte Landet i den Bekymring at sørge derfor! ... — — Forf., paastaar Hr. J., hører nu til en af disse Opsætsige. «Det er derfor», bliver han ved, «at hun ikke «kunde nøje sig med at leve for sine Børn, hendes Be«gavelse laa nu engang ikke i denne Retning, den for«drede andre og større Opgaver.»

Dette er mere nærgaaende.

Hvad véd Hr. J. om hendes Begavelse i denne Retning? og om denne Opgave ikke har været anerkjendt for stor, ja den største af alle Opgaver? Hvad om hun for at kunne leve ret for denne Opgave, først maatte tænke paa overhovedet at leve! . . . Hvad om hun da greb til Forfatterskabet som den Druknende efter Bjælken? . . . kunde det ikke tænkes, at denne Sysselsættelse først blev det dulmende, senere til det Livsgjerningen styrkende Middel, uden at hun endnu anede Betydningen ret, og at den først, efter at denne Livsgjerning var endt, gik op for hende som en højere Opgave, der endnu fylder og løfter den Ensommes Liv? kunde det ikke tænkes saa?

Lad nogle Erindringer, Forfatterinden har optegnet, selv tale her:

Collett har saa egentlig skabt mit Forfatterskab, d. v. s. han har baade aandelig forberedt og praktisk givet det Stødet. Uden at han maaske havde en bevidst Hensigt dermed, blev han dog Redskabet dertil. Han havde dengang meget lidt Tid til selv at læse Skjønliteratur, derfor ansatte han mig i Egenskab af baade Udvælger og Meddeler; havde jeg fundet noget Interessant, maatte jeg fortælle det, ikke læse det for. Dette skete da mest paa vore Spadsereture, ofte blev paa en Spadseren op og ned ad Gulvet, en ny Novelle af Gutzkow eller Steenberg muligst kort tilegnet, drøftet og diskuteret. Dermed troede jeg, det ogsaa skulde bero og følte mig nok saa stolt ved den Rolle, der var overdragen mig.

Men engang, medens jeg var i mit Sommerbesøg i Eidsvold, skriver han, at A. Munch havde purret ham for en Feuilleton til sit Blad, men han havde ikke Tid til at skrive nogen, om jeg ikke vilde skrive en, som han kunde lade M. faa. — Forfærdet Afslag, med Spørgsmaal om, han var gal! — Ny Anmodning, der endte med Løfte fra min Side om, at jeg skulde forsøge det, dog kun under Betingelse af den strengeste Taushed og en

ubrydelig syvforseglet Anonymitet. Tager jeg ikke fejl var det «Strikketøjs Betragtninger», der da kom ud, og 2 Dage efter hilste mine Venner mig paa Gaden som Forfatterinde.

Ved Colletts Bortgang syntes det, som om disse første frygtsomme Skridt paa Forfatterbanen ogsaa maatte standse. Det var, som om jeg aldrig kunde være Noget alene. Vel havde jeg lagt Planen til «Amtmandens Døttre» og skrevet Indledningen, men C. havde slet ikke opmuntret mig til dette større Arbejde. Vore dannede Forhold, paastod han, vare endnu i Gjæringstilstand, de havde ikke afsat sig til Noget, hvorpaa en Roman sikkert kunde bygges. Folkedigtningen var noget Andet. Det var maaske hellere ikke blevet til Noget, var jeg ikke bleven Enke. Et Par Aar gik hen i den første Bedøvelse, da tog jeg Manuskriptet frem igjen, blot for at undfly mig selv. 1ste Del blev paa det nærmeste færdig, da jeg Sommeren 1853 med to af Børnene laa ved Klampenborg Bad. Hvor lidt jeg troede paa det selv, hvor fjern enhver ærgjerrig Tanke var, som kunde knyttes dertil, vil man forstaa, naar jeg fortæller, at jeg altid havde det i Lommen, naar jeg gik hen for at besøge J. L. Heibergs, der beboede en Villa i Nærheden, altid med den Hensigt, at udbede mig hans Kjendelse derom, og hvorvidt han vilde tilraade en Udgivelse, men altid kom med uforrettet Sag hjem. En Aften, da den store Mand selv fulgte mig tildørs, var Fristelsen især stor, men der blev Intet deraf. Først Aaret efter, Sommeren 1854, sendte jeg ham Manuskriptet fra Norge, og modtog et Brev, et tætskrevet Brev. Dette Brev gav Sagen det elektriske Stød. Næste Aar kom 1ste Del ud. Ganske anderledes frejdig skrev og fuldendte jeg 2den Del, meget deraf dikteredes fra Sygelejet, hvor hint Armbrud Vinteren 1856 holdt mig flere Uger fængslet.

III.

Forfatterindens senere Virksomhed indleder Anm. med følgende Ord:

«I de fjorten Åar, der ere forløbne, siden «I. d. l. N.» «udkom, har Camilla Collett blot skrevet de 3 smaa Bind, «der fører Titelen af: «Sidste Blade, Erindringer og Be- «kjendelser». Det første af disse Bind udkom 1868, det «sidste 1873, og med dette synes det, som hun betragter «sin Forfattervirksomhed som afsluttet».

Kun 3 smaa Bind, det er sandt, og dog erkjender Forfatterinden dem for at være de Vidnesbyrd, hvori hun haaber at leve i en Fremtid, medens det Øvrige vel mere eller mindre fristede Morskabsliteraturens Skæbne at synke i Glemselen.

20 Aar ere forløbne, siden hin større Roman; i disse Aar vil hun have erfaret, hvad det vil sige, at «Murene ere faldne.»

Hvad der i denne Bog kun rørte sig anelsesfuldt, træder her, forsmaaende enhver forskjønnende Klædning, op i sin utilhyllede Forfærdelighed.

Læseren vil forstaa, hvorledes disse Indtryk i et Mylder af Tanker og Billeder har trængt sig ind paa hende, forvirrende, overvældende, tiggende om at gives Ordets Forløsning, hvorledes hun har stridt for at kunne magte det, ofte fortvivlet over ikke at kunne det . . . . Og hvor det er lykkets hende — og denne Bestræbelse skal man idetmindste yde Tak — manet dem, tvunget dem, digtet paatrængende Billeder og Tanker ind i den knappest mulige Form — hin Aand i det arabiske Eventyr lig, som man lokkede og spærrede ind i det bitte lille Skrin. Og ganske som i Eventyret, har hendes Landsmænd et Øjeblik nysgjerrig bekiget Skrinet og derpaa sænket det til Bunds. Og ganske som i Eventyret venter ogsaa denne

Aand i Skrinet paa den Befrier, der skal løfte den op til Lyset — og denne Befrier hedder «Fremtiden».

I hvilke Skikkelser denne Befrier vil træde op, vil den nu selv afgjøre. Saameget synes at være vist, at Hr. Jæger ikke er en af dens Udsendte. Den Kjendelse han udtaler over disse 3 smaa Bind, er heldigvis meget kortfattet, og lader sig omtrent fatte i følgende Hovedtheses:

1. «At det maa have været rent literære Hensyn, der «har bevæget Forfatterinden til at skrive Størstedelen «af de Smaaskizzer, hvoraf disse 3 Bind bestaar.
2. «At franske Tilbøjeligheder viser sig her paa det «klareste, idet Fru Collett ender, som hun har begyndt, «som Feuilletonistinde.
3. «At man undertiden faar Indtrykket af, at Fru C. ikke «har undgaaet ældre Folks, især ældre Kvinders al«mindelige Fejl, at forfalde en Smule til lidt Snak«somhed . . .
4. «At hun synes at være bleven mere fornøjet til Sinds, «end hun var før. —»

Jeg har i det Foregaaende udhævet de Punkter Hr. J.'s Opsats, hvori de slemmeste Misforstaaelser træde os imøde. Der staar endnu tilbage at paapege den Misforstaaelse, hvori alle Andre synes at have sin Rod — Grundmotivet, han underlægger det Forfatter- og Menneskeliv, der her er optaget til Doms. Alle dets Fænomener udleder han af personlige Indtryk. Nøglen til enhver udtalt Anskuelse maa kun søges i egne Oplevelser, idet Hr. J. ikke kan finde Udtryk mørke og trøsteløse nok til at betegne disse Udtalelser.

Paa hvert Blad støder man paa Beskyldningen for denne lidenskabelige Subjectivitet, der har hindret hende fra enhver rolig og paalidelig Opfatning. I disse heftige Udfald lyder kun hendes egne Livserfaringer og Oplevelser, alle disse Heltinder, fra Sofie i Amtmandens D. ned til

Sara Trænæse ere nøje Kopier af hende selv. — Som om der ikke i alle disse fandtes en Grundforskjellighed! Man tage kun de fire Damer, der optræde i «Oktoberfantasier» og som ved en overnaturlig Magt drives til at ytre sig om Noget, der ligger udenfor deres Dagligstueinteresser. Om disse Figurer, siger Anm.: «Om individuel Karakteri-«stik er her ikke Tale, det hele Apparat er kun et Slør, «hvorunder Fru Collett dækker sit eget Ansigt.»

Jeg har kjendt 10 Margrether, og ligesaamange Frøken Annaer. Forf. har i dem slet ikke skildret sig selv eller det Standpunkt, hun tilhører. Hun har i dem skildret en, vore Forhold mere tillæmpet, begavet og selvstændig Kvindenatur. Altsaa Noget for vort Samfund brugbart, ja velsignelsesrigt, men som vort Samfund, med sin indgroede Angst for Genren, ikke vil vide noget af, men skyder tilside. Søger man Sporet af disse Forskudte, vil man ikke sjeldent finde det i Sindssygeanstalterne, hvis ikke en tidlig Død redder dem fra aandelig Undergang.

Vanen er en stor Magt i Livet, men det Uvante, er det vist ikke mindre. I vort Land er en kvindelig Opposition af enhversomhelst Art en utilladt og uhørt Ting. Hvad Under da, at, naar Nogen har havt det Mod at sætte sig ud over Forbudet, bliver det mødt mildest talt med en forundret Murren. Man er saa vant til at lulle sig ind i den Tro, at Alt er godt og vel, som det er, en hel Halvdel af vort Samfunds Medlemmer har nu engang forpligtet sig til at vogte denne Tryghedens Vestalild, og vil Nogen krænke denne Tryghed og vise dem Reversen af Medaillen, er det, som om det livagtige Medusahoved stirrede dem imøde. Denne Uvillie mod enhver Opposition afsætter sig da, hvor den kommer tilorde, i de mærkværdigste Udtydninger og Fortolkninger. Alt ses gjennem Mikroskopet, hver stille Klage bliver til heftig Beklagelse, hvert Suk til et Skrig, og i en vis Forstand skal det visselig forstaas saa, kun forvexler Anm. Form og Væsen,

han anerkjender ikke Beherskelsen; i Sukket, i den stille Klage, hvori Skriget over det Uhyre, det Overvældende kvæles, lægger han det fulde Udbrud — ja det overdrevne Skrig over noget kun i Forf's. mørke Fantasi existerende Sørgeligt. Det hele opløser sig i et — «Viel Geschrei und wenig Wolle» som Tydsken siger. — Af samme Grund kaldes den stakkels stilfærdige Frøken Annas rolig kolde Bemærkninger om sit Christianialiv, Beklagelser saa bittre, saa heftige, at de kun finde sit Tilsvar i enkelte af — Ibsens Digte. Hin lille Demonstration mod Dyrplageren i Paris, at hun stillede sig hen og saa vist paa ham, kalder Hr. J. at rette «strenge Bebrejdelser.» I det lille Indledningsdigt til «En Aften i Charlottenlund» med Overskriften »De Udskudte», hvori der — hvilket tydelig fremgaar af Digtet — sigtes til alle vore Kunstnere, der maa leve udenfor Hjemmet, har hun kun ment sig selv, en Vildfarelse, der gaar igjen overalt hvor dette lille fordringsløse Poem er optaget, man har endog forandret Titelen til «Den Udskudte».

I alle disse Træk ville vi spore det Uvantes Magt. Et kvindeligt Forfatterskab, der fuldstændig bryder med det Foreskrevne, det er for stærkt for os. Kommer saa Nødvendigheden engang imellem at anvise et saadant Fænomen Plads i Rækken, sættes man i den bittreste Forlegenhed, hvor man skal hen med det. Det mangler ikke paa komiske Træk af denne Ustøhed. Medens vor Anm. fradømmer Fru C. al Evne til at lide gjennem Andre, udhæver en Anmeldelse i «Tidsskrifft för Hemmet», der indeholder en Snes Pag. kvindelig Studsen over det Uvante, næsten spottende, en alt for vidt dreven Ømfindtlighed i denne Retning. — «När bara Fru Collett ser en dame snöra sig, tycker hun snörlifvet trycker henne sjelf», hedder det der. Vor Anm. synes at ville anvise hende Plads i yderste Venstre af vort Fremskridtsparti — en anden «Taler ved Graven» som har leveret den æstetisk

literære Rubrik i Causburgs Rejsehaandbog: Norge, er af en stik modsat Mening. Ifølge denne repræsenteres Fremskridtet, det unge Norge, af Wergeland, Welhaven, Ibsen, Bjørnson, Lie og Magd. Thoresen, medens gamle Norrige tæller blandt et Par Andre «de talentfulde Forfatterinder, Fruerne Collett og Colban».

Hvor hører nu en Stakkel egentlig hen?

I Anledning af Fru Colletts „Gjenmæle“.

Af Henrik Jæger.

Jeg kan ikke undlade at udtale min dybe Beklagelse over, at Fru Collett har funden sig foranlediget til at besvare min velvillige og i alle Henseender sympathetiske Karakteristik med foranstaaende Angreb, og da jeg nødig vil føre en saa ubehagelig Polemik med en Forfatterinde, som jeg sætter saa megen Pris paa, havde jeg helst undladt at tage til Gjenmæle. Efter at have læst hendes Artikel sér jeg imidlertid, at dette desværre ikke lader sig gjøre. Skjønt denne Strid hverken hører til den almendannende eller i dybere Betydning underholdende Læsning og derfor egentlig ligger udenfor dette Tidsskrifts Omraade, og skjønt Fru Colletts «Gjenmæle» er holdt i en Tone, der i høj Grad vanskeliggjør et Svar fra min Side, maa jeg derfor dog tage til Orde for at gjendrive de Beskyldninger, den højt anseede Forfatterinde har slynget mod min lille Afhandling. Da den Frist, der er bleven mig sat for Indleverelsen af dette Svar er overordentlig knap, og da den Plads, Tidsskriftet denne Gang kan overlade mig, ogsaa er særdeles snever, er jeg nødsaget til at fatte mig i den størst mulige Korthed.

En stor Del af Fru Colletts Bebrejdelser synes at kunne samles i den Sætning, hun fremsætter i Begyndelsen

af sit «Gjenmæle», nemlig, at «nævnte Biografi bærer alle Mærker af at være forfattet med Mangel paa Lokalkundskab og indre Forstaaelse af sin Gjenstand», en Beskyldning, som lidt efter omsættes i følgende Form: «Savnende ethvert Grundlag for et personligt Kjendskab til Tingene, har han lidt vel flot benyttet de Aktstykker og Optegnelser, han havde at bygge paa, og ladet Indbildningskraften raade.» Her har man altsaa Hovedsatsen, og nu følger Beviserne i stor Mængde. Jeg indbyder Læseren til med mig at prøve dem et for et, for at se, hvorvidt de holder Stik.

Det første Bevis er jo i høj Grad graverende: jeg har angivet, at en Søster af Fru Collett døde i 1843, medens det i Virkeligheden var en kjær Veninde, der døde i hint Aar (Se «I de lange Nætter», Pag. 258, hvor hendes Død omtales). Jeg maa jo indrømme, at dette virkelig er en Fejltagelse; jeg indrømmer det gjerne — men saa haaber jeg ogsaa, at Fru Collett ser sig nødsaget til at gjøre mig den Indrømmelse, at denne Fejl er rent betydningsløs i den Forbindelse, hvori den forekommer. Se «En norsk Forfatterinde», Afsnit V).

Dernæst skal jeg have sagt, «at hun ved sin Mands Bortgang stod ganske uden Paarørende», men dette er en Fejltagelse fra Fru Colletts Side. I min Artikel staar, at hendes Mand «var den eneste af sin nærmeste Slægt, hun endnu havde tilbage» og dette faar strax efter sin nærmere Forklaring, idet det hedder: «nu var de borte alle, som havde givet hende Ly og Beskyttelse.» At der endnu levede Søskende af Fru C. er og var mig meget vel bekjendt, men at disse Søskende ikke hørte til «de Nærmeste, der gav hende Ly og Beskyttelse», fremgaar klart nok af de Ord, hvormed hun i «I de lange Nætter» (Pag. 270) omtaler sin Mands Død: «To eneste paa en Ø midt i det øde Hav — den ene bliver alene

igjen»[1] osv. Jeg antog, at den Skildring, Fru C. paa det nævnte Sted giver af sin Sindsstemning ved Prof. P. J. Colletts Død, virkelig var et adækvat Udtryk for denne Stemning, og i Overensstemmelse hermed skildrede jeg den. Hvis der her er begaaet en «faktisk Fejltagelse», saa er det Fru Collett selv og ikke mig, der faar bære Skylden for den.

Hvad Fru Collett bemærker om Bernhard Herre omstøder aldeles ikke min Paastand (Pag. 18). Jeg siger der (at jeg skal være nødt til at gjentage det!), at Fru C. som Forfatterinde med en Gang traadte ind i det fineste og aandrigste Selskab, og at denne Omstændighed [ifølge Concurrencens Lov] uden Tvivl har bidraget sit til at udvikle hendes formelle Virtuositet. Af de Forfattere, der i hine Aar skrev i «Den Constitutionelle's» Feuilleton, nævner jeg: Welhaven, P. J. Collett, Asbjørnsen og Bernhard Herre. Fru Collett fortæller nu etsteds i sit Gjenmæle, at hverken Asbjørnsen eller Bernhard Herre havde skrevet i «Den Constitutionelle's» Feuilleton, da hun skrev sin første Artikel der, og dette er aldeles rigtigt — men hvad kommer det Sagen ved, naar dog disse Forfattere skrev der i det samme Tidsrum, hvori Fru C. forfattede sine første smaa Feuilleton-artikler, og naar der paa hint Sted i min Karakteristik hverken er eller ifølge Sagens Natur kunde være udelukkende Tale om Fru C.'s første, baade i Form og Indhold temmelig ubetydelige «En Dag ved Eidsvoldsbrønden», men om hele den Serie af Artikler, der blev skreven paa dette første, «konstitutionelle» Stadium af Fru C.'s Forfattervirksomhed? Om det end er Fru C. ubekjendt, at Bernhard

[1] De to første Udhævelser ere foretagne af mig, den tredie af Fru C. selv. Hvor ikke anderledes er bemærket ere Udhævelserne foretagne af mig.

Herre i den Tid, hun var Medarbejder i «Den Constitutionelle's» Feuilleton, i samme Feuilleton, offentliggjorde noget af det bedste, han har skrevet, saa vil hun dog forhaabentlig ved nærmere Eftertanke erindre, at Asbjørnsen paa samme Tid og Sted publicerede flere af de Sager, som senere ere optagne i hans «Huldreæventyr» (f. Ex. «Fuglesang og Huldreæt») og flere andre Smaastykker. Om Fru C. har læst Bernhard Herre før hans Død eller ej, kommer aldeles ikke Sagen ved, eftersom der paa hint Sted i min Karakteristik ingenlunde er Tale om nogen Paavirkning i det enkelte; de fire Forfatternavne ere jo blot anførte for at give Læseren en Forestilling om, hvilken Aandrighed og stilistisk Dygtighed, der i Almindelighed herskede i den Feuilleton, hvori Fru C.'s første Produkter saa Lyset. Hele Fru Colletts Angreb er her anlagt, som om der i min Karakteristik havde staaet, at hun debuterede i samme Feuilleton, hvori Welhaven osv. havde skrevet, medens der i Virkeligheden staar, hvori Welhaven osv. skrev. Jeg maa meget beklage, at Fru Collett her har bragt mig i den tragikomiske Situation, at maatte henlede Opmærksomheden paa saa soleklare Ting.

Jeg har endvidere sagt, at Fru C. debuterede samme Aar, hun blev gift, og hun har her kommenteret mine Ord med et «urigtigt!». Jeg maa her blot minde hende om, at man i Nr. 211 af «Den Constitutionelle» for 1841 kan læse hendes første Artikel. Da hun blev gift i Aaret 1841, forekommer det mig, at der er god Grund til at sige, at hun debuterede som Forfatterinde samme Aar, hun blev gift. Med hvilken Ret Fru C. her anvender sit «urigtigt!» kan jeg med min bedste Vilje ikke indse.

Naar Fru C. siger, at jeg i min Karakteristik af Familiens Slægtsmærker har «draget disse ud i de grelleste Yderligheder, der udelukker enhver finere Formæling», da træffer det sig saa heldigt for mig og saa uheldigt for

Fru C., at denne Karakteristik hverken er mer eller mindre end en Gjengivelse af hendes egen. Jeg siger, (Pag. 3) at Moderen udmærkede sig ved «sit lyse Sind, sin Voldsomhed, sin elskværdige Godmodighed og sin store Umiddelbarhed», medens Faderen udmærkede sig ved «sit Tungsind, sin skarpe Forstand og det af disse to Egenskaber flydende Hang til Reflektion og Grubleri». Pag. 12 i «I de lange Nætter» skriver Fru Camilla Collett: «I det hele taget er min Moders Familje af Temperament sangvinsk-cholerisk, erotisk, godmodig og ureflekteret og byder i denne lykkelige Sammensætning den største Kontrast til Faders stærkt reflekterede, forstandsskarpe, til Grublen og Melankoli tilbøjelige Natur — mægtige stridende Slægtselementer, der havde ondt for at smelte sammen». Som man ser, har jeg her i det væsentlige indskrænket mig til at oversætte Fru C.'s fremmede Ord.

Man mærke sig denne Karakteristik af Nicolaj Wergeland: «Faders stærkt reflekterede, forstandsskarpe, til Grubleri og Melankoli tilbøjelige Natur» — og man vil se, at den Bebrejdelse, Forfatterinden retter mod mig for at have skildret hendes Fader som «Melankolikus», Grubler osv. ikke rammer mig, men maa ramme en tidligere Udtalelse af hende selv, hvis den overhovedet skal ramme nogen.

Ligeoverfor Forfatterindens Paastand, at min Skildring af Livet i den Wergelandske Familje efter Forflyttelsen til Eidsvold er altfor mørk, er det atter mere end tilstrækkeligt at henvise til hendes egne Ord. Man læse enkelte Steder i «De lange Nætter» (f. Ex. Pag. 13—14), og man vil se, at «Aktstykkerne» ogsaa her berettiger mig til at udtale mig, som jeg har gjort. Det samme kan ogsaa siges om Udtrykkene «miskjendt og tilsidesat af sin Konge og sine Landsmænd». Pag. 252 o. fl. i «De lange Nætter» skriver i alle Fald Fru Collett saaledes om Nicolaj

Wergeland, at man maa faa det Indtryk, jeg har faaet.

Naar Fru C. «maa antage», at min Opfatning af Livet i Christiansfeldt er bygget paa hendes Skildring, kan jeg kun forsikre hende, at hendes Antagelse er fejlagtig, en Forsikring, der forresten maa være aldeles overflødig, eftersom det paa hint Sted i min Karakteristik blandt andet hedder: «Dersom man har havt Anledning til at iagttage et af disse trætte og sky Væsener, der undertiden komme ud af denne Anstalt» o. s. v. Disse Ord synes at maatte overbevise enhver om, at jeg her har virkelige Oplevelser og ikke Fru C.'s Udtalelser at takke for min Opfatning. Fru C.'s Citater af sine Udtalelser og mine Udtalelser har derfor intet her at gjøre.

Jeg siger i min Artikel, at det er «højst sandsynligt», at Fru C. har læst George Sand under sit Ophold i Paris i 1833. Herpaa svarer Fru C., at hun «neppe» har læst noget af denne Forfatterinde. Min «dristige Paastand» bliver altsaa her temmeligt svagt benægtet. At den forøvrigt skulde være saa overordentlig dristig denne Paastand, der kun af de foreliggende Fakta slutter til en høj Grad af Sandsynlighed for Tilværelsen af et andet ikke kjendt Faktum, kan jeg ikke indse. Siden nu Talen er om George Sand, hvorfor har saa Fru C. sat et Udraabstegn efter min Udtalelse om denne Forfatterindes fortrolige Omgang med Balzac? At jeg her ikke «har ladet min Fantasi raade», haaber jeg, vil være indlysende for enhver, der har læst nogle af de Skildringer af George Sands Liv, der ere offentliggjorte i Udlandet. En saadan Skildring ligger netop foran mig, det er Julian Schmidt's Afhandling om G. S., der stod at læse i «Deutsche Rundschau» for November 1876. Pag. 208 i denne Afhandling vil man finde George Sands «fortrolige Omgang» med Balzac omtalt. Den store Uvidenhed, som Fru C. har helliget

sit Udraabstegn, er jeg da saa lykkelig at have tilfælles med en af Tysklands mest bekjendte Literaturhistorikere.

Naar jeg i min Karakteristik har sagt, at Fru Collett forlangte at gaa til Scenen, men at Familjen i de kjære Familjehensyns Navn satte sig imod denne Beslutning, da har jeg bygget dette paa følgende Sted i hendes «Lange Nætter»: «Ogsaa mig har den tragiske Muse kysset, og hun elskede mig og testamenterede mig en betydelig Arv. Men jeg tabte Processen, jeg tabte den foran den sneverhjertede Skranke, som hedder Familjehensyn,[1] hvor saamange viede Kunstnersjæle har tabt sin Sag». (I. d. l. N. Pag. 85). Og dog erklærer Fru C. mine Ord for en «komplet Fejltagelse»; det skal slet ikke forstaas saaledes, det skal kun forstaas, som om hun har «kjæmpet med sig selv om sin Sag», og at de «sneverhjertede Familjehensyn» der har draget af med Sejren. Enhver indser imidlertid let, at det ovenfor citerede Sted kun ved en meget søgt Fortolkning kan komme til at betyde noget saadant. Den eneste naturlige, ligefremme Fortolkning er den, jeg har givet i min Karakteristik, og naar her ikke desto mindre er begaaet en «komplet Fejltagelse», da har det altsaa sin Grund i, at Fru C. paa hint Sted har udtalt sig saaledes, at man nødvendigvis maa misforstaa hende.

Dernæst opregner Fru Collett Balling og Spindler og Mad. Schrumpf og Jørgensen og Schmidt og alle de andre danske Skuespillere, der engang i Tiden har optraadt paa Kristiania Scene, og fremhæver deres Dygtighed som Skuespillere. Men jeg fatter ikke, hvad dette har med mine Udtalelser at skaffe. Jeg har ikke med en Stavelse draget deres Dygtighed i Tvivl. Jeg har kun sagt, at de betragtede sit Ophold her i Norge næsten som et Slags Exil, og omtalt de Følger, dette havde paa deres sociale

---

[1] Udhævet af Fru Collett selv.

Stilling. Medens jeg taler om deres Stilling udenfor Scenen, omtaler Fru Collett deres Dygtighed paa Scenen. Var man én Smule ondskabsfuld, vilde man sandsynligvis tillade sig den Bemærkning, at Fru Colletts Angreb paa mine Ord her passer lige saa godt som det berømte «Øxeskaft» til «God Dag, Mand!»

Fru Colletts Skildring af, hvor udmærket vel hun har befunden sig i den Tid, hun som Professor Colletts Hustru deltog i Kristiania Selskabsliv, har overrasket mig meget, og det samme vil vistnok enhver sige, der har læst hendes «Strikketøjbetragtninger», hvor hun just ikke betragter dette Selskabsliv med de gunstigste Blikke. At hun har befunden sig vel i den engere Kreds, hun omtaler, har jeg aldrig draget i Tvivl.

Jeg kommer nu til de Beskyldninger, Fru C. retter mod mig i Anledning af min Omtale af «En norsk Dames Brev til en dansk». Den første Beskyldning er af en temmelig alvorlig Natur; den gaar ud paa hverken mere eller mindre, end at jeg paa en ulovlig Maade har røbet Anonymiteten: «Hr. J. har ikke engang Lov til kategorisk at tilkjende Andenmand et Forfatterskab, som denne aldrig selv har vedkjendt sig», hedder det. Jeg kan her oplyse Læseren om, at jeg har hentet denne Meddelelse fra den bedste og paalideligste af alle Kilder, hvorfra man kan hente den Slags Oplysninger: fra det norske Forfatterlexikon, hvor denne Artikel staar opført under Fru Colletts fulde Navn. Da Lange udgav sit Forfatterlexikon, havde Fru C. endnu ikke officielt opgivet sin Anonymitet, og han maatte derfor nøje sig med at sige, at «man tillægger hende disse anonymt udgivne Arbejder». Senere har Fru C. navngivet sig som Forfatterinde af «Amtmandens Døttre» og derved ogsaa af de øvrige hende tillagte Arbejder. Hvis Fru Collett havde ønsket, at gjøre en Undtagelse med «Et Stykke af en norsk Dames Brev», da maatte hun naturligvis have gjort,

hvad man altid plejer at gjøre i saadanne Tilfælde: offentligt fralagt sig Forfatterskabet. Da saa ikke er skeet, er dette ifølge den almindelige literære Sædvane ensbetydende med en Vedkjendelse. Saaledes hænger det altsaa sammen med denne «Anonymitet», som jeg paa en ulovlig Maade har røbet.

Den anden Beskyldning, Fru C. retter mod mig i Anledning af mine Udtalelser om denne Artikel, er, at jeg «paa den begrunder en fuldkommen underkjendende Totaldom over Fru Gyllembourg.» Dette har Fru Collett grebet rent ud af Luften. Jeg har erklæret, at Fru Colletts Dom var «overdreven streng» — er det en fuldkommen underkjendende Totaldom over Fru Gyllembourg? Jeg har endvidere givet Fru Gyllembourgs Noveller Prædikatet «uskyldige» — er det en fuldkommen underkjendende Totaldom? Jeg har endelig forsøgt at fremstille den danske Forfatterinde som en typisk Repræsentant for sin Tidsalder: Kvinden fra Absolutismens Dage som en Modsætning til Nutidens Kvinde — er det en fuldkommen underkjendende Totaldom? Ja i Sandhed, den er ligesaa underkjendende, som det vilde være, naar jeg skildrede Calderon som en typisk Repræsentant for det katholske og absolutistiske Spanien i det 17de Aarhundrede eller Shakspeare som en typisk Repræsentant for Renaissancen. Ligesaa underkjendende — men heller ikke mere!

Endelig skal jeg have givet mine Læsere en fuldstændig falsk Skildring af hint «Brevs» Indhold. Jeg har sagt, at Brevet er et skarpt og overdrevent strengt Angreb paa Forfatterinden af en Hverdagshistorie nærmest foranlediget af hendes dengang netop udkomne Novelle, «Nær og Fjern», og skjøndt jeg har godtgjort dette ved Citater, paastaar dog Fru Collett, at det ikke forholder sig saa; Artiklen skal udelukkende være et Angreb paa «Nær og Fjern» eller rettere paa den norske Kvindefigur, der findes i denne Fortælling. Fru Collett henstiller nu

til Læseren enten at tro «Hr. J.'s Paastand» eller hendes «simple Forsikring». Jeg vil derimod tillade mig at opfordre ham til at tage det eneste fornuftige Parti: hverken at tro den ene eller den anden, men fælde sin Dom udelukkende efter selve Kjendsgjerningerne, og for at gjøre ham dette muligt, skal jeg anføre følgende Steder af vedkommende Artikel:

«Hvorfor har Forf. af en Hverdagshistorie skrevet 14 Bind istedetfor 4? Man er derved kommen efter noget, som man ellers ikke saa let var kommen efter, jeg mener en vis selvgod Forgudelse af dette Liv, han[1] skildrer. Han har efterhaanden vant sig til at finde det fortræffeligt, han er ordentlig bleven en bornert Borger deri og har tabt Maalestokken. Han har selv nedsat sig i sine egne Bøger, i sin egen Verden.» — «Han elsker det Individuelle, det Personlige for lidt, han har for liden Begejstring, han er overhovedet illiberal. Jeg har et Indtryk af alle hans sidste Bøger som af noget Bornert, noget Selvgodt, noget Stillestaaende.» — Han er træt, og hans Træthed viser sig især i hans kvindelige Figurer. «Denne milde lunkne Passivitet, disse reglementerede Dyder, denne traditionelle Elskværdighed er god at møde i Livet, men i Bøger er den inderlig kjedsommelig. Naar man har læst 1ste Bind af disse Noveller, kjender man alle hans Heltinder, man ved i Forvejen, hvor de ville sige «ja», og hvor «nej», hvor de vil rødme stærkt og hvor svagt; man ved det fra forrige Gang, hvor de hedte Julie og Clara, man ved det til næste, hvor de maaske komme til at have blondere Haar og hedde Jette og Marie.»

Jeg kunde citere mere, men de anførte Ord godtgjør allerede mere end tilstrækkeligt, at min Karakteristik af bemeldte Artikel i alle Maader er korrekt. Og naar Fru

---

[1] Fru Gyllembourgs Anonymitet var som bekjendt den Gang ikke bleven opgivet.

Collett heri ser et nyt Vidnesbyrd om den Maade, hvorpaa Kilderne ere benyttede, har hun saaledes mod sin Vilje sagt mig en Kompliment.

Jeg har allerede et Sted i min Karakteristik paavist, at en af Fru Colletts Udtalelser om sin egen Virksomhed ikke er ganske korrekt. Jeg har dem indskrænket mig til at paapege det faktisk ukorrekte, men jeg har ikke med en Stavelse udtalt, at dette skulde være en bevidst Forvanskning. Naar derfor Fru C. finder det passende at bruge Udtrykket «literær Uredelighed» om denne sin Handling, da beder jeg blot den ærede Læser erindre, at dette Udtryk aldeles ikke staar for min Regning.

Hvad selve hin Ukorrekthed angaar, da er Fru C. ingenlunde den første Forfatter, der har gjort sig skyldig i den Slags Fejltagelser. Det hænder ofte en Forfatter, der i sine senere Aar ser tilbage paa sit tidligere Liv, at han maaske uden at vide af det kommer til at stille meget i et Lys, der ikke svarer til Virkeligheden. Afstandens Tendens til at idealisere forleder ham let til at betragte sine Oplevelser som mere poetiske, end de i Virkeligheden vare; han digter dem om, han arrangerer og grupperer Kjendsgjerningerne paa en mere effektfuld Maade, han udelader og digter til, og Resultatet bliver et Billede, der vistnok er mere poetisk end Virkeligheden, men mindre korrekt. Saaledes bar Goethe sig ad, da han skrev «Dichtung und Wahrheit», saaledes var det endog ikke aldeles frit for, at Henrik Wergeland bar sig ad, da han skildrede sine Frierier til Stella. At det er gaaet Fru C. ligedan, sees baade af hin Fejltagelse og af det Forsøg, hun nu gjør paa at bortræssonere den ved at fortælle, at der «ikke alene er en kronologisk, men ogsaa en sjælelig Orden, hvilket Hr. Jæger synes slet ikke at ville anerkjende», og ved at mene, at «Amtmandens Døttre» «dog bliver den første Bog, hvori en selvstændig Livsopfatning kommer

til Gjennembrud». Ulykken er imidlertid, at Fru Collett paa hint Sted (se Citatet Pag. 20—21 i min Karakteristik) slet ikke taler om den «sjælelige», men om den faktiske Orden, slet ikke om det første Arbejde med «selvstændig Livsopfatning», men om det første Arbejde overhovedet. Fru Colletts skarpe Sondring mellem de tidligere Arbejder og «Amtmandens Døttre» kan jeg forøvrigt ikke gaa med paa, og jeg har allerede i min Karakteristik paavist, at der gives adskillige Berøringspunkter.

Saa vidt jeg kan se, har vi nu gjennemgaaet de Beviser, Fru C. anfører paa min «Mangel paa Lokalkundskab» o. s. v. Vi har gjennemgaaet henimod 20 Beviser, hvoraf alle — paa en Undtagelse nær — har vist sig uholdbare. Altsaa: da alle Fru Colletts Forsøg paa at bevise sin Paastand, dels vende sig mod tidligere Udtalelser af Forfatterinden selv, dels bero paa Misforstaaelse af mine Ord og dels har sin Grund i, at Fru Collett sandsynligvis har glemt de faktiske Forhold, medens blot et eneste rammer mig — saa har jeg vist «Mangel paa Lokalkundskab», «benyttet Aktstykkerne flot» og «ladet Fantasien raade». *Quod erat demonstrandum.*

En Beskyldning maa jeg endnu omtale. Det er, at jeg skal have optraadt som «en mindre delikat Fortolker» af Fru Colletts sjælelige Tilstande. Fru C. søger ikke at bevise denne Paastand, og det er mig derfor umuligt at levere nogen Gjendrivelse af den. Jeg maa derfor indskrænke mig til at benægte dens Rigtighed, idet jeg paastaar, at der i min Karakteristik ikke forekommer en eneste Fortolkning, som ikke Fru C. selv har antydet i sine Værker. Enhver, der er fortrolig med disse, vil indrømme Rigtigheden deraf. Udenomsoplysninger har jeg vel modtaget fra Forskjellige, men jeg har ikke benyttet en eneste af dem. Jeg har holdt mig strengt til Fru C.'s egne Meddelelser, og til dem alene. Hvad hun selv har fortalt om sig selv, det tilhører Offentligheden, og det har

man Ret til at benytte; hvad hun ikke har meddelt, har man endnu ingen Ret til. Kun ved at være meget rundhaandet med Meddelelser om sig selv, har Fru C. gjort det muligt for mig at skrive hendes Karakteristik. Naar derfor Fru C. taler om «Nekrologer» og «Talere ved Graven», da er det hende selv, der ved sine Meddelelser har fremkaldt disse. Hvis der er noget Galt i dette, kan Fru C. takke sig selv derfor, thi hvis det, at skildre Fru Colletts Liv og Virksomhed er at «tale ved Graven», da er det nu 14 Aar siden hun begyndte at tale ved sin egen Grav.

Til alt, hvad Fru C. siger om min Karakteristik af hendes Værker, er ethvert Svar fra min Side aldeles overflødigt. Jeg har for Øjeblikket intet at kalde tilbage og vil intet tilføje.

Men saa kommer jeg til et Punkt, der for mig er af særlig Interesse. Det er nemlig Fru Colletts Paavisning af «den Misforstaaelse, hvori alle andre har sin Grund». Vi ere her komne ud af Smaakjævleriernes Sfære og kan frit trække Vejret i en virkelig principiel — Uenighed. «Misforstaaelsen» er denne: «Alle Fænomener i vedkommende Forfatter- og Menneskeliv udledes af personlige Indtryk». Ja denne «Misforstaaelse» vedkjender jeg mig, og jeg er stolt af at vedkjende mig den. Thi det at udlede disse Fænomener af Indtryk (individuelle og nationale) — hvad er det andet end hele den moderne Kritiks Opgave, hvad er det andet end den kritiske Methode, der har hævet Kritiken fra at være en Samling rent subjektive og partiske Domme og Stilerettelser til at være en virkelig, om end endnu meget ufuldkommen, Videnskab. At diskutere denne Methodes Berettigelse eller Mangel paa Berettigelse hører ikke hjemme her, og Fru Colletts Udtalelser frembyder heller ikke et eneste Udgangspunkt for en saadan Diskussion, thi saa langt fra at se en almen- europæisk Methode i denne «Misforstaaelse», sporer hun deri kun «det Uvantes Magt», det vil sige,

et Udtryk for en national, bornert Uvilje mod kvindelig Opposition og kvindeligt Forfatterskab. Jeg er overbevist om, at ovenstaaende Udtalelse vil bringe Fru Collett til at indse, at hendes meget prisværdige Iver for at komme de nationale Bornertheder tillivs, denne Gang har ledet hende fuldstændig paa Vildspor.

Og hermed er jeg færdig med dette ubehagelige Arbejde, ubehageligt fordi enhver personlig Polemik med en Forfatter, man sætter højt, er ubehagelig, og dobbelt ubehageligt, fordi Fru Colletts Angreb var saa skarpt, at det fordrede et bestemt Tilsvar. Trods dennne Nødvendighed har jeg søgt at tage alle de Hensyn, det var mig muligt at tage; men den knappe Tid har ikke givet mig Lejlighed til at veje mine Ord med den Omhyggelighed, jeg gjerne skulde have ønsket. Skulde der derfor i dette mit Tilsvar forekomme noget Stødende, noget for Fru C. Saarende i Udtryk eller Vendinger, da beder jeg Fru Collett og Læseren skrive det paa den knappe Tids Regning. Hvis man deraf vilde slutte, at jeg nærer nogen Uvilje mod Fru C. paa Grund af hendes Angreb, eller at min Beundring for hende var bleven mindre, saa vilde man tage højligt Fejl.

Et Sagn.

Af P. A. Rosenberg

«Saa dybt ligger Trangen i Menneskets Natur selv da, naar han fornægter den.»
«En Opvækkelse» A. 5. S. 8,

Det var i Vintren en Aften silde,
Sneen laa tæt over Mark og Vange;
Fra Ridderborgen ved muntre Gilde
Lød Spøg og Latter og glade Sange,
Thi mangen Ridder var Grevens Gjæst
Inat ved den prægtige Julefest,
Og under Loftets glitrende Kroner
Sig Parrene svang til Gigernes Toner.

Men nede i Grevens Borgestue
Der sad to lystige Kjertesvende,
De drak tilsammen ved Arnens Lue,
Der kasted sit rødlige Skær paa de tvende.
Det er saa lifligt i Borgehal
At snakke sammen ved fyldt Pokal,
Sær naar det stormer og fyger derude,
Og Sneen pisker mod Vindvets Rude.

— «Se Axel», tog den ene til Orde,
«Hvor Kirken staar gjemt mellem sorte Skygger; —
Guds Død! jeg gad se paa den Svend, som nu turde
Besøge det Slot, hvor Kong Benrad bygger;
Skal tro, der i hele den store Flok
Er en eneste En, som har Kjækhed nok,
Til gjennem det hvælvede Kor at skride,
Mens Maanen lyser ved Midnatstide!» —

«Og tror du paa Sligt? — det er jo ej andet
End Barnesladder af tandløs Kjælling.» —
«Da gaar der dog mangt et Sagn over Landet,
Man hører saa mangen sælsom Fortælling.» —
«Saasandt jeg lever, jeg frygter det ej;
— Du smiler! — Du tror ej, jeg vover det?» — «Nej! —
Aa, send mig kun ikke de harmfulde Blikke,
Jeg vædder min Guldring: du vover det ikke.» —.

«Jeg sætter imod den min gyldne Kjede!»
— Og stolt paa det vægtige Smykke han viste,
«Saa hør mig: til venstre i Koret nede
Der staar nær Altret Grev Peders Kiste;
I den jeg fæster mit gode Sværd
Trods Satan og hele hans Aandehær,
Min Klinge, som hjalp mig saa mange Sinde,
Skal vidne imorgen: jeg var derinde.» —

Han rejste sig hurtigt, og ud han iled
Op over Stien mod Kirkens Laage;
Trindt omkring over Vejene hviled
Den tause Midnats fugtige Taage;
Frem imod Kirken med ilsomme Fjed
Imellem de snedækte Grave han skred,
Saa aabned han Døren, og Faklens Lue
Gjød flimrende Lys over Hvælvingens Bue.

Han tøved et kort Sekund derinde; —
Den kolde Frygt ved hans Hjerte rørte;
Det var, som randt ham med et i Sinde
De Sagn, han engang i sin Barndom hørte, —
Men atter han løfted sin Pande kjæk
Og lo ad sin egen barnagtige Skræk;
Saa iled han fremad langs Stolenes Række,
— Hans Trin gav Gjenlyd mod Kirkens Vægge.

Nede ved Altrets venstre Side
Det søgte Maal for hans Blik sig viste:
Høje Piller som Kjæmper hvide
Stod tause paa Vagt om den sorte Kiste.
Da standsed han atter, han drog sit Sværd,
Skøndt Frygten greb ham, da Tiden var nær,
Han løftede Armen med Skræk i Sjælen
Og huggede Sværdet i Kistefjælen.

Det klang som et Suk, en varslende Klage — — —
Bort vilde han flygte, af Rædsel slaget,
Da følte han, noget holdt ham tilbage,
Det var, som han blev mod den Døde draget,
Han følte sig lænket til Kistens Fjæl; —
En isnende Angest greb hans Sjæl,
Han sank til Jorden i skærende Smerte,
Og Rædselen knuste hans bævende Hjerte.

Den næste Morgen hans Lig blev fundet,
Den vilde Glands i hans Blik var slukket,
Han havde sig selv til Kisten bundet:
En Flig af Kappen var ramt af Hugget.
Vel havde han Mod til at staa ved sit Ord,
Men kunde ej kaste sin Tvivl overbord,
Og det blev hans Fald, at dog ikke han mægted
At rive sig løs fra den Tro, han fornægted. —

Ved Havet.

Af Steingrim Thorsteinsson.

(Fra Ny-Islandsk.)

Ved Havet jeg sad, højt ved Søbrinkens Rand
Og saa' ud i Rummet,
Hvor Bølgerne svulmed og styrted mod Strand
Og stønnende skummed.

Og drønende dumpt gjennem Hamrenes Borg
Gik Dønningens Støden,
Og Mørket faldt paa, tungt som martrende Sorg
Og maalløst som Døden.

«O Hav, du som bær al din Tyngsel og Tvang
Af Tid og af Smerte,
Den dybeste Gjenlyd af Søernes Sang
Dig sender mit Hjerte.

I Vemod du bruser og vaander dig højt,
Naar Voverne brage;
En Taare fuld bedsk er hvert Brændingens Sprøjt,
Hver Braadsø en Klage.

Mig piner og blænder Sorgdraabernes Bad
Og brændende Væde —
Ak, kunde som Barnet ved Stordybets Kvad
Min Kval jeg udgræde!»

Men Havet ej klynked; med krystende Tag
Om Klippen det skummed;
Hvor Baaerne hvidned i vildeste Jag,
Det vredladent brummed :

«Du Menneske-Stakkel! Ej mattes jeg kan,
Ej myges af Kvide.
Hvad baade vel Taarer? i Trængsel en Mand
Skal taale og stride!»

Fredrik Chopin.

Efter Moritz Karasowski: „Friedrich Chopin. Sein Leben, seine Werke und Briefe.“ Dresden 1877.

II.

Det er et Hovedtræk i Chopins Kunstnerliv, at det henrandt mere inden Salonernes lune Vægge end i Kunstrejsernes Offentlighed, og sammenligner man ham med en moderne Pianovirtuos, der Aar efter Aar gjennemkrydser baade den gamle og nye Verden, kunde man fristes til at kalde Chopins Liv som Pianist fattigt, ensformigt, ufrugtbart. Han kunde heller aldrig blive Koncertgiver i moderne Forstand; det stemmede hverken med hans Naturel, der var for nervøst, for let paavirkeligt, for aristokratisk ligeoverfor *profanum vulgus,* ej heller med hans Opfatning af Kunsten, der krævede den aller omhyggeligste Forberedelse, før han offentlig udøvede dens Tjeneste. Han ytrede en Gang i Fortrolighed til Liszt: «Jeg er ikke skikket til at give Koncerter; thi jeg bliver sky ligeoverfor Publikum, føler mig kvalt af dets Aande, føler mig paralyseret af dets nysgjerrige Blikke og studser foran disse fremmede Ansigter; De derimod, De er kaldet til dette, thi hvor De ikke vinder Publikums Sympathi, der formaar De idetmindste at ryste og bedøve det.» Da Chopin forlod sit Fædreland, var det hans Agt at søge

Italien; did kom han imidlertid aldrig. Man kan i store Træk sige, at hans Vej gik over Wien og München til Paris, hvorfra han i Aarenes Løb gjorde et Par Udflugter til Tydskland og England, det var det Hele. I Paris falder Tyngdepunktet i hans Liv, og vil man søge Chopin i hans modne Periode, er det derfor ikke i de store europæiske Koncertsale, men i Pariseraristokratiets tæppebelagte Saloner, han er at finde.

Før vi søge ham her, er det imidlertid nødvendigt at gaa til Wien, hvorhen Chopin over Dresden og Prag ankom i Slutningen af November 1830. Han rejste i Følge med sin bedste Ungdomsven, Titus Woyciechowski, en polsk Godsejer, til hvem største Delen af Chopins efterladte Breve ere skrevne. De to unge Polakker vare forsynede med gode Anbefalinger, og navnlig havde Chopin flere til indflydelsesrige Personer. Efter den Lykke, han under sit første Ophold i Wien havde gjort, havde han derfor grundet Haab om god Fremgang i den østerrigske Kejserstad, hvorfra han agtede sig til Italien. Der indtraf imidlertid noget, som forstyrrede alle Planer og drev hans Skjæbne i en anden Retning.

Den 29de November 1830 udbrød Opstanden i Polen; den polske Armee, det hele Folk fulgte Oprørsfanen. Den knede Nations Taalmodighed var udtømt, Parisernes Julirevolution havde ophidset Gemytterne, og Storfyrst Constantins tyranniske Regjering fremkaldte omsider det fortvivlede Skridt. Ved de første Efterretninger om Fædrelandets Stilling forlod Woyciechowski Wien og ilede hjem for at stille sig i Rækkerne. Chopin vilde gjøre det samme; men hans Forældre, der vidste, at hans Helbred ikke vilde kunne bære Krigsstrabadserne, bad ham saa indstændig blive, hvor han var, at han foreløbig opgav Tanken. Bekymringerne for Slægt og Fædreland bleve ham dog for trykkende, og en Dag tog han Extrapost og rejste efter Woyciechowski. Havde han indhentet sin Ven, var

han visselig rejst til Warschau; men han traf ham ikke og vendte mismodig om til Wien. Under saadanne Forhold skulde han arbejde paa sin Koncert; men denne lod sig ikke saa let ordne. Wienermusikernes varme Interesse for hans Musik var noget kjølnet, og blandt de nyankomne Kunstnere havde han ingen velvillige og indflydelsesrige Beskyttere. «Fra alle Kanter støder jeg nu paa Hindringer,» skriver han i Januar 1831 til gamle Elsner; «ikke blot det, at en Række af de elendigste Klaverkoncerter fuldstændig ruinerer den sande Musik og gjør Publikum mistroisk; men ogsaa alt, hvad der er foregaaet i Polen, har virket ugunstigt paa min Stilling.» Det var i Metternichs Tider, og man holdt sig noget forsigtigt tilbage fra den unge Polak. De Slag i Slag følgende Krigsbegivenheder i Polen skræmte flere af hans tidligere Velyndere bort, der ellers kunde været ham til Nytte, og efterhaanden optoges ogsaa hans egen Sjæl mere af Politiken end af Musiken. «Fra den Dag af,» skriver han, «da jeg hørte om de skrækkelige Begivenheder i vort Fædreland, har kun én Tanke opfyldt mig, nemlig Angst og Længsel efter mit Land og mine Kjære.» Mange af hans Breve til Forældrene, skrevne i Begejstring for det ulykkelige Land, bleve af disse brændte; thi de indeholdt Ting, som ikke maatte komme den russiske Regjering for Øje. Mange af Brevene blev under Krigen ogsaa opsnappede paa Vejen og kom aldrig frem til Warschau. Han blev imidlertid i Wien hele Vaaren udover og først i Juni Maaned, da allerede Wieneraristokratiet havde forladt Byen og dertil midt under en Koleraepedemi, fik Chopin i Stand en Koncert, der kun var lidet besøgt og bragte ham flere Udgifter end Indtægter. Intet Under derfor, at hans Mod sank mere og mere, og at han længtes efter at komme bort fra Wien; men han havde saamange Vanskeligheder med at faa sit Pas i Orden, at han endnu blev opholdt en Maanedstid. «Man lover mig hver Dag mit Rejsepas,» skriver han,

«og jeg løber fra Herodes til Pilatus alene for at faa tilbage det, jeg har givet Politiet til Opbevaring. . Idag har jeg faaet endnu skjønnere Ting at høre, nemlig at mit Rejsepas er bleven forlagt, og at man ikke kan finde det; jeg maa endog indgive Ansøgning om at faa et nyt. Det er mærkeligt, hvor alle optænkelige Ulykker nu skal ramme os stakkels Polakker.» — «Endelig har jeg mit Rejsepas,» skriver han i Juli; «jeg lod det visere til London og Politiet gjorde ligesaa; men det russiske Gesandtskab holdt det tilbage i to Dage og gav mig da endelig Rejsetilladelse, — ikke til London, men til München. Mig er det ligegyldigt, naar kun den franske Gesandt underskriver mit Pas.»

Han havde nemlig nu bestemt sig for at gaa over Paris til London og lagde først Vejen over München. Her optraadte han i det filharmoniske Selskab og gjorde stormende Lykke med sin *E-moll* Koncert. Dette blev hans Svanesang paa tydsk Grund; han optraadte nemlig aldrig mere offentlig i Tydskland; det synes, som om hans sidste Ophold i Wien havde for altid berøvet ham Lysten. Fra München gik Rejsen videre over Stuttgart, hvor han fik Efterretningen om Warschaus Indtagelse af Russerne den 8de September 1831. Sorg over Fædrelandet og Bekymring for sine Kjæres Skjæbne gjorde ham endnu mere modløs, og i denne triste Stemning skrev han i Stuttgart sin pragtfulde *C-moll* Etude, ogsaa kaldet Revolutionsetuden. I September Maaned kom han endelig til Paris, som han tænkte, kun paa Gjennemrejse, men det blev for bestandig.

Her ophører de Efterretninger, som Karasowski skylder Chopins Familie og efterladte Breve. Meddelelserne om hans Pariserliv ere dels grundede paa egne Erindringer dels paa Beretninger fra andre, der omgikkes ham i Paris, dels endelig paa, hvad Karasowski har øst af Chopins Pariserkorrespondance, som han i sin Tid har gjennem-

læst, men som desværre ikke mere existerer. Ved Chopins Død blev nemlig alle hans Efterladenskaber, bl. a. hans Pleyelske Flygel, hvorpaa han i Almindelighed spillede, en Servise af Sêvres-Porcellæn, Gave fra Ludvig Filip, pragtfulde Møbler, Tæpper, Lænestole, for det meste Gaver fra hans Elever, Chopins Portræt, malet af Ary Schäffer m. m., kort sagt et helt Chopin-Museum kjøbt af en skotsk Dame, Miss Stirling, Elev af Chopin. Hun testamenterede det til Chopins Moder, hvem alle disse Minder om Sønnen saaledes tilfaldt ved Miss Stirlings Død, og i 1858 kom det hele til Warschau. Efter Moderens Død i 1861 gik Samlingen over til Chopins gjenlevende Søster. Denne boede i et Hus, hvorfra der under Opstanden i 1863 af nogle unge Mennesker ulykkeligvis blev løsnet Skud mod Grev v. Berg, den russiske Statholder i Polen. Strax efter var Huset omringet af Soldater, der styrtede opad Trapperne, jagede Kvinderne ud og arresterede Mændene, plyndrede Værelserne og slæbte alt Indbo ud paa Gaden. Blandt dette var hele Chopins Efterladenskab, og beklageligvis ogsaa alle hans Breve til Forældrene, som disse havde opbevaret i Løbet af 18 Aar. Da Natten brød frem, dannede Soldaterne heraf et Baal, der tændtes ved Chopins Papirer og Breve, og hvis Rov ogsaa blev Ary Schäffers herlige Portræt; Øjenvidner forsikre, at en russisk Officier betragtede Maleriet længe, før han overgav det til Flammerne. Noget rigtig godt Portræt af Chopin har man, saavidt vides, ikke længere, men en hel Del mindre gode. Det beklageligste ved denne Vandalisme var dog Tabet af Chopins Pariserbreve, skrevne i den mest glimrende og interessanteste Del af hans Liv og indeholdende livlige Skildringer fra de Kredse, hvori Chopin dengang færdedes sammen med Verdensstadens første Mænd og Kvinder. At ikke alle hans Breve er gaaet ganske tabt, skyldes Karasowski, der havde den hele Brevsamling udlaant og tog den Kopi af Brevene, fra Chopins Ungdomstid, som

han har leveret i sit Værk; men da han skulde til at ordne Pariserkorrespondancen, brød Opstanden i 1863 løs, og Deltagelsen i de politiske Uroligheder hindrede ham i at fortsætte. Han leverede derfor den hele Originalsamling tilbage til Familien, hvor den, som fortalt, nogle Maaneder efter blev ødelagt.

Paa den Tid, da Chopin kom til Paris, herskede der endnu et vist politisk Røre; Ludvig Filip regerede paa det legitime Dynastis Ruiner, men i alle Befolkningens Lag rørte sig politiske Partier, og Politik optog Parisernes Interesse i fremtrædende Grad. Skjønt disse Tilstande ikke vare gunstige for Kunsten, vare de dog endnu uden Betydning for Chopin, da han ikke var kommen til Paris med noget Haab om at kunne optræde offentlig. Et Wiener- eller Leipzigerblads rosende Anmeldelse gjorde lidet Indtryk paa et Pariserpublikum, og han var i Verdensstaden en ukjendt Størrelse. Chopin vilde imidlertid ikke lade den kostbare Tid gaa unyttet; langtfra at anse sig for nogen fuldendt Kunstner, besluttede han at henvende sig til Friederich Kalkbrenner, som dengang stod paa Højden af sin Berømmelse og ansaaes for Europas første Pianist. Chopin gjorde ham et Besøg og gav en Antydning om, at han havde Lyst til at blive hans Elev. Chopin satte sig til Pianoet og spillede, men anede ikke, hvad der imidlertid foregik i Kalkbrenners Indre. En Elev af saadan Genialitet var det eneste, der endnu kunde øge hans store Ry; han viste derfor ikke Chopin tilbage, men lovede efter nogle kritiske Bemærkninger om hans Methode, Fingersætning o. s. v. at gjøre ham til en korrekt Pianovirtuos, men kun paa én Betingelse: han maatte spille med Kalkbrenner mindst i — tre Aar. Chopin, der troede, at han dog kunde noget, blev herover yderst forbauset, men sagde ikke strax nej. Han skrev til sin Fader og sin

gamle Lærer Elsner, og Resultatet af Korrespondancen blev, at Chopin trak sig tilbage. For ikke at støde den berømte Pianist, for hvem han nærede den største Agtelse, tilegnede Chopin ham sin *E-moll* Koncert.

Den musikalske Verden i Paris frembød dengang store Tillokkelser for den unge, fremmede Kunstner, der i et Par opbevarede Breve til Elsner og Woyciechowski heller ikke lagde Skjul paa sin Henrykkelse. Hans Bemærkninger om Datidens Størrelser, hvis Navne endnu den Dag idag lyse i Musikhistorien, kan have sin Interesse, og vi skulle hidsætte enkelte (dat. Dcbr. 1831). «Rossini er Direktør for den italienske Opera, der vistnok for Tiden er den bedste i Europa. Herrerne Lablache, Rubini, Santini, Damerne Pasta, Malibran, Schrøder-Devrient henrykke den fine Verden tre Gange ugentlig, Nourrit, Levasseur, Derivis, Mad. Damoreau-Cinti og Mademoiselle Dorus er de første Stjerner ved vor store Opera. Chollet og Mademoiselle Casimir Prévost beundres i den komiske Opera, — med et Ord: her kan man først lære, hvad Sang er. Jeg tror, at for Tiden er ikke mere Pasta, men Malibran-Garcia den største Sangerinde i Europa. — Jeg har aldrig hørt en saa skjøn Opførelse som i forrige Uge af «Barberen i Sevilla» i den italienske Opera med Lablache, Rubini og Malibran-Garcia. «Otello» gives ligeledes fortræffeligt med Rubini, Lablache og Pasta, ligeledes «Italienerinden i Algier». Paris har i denne Henseende endnu aldrig frembudt saameget som nu. Du kan ikke gjøre Dig nogen Ide om Lablache. Man siger, at Pasta har mistet noget af sin Stemme; men jeg har aldrig i mit Liv hørt en saa himmelsk Sang som hendes. Malibran med sin vidunderlige Stemme behersker tre Oktaver; hun synger enestaaende i sin Art, fortryllende! Rubini, en fortræffelig Tenor, gjør endeløse Roulader, ofte for megen Koloratur, tremulerer og triller uafladelig, hvorfor han høster det største Bifald. Hans *mezza voce* er uforligneligt.

Her optræder nu en Schrøder-Devrient; dog gjør hun her ikke saamegen Furore som i Tydskland. Mad. Cinti synger ogsaa meget skjønt, ja, jeg foretrækker hendes Sang for Malibrans. Denne forbauser, Cinti henrykker. Hun synger de kromatiske Løb og Koloraturer næsten endnu mere fuldendt, end den berømte Fløjtenist Tulou blæser dem. Det er neppe muligt at finde en mere udviklet Teknik. Hos Nourrit, første Tenor ved den store Opera, beundrer man den varme Følelse; Chollet, første Tenor ved *Opéra comique,* den bedste Fremstiller af Fra Diavolo og fortræffelig i Operaerne «Zampa» op «Fiancée», har en ganske egen Maade at opfatte sine Roller paa. Han henriver alle med sin sympatiske Stemme og er Publikums Yndling.» Samtidig skriver han: «Paris byder alt, hvad du vil! Du kan more dig, kjede dig, le, græde, kort sagt gjøre, hvad du lyster; intet Menneske ser det, fordi Tusinder gjør det samme. Enhver gaar sin egen Vej. Jeg tror næppe, der i nogen By findes flere Pianister end i Paris, eller nogensteds flere Æsler og Virtuoser.»

Hans Begejstring for Paris var stor, men han befandt sig desuagtet i en trykket Stilling, der nedslog hans Mod. Han gav i Febr. 1832 en Koncert, der kun var besøgt af Polakker, medens det franske Publikum udeblev ganske; han fik ikke engang sine Udgifter dækkede. Han blev tilbageholden og levede mest for sig selv, uden Udsigt til at bedre sin Stilling. Saa fattede han den Plan at rejse til Amerika. Men lykkeligvis satte hans Forældre sig bestemt derimod og raadede ham at vende tilbage til Warschau. Hans Venner (bl. a. Liszt) raadede ham til at blive i Paris; men det hjalp ikke, han havde nu besluttet at rejse tilbage til Fædrelandet, trods de Ubehageligheder, han af den russiske Regjering kunde vente sig, fordi han var bleven i Udlandet, efter at hans Pas var udløbet.

Samme Dag som han forberedte sin Afrejse fra Paris, mødte han paa Gaden Fyrst Radziwill, der tog det Løfte

af Chopin, at han om Aftenen skulde gaa med ham til Rothschild. Denne Aften blev et Vendepunkt i hans Liv. I Børskongens glimrende Saloner mødtes den mismodige Kunstner med Paris's *haute volée*, og da Fru Rothschild bad ham spille, satte han sig til Pianoet og improviserede saa vidunderligt, at det fornemme Selskab blev aldeles henrykt. Som ved et Trylleslag var hans Stilling forandret; endnu under Soiréen modtog han Opfordring til at meddele Undervisning i de første Pariserfamilier; hans pekuniære Forhold bedredes daglig, og enhver Tanke paa at vende tilbage til Warschau var opgiven.

Paa den Tid, Chopins Stjerne begyndte at glimre paa Parisersocietetens Horizont, blev ogsaa hans Navn som Komponist mere og mere kjendt i den musikalske Verden, og hans tidligere Værker [1] vandt fra den Tid af (1832) Udbredelse i vide Kredse. Men samtidig bleve de ogsaa et Stridsemne mellem Kritikerne, der dels frakjendte dem ethvert kunstnerisk Værd, dels — men det var ikke endnu mange — anerkjendte Tankernes Dristighed og Originalitet, Harmoniernes Rigdom og den ejendommelige nye Form. Mellem Datidens berømteste Pianister lød ogsaa Dommen forskjellig; medens saaledes Moscheles anerkjendte Chopins Originalitet og Skjønheden i Motivernes nationale Farve, men stødtes ved visse fremmede Modulationer og et vist sødligt Drag, «der er Manden og den studerede Musiker lidet værdigt,» saaledes kaldte den berømte Field ham ligefrem *un talent de chambre de malade*. Denne Opfatning af Chopin, der hovedsagelig har fundet Tilslutning i Tydskland, er neppe bleven kraftigere imødegaaet af nogen end af Robert Schumann i hans »Neue Zeitschrift f. Musik». Ogsaa Mendelssohn, med hvem Chopin nogle Gange traf

[1] F. Ex. de tre Nocturner *Op.* 15, Bolero *Op.* 19, Scherzo *Op.* 20, den store Polonæse *Op.* 22, Ballade *Op.* 23, fire Mazurkaer *Op.* 24, to Polonæser *Op.* 26, do. Nocturner *Op.* 27, Impromptu *Op.* 29.

sammen dels i Paris, dels i Leipzig, har bl. a. i sine Breve udtalt mangt et anerkjendende Ord om Chopin baade som Komponist og fornemmelig som Pianist, skjønt Mendelssohn vel neppe kan regnes til de specielle Beundrere af Chopins Musik. I hvert Fald synes det personlige Forhold mellem disse Samtidige at have været det allerbedste, grundet paa gjensidig Forstaaelse af hinandens Eiendommelighed, og tydske Forfattere have taget Fejl, naar de have regnet Mendelssohn til Chopins Modstandere. Men hvor forskjellige Samtidens Domme end lød om denne ejendommelige Digternatur og de musikalske Former, hvorigjennem den fik sit Udtryk, — vist er det, at hans Pianokompositioner fik en hurtig Udbredelse, især i Paris. Dette blev visselig heller ikke uden Indflydelse paa den Retning, hans Udvikling tog, idet han sit hele Liv blev denne Musikgenre tro. Se vi gjennem den lange Fortegnelse over udgivne og efterladte Værker (den gaar indtil Opustel 74), vil vi finde det mest slaaende Vidnesbyrd om denne Troskab mod Pianoet, som han elskede og som var ham tilstrækkeligt til at gjengive hans poetiske Tanker og Stemninger. Naar undtages et Hefte polske Sange, ere samtlige Arbejder skrevne for Piano, tildels, men yderst sparsomt, med helt Orkester eller enkelte Strygeinstrumenter, navnlig Violoncel. Og dog manglede der ikke paa Impulser for Chopin til at udvide denne forholdsvis snevre Form. Vi have set, hvilket stærkt Indtryk Pariseroperaens Glands strax øvede paa ham; han omgikkes daglig dens ypperste Kunstnere; han vilde ikke manglet den nødvendige Protektion for at faa sit Værk frem; til hans nærmeste Omgang hørte Meyerbeer, der netop havde gjort Furore med sin epokegjørende «Robert» — kort sagt, der var meget, som syntes at skulle vække Tanker hos Chopin om at prøve sit Talent paa et større Værk. I 1834 modtog han ogsaa et Brev fra Elsner, der som hans gamle Lærer udtalte Haabet om at faa opleve Opførelsen af hans første

Opera. Dette bragte virkelig Chopin til for Alvor at tænke paa at komponere for Scenen, og han henvendte sig til en af sine polske Venner, Kozmian, for at faa en Text med Stof af Polens Historie. Men desværre opgav Chopin snart dette Forsæt, uvist af hvilken Grund.

I Februar 1834 gav Chopin sin anden Koncert i Paris. Den havde samlet hele Pariseraristokratiet i den italienske Opera, men hans Spil gjorde liden Effekt i den store Theatersal, og Koncerten blev ham en Skuffelse. Samme Foraar besøgte han Tydskland, ligesaa Aaret efter, da han i Carlsbad tilbragte en Del af Sommeren sammen med sine Forældre, som han her saae for sidste Gang i sit Liv. Chopins sidste Ophold i Tydskland faldt i 1836, da han i Marienbad blev forlovet med en polsk Dame, Maria Wodzynska. Han fattede nu den Plan at forlade det lokkende Paris med dets Saloner og Triumfer for at vende tilbage til Polen, saasnart han havde giftet sig. Paa Landet, i Warschaus Nærhed, vilde han slaa sig ned, ikke mere vise sit Talent for Verden, stifte Folkeskoler og leve i al Stilhed for sin Kunst og sin huslige Lykke. Med dette Forsæt tog han Afsked med sin Forlovede og rejste over Leipzig, hvor han besøgte Rob. Schumann, tilbage til Paris. Han tænkte nu, at hans Vandreliv var tilende, og at han med de nye Forpligtelser skulde begynde et nyt Liv. Men Skjæbnen vilde det anderledes. Kort efter Tilbagekomsten til Paris fik Chopin Underretning om, at hans Brud havde foretrukket at ægte en polsk Greve. Denne Begivenhed fik for Chopin de alvorligste Følger; thi i sin Smerte og sin Forbitrelse over at se sit skjønne Haab om et lykkeligt Ægteskab tilintetgjort, kastede han sig i den Kvindes Arme, der fik en saa sørgelig Indflydelse paa hans senere Liv, og om hvem Alfred de Musset med sønderrevet Hjerte sagde: «Tror jeg ikke længere paa Taarer, da er det, fordi jeg har set hende græde.»

Det var en regnfuld Høstaften, Chopin første Gang

mødtes med George Sand. Han havde den hele Dag siddet hjemme, intet Besøg af Venner, ingen musikalsk Tanke havde sysselsat ham, han var, som altid i daarligt Vejr, i daarligt Humør. Klokken var bleven 10 om Aftenen, da det faldt ham ind at besøge Grevinde C., der den Dag havde sin *jour fixe,* og i hvis Salon der altid samledes en aandfuld og udvalgt Kreds. Da Chopin gik op af de tæppebelagte Trapper, forekom det ham, som om han blev forfulgt af en Skygge, fra hvem en Duft af Violer strømmede imod ham; en underlig Anelse om, at noget Eiendommeligt forestod, greb ham uvilkaarligt; han var allerede standset for at vende om og gaa hjem, da han maatte le ad sin egen Indbildning, tog de sidste Trin i et rask Sprang og var et Øjeblik efter midt oppe i den straalende, af Gjæster opfyldte Selskabssal. Man havde delt sig i Grupper, og Samtalen gik livligt om Theater og Literatur, Politik og Dagsnyt. Chopin, der ikke følte sig oplagt til at deltage i Samtalen, satte sig hen i et Hjørne og betragtede de mange skjønne Damer. Da kort efter en Del af Selskabet tog bort, og kun Grevindens intimere Venner vare tilbage, følte Chopin uvilkaarlig Trang til at give sin Stemning Luft i en Improvisation og satte sig til Pianoet. Han spillede sig nu ganske væk, medens Tilhørerne sad hensunkne i Nydelsen; da han standsede og saae op, faldt hans aandsfraværende Blik paa en enkel klædt Dame, der lænede sig til Pianoet og med sine dunkle, fyrige Øjne syntes at ville se ham ind i Sjælen. Chopin følte, at han rødmede; hun smilede og gik; men da han kort efter havde trukket sig tilbage bag en Gruppe Kamelier, hørte han en Silkekjoles Raslen og mærkede Duften af Violer — den samme Dame nærmede sig ved Liszt's Arm. Med dyb, velklingende Stemme talte hun til ham om Indholdet af hans Improvisation, og aldrig havde han følt sig saaledes forstaaet, som gjennem denne Dames aandfulde Fortolkning af hans Tanker: det var den fejrede Forfatterinde

Aurora Dudevant. Da han kom hjem om Natten, hørte han endnu denne Stemme, og hendes smigrende Ord fyldte hans Sjæl. Men paa hans Hjerte havde hun ved dette første Møde ikke gjort noget Indtryk, desto mere paa hans Aand. «Jeg har lært at kjende en stor Berømthed,» skrev han til sine Forældre, «nemlig Mad. Dudevant, der er bekjendt under Navnet George Sand; men hendes Ansigt er mig ikke sympathisk og har slet ikke behaget mig; der er endog Noget i det, som virker frastødende.»

Men Chopin mødte den geniale Dame oftere; over hendes tiltrækkende Samtaler, der næsten altid paa den fineste Maade drejede sig om ham selv, glemte han, at hun ikke var smuk. Kjærligheden — thi George Sand elskede Chopin med Lidenskab — gav hendes noget mandige Træk en vis forskjønnende Mildhed og gjorde hende bly, næsten ydmyg ligeoverfor ham; saaledes rørte hun uden at vide det hans Hjerte. I Begyndelsen følte Chopin kun Taknemmelighed, senere elskede han hende, maaske ikke saa lidenskabeligt, som hun ham, men dog trofast og inderligt. Det Saar, hans troløse Brud havde tilføjet hans Hjerte, var lægt.

Han trak sig nu efterhaanden mere tilbage fra det udbredte Selskabsliv, han hidtil havde ført, og levede den største Del af Dagen kun for sin Muse og en liden Vennekreds. Og hvilke Venner var det ikke, han samlede i sin Salon til disse bekjendte *soirées intimes!* Her mødtes Heinrich Heine, Meyerbeer, Liszt, Pianisten Ferdinand Hiller, Malerne Ary Schäffer og Delacroix, den berømte Tenorsanger Nourrit, den hannoveranske Gesandt Baron v. Stockhausen, Elev af Chopin, de polske Digtere Mickiewicz og Witwicki, Matuszynski, Musikerne Fontana og Grzymala, og midt i denne Kreds Mussets *femme à l'oeil sombre.*

Da Copins Helbred i Høsten 1838 var mindre god, og han i nogen Tid havde lidt af Brystsygdom, raadede

Lægerne ham til at rejse til Sydfrankrig. Imidlertid havde Mad. Dudevant besluttet at tilbringe Vinteren paa Øen Majorka for sin Søns Skyld og opfordrede Chopin til at følge med. Han forlod kun ugjerne Paris, sine Venner, sit Flygel, sin vante Komfort. Rejsen gik imidlertid for sig, men kort efter at han i November var landet paa Øen, blev han farlig syg. Der var kun daarlige Boliger at opdrive og Indbyggerne paa Øen, der betragtede Brystsygdom som en Slags Pest, var kun lidet imødekommende mod den lidende Kunstner. Endelig fandt de Rejsende Tilflugt i et forladt Kloster «Waldemosa», der havde en henrivende skjøn Beliggenhed, men naturligvis var blottet for alt, hvad der lignede Komfort, ja manglede endog det nødvendigste Indbo. Vinteren blev dertil temmelig haard med vedholdende Regn, endog Sne. Dette bestemte Chopin til at faa sig en Ovn og et Flygel fra Marseille. Opholdet paa Øen bragte ham imidlertid ikke den ventede Lindring, og han tog daglig af. Daarlig, tildels fejlagtig Lægebehandling — bl. a. en ligefrem fordærvelig Aareladning — gjorde galt værre, og George Sand, der plejede ham paa det omhyggeligste, saae med Ængstelighed Sygdommens Fremskridt. «Den stakkels, store Kunstner!», skriver George Sand,[1] «han var undertiden vanskelig at behandle. Hvad jeg frygtede, blev desværre Tilfældet: han tabte fuldstændig Taalmodigheden. De legemlige Smerter bar han som en Mand; men han formaaede ikke at bøje sin uregerlige Fantasi. Klostret syntes ham et Sted fuldt af Aander og Spøgelser, Indbildninger, der plagede ham mere end hans Brystlidelser. — Da jeg en Aften omkring Kl. 10 kom hjem med mine Børn fra et Besøg i Klosterruinerne, fandt vi Chopin ved Klaveret. Hans Blik var forvirret, hans Haar stod til alle Kanter, og det varede nogle Sekunder, før han kunde kjende os. Da fremtvang

[1] „*Historie de ma vie,*“ Bd. 13. Kap. 6 og 7. Paris 1855.

han et Smil og begyndte at spille; det var en Slags dæmoniske Tanker, der i den korte Tid, han havde været alene og forstemt, mod hans Vilje havde faaet Magt over ham. I dette Kloster har han nédskrevet de skjønneste smaa Musikstykker under den beskedne Titel *Préludes*. Det er sande Mesterstykker. Nogle af dem gjør paa Tilhøreren et saa dybt Indtryk, at han synes at se de afdøde Munkes Skygger og hele den højtidelige mørke Ligpomp for sine Øjne (f. Ex. Mellemsatsen i Nr. 15, *Des-Dur.*). Andre ere fulde af Ynde og Melancholi, gjennemglødede af Begejstringens luende Flammer, beaandede af hans spirende Haab om Gjenvindelse af hans Sundhed; — men mange ere saa fulde af mørk Sorg, at man, trods den Nydelse det er at høre dem, dog selv fyldes med Smerte derved. Dette siger jeg fremfor alt om et Præludium (Nr. 6 *H-moll*), som han skrev en Aften; det er saa gribende, at det næsten bringer Sindet til Fortvivlelse. Det var en Dag, min Søn og jeg havde begivet os til Palma for at gjøre nogle Ærinder; Chopin havde vi forladt forholdsvis vel. Da faldt der henimod Aften en stærk Regn, Bækkene våre voxede stærkt, vi mistede vore Støvler i Vandflommen, og Føreren havde, ved at forlade os, udsat os for en stor Fare. Vi kunde i 6 Timer neppe tilbagelægge halvanden Mil; endelig kom vi ved Midnatstid hjem. Vor Forsinkelse var os meget ubehagelig, fordi vi vidste, at den vilde forurolige den kjære Syge. Og det Oprør, hvori vi fandt ham, var i Virkeligheden ogsaa meget stærkt, men havde allerede givet Plads for en stille Fortvivlelse. Med Taarer i Øjnene havde han komponeret dette ophøjet skjønne Præludium. Da han saae os komme, foer han op med et Skrig og raabte med en ejendommelig hul Klang i Stemmen: «Ak, jeg troede ikke, I levede mere.» Han fortalte os senere, at han i vort Fravær havde havt en Vision, og at han ikke havde været i Stand til at skjelne Drøm fra Virkelighed. — Han syntes, han laa paa Havets

Bund og følte, hvorledes de kolde Vanddraaber taktmæssig perlede paa hans Bryst. — Det Præludium, han denne Aften havde digtet, minder virkelig om de Regndraaber, der faldt paa Klostrets Tag; men efter hans Opfatning betyder disse Draaber de Taarer, som fra Himmelen faldt paa hans Hjerte. — Jeg frygter, at jeg mangen Gang var ham en slet Dommer; thi han havde den Skik at spørge mig tilraads, ligesom Molière sin Kokkepige. — Vort Ophold i Klostret blev for Chopin en Kval og for mig en vanskelig Opgave. Saa behagelig, elskværdig og munter han var i Selskab, saa tungsindig og lunefuld viste han sig ofte mod sine nærmeste Omgivelser og kunde næsten bringe dem til Fortvivlelse. Jeg har aldrig kjendt nogen, hvis Karakter var saa ædel, fintfølende og fri for al Selviskhed. Som Ven var han trofast og rettænkende; hans glimrende Vid i muntre Øjeblikke overtraf ofte de aandrigste Bemærkninger af de mest udmærkede Personligheder; om Ting, som han tilbunds forstod, var hans Dom træffende, saa ingen i denne Henseende kunde maale sig med ham. Men derimod var sjelden noget Menneskes Lune saa underligt og pirreligt som hans, eller nogens Indbildningskraft saa uudtømmelig som Chopins. Men hvem kunde derfor gaa i Rette med den geniale Kunstner? Aarsagen til hans mange Særheder laa netop i hans Sygelighed. Et knækket Rosenblad, Skyggen af en forbiflyvende Torbist gjorde paa ham undertiden den samme Virkning, som om man havde berørt ham med glødende Jern eller tappet hans Blod. Kun jeg og mine Børn vare ham til Behag, alt andet under den sydlige Himmel syntes ham uudholdeligt. Endelig — paa Vinterens sidste Dag kunde vi rejse til Barcelona og derfra til Marseille.»

Da George Sand med sine Børn og Chopin landede i denne By, var den første Efterretning, der mødte vor Kunstner, at hans intime Ven Adolphe Nourrit, den store Sanger, i Neapel havde forkortet sit Liv i Vanvid. Der

skulde netop i Marseille holdes Dødsmesse over ham; og Chopin ilede op i Kirken, satte sig til Orgelet og spillede under Andagten til sin Vens Minde.

Efter alle disse Sjæls- og Legemslidelser hvilede Chopin sig nu ud paa George Sands Landgods, Nohant, hvor han tilbragte Sommeren og kom saavidt til Kræfter, at han atter om Høsten kunde vende tilbage til Paris og optage sin sædvanlige Virksomhed som Lærer. Det Noble og Fine ved hans Person, hans store Talent, glimrende Navn og fortrinlige Evne til at undervise, gjorde Chopin til en meget søgt Lærer, hovedsagelig af dem, der tilhørte Samfundets højere Kredse. Til at faa Undervisning var en Polak altid fortrinsberettiget fremfor andre, og hans Landsmænd og Landsmandinder benyttede sig heraf i høj Grad. Af hans kvindelige Elever kan nævnes Fyrstinde Czartoryska, den for sin Skjønhed og herlige Sang bekjendte Grevinde Delphine Potocka, Baronesse Rothschild, Miss Stirling, af de mandlige hans opofrende Ven Gutman, den begavede, men i en ung Alder bortrykkede Filtsch, om hvem Liszt sagde: «Naar den Smaa gaar paa Rejser, lukker jeg Butikken;» fremdeles Nordmanden Telefsen, der senere i mange Aar var en søgt Lærer i Paris's højere Kredse, Georg Mathias, nuværende Professor ved Pariserkonservatoriet. Som Lærer lagde Chopin Hovedvægten påa Anslagets Blødhed og Elegance, som han selv i høj Grad besad, paa Foredragets Udtryksfuldhed, mindre paa den raffinerede tekniske Virtuositet. Han tog kun imod Elever, der til en vis Grad vare teknisk udviklede, og det første, han forelagde dem, var Clementis «*Gradus ad Parnassum*». Det æsthetiske Hovedindhold af sin Undervisning sammenfattede han i de Ord: «Spil som du føler, og du vil spille godt.« Sine Studier og Betragtninger over Klaverspillets Natur, Frugterne af mangeaarig Erfaring og Iagttagelse, tænkte han at samle i et theoretisk Værk; men han fik kun nedskrevet nogle Ark, da han blev syg; desværre til-

intetgjorde han dette Manuskript kort før sin Død. Chopin var som Lærer meget ivrig og samvittighedsfuld, men navnlig i sine sidste Aar lidet taalmodig ligeoverfor ubegavede Elever. Han kunde da slænge Noderne fra Klaveret, og hans tilsyneladende svage Haand har knækket mere end en Stol; men hans Heftighed varede ikke længe. Ejendommeligt for Chopins eget Spil og dermed for Foredraget af hans Kompositioner er det hyppigt anvendte *Tempo rubato;* medens han holdt Basstemmen i rolig, sikker Takt — «venstre Haand maa være som en Kapelmester« var hans Udtryk — bevægede højre Haand sig i et ganske frit og selvstændigt Tempo. Han skal selv heri have været en Mester og opnaaet megen Virkning dermed i sine Nocturner, Mazurkaer m. fl., og han gjorde det ogsaa gjældende for sine Elever, der have bevaret Traditionen for senere Chopinspillere. Hvorledes Chopin selv har fortolket sine Kompositioner, deraf giver Moscheles, som i 1839 kom fra London til Paris for at besøge ham, i et af sine Breve følgende vistnok meget korrekte og oplysende Skildring: «Chopins Udseende er ganske identificeret med hans Musik: begge ere fine og sværmeriske. Han spillede for mig og nu først forstaar jeg hans Musik, forklarer mig ogsaa Dameverdenens Sværmeri. Hans *ad libitum*-Spil, der hos Fortolkere af hans Musik udarter til Taktløshed, er hos ham kun den elskværdigste Originalitet i Foredraget; de dilettantisk haarde Modulationer, som jeg aldrig kan komme udover, naar jeg selv spiller hans Sager, chokere mig ikke mere, fordi han med sine fine Fingre glider alfeagtigt let henover dem; hans *piano* er som et Aandepust og trænger intet kraftigt *forte* for at frembringe de ønskelige Modsætninger. Derfor savner man ikke de orkesteragtige Effekter, som den tydske Skole forlanger af en Pianospiller, men lader sig rive med som af en Sanger, der, lidet bekymret om Akkompagnementet, ganske følger sin

Følelse; kort sagt — han er et *Unicum* i Klaverspillerverdenen.»

Om Dagen optagen med sin Lærervirksomhed, om Aftenen deltagende i en udbredt Selskabelighed, tog Chopin ikke det Hensyn til sin Helbred, som Lægerne foreskrev som en Nødvendighed. Han var nu flyttet ind i en Pavillon i det samme Hus ved Quai d'Orleans, hvor George Sand boede, og, skjønt hun roses for den Omhu, hvormed hun plejede sin Ven, er det vel altfor sandsynligt, at det urolige Liv, han førte i hendes Selskab, ikke befordrede hverken hans Sundhed eller hans Virken som Komponist. George Sand beretter ogsaa, at der kun under det aarlige Sommerophold paa hendes Gods Nohaut levnedes ham Tid til at komponere. Her hvilede han sig ud efter Vinterens Anstrengelser i Paris og samlede nye Kræfter til den kommende; men den nedbrudte Helbred blev aldrig mere ganske restitueret. Paa dette Slot samledes undertiden ogsaa flere af Datidens Berømtheder: Liszt, Pauline Viardot-Garcia, Maleren Delacroix, Storheder fra Scenens og Literaturens Verden. Man morede sig glimrende i denne Kreds. Snart spillede man Komedie paa et i Slottet indrettet Theater (Chopin havde som bekjendt et stort dramatisk Talent)! snart gav man de ypperligste musikalske Soiréer, hvor Liszt, Chopin og Mad. Viardot kappedes om at opbyde sit Bedste; snart forefaldt smaa aandfulde Mystifikationsscener, naar i den dæmpede Maaneskinsaften Chopin og Liszt byttede Plads ved Pianoet og efterlignede hinandens Spil, saa Selskabet troede det var Liszt, naar det var Chopin, og Chopin, naar det var Liszt, der spillede; snart flyttede man i en dejlig Juninat det pragtfulde Flygel ud paa en Terrasse i Haven, bekjendt for sit Ekko, der gjentog Tonerne fra Liszts og Chopins Spil eller Mad. Viardots Sang. Det varme Venskab, som dengang forenede Liszt og Chopin, kjølnedes senere og skal have endt med et Brud; hvis Skylden var, vides ikke, men

Chopin beklagede sig senere i Breve til Forældrene bitterlig over sin gamle Ven.

I Maj 1844 fik Chopin den smertelige Underretning, at hans Fader var død. Den lidende Kunstner, der altid havde hængt med stor Ømhed ved sit Fædrenehjem, blev herover dybt nedbøjet; han vilde skrive til sin Moder og sine Søstre, men kunde ikke. Han var dengang allerede meget syg, og hans Lunger vare angrebne; men ikke legemlige Lidelser alene kan have afholdt ham fra at følge en saa naturlig Trang, som at bringe Moderen Trøst i hendes Sorg. Ogsaa Forholdet til George Sand har virket til, at hans Forbindelse med Forældrene blev mindre levende end tidligere, og hans Breve bleve i det sidste Aar sjeldnere og sjeldnere. Han vovede ikke at give dem udførlige Meddelelser om sin Levevis; fordi han kjendte deres strenge moralske Grundsætninger, foretrak han ikke at tale til sine Forældre om George Sand og Forholdet til hende. Chopin følte ofte Skrupler over dette illigitime Forhold og skal navnlig i tidligere Dage have ønsket at kunne føre sin Elskerinde til Alteret som Brud; hun var imidlertid fraskilt Kvinde, og Forholdene hindrede ham i at gjøre noget Skridt til at rette paa Situationen. Til at bryde med hende havde han ikke Kraft, han elskede hende dertil altfor inderligt. Ved Faderens Død reddede imidlertid George Sand ham saavidt gjørligt af den pinlige Stilling, idet hun paatog sig at skrive til Chopins Moder. I dette Brev, der er opbevaret, taler hun om den kjære Pligt, det er hende at pleje Fru Chopins syge Søn, «en Pligt, jeg aldrig vil svigte»; hun skildrer Chopins Sorg over Tabet af Faderen, hans lidende Tilstand og omtaler ham, ikke som sin Elsker, men som en, hun ønsker at være i Moders Sted.

Chopins tiltagende Sygelighed virkede stærkt paa hans sjælelige Tilstand, hvorom George Sand skrev følgende: «Den katholske Tro fremstiller os Døden i et skrækkeligt Lys, fordi den taler om Skjærsilden. Chopin

havde ofte sædsomme Visioner, og jeg maatte tilbringe Nætterne ved Siden af hans Sovekammer for at fordrive de Spøgelser, han troede at se baade vaagen og i Drømme. De polske Folkesagn med deres Aander og deres Overtro beskjæftigede ham meget. Gjengangere foruroligede ham og viklede hans Fantasi ind i deres Tryllekreds; istedenfor at se sin Fader og sin afdøde Ven (Matuszinsky) smile til ham fra den straalende Himmel — saaledes som den lutherske Tro forestiller sig den —, indbildte han sig, at deres Dødningehoveder laa paa hans Seng, og han søgte at rive sig ud af deres kolde Favntag.» Hans Kompositioner fra denne Tid (1843—1847)[1] bære Spor af denne sygelige Tilstand, der hviler ofte et Tungsind over dem, og de musikalske Tanker have ikke mere hans tidligere Værkers velgjørende Klarhed, men strejfe undertiden ind paa det Excentriske. Ved Siden heraf finder man undertiden Momenter saa ophøjede i sin Sorg, saa gribende i sin umiddelbare poetiske Stemning, som ikke nogensteds ellers i denne ejendommelige Digternaturs Frembringelser. Men hvad har han ikke i disse Aar lidt paa Sjæl og Legeme! Hvor har ikke netop Forholdet til George Sand netop dengang pint ham! Hun begyndte at blive koldere og koldere mod den syge, vanskelige Kunstner, hvis Stolthed daglig sagde ham: «Forlad hende, hun betragter dig som en Byrde;» men samtidig var hans Troskabsfølelse saa stærk, at han blev, og intet paa Jorden havde nogensinde bevæget ham til at skilles fra hende. Men George Sand tænkte anderledes. Hun havde elsket den unge, interessante, fejrede Tonedigter med hele sin fantasirige Sjæls Modtagelighed for alt Skjønt; men sin Syge, Nedbøjede blev hende nu en Byrde. Besøgene i Sygeværelset

[1] Polonæse, op. 53; Berceuse, op. 57; H-moll Sonaten, et Par Mazurkaer, Barcarolen, op. 60, G-moll Sonaten for Piano og Violoncel.

bleve sjeldnere og sjeldnere, medens Klagen over, at det tog paa Kræfterne at pleje ham, lød hyppigere og hyppigere. Endelig udkom hendes ulyksalige Roman «Lucrezia Floriani», hvis Heltindes Kjærlighedshistorie med Fyrst Carl ligner hendes og Chopins saa paafaldende. Den indeholdt megen Lykke, men ogsaa megen Bitterhed, og dette følte ingen bedre end Chopin selv. Man fortæller, at Korrekturarkene med raffineret Grusomhed bleve ham forelagte med Bøn, om han vilde rette Trykfejlene; vist er det, at Fru Dudevants Børn pegende paa Romanen sagde lige til ham: «Ved De, Hr. Chopin, at det er Dem, som menes med Fyrst Carl.»

George Sand har søgt at forsvare sig imod den almindelige Beskyldning for at have rettet denne Bog mod Chopin. Hun fortæller, at Manuskriptet, der laa paa hendes Skrivebord, daglig blev læst af Chopin, uden at denne fandt noget derpaa at sige, han, der ellers var saa mistænksom. At han senere indbildte sig at være fornærmet ved Bogen, paastaar hun, skyldes andre. »Mine Fjender,» skriver hun, «der vare blandt hans Venner, have foresnakket ham, at denne Roman skulde fremstille mit Forhold til ham. Hans Hukommelse var i denne Tid noget svag, og da man gav ham en forvrænget Fremstilling af Bogens Indhold, havde han allerede glemt den virkelige Skildring af Fyrst Carls Stilling og Ejendommelighed; hvorfor har Chopin ikke læst min Roman om igjen?» Trods alt bar den syge Kunstner de ham tilføjede Krænkelser og var endog bange for at gjøre Romanen til Sandhed ved et Brud, der vilde stille George Sand i et endnu ufordelagtigere Lys. I Begyndelsen af Aaret 1847 foranledigede hun dog selv det endelige Brud ved et heftigt Optrin, hvis uskyldige Aarsag hendes Datter var. Da hun gjorde ham uretfærdige Bebrejdelser, svarede Chopin: «Jeg vil strax forlade Deres Hus og ønsker fra nu af ikke mere at existere for Dem.» Hun gjorde ingen

Indvendinger, og endnu samme Dag forlod han for bestandig George Sands Hus.

Dette Sindsoprør kastede ham atter paa Sygelejet, hvorfra det dog lykkedes hans Ven Gutmans opofrende Pleje igjen at rejse ham. Han kunde atter begynde at komponere og at modtage sine Venner; men Opholdet i Paris blev ham mere og mere ubehageligt, og han besluttede da at rejse til England. Han gav da sin Afskedskoncert i den Pleyelske Sal den 16de Februar 1848, hvor hans Venner og hele Pariseraristokratiet var tilstede, og denne hans sidste Optræden i Paris var en stor Triumf for den nedbøjede Kunstner; Begejstringen var umaadelig, og man kappedes om paa alle Maader at lægge sin Beundring for Dagen. Han forberedte nu sin Rejse, hvortil de politiske Uroligheder blev en øget Opfordring. Begivenhederne d. 23de Februar, der styrtede et Dynasti og drev en Kongefamilie i Landflygtighed, som altid havde vist ham stor Velvilje, gjorde et dybt Indtryk paa ham, skjønt Revolutionen gav ham nyt Haab for hans ulykkelige Fædreland.

Kort før sin Afrejse til England, i de sidste Dage af Marts, blev han indbuden til en Soirée hos Mad. H., i hvis Kreds han tidligere ofte færdedes, Han betænkte sig paa at modtage Indbydelsen, da han i de sidste fire Aar havde været nødt til at trække sig mere ud af Selskabeligheden; men han følte en uimodstaaelig Lyst til at gaa derhen og gik. Kort før hans Indtrædelse i Salonen havde Samtalen netop drejet sig om Chopin. En Musikkjender fortalte om sit Møde med den fejrede Kunstner paa Nohaut og hans vidunderlige Spil i de skjønne, maaneklare Sommernætter. En Dame bemærkede: «Fra George Sands bedste Romaner blæser Chopinsk Aand. Som alle Forfattere med en livlig Fantasi tabte hun ofte Taalmodigheden under Arbejdet. For at fængsle sig til Skrivebordet og arbejde med større Ro bad hun den Elskede at

improvisere paa Pianoet, medens hun skrev, og inspireret af hans Spil skrev hun da sine bedste Ting.» Et dybt, halvlydt Suk undslap ved disse Ord en Dame, der sagte var traadt ind fra Sideværelset og ikke saaes af den Talende. Hendes blege Ansigt rødmede, hendes dybe, vidunderlige Øjne fyldtes med Taarer, og hun tog Plads bag en Efeuvæg; her sad hun skjult for Gjæsternes Blik, kun iagttagen af Husets Frue, der forstod hendes Færd. Da Selskabet var blevet talrigere, rejste Damen sig, og med den hende ejendommelige svævende Gang gik hun, med højre Haand udstrakt som til Hilsen, lige hen til Chopin. «Fredrik» — gled det sagte over hendes Læber —, efter en lang, bitter Skilsmisse saae han første Gang atter George Sand, angerfuld og søgende en Forsoning. Bleghed lagde sig over hans afmagrede, fine Træk, et Øjeblik mødtes deres Øjne — da vendte han sig fra hende og forlod taus Salonen.

I England blev Chopin modtagen med al mulig Udmærkelse. Af Hertuginden af Sutherland blev han forestillet for Dronning Victoria, og det engelske Aristokrati kappedes om at sende ham sine Indbydelser. Han levede atter i Selskabslivet, og mere end hans Helbred tillod. For at faa mere Ro fulgte han en Indbydelse til Skotland, men her var Klimatet, Fugtigheden og Taagen ham ugunstige. Af Breve, som han sendte sine Venner, se vi, at dette Liv ikke tiltalte ham. Han led legemlig og aandelig, og uagtet al den Venlighed, hvormed hans skotske Værtinder, Frkne. Stirling, overøste ham, kjedede han sig frygtelig i Skotlands Selskabelighed og de Omgivelser, hvori han færdedes. Han levede for at glemme, men stadig dukker Mindet om hans ulykkelige Kjærlighed igjen frem. «Jeg har aldrig forbandet nogen,» skriver han, «men nu er jeg saa kjed af Livet, at jeg er nær ved at forbande Lucrezia! Men der lider man ogsaa og lider saameget mere, som man for hver Dag bliver ældre i Ond-

skaben. Hjemme sørger man forgjæves over mig; jeg kan ikke blive sørgmodigere, end jeg er, men glæde mig kan jeg heller ikke. Jeg føler overhovedet ikke længere, jeg vegeterer kun og venter taalmodig min Ende.» Ved Nytaarstid 1849 forlod han London, efter at han havde givet Koncerter, i Glasgow, i Manchester m. fl. Steder, tildels til Indtægt for polske Emigranter. Ved Tilbagekomsten til Paris rammedes han af et haardt Stød; hans Ven og opofrende Læge, Dr. Molin, der havde plejet ham i mange Aar og kjendte hans Sygdom, døde pludselig.

Men hans Tilstand forværredes daglig; han saa Opløsningen rolig imøde, talte om sin forestaaende Død og anordnede Enkeltheder ved sin Begravelse; han bad saaledes om at faa hvile ved Siden af sin Ven Bellini paa *Père Lachaise.* Og dog holdt Livet endnu fast paa dette skrøbelige Legeme. Der er opbevaret en Tegning af ham fra hans sidste Leveaar;[1] Chopin sidder i Morgentoilette, Slobrok og de dengang brugelige *pantalons à pieds;* med Hovedet støttet paa den ene Haand hviler han paa Divanen og stirrer ud i det fjerne. Hovedet viser en slaaende Lighed. «Saaledes,» skriver Meddeleren af dette Billede, «har de faa Venner, hvem han dengang modtog i Morgentimerne, set Chopin, medens han med yderste Omhu gjennemgik alle Toilettets mangfoldige Detaljer. Paa et Sidebord var da i Almindelighed udbredt et elegant Barbertøj, smukke sølvindlagte engelske Knive, med Skildpaddeskaft, derhos det mest Udsøgte fra Parfumørens Laboratorium, Pudder ikke at forglemme, hvormed den skarpe Klinges Spor skulde mildnes. Frokosten ventede, Themaskinen surrede, et elastisk Tæppe dæmpede Trinene, i Kaminen flammede Ilden, tykke Gardiner dæmpede Dagslyset fra Vinduerne. Chopin, i alle saadanne Ting Aristokrat indtil Fingerspidserne, gik med sagte Skridt op og

[1] Gjengivet i Musikal. Wochenbl. for 1876, p. 109.

ned i Værelset, satte sig lidt ved Pianoet, snakkede lidt, var undertiden oplagt til Spøg, fuld af Humor — thi han følte sig om Morgenen friskere end ellers. At han endnu kun havde kort tilbage, derom vidnede den voxagtige Ansigtsfarve, de skarpe Træk, Hosten, den vaklende Gang, den matte Holdning. Han var ogsaa træt, denne fornemme, forunderlige Slave, hvem man neppe mere skulde kunne kalde en Musiker, endnu mindre en Pianist — thi det er altsammen for haandgribeligt, for materielt, og Chopin lignede i denne sidste Tid langt mere en ved en hemmelighedsfuld Magt paa Jorden dvælende Aand end et Menneske med Kjød og Blod. En Digter var han i Sandhed, en drømmende Digter, som ingen før ham i sit Slags.» Og om denne Digteraand sagde ogsaa Rob. Schumann: «Chopin ist und bleibt der kühnste und stolzeste Dichtergeist der Zeit.»

I Begyndelsen af Oktober kunde han ikke mere forlade Sengen. Hans Søster kom fra Warschau og blev hos ham til det sidste; Grevinde Delphine Potocka ilede ved Efterretningen om Chopins Tilstand til Paris for at sige ham det sidste Farvel; i den til hans Soveværelse stødende Salon var en Del af hans Venner samlede for at se ham, før han tillukkede sine Øjne for bestandig — kort sagt, hans Død fremkaldte almindelig Deltagelse. Den 15de Oktober, en Søndag, da alt var stille i den store By, følte han heftige Smerter. Han bad Grevinde Potocka synge og med klokkeren Stemme sang hun Hymnen af Stradella. «Aa, hvor det er dejligt! Min Gud, hvor dejligt — endnu en Gang!» hviskede han. Grevinden sang nu en Salme af Marcello; de omstaaende knælede ved hans Seng, der herskede en højtidelig Stilhed, hvori kun Grevindens Sang lød i den stille Aftenstund. Om Morgenen forlangte han den sidste Olie, skriftede og modtog Sakramentet, hvorpaa han tog Afsked med enhver enkelt, velsignede dem og befalede dem i Guds Haand. Senere tabte han Mælet og kjendte ikke længere sine Omgivelser.

Nogle Timer efter fik han Samlingen tilbage og bad med Præsten, da denne fremsagde Litaniet. I sin Ven Gutmans Arme bøjede han Hovedet, kyssede taknemmeligt hans Hænder og drog det sidste Suk. Paris's Klokker forkyndte i dette Øjeblik Kl. 3 Morgen den 17de Oktober 1849.

Chopin elskede Blomster og samme Morgen, da Dødsbudskabet udbredtes, fyldtes hans Værelser med de herligste Blomster, og hans Lig var ganske dækket af disse sidste Tegn paa Venskab. Hans Ansigt fik efter Døden et skjønt Udtryk af salig Fred, og Billedhuggeren Clesinger tog den Dødsmaske af Chopin, hvorefter han senere huggede Marmorbusten, som smykker hans Grav. Jordfæstelsen foregik først den 30te Oktober i Madeleinekirken, hvor Mozarts Requiem opførtes med Mad. Viardot, Castellan og Lablache i Solopartierne. Som Sørgemarsch benyttedes hans egen af *B-moll* Sonaten, instrumenteret for Lejligheden af Reber, og fra Orgelet lød hans Præludier i *H-* og *E-moll*. Meyerbeer ledede Sørgefesten, og Ligklædet bares af Fyrst Czartoryski, Delacroix, Franchomme og Gutman. Da hans Lig var sænket i Jorden, kastedes efter hans Ønske polsk Jord paa Kisten, den samme Jord, som Chopin for 19 Aar siden i Wola havde medtaget fra sit elskede Fødeland, i hvis Jordbund han ikke fik hvile. Men hans Hjerte, der stedse slog varmt for Polen, blev efter hans Ønske bragt til Warschau, hvor det opbevares i den hellige Korskirke.

Et nygræsk Sagn fra Egnen om Trøzene.

Meddelt af A. R. Rhangavís. Oversat af Jean Pio.

Der var en Gang en Pascha i Damalás; han vilde bygge en Bro over Floden, for at han kunde ride den Vej, naar han tog paa Jagt. Der kom nu mange flinke Mestre fra hele Moréa, og de forlangte mange Penge, for det var et grumme vanskeligt Foretagende. Men saa var der i Damalás en Mester, en bundfattig Stodder, for han var doven og udygtig til sin Gjerning. Han misundte de andre, fordi han selv ikke duede til noget; han mente, at hans Lavsbrødre fra Moréa vare fremmede Folk, som man ikke skulde lade faa nogen Fortjeneste, og han gik saa til Paschaen og sagde, at han selv kunde bygge Broen bedre og for de halve Penge; og da han gjorde en farlig Alarm og raabte og skreg, saa gav Paschaen ham Arbejdet, men med den Aftale, at hvis han ikke havde Held med sig, skulde det koste ham hans Hoved. Den onde Mand var nu rigtig tilfreds, fordi han kunde skade de andre, og saasnart han fik bygget Broen, som han bedst kunde, dér nede hvor Møllerne ligge, kroede han sig, som om Mage til den ikke fandtes i Verden, og han blev saa storladen, at han vovede at bede Paschaen om at give ham til Kone Fogdens dejlige Datter, hvis Skjønhed var vidt og bredt bekjendt over hele Moréa.

Den Nat regnede det nu oppe i Bjergene, og Floden kom brusende ned . . . og rev Broen bort. Saa befalede Paschaen, at man skulde hente Mesteren og hugge hans Hoved af. Men Stakkelen græd og jamrede og lovede at bygge en anden Bro, dobbelt saa stærk. Paschaen havde saa Medlidenhed med ham og gav ham fri, og Mesteren gjorde nu Broen meget bedre end den anden, men var saa ogsaa langt hovnere end første Gang. Men aldrig saa snart kom Regnen igjen, før Floden steg og steg — der blev ikke Sten paa Sten tilbage af Broen. Mandens Forfærdelse er ikke til at beskrive, da han hørte, at nu havde Paschaen igjen sendt Bud efter Bødlen; men det lykkedes ham dog ved mange Bønner at blive taget til Naade og faa Lov at beholde Livet, udtrykkelig dog for sidste Gang, hvis ikke nu den tredje Bro blev rigtig god. Saa førte han da ned fra Bjerget de vældige Fjældstykker — I se dem endnu der nede —, og dem føjede han sammen med megen Kunst, saa at det var et helt Under at se. Men hvad bryder Floden sig om Kunst og Fjældstykker! Saasnart den kom oppe fra Bjerget med Brøl, som om man slagtede hundrede Høveder, saa kastede den Blokkene ned ad Skrænterne, som var det Flintesten. Nu faldt Mesteren i den yderste Fortvivlelse, for han vidste, at den næste Dag var hans sidste; han satte sig i en Krog henne ved Ovnen, skjulte sit Ansigt i sine Hænder og græd. Pludselig hører han Trin ved Siden af sig, han vender Hovedet og ser en Mand med sorte Klæder, mørke Øjne, svære Bryn, lang Næse og Hage og med et stort Blækhorn ved Bæltet. Fyren hilsede ydmygt paa ham, men Mesteren blev saa løjerlig og spurgte: Hvem er du, og hvorfra er du kommen? Min Dør er jo lukket af! — Bliv ikke vred, svarede den sortklædte Mand, jeg hørte, du græd, og kom saa for at spørge dig, hvad der var i Vejen med dig, og om jeg ikke kunde hjælpe dig. — Tak skal du have, Skolemester, sagde Haandværksmanden; men det,

der er i Vejen med mig, kan du ikke hjælpe mig for! — Hvem ved! sagde den anden; forlang bare, hvad du vil, og lad os saa se. — Nej, du kan ikke, siger jeg, afbrød Mesteren ham heftig; jeg forlanger, der skal bygges en Bro der oppe over Bjergstrømmen, og den maa ikke styrte ned, og Vandet maa aldrig rive den med sig! — Ikke andet end det! da er det en let Sag; den Bro skal blive bygget, som du forlanger. — Men, hvad hjælper det vel mig, om du nu bygger den saa stærk og mægtig som Palamídi![1] svarede Mesteren, imorgen tidlig hugger jo Paschaen mit Hoved af, fordi Broen er styrtet ned. — Indtil imorgen tidlig har vi jo hele Natten! sagde den sortklædte; med Forlov, velbaarne Herre? — og saa tog han med den største Ro sin Schibúk[2] frem, stoppede den, satte sine to Fingre sammen ligesom en Ildklemme, gjorde dem — ja, det saa løjerlig ud! — to Alen lange, nappede en Gløg med dem og gjorde dem saa korte igjen. Da han havde tændt sin Pibe og røget en Stund, vedblev han: Ja, imorgen skal saa Broen være færdig! hvad andet staar til Tjeneste, eller hvad kan jeg hjælpe Dem med? Mesteren begyndte saa ligesom at forstaa, at der kunde komme noget ud af den Mand, og han svarede: Skal jeg sige dig Sandheden, saa er mit andet Ønske, at jeg maa blive rig, og at jeg maa blive det strax. — Som De befaler, sagde den anden; blive rig? ja, hvad er billigere! Men vil De ellers noget andet? — Ja, jeg vil nok have Fogdens kjønne Datter til Kone. — Men det er jo en stor Ære for Fogden at faa Dem til Svigersøn, — som sagt, De skal faa, hvad De ønsker. — Tak for Deres Godhed, svarede Mesteren; men sig mig saa, hvormed jeg nu ogsaa kan tjene Dem, for jeg ser, De har ikke engang nødigt, at jeg giver Dem Ild til Deres Pibe? — Aa, De maa ikke gjøre Dem ringeste

[1] Navplions Klippefæstning.
[2] Lang græsk Pibe.

Ulejlighed for min Skyld, sagde den anden høflig; men sig mig blot, hvor mange Aar har De Lyst at leve endnu? — Naar jeg kan leve tre Aar rigtig saadan, som jeg ønsker, saa er jeg tilfreds! — Tre Aar ganske som De ønsker! svarede den fremmede med et dybt Buk; jeg har blot en lille Bøn til Dem . . . — Som De befaler, afbrød Mesteren ham. — At De efter disse tre Aar, naar De dør og ikke længer har Brug for den, vil skjænke mig — Deres Sjæl! — Min Sjæl? raabte Bygmesteren forfærdet; min Sjæl? det er dog ikke saa lidt det; ja, det gjør mig ondt, men det forekommer mig rigtignok, at ogsaa naar jeg dør, vil jeg endnu have Brug for den! — Naa, ja det forandrer Sagen, sagde den anden; jeg vil slet ikke tage Dem med Magt. Saa gjør det mig blot ondt, at jeg ikke længer kan hjælpe Dem, skaffe Dem Rigdommen og den Pige, De saa gjerne vilde have; men De vil jo heller ingen Brug have for disse Ting, da Paschaen imorgen vil tage Deres Hoved! — Aa, De har Ret, det havde jeg glemt, sagde Bygmesteren, og han blev bleg som et Lig. Nej; jeg vil ikke give Paschaen mit Hoved. Er det ikke muligt, De som er saa god, at De kan hjælpe mig? — Jeg er Deres lydigste Slave, sagde han; men naar de tre Aar ere omme, saa — Deres Sjæl! ellers, beklager jeg, kan jeg ikke!

Mesteren begyndte at vandre urolig op og ned; endelig standsede han foran den fremmede. Giver De mig ikke to Aar til? sagde han; gjør de ikke De tre Aar til fem? — Hvad behager? fra tre gjør jeg dem til sex, om De ønsker! — Naa, lad gaa da! efter de sex Aar faar De min Sjæl, ved den hellige . . . — Aa, lad de hellige være borte! sagde den anden; jeg holder ikke af Eder og Besværgelser; nej jeg har en anden Rettergangsmaade, hvis De tillader. Og saa tog han en lille Bog frem af sin Lomme, dyppede i det Blækhorn, der hang ved hans Bælte, istedenfor Pen — sin Negl; den var rigtig fin og spids, ligesom hos visse

Folk nutildags, der lapse sig paa frankisk Vis. Og saa skrev han Kontrakten, satte Dato paa, den 25de Decbr., og gav det til Mesteren at underskrive. Men han kunde ikke skrive og foreslog saa blot at tegne et Kors; men nu blev den fremmede rigtig gal, han rystede og skummede af Vrede, og Mesteren maatte da dyppe Fingeren i Blækhuset og trykke den under Kontrakten. Saa gjemte den sortklædte Bogen, gjorde et dybt Buk og forsvandt.

Næste Dag gik da Mesteren op paa Bjerget, og der hvor han plejede at bygge, fandt han intet. Men hans Forbavselse var ikke til at beskrive, da han løftede Hovedet og saa Broen ligge fra Fjæld til Fjæld hist oppe, hvor Ørnene have deres Flugt, hvorhen Bjergstrømmen, naar den kommer, aldrig vil naa op, og hvor kun Luftens Aander kunde være Bygmestre. I en Fart var han deroppe for at se rigtig paa det, og han var færdig at styrte af Glæde. Mens han gik omkring og saa paa Broen, snublede han og faldt ned i Svælget, og havde det været en anden, vilde ikke et Ben være blevet helt i hans Krop; men han led ingen Skade. Og da han greb fat i en stor Sten for at rejse sig, væltede denne, og underneden fandt han saa en Krukke med Herrens Velsignelse af de dejligste Guldpenge. Uden at spilde sin Tid gjemte han Krukken godt og løb ned til Paschaen, som da han saa Broen, blev grumme forbavset og erklærede ham for den første Bygmester i Moréa og i hele Verden.

Nu begyndte den gode Mand at leve rigtig, som det skal være; han tog Gyldenstykkesklæder paa og kjøbte Skove og Slotte, og Alverden priste ham lykkelig og misundte ham. Fogden kom og foreslog ham at tage hans Datter til Hustru, og Damalás valgte ham til Foged. Aarene gik, Mesteren var en stor og mægtig Mand, og Folk havde nok at gjøre med hans Rigdomme og med hans Ødselhed.

Men en Dag — det var netop Jul — saa gik han bort

fra Damalás uden at sige, hvor han gik hen. Han gik hen for at hente Guldpenge fra den Krukke, der aldrig kunde tømmes. Han gik — og kom aldrig mere igjen. Hyrderne, der vogtede hans Faar oppe paa Fjældet, fortalte saa, at de havde set ham gaa over Broen; der havde rejst sig en gruelig Hvirvelvind, Himlen var bleven ravnesort, og Stormen hylede i Fjældene og susede, som om den vilde rykke Bjerget op med Rode; det haglede og lynede, saa det var en Gru, og midt under Tordenen havde de hørt ligesom en vældig Haanlatter i Luften; men da alt igjen blev roligt og Himlen klar, saa var Fogden ikke længer paa Broen, og han var aldrig mere at se. Kun fandt de, da de kom op paa det Sted, hvor de havde set ham, en Stump sværtet Papir med Bogstaver, som ingen af de lærde i Damalás, selv ikke Skolemesteren kunde tyde. Men Hvivelvinden var ogsaa naaet til Landsbyen, og Lynet var slaaet ned og havde dræbt Fogdens Kone og brændt hans Slot.

Skuespillere og Skuespilkunst i den græske Oldtid.

Af Konrad Bursian.

Den, der paatager sig at fortælle om Skuespillerne i den græske Oldtid og fornemmelig i den græske Tragedie, om deres ydre Stilling, deres Scene-Optrædens Art og Maade samt dens Virkning paa det antike Publikum, maa være beredt paa at høre Ytringer af Forundring over, at han netop har valgt til sit Emne den flygtigste, hovedsagelig Øjeblikket tilhørende Side af den dramatiske Kunst, den, der vanskeligst lader sig faststille og bestemme, — uden at agte paa Digterens Ord, at Efterverdenen ikke fletter Kranse for Mimen.

Vistnok ere vi ikke istand til at skildre de forskjellige Spillendes individuelle Opfatning af de enkelte Roller i de os opbevarede antike Dramaer; Klangen i Deklamationen, i de enkelte Skuespilleres saavelsom i Korets Sang og dets Musikakkompagnement, der sandsynligvis vilde lyde temmelig fremmed i moderne Øren, er for evig forstummet for os; men de Kilder, vi besidde i den græske Oldtids Skrifter og Billedværker, ere idetmindste tilstrækkelige til at lade os udkaste en om end ufuldstændig Skizze af de antike Skuespilleres ydre Forhold, ja, saa at sige af deres synbare Fremtræden, og en opmærksom Betragtning heraf

er ikke alene en Kuriositetssag men af ikke ringe Vigtighed med Hensyn til den rette Bedømmelse af det græske Drama overhovedet og af dets Indflydelse paa Folket. I det græske Skuespils Blomstringstid ialfald erholdt Publikum sit Kjendskab til Stykkerne udelukkende gjennem Skuespillerne, idet Dramaerne kun bleve forfattede til Opførelse; først i den atheniske Scenes Forfaldstid finde vi en — dog ikke talrig — Klasse af Forfattere, der skrev Tragedier blot til Læsning, uden Hensyn til den levende Scenevirkning og saaledes ikke for det hele atheniske Folk, der, om end naturligvis i forskjelligt Maal, glædedes og dannedes ved sine store tragiske Digteres Mesterværker, men for det læsende Publikums snevrere Kreds.

Spørger vi da for det Første om Fremstillernes Personlighed i Almindelighed, saa maa fremfor Alt nævnes, at det antike græske Theater manglede just de Bestanddele af Skuespillerpersonalet, der besidder en særlig Tiltrækning for en vis Klasse af moderne Theaterbesøgere, nemlig Skuespillerinder, Sangerinder og Balletdanserinder, da samtlige Roller, ogsaa de kvindelige, udførtes af Mænd. Denne Omstændighed finder nutildags kun et Sidestykke i halvbarbariske Folkeslags, f. Ex. Japanesernes, Dramatik — thi den Forfinelse af det moderne Virtuosvæsen, som ytrer sig i mandlige Rollers Udførelse af Kvinder, selv i det højtidelige Sørgespil, bør ikke fremdrages til Sammenligning som Modsætning —, men for Historieskriveren er det nævnte Forhold ingenlunde paafaldende. Han vil mindes, at paa den engelske Skueplads spilledes Kvinderollerne af Ynglinge endnu paa Shakespeares Tid, ja indtil 1650, da den første engelske Skuespillerinde optraadte, og fremdeles, at i Kirkestaten Kvindekjønnet var fuldstændig udelukket fra Scenen indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede. Paa den gammelgræske Skueplads forklares dette Forhold først og fremst ved Kvindernes sociale Stilling i den græske Oldtid, fornemmelig i Athen, idet

Sæderne strengt forbød dem enhver offentlig Fremtræden, der var forbunden med nogen Fordring paa at blive bemærket, og hvorved deres Personlighed maatte gjøre sig gjældende. Denne ene Grund er dog ikke helt fyldestgjørende, da der jo i Athen fandtes en talrig Klasse af Kvinder, der brydende Vedtægtens Skranker optraadte offentlig som Fløjtespillerinder eller med andre Færdigheder og Underholdningsmidler. En anden og endnu vigtigere Aarsag til Kvindernes Udelukkelse fra Skuepladsen og Orkestret, — thi ogsaa Korene besattes med Mænd, uagtet de i ikke faa af de opbevarede antike Dramaer bestaa af Koner eller Jomfruer —, var Oldtidens Theaterbygningers akustiske Beskaffenhed, idet de store, oventil ganske aabne Rum ikke kunde udfyldes selv af den stærkeste Kvindestemme, end ikke ved Hjælp af den i Masken anbragte Lydaabning, om hvilken jeg senere skal tale. Børneroller, der forekomme i flere af de antike Tragedier, vi endnu besidde, — i «Alkestis», «Andromache», «Medea» og «De Bønfaldende» af Euripides, — samt i adskillige Komedier af Aristophanes, kunde naturligvis ikke fremstilles af Mænd, men blot af Drenge.

Til Opførelse af de første Forsøg paa det græske Dramas Felt, Thespis's og hans tidligste Efterligneres Tragedier, krævedes kun en eneste Skuespiller, der optraadte først i en Indledningsscene, indeholdende Stykkets Exposition, Prologos, derpaa i en Række af Scener eller Akter, indskudte som »Episodier», Mellemspil, mellem Korets saavel i Omfang som i Betydning langt overvejende Sange i forskjellige Roller efter hinanden paa Skuepladsen, d. v. s. det Bræddestillads, i Baggrunden og paa Siderne forsynet med en teltlignende Omhegning, der allerede den Gang «forestillede Verden», idet han snart foredrog en længere Monolog, snart holdt en Samtale med den i Korets Navn optrædende Korfører.

Oprindelig overtog den dramatiske Digter ogsaa denne

tilligemed sine øvrige Forpligtelser, blandt hvilke Indøvelsen af de udelukkende af Dilettanter bestaaende Kor ikke var den letteste, saa at altsaa en græsk Dramatiker fra den ældste Tid var Digter, Komponist, Kordirektør, Regissør og Skuespiller i en Person. Fra Æschylos's Tid der forøgede Rollernes Antal og overhovedet gav det egentlig dramatiske Element i Tragedien Overmagten over det lyriske i Korsangene, ophørte Indskrænkningen af Personalet til én Skuespiller; nu krævedes til ethvert Stykkes Opførelse tvende Fremstillere, og den større Udstrækning af de dem tildelte Roller, de højere Fordringer, som Publikums bestandig voxende Deltagelse og Smagens Udvikling stillede til de Spillende, bevirkede igjen, at disse kom til at betragte sin Gjerning ikke som en Bisag, men som en Livsopgave, en særlig Kunst, der krævede en grundig Forberedelse og et selvstændigt Studium; følgelig dannede der sig en egen Klasse eller en Stand af Skuespillere, og Digteren behøvede nu kun at optræde som Skuespiller i Biroller i Nødstilfælde. Et videre Fremskridt gjordes af Sophokles, der strax ved sin første Fremtræden som dramatisk Digter forhøjede Tallet af de til et Stykkes Opførelse fornødne Personer til tre, (en Forbedring, som ogsaa Æschylos i sine senere Tragedier har optaget efter sin yngre Kunstfælle), og ganske afskaffede Digterens egen Medvirken til Opførelsen, angivelig paa Grund af sin svage Stemme, men i Virkeligheden vistnok som Følge af sin højere Opfatning af den dramatiske Fremstillings Kunst. Der berettes os kun om to Undtagelsestilfælde, i hvilke Sophokles betraadte Skuespladsen som Fremstiller, begge Gange i Roller, der fordrede en særlig ydre Færdighed, idet han nemlig spillede Cithar som Thamyris og kastede Boldt som den phæakiske Kongedatter Nausikaa. Sandsynligvis har han i begge Tilfælde ikke spillet den angjældende Rolle hele Stykket igjennem, men er kun traadt ind istedetfor den Skuespiller, der indehavde Rollen, i den

enkelte Scene, hvor det gjaldt at vise musikalsk og gymnastisk Færdighed. Ogsaa blandt Sophokles' Samtidige og Efterfølgere forekom det endnu kun ganske undtagelsesvis, at en Digter optraadte som Skuespiller i et af sine Stykker, f. Ex. den senere Tragedieforfatter Astydamas, — som Bærer af Titelrollen i sin Tragedie «Parthenopæos».

Det ved Sophokles fastsatte Tal af tre Skuespillere er idetmindste ikke blevet overskredet af Tragedien og den ældre attiske Komedie, kun i den nyere attiske Komedie maa man antage, at der har været anvendt et større Tal af Fremstillere, naar man dømmer efter Plautus' og Terentius' romerske Efterdigtninger, som ialfald til en vis Grad erstatter os de græske Originalstykker, der samtlige ere tabte. Vi ere istand til at anstille saa at sige en arithmetisk Prøve paa Rigtigheden af hin Antagelse, idet vi kunne fordele alle Rollerne i «Orestias« af Æschylos (til Opførelsen af denne Forfatters tidligere Tragedier var to Skuespillere tilstrækkelige) saavelsom i de os opbevarede Dramaer af Sophokles, Euripides og Aristophanes mellem tre Skuespillere, saa at der kun i nogle faa Stykker bliver en uvæsentlig Rest tilovers: dels et Par korte Børneroller, der som allerede bemærket maatte udføres af Drenge, dels ganske ubetydelige Biroller, Personer, der kun har nogle faa Ord at sige, hvilke øjensynlig ligesom paa de moderne Skuepladse som en Nødhjælp overtoges af Statister. Saadanne Statister, af de Gamle kaldet «stumme Personer» (*κωφὰ πρόςωπα*) eller «Drabanter» (*δορυφόρημα*) optraadte nemlig til Ledsagelse af Hersker og Herskerinder i anseligt Antal paa den antike Scene og skaffedes, saavelsom de til Børnerollernes Udførelse nødvendige Drenge, tilveje af «Choregos». Med dette Navn betegnede man i Athen en velhavende Borger, der som Repræsentant for den bestemte Afdeling af Stadens Borgerskab, hvilken han selv tilhørte, og i dens Navn men paa egen Bekostning havde at samle Medlemmerne af Koret til ethvert Drama og sørge for deres Indøvelse med Bistand

af Digteren eller en Medhjælper af ham, saavelsom for deres Underhold i den Tid, som medgik hertil, og sluttelig endnu for deres Garderobe ved Opførelsen. Skuespillerne derimod erholdt sit Honorar, — der naturligvis var meget forskjelligt efter Tid, Sted og Person, — udbetalt af Statskassen, og den Digter, hvis Skuespil vare blevne antagne til Opførelse paa en af de Dionysiske Fester, da alene dramatiske Forestillinger fandt Sted i Athen, fik sig tildelt de tre nødvendige Skuespillere af vedkommende Bestillingsmand, der ledede Festtilberedelserne, ved Lodtrækning, hvilken jo spillede en saa stor Rolle i hele det attiske Statssamfund. Dog maa det idetmindste have været de mest ansete Digtere forundt selv at vælge sig sine Skuespillere, da det om enkelte Tragedieforfattere berettes os, at de havde faste Skuespillere, og da det fortælles om Sophokles, der fornemmelig havde sin Opmærksomhed henvendt paa at hæve Skuespilstanden, at han har digtet enkelte Roller med særlig Hensyn paa bestemte Skuespilleres Individualitet, altsaa, efter et rigtignok ikke synderlig smagfuldt moderne Udtryk, har «taget Maal af» disse Skuespillere. Som Garanti for et heldigt Udfald af Opførelserne forlangte Øvrigheden af Enhver, der vilde antages som Skuespiller, en Prøve, ved hvilken sikkert ogsaa den Klasse, han skulde tilhøre, og dermed det Rollefag, han havde at overtage, blev bestemt, — efter den antike Udtryksmaade, om han skulde virke som Protagonist, som Deuteragonist eller Tritagonist. Enhver Digter erholdt af Staten anvist en Repræsentant for hver af disse tre Klasser og fordelte mellem dem samtlige Roller i sit Stykke, saaledes at den i dramatisk Henseende vigtigste Rolle — og ofte paa Grund af dens Omfang kun denne ene — tildeltes Protagonisten, den næstbetydeligste og ved Siden deraf sædvanlig flere ubetydeligere Biroller Deuteragonisten, medens endelig de øvrige Roller, deriblandt hyppig de i det Udvortes mest statelige, Huske-

rollerne, tilfaldt Tritagonisten. Til Anskueliggjørelse af denne antike Art Rollefordeling vælger jeg som Exempler to af de mest bekjendte græske Tragedier, «Antigone» og »Ødipus paa Kolonos» af Sophokles. I den første spillede Protagonisten Titelrollen; da nu Antigone efter sin Bortførelse til det underjordiske Fængsel ikke mere viser sig paa Scenen, kunde den samme Skuespiller i Stykkets sidste Del endnu overtage to Partier, den blinde Seer Teiresias og Eurydike, Kreons Gemalinde! Deuteragonisten gav Ismene, Hæmon, Vægteren og Budbringeren, Tritagonisten fik Kreons vistnok temmelig omfangsrige, men ikke synderlig vanskelige Rolle. I «Ødipus paa Kolonos» tilfaldt Ødips Rolle Protagonisten, Antigones Deuteragonisten og alle de øvrige Roller Tritagonisten med Undtagelse af Theseus' i enkelte Scener, hvor denne optræder paa Skuepladsen samtidig med Ødipus og Kreon, senere med Antigone og Ismene; i disse Partier maatte først Deuteragonisten, derpaa Protagonisten overtage Theseus' Rolle, da Tritagonisten var beskjæftiget paa anden Maade, en Omvexling, der ingensomhelst Vanskelighed frembød paa Grund af de antike Skuespilleres Maskering og de af Korsangene udfyldte længere Pauser mellem de forskjellige Optrin, der gav Skuespilleren rigelig Tid til at omklæde sig og bytte Maske.

Af det hidtil Sagte fremgaar, at de antike Skuespillere i en Retning var afgjort mere mangesidige end de moderne, idet de ikke alene havde at spille Kvinderoller ligsaavel som Mandsroller, men ofte maatte udføre forskjellige Roller efter hinanden i et og samme Stykke, Krav, som ialtfald de betydeligere moderne Skuespillere vistnok bestemt vilde afvise som uberettigede. Endvidere forlangte man af de antike græske Skuespillere, at de tillige skulde være Sangere, da der i mange græske Tragedier og Komedier forekommer Sangpartier, der ikke saaledes som paa den romerske Scene blev foredragne af en særlig Sanger, der gaves Skuespilleren til Medhjælper, men af selve Rollens

Indehaver. I en anden Henseende derimod var de græske Skuespilleres Rollefag mere begrænset end Nutidens, thi medens næsten alle vore store Scenekunstnere fejre sine Triumfer saavel i Sørgespillet som i Lystspillet, hændte dette aldrig i den græske Oldtid formedelst den den Gang raadende strenge Adskillelse af den dramatiske Kunsts Arter, der fordrede forskjellige Fremstillere i Tragedien og i Komedien.

Skuespillernes sociale Stilling var, idetmindste i den ældre Oldtid ikke synderlig ærefuld, allerede af den Grund, at de lod sig betale for sine Præstationer, hvilket den velhavende atheniske Borger, der var vant til uden Løn at yde Staten sine Tjenester, betragtede som *banausisk,* det vil sige, vistnok ikke ligefrem som ærekrænkende, men dog som lidet «gentlemanlike», for at bruge det moderne Udtryk, der nærmest svarer til denne antike Opfatningsmaade; forøvrigt var Skuespillernes store Flertal ikke attiske Borgere, men Fremmede, og som saadanne udelukkede fra Nydelsen af de borgerlige Æresrettigheder. Det atheniske Publikum, der overhovedet under Forestillingerne opførte sig temmelig ugenert, tilkjendegav Skuespillerne baade sin Tilfredshed og sit Mishag, paa en meget livlig, ja larmende Maade, man tilklappede Fremstillerne Bifald og forlangte enkelte Steder, der særlig behagede, da capo, eller man peb, smækkede med Tungen, trampede med Fødderne, undertiden saa heftigt, at den ulykkelige Skuespiller maatte forlade Scenen; de Embedsmænd, der ledede Opførelsen, havde endog Ret til at lade en Skuespiller, der forargede Tilskuerne altfor stærkt, piske ud af sine Bøddelknægte. Endnu værre behandledes Medlemmerne af de omrejsende Skuespillertrupper, der gav Forestillinger i de mindre Stæder og Landsbyer udenfor Hovedstaden mod et ringe, ofte kun i Levnetsmidler bestaaende Honorar, idet deres landlige Publikum øvede en

haandgribelig Kritik ved Slag og Stenkast mod de Rollehavende, hvis Spil mishagede dem.

Allerede Sophokles arbejdede paa at fremme den kunstneriske Udvikling idetmindsle hos Indehaverne af Hovedrollerne, Protagonisterne, hvorved naturligvis ogsaa deres Stilling i det borgerlige Liv maatte blive bedre og mere agtet. Ved Midten af det 4de Aarhundrede før Kristus, paa Demosthenes' Tid, stod enkelte fremragende tragiske Skuespillere, en Aristodemos, en Neoptolemos og Theodoros, saa højt i den offentlige Mening i Athen, at, da de skulde give Gjæsteforestillinger ved Kong Philip af Makedoniens Hof, betroede det atheniske Folk dem Ledelsen af vigtige diplomatiske Forhandlinger med denne Hersker. Af største Betydning for den hele Skuespillerstand blev Dannelsen af særlige Foreninger eller Selskaber af Skuespillere, der dannede sig under Guden Dionysos' Beskyttelse. Disse Foreninger udvidede sig snart til at omfatte alle de Kunstnere, der samvirkede til Højtideligholdelsen af Dionysosfesterne, og som nu sluttede sig sammen i forskjellige Egne af Grækenland til en Synodos, et Forbund eller Laug. Disse Forbund havde sine særegne Forstandere, Skatmestre o. l. samt egen, ofte betydelig Jordejendom. De naaede navnlig i Alexander den Stores og hans Efterfølgeres Tid en rig Blomstring og stor Anseelse; de foretog Kunstrejser til forskjellige Egne, hvor de ventede Fordel, de bleve udmærkede ved alleslags Æresbevisninger og Privilegier af Fyrster og Fristater, ja ogsaa af det græske Forbundsraad, Amphiktyonerne i Delphi. Hvad borgerlig Agtværdighed angik, var deres Ry dog ikke blevet bedre, men snarere slettere, som man ser af en Ytring af Filosofen Aristoteles, der i et af sine Skrifter opkaster det Spørgsmaal, hvoraf det kan komme, at de Dionysiske Kunstnere i Reglen ere liderlige, og søger Grunden til dette faktiske Forhold deri, at de den største Del af sit Liv tumles mellen Overflod og Umaadelighed paa den ene, Nød og

Mangel paa den anden Side, Yderligheder, der begge ere lige farlige for en ordnet Levevis. Omhyggelige Opdragere af rige unge Mennesker advarede derfor sine Elever indtrængende mod Samkvem med Dionysiske Kunstnere, medens Folk, der yndede en glad Livsnydelse, som den romerske Diktator Sulla, under sit Ophold ved det elegante Badested Ædepsos paa Øen Euboia, gjerne færdedes i deres Selskab.

Vende vi os nu til Besvarelsen af det andet Spørgsmaal, det om den antike Skuespillers Fremtræden og Udstyr paa Scenen, støde vi ogsaa her paa mange og stærke Ejendommeligheder, som afviger væsentlig fra, hvad der bruges paa den moderne Skueplads, og derfor synes Nutidens Mennesker meget fremmedartede. Fremfor Alt maa nævnes Maskerne, der ved Opførelsen bares af Skuespillere, Korpersonale, ja ikke sjelden af Medlemmerne af Orkestret efter moderne Opfatning, d. v. s. de Cithar- og Fløjtespillere, der akkompagnerede Korets Sange og Danse. Disse Masker, forfærdigede mest af Lærred, undertiden ogsaa af Træ og stærkt bemalede, bedækkede ikke alene Ansigtet men hele Hovedet og maatte følgelig sættes paa som en Art Ridderhjelm; foran Munden var anbragt en skjælformig Aabning — paa de tragiske Masker af middelmaadig Størrelse, paa de komiske udvidet til grotesk Fordrejelse — der tjente til at forstærke Stemmen. Øjnene vare ikke ganske hule: det Hvide i Øjeæblet var malet paa Maskerne, og der var kun et lidet rundt Hul for Øjestenen. Paa alle Masker var befæstet Parykker, forskjellige med Hensyn til Haarets Farve og Ordning efter den Alder, Stand og Stilling Rollen krævede. Paa de tragiske Masker hævede sig oven over Panden en trekantet Opsats, den saakaldte Onkos, til hvilken den forreste Del af Frisuren var befæstet, et Middel til at forhøje den tragiske Maskes værdige og imponerende Udtryk. Da Maskerne alene var bestemt til at ses paa længere

Afstand og uden kunstig Belysning, — i Oldtiden spillede man jo altid ved Dagslys —, maatte Ansigtstrækkene være stærkt udprægede og saavel plastisk som malerisk fremhæves skarpt ved en livlig Bemaling med grelle Farver. I Regelen blev Masken den samme for de respektive Roller hele Stykket igjennem, og Theatrets Rekvisitmester (ὁ σκευοποιός), der havde at forfærdige de til ethvert Drama nødvendige Masker efter Digterens Anvisning, maatte derfor forstaa i Masken at gjengive Rollens væsentligste, mest karakteristiske Træk og ligesom fæstne dem til et helt Billede, en Fordring, der paa Digtningen igjen øvede en Indflydelse, som ikke maa undervurderes, idet Digteren herved nødtes til en fast og bestemt Karaktertegning og til en vis Stabilitet ikke alene i hver Rolles Karakter, men ogsaa i dens Stemning. Ligesaa var Fremstilleren ved Masken, som han bar uforandret hele Stykket igjennem, bunden til en konsekvent og jevn Grundstemning gjennem sin hele Fremstilling. Naar Gangen i Handlingen krævede væsentlige Forandringer i en af de optrædende Personers Ansigtsudtryk, maatte Skuespilleren enten bytte Maske, eller man tog, naar dette ikke lod sig gjøre, sin Tilflugt til kunstige Hjælpemidler. I »Thamyris» af Sophokles, en Tragedie, hvori denne mythiske Sanger blindes af Muserne, bar saaledes Udføreren af Thamyris' Rolle (i dette Tilfælde, som vi før have set, Sophokles selv) en Maske, forsynet med et graablaat og et sort Øje. Han maatte derfor kun vise sig for Publikum fra den ene Side og det saaledes, at han, før han blev blindet, kun lod se det graablaa, og efter at det var sket, kun det sorte Øje. Et ganske lignende Kunststykke anvendte Fremstilleren af en Rolle, der hyppig forekommer i den nyere attiske Komedie, en skjændende, men let igjen formildet Husfader; de bar nemlig Masker, paa hvilket det ene Øjenbryn stod roligt men det andet var trukket noget opad, og stillede sig paa Skuepladsen saaledes, at Tilskuerne bestandig fik se den

til Situationen passende Side af Ansigtet. Forøvrigt var Maskernes Udtryk ganske forskjelligt efter de tre Hovedarter af det græske Drama, Tragedien, Satyrspillet og Komedien. Medens i Tragedien Hovedpersonernes Masker udtrykte værdigt Alvor og Højhed eller mørk Trods og Bestemthed eller dyb Vemod og Sorg, og kun underordnede Personer, Bud, Vægtere o. l. fremviste det daglige Livs Typer, bar Maskerne af de gamle og unge Satyrer, der i Satyrspillet, dette Tragediens specifik græske, burleske Efterspil, bleve stillede ligeoverfor de tragiske Helte, Præget af kaad Lystighed, fræk Attraa eller halv dyrisk Raahed. I den ældre attiske Komedie — i Aristophanes' og hans ældre og yngre Samtidiges Stykker — var Karikaturen stærkt fremherskende saavel i Karaktertegningen som i Maskernes Udtryk, hvad enten der fremstilledes Typer af den atheniske Borger og Landmand i forskjellige Nuancer, eller bestemte Personer, der paa en eller anden Maade udfordrede Komediens Spot, f. Ex. Sokrates, prisgaves til Publikums Latter ved Portrætmasker, i hvis kunstige Træk enhver Tilskuer gjenkjendte den Virkeligheden tilhørende Original, som man kan gjøre det i visse af Nutidens politiske Vittighedsblade. Denne ældre attiske Komedie manglede heller ikke ganske fantastiske Masker, Fugle, Skyer, Hvepser, ved Fremstillingen af hvilke man rigtignok — som en fuldstændig Modsætning til den moderne Ballets Stræben efter Illusion — paa naiv Vis nøjedes med mere antydende end helt udførte Hjælpemidler, som Fuglenæb, lange, flagrende Klædebon, Hvepsebraadde, befæstede paa Ryggen o. l. I de nyere attiske Komedier af Antiphanes og Alexis, Menander og Philemon samt mange andre Digtere herskede gjennemgaaende de Karaktermasker, ved hvilke visse typiske Elementer fra forskjellige Lag af det attiske Samfund betegnedes: brummende og gemytlige Gamle, letsindige og satte Ynglinger, pralende, aftakkede Officerer, Snyltegjæster,

Kokke, pralende af Lærdom, forslagne Betjente o. a. l. Blandt de kvindelige Roller vare Repræsentanterne for Demimonden, Hetærerne, der efter sin forskjellige Alder, Karakter og sociale Stilling ogsaa bar forskjellige Masker, afgjort fremtrædende; ved Siden af disse findes som særlig karakteristiske Masker de magre og de fede gamle Koner, de pynteligere og de simplere Terner samt de uskyldige Borgerpiger.

Dragten, i hvilken de tragiske Skuespillere optraadte, var konventionel; for baade Mands- og Kvinderoller en lang Underklædning, der enten «stod» paa Gulvet i stive Folder (*στατός*) eller var forsynet med langt Slæb (*συρτός, σῦρμα*); den havde lange Ærmer og for det meste glimrende Farver; over Underklædningen var der et kortere, sædvanlig ligeledes stærkt farvet Overstykke (*ξυστίς, χλανίς, χλαμύς*); kun sørgende Kvinder, som Elektra og Antigone i Sophokles' Tragedier af samme Navn, bar en sort Underklædning og et graablaat eller gulagtigt Overstykke. Mændene bar desuden omkring Brystet et bredt, ofte rigtbroderet Bælte, der undertiden naaede helt op under Skuldrene (*μασχαλιστής*). Til Forhøjelsen af det værdige og imposante Indtryk, Publikum vilde modtage af sine tragiske Heltes og Heltinders Skikkelser, tjente dels Puder, Vat og lignende under Klædningen anbragte Midler, dels de til et Ordsprog blevne Kothurner, uformelige Træsko med flerdobbelte tykke Saaler og høje Hæle, næsten som lave Stylter, men skjulte af den lange Klædning, — ved hvis Brug det bibelske Ord, at Ingen kan lægge en Alen til sin Væxt, til en vis Grad bliver gjendrevet. Disse Kothurner nødte Skuespillerne til en langsom og gravitetisk Gang og til at understøtte og sikre denne ved lange Stave, der i Herskernes Hænder vare kronede med en Ørn som Herredømmets Symbol, overhovedet til at indskrænke sine Legemsbevægelser til det nødvendigste, en Indskrænkning, efter hvilken Digteren selvfølgelig ogsaa

maatte rette sig. Deraf kommer det, at udvortes bevægede Scener, Bryden, Kamp eller Flugt og Forfølgelse af enkelte Personer paa Skuepladsen er næsten ganske ukjendt i den antike Tragedie. I de os opbevarede græske Tragedier findes ialfald kun et Exempel af denne Art: den Scene i Sophokles' «Ødipus paa Kolonos», hvor Antigone under heftig Modstræben paa Kreons Befaling bliver slæbt bort af Bevæbnede fra Lunden paa Kolonos. I Tragedien «Oinomaos» af Sophokles synes at have været et Optrin af lignende Slags — Oinomaos's Forfølgelse af Pelops —, ved hvis Fremstilling paa Forstadstheatret i den atheniske Demos Kollytos Æschines gjorde et slemt Fald.

Søge vi efter disse Enkeltheder at danne os en Forestilling om det Totalindtryk, som en antik tragisk Skuespillers Fremtræden vilde gjøre paa os, saa kan vi ikke nægte, at dette vilde være fremmed og sælsomt, saaledes som det ogsaa var i Oldtiden for Tilskuere, der for første Gang saae en saadan Skikkelse. Betegnende herfor er en Anekdote, som en sildigere græsk Forfatter meddeler om en græsk Tragedieskuespillers Optræden i den lille By Hippola i Spanien. Skuespilleren, siger han, forekom allerede Tilskuerne frygtelig, da de saae ham taus, men med aaben Mund og iført sælsomme Klæder vandre over Scenen med store Skridt paa sine høje Kothurner; men da han begyndte at deklamere med høj, gjennemtrængende Røst, løb Størstedelen af Publikum sin Vej af Forfærdelse.

Endnu mere paafaldende end Synet af en gammel græsk Tragediehelt vilde for os dog være en Skuespiller i Satyrdramaet eller i den gamle attiske Komedie, da begge disse Klassers Kostume stødte saa stærkt an mod vore moderne Begreber om Anstændighed, at deres Optræden nutildags vilde have Politiets Indskriden til umiddelbar Følge. Skuespillerne i den nyere attiske Komedie, der i Hovedsagen afspejlede Livets virkelige Forhold, navnlig i Folkets mellemste og lavere Lag, var derimod i sit

Antræk ikke væsentlig forskjellige fra Hverdagslivets Mennesker.

Hvad de antike Skuespilleres Foredrag angaar, fordrede Publikum fremfor Alt, at de skulde deklamere og synge højt og tydelig, saa at ethvert udtalt eller sunget Ord blev hørligt og forstaaeligt i alle Dele af Theatret uden Hjælp af Textbog — trods Maskens Lydaabning en vanskelig Opgave paa Grund af Oldtidens store og ubedækkede Theatre, der forudsatte langvarigt Studium og uophørlig Øvelse, for at der kunde opnaas og vedligeholdes den nødvendige Kraft og Udholdenhed saavelsom Smidighed og Blødhed i Stemmen. Meget fordringsfuldt var ogsaa idetmindste det atheniske Publikum med Hensyn til Udtalens og Betoningens Korrekthed og Finhed, som f. Ex. Skuespilleren Hegelochos til sin Skade erfarede, idet han ved Opførelsen af Euripides' «Orestes» blev udpebet, fordi han ved unøjagtig Betoning af et Ords Endestavelse gav Anledning til en Dobbeltbetydning af samme.

De antike Skuespilleres Aktion var hovedsagelig indskrænket til Gestikulation, da Maskerne ganske udelukkede Minespil, og det hele Legemes Bevægelser idetmindste hos Tragediens Personale vare i høj Grad hindrede af deres Dragt; den ældre Skole af Skuespillere gestikulerede med Maadehold, ligesom de ældre attiske Talere i Folkeforsamlingen, medens den yngre Skole, der mere jagede efter Effekt, anvendte mange og stærke Gestus og let overdrev dem. Tilhængerne af den ældre Skole spottede vel disse «Aber», som de kaldte dem, men Størsteparten af Publikum fandt Behag i den forcerede Gestikulation.

Betænkeligere var de nyere Skuespilleres Hang til at improvisere, det vil sige dels efter Behag at forandre Digterens Ord, dels at forøge sit Parti ved at indskyde enkelte Vers eller hele Versrækker af egen Fabrik, en Uskik, der i den sidste Trediedel af det 4. Aarhundrede f. Kr. havde grebet saaledes om sig blandt de tragiske

Skuespillere i Athen, at man maatte udstede en Lov, at der skulde forfærdiges et Exemplar af de tre store Tragedieforfatteres Stykker, og at dette skulde benyttes af Statsskriveren til at kontrollere Skuespillerne. Disse Udartninger hænger nøje sammen med den Udvikling, som den græske Skuespilkunst fik, navnlig siden Euripides, der ved at indskyde Bravourarier i sine Tragedier befordrede Virtuosvæsenet. Skuespillerne trængte sig mere og mere i Forgrunden med sin Personlighed, d. v. s. med sin individuelle Opfatning og virtuosmæssige Gjennemførelse af Rollerne paa Digterens Bekostning, søgte at aflede Publikums Interesse fra Digtningen og at koncentrere den paa sine egne Præstationer, og fandt i denne Bestræbelse beredvillig Understøttelse hos Publikum, saa at paa Philips og Alexander af Makedoniens Tid, — den græske Skuespilkunsts udvortes mest glimrende Periode, — Skuespillerne efter Aristoteles's udtrykkelige Udsagn gjorde større Indtryk paa Publikum og agtedes højere af dette end Digterne, — med andre Ord, man spurgte mindre efter, hvilket digterisk Værd et Stykke havde, end hvorledes det blev udført. Denne Skuespillernes Overvægt over Digterne gav aabenbar Anledning til, at enkelte Digtere gjorde Forsøg paa at henvende sig direkte til Publikum uden Skuespillernes Mellemkomst, idet de forfattede Tragedier, bestemte blot til Læsning, ikke til Opførelse, et Forsøg, der rigtignok bidrog endnu mere til den ægte dramatiske Kunsts Forfald end hin Skuespillernes Overvægt. Spørger vi nu, hvori hint Virtuosvæsen fornemmelig fremtraadte, saa var det paa den ene Side i Foredrag af de allerede nævnte Bravourarier (Monodier), længere Sangpartier, fordetmeste af temmelig tarvelig Indhold men med mangfoldige og kunstfærdige Rhytmer, hvortil naturligvis ogsaa svarede en ligesaa kunstmæssig musikalsk Komposition, paa den anden Side i Stræben efter den størst mulige Naturtroskab i Fremstillingen navnlig af Sindsbevægelser, en Realisme,

der egentlig var fremmed for det antike Dramas Væsen, som fra Begyndelsen ingenlunde jagede efter Virkelighedens Illusion. Et glimrende Exempel paa en saadan Realisme gav Polos fra Ægina, en af de berømteste tragiske Skuespillere paa Philips og Alexanders Tid, ved Udførelsen af Titelrollen i Sophokles's «Elektra» i det atheniske Theater: i den Scene, hvor Elektra griber Urnen, der angivelig indeslutter hendes Broder Orestes' Aske, lod han bringe Urnen med sin eneste, nylig afdøde Søns Aske ind paa Skuepladsen og spillede nu sin Rolle med en virkelig, ikke blot fingeret Smertes Ild og med gribende Sandhed. Det kan ikke forundre os, at Opførelsen af en græsk Tragedie ved saadanne Fremstillingsmidler øvede en mægtig Virkning endog paa meget forhærdede Gemytter. Saaledes berettes det os om Alexandros fra Pheræ, en af de grusomste og samvittighedsløseste blandt de græske Tyranner, at han ved en Opførelse af «Trojanerinderne» af Euripides pludselig sprang op og gik ud fra Theatret. Da man spurgte ham om Grunden til hans Bortgang, svarede han, at det vilde være slemt, om man saa ham, der koldblodig havde ladet henrette saa mange Borgere, udgyde Taarer over en Hekabes og en Polyxenas Lidelser.

Da endelig under Alexander den Stores Efterfølgere, i den saakaldte hellenistiske Periode, det græske Sprog hævedes til Verdenssprog, den græske Literatur til Verdensliteratur, da ialtfald de højere Samfundslag i Østens Lande overdroges med en om end kun overfladisk Fernis af græsk Kultur, og som Følge heraf græske Skuespillere kom til Orientens Hoffer for der at vise et i enhver Henseende taknemmeligt Publikum sin Kunst, da fremtraadte ogsaa hin Realisme saa meget grovere, jo raaere det Publikums Smag var, til hvilket Skuespillerne henvendte sig. Det Stærkeste i denne Retning præsterede vistnok Tragedieskuespilleren Jason fra Tralles i Lydien i Agaves Rolle ved en Opførelse af Euripides' Tragedie «Bacchantinderne»

ved det parthiske Hof i Anledning af Formælingen mellem Pakoros, Søn af Partherkongen Orodes, og Søsteren af den armeniske Konge Artavasdes i Aaret 53 f. Kr. Under Forestillingen blev Hovedet af den i Slaget mod Partherne faldne romerske Feltherre M. Crassus bragt ind i Salen som Sejrstrofæ, da rakte Jason den Attrape, der forestillede den af de rasende Bacchantinder sønderrevne Pentheus' Hoved, og som han holdt i Haanden, til en af Korpersonalet, greb Crassus' blodige Hoved og spillede med dette sin Rolle til største Tilfredshed for Kongen, som derfor skjænkede ham en Talent Sølv, og for det øvrige Publikum, med Undtagelse af hin Parther, der havde fældet Crassus. Da Jason i Overensstemmelse med sin Rolle paa Korets Spørgsmaal: «Hvo har først truffet ham?» udbrød, idet han løftede det blodige Hoved højt i Vejret: «Min er Prisen,» sprang den virkelige Sejrherre, forvexlende Skuespillet med Virkeligheden, pludselig frem, frarev Jason Trofæen og gjorde højt og lydeligt sin Ret til samme gjældende. Dette var vistnok en Triumf for Jason, men ikke for den ægte Kunst, der i den dramatiske Fremstilling saavelsom paa andre Felter var gaaet tilgrunde med det græske Folks Selvstændighed, det var en Triumf for det Virtuosvæsen, for hvilket ethvert Middel er ret, hvorved man kan opnaa det Højeste, hvorefter der stræbes, «Beundring af Børn og Aber.»[1]

---

[1] Goethes Faust. Overs. Bemærkning.

Ved Kirkegaardsmuren.

Af Rudolf Schmidt.

Ved Kirkegaardsmuren, der mødtes vi, den lave,
Hvor indenfor sig højne de fredede Grave;
Ved Kirkegaardsmuren, der mødtes vi, den hvide,
Hvor Syringerne blomstre mod den kalkede Side.

Du hilste saa stille og fæsted paa mig Øjet:
Du vidste, hvor min Sjæl engang mod dig var fløjet!
Nu skinned Vaaren atter, rundt klang det i Naturen; —
Saa skulde her vi mødes — ved Kirkegaardsmuren.

Som naglet fast jeg stod, men i de krumme Gange
Jeg fulgte dig saa langt mit Syn dig kunde fange.
Ud hælded over Stien sig de duftende Linde.
— O, der var saa godt og livsalig skjønt derinde!

Og her, hvor Sorgen stille har sænket ned det Tabte,
Men Gravens Muld er dækt af en Fred, som Livet skabte,
Hvor Mindet holder Vagt, og hvor Savnet selv er fredet,
Jeg følte, for vort Møde her skikked sig just Stedet.

En venlig Smerte mærked jeg røre sig derinde,
Hvor dybt den hede Længsel er sænket i mit Minde.
Min Kærlighed, den gemte, steg op af Sarkofagen:
Som Aand, i Lys forklaret, den atter gæsted Dagen!

En Aandetime var det; men ej af dem, som skrækker
Med Rædsler, Nattens Mulm forøger mer end dækker;
En Aandetime var det, af dem, som Straaler klare
Beskinne, naar de Jordens Fred kun aabenbare.

En Aandetime var det, og atter Livet gæsted
Den Kærlighed, jeg havde i Smertens Dug jordfæstet.
Som Aand, i Lys forklaret, paany den hilste Dagen —
Af Luftens klare Blaanen i stille Vemod dragen.

Og Taarer blænded Øjet; men Lærkens høje Trille
Mig Livets Kald forkyndte — min Gang jeg gik saa stille.
Om hvide Kors bagved mig hang Blomster tæt i Ranker.
— Af Sorgens Jord de gro — som et Hjertes bedste Tanker.

Juni 1866.

Ved den russiske Grænse.

Af Wilhelm Goldbaum ved **R. S.**

Aldrig i mine Dage glemmer jeg den russiske Kaptajn, som engang lod mig fængsle, fordi jeg havde undladt at hilse ham!

Jeg har i hele mit Liv kun i meget ringe Grad ydet den udvortes Høflighed min Hyldning, og en uslidt Hatteskygge har altid forekommet mig at være en værdifuldere Besiddelse end en dagdrivende Stenslibers tilfældige Bekjendtskab. Men at en Kompagnifører i den store moskovitiske Hær ligefrem skulde være udset til ved Anvendelsen af et saa virksomt Middel som en Vagtstue-Arrest, at give mig en praktisk Lektion i Høflighed, det faldt mig end ikke i Drømme ind, da jeg pakkede min Kuffert til min første Udflugt paa russisk Territorium.

De ansaas dengang ikke for at have saa fine Fornemmelser, de ædle Riddere af Knutten. Det var altid blevet mig fortalt, at de vare mindre tilgængelige for «gode Ord og Betaling» end — for Betaling alene. Allerede da jeg kom over Grænsen havde, ligefra Toldsekretæren, som undersøgte mit Pas, ned til Drageren, som bar min Kuffert, Alle med automatisk Ihærdighed holdt den højre Haand frem, og Ve den Rejsende, som ikke forstod denne fine Antydning! Intet Plageri vilde have været saa uforskammet, at han jo havde maattet finde sig deri.

For mit Vedkommende skulde mit ualmindelig frodige Skæg endda skaffe mig Bryderier af en egen udsøgt Art. Jeg var gaaet ind i Postkontoret og havde, uden at ane noget Ondt, afgivet mit Pas, idet jeg ved nogle lydløst vedlagte Kopeker gav mit Ønske om, at det maatte blive befundet rigtigt, det formentlig nødvendige Eftertryk. Men til samme Tid havde jeg, usalige naive Menneskebarn, taget mit rigelig forsynede Cigar-Fouteral frem, for i den uundgaaelige Ventetid at lade alt Misnøje gaa op i Røg og Damp. Det var Indledningen til at forvandle den hidtil kun ubehagelige Situation til en ligefrem tragisk. Ved et hurtigt Blik bort fra Passet fik min Plageaand Øje paa mit Cigarforraad, og en ubændig Lystenhed efter at faa Fingre deri for enhver Pris, udklækkede i samme Nu en skummel Plan i hans Sjæl.

Jeg havde selvfølgelig ingen Anelse om, hvad den høfligt henkastede Bemærkning: «Det er en god Tobak, De der ryger,» havde at betyde. Der gik end ikke noget Lys op for mig, da et Øjeblik efter følgende statsøkonomiske Hjertesuk naaede mit Øre: «Desværre umuliggjør Monopolet for os Nydelsen af en ordenlig Cigar; vi er henviste til de Rejsendes Høflighed, naar vi en sjelden Gang skal delikatere os med en «Udenlandsk».» Hvor havde jeg min Eftertanke, at jeg ikke engang forstod denne haandgribelige Antydning? Ak den, Guderne vil bringe i Fordærvelse, ham berøve de først Forstanden.

Senere har i lignende Tilfælde min Haand strax grebet efter Cigar-Fouteralet. Men dengang stod jeg, saa dum som en Memnonssøjle, der venter paa Solstraalen, midt i Toldkontoret. Ingen Gud forbarmede sig, Pasundersøgeren heller ikke. Han indhyllede sig i en haardnakket Taushed, støvede om i alskens Papirer og brød sig ikke mere om mig end en Bjørn om en Sneflok.

En Time var forløben; udenfor prustede mine Heste af Utaalmodighed, og hvad der var det Værste, Viseren

paa Uhret nærmede sig det Klokkeslet, da Kontoret bliver lukket, og det for den Dag er umuligt at komme over Grænsen. Talløse Rømninger vare fuldstændig virkningsløst prellede af paa denne Toldhus-Krokodille; til at bande havde jeg ikke Mod. Endelig opmandede jeg mig og gjorde det frygtsomme Spørgsmaal: «Er mit Pas saa efterset?» Et barskt «Nej» var Svaret. Hvilken Omskiftning i Tonearten fra hin Berømmelse af mine Cigarer til denne kategoriske Replik. Jeg blev fortvivlet. «Jeg maa videre.» — «Vi faa at se; om jeg ikke tager fejl, staar De i den sorte Bog.»

Som et Lynslag opskræmmede denne henkastede Ytring mig. Hvad er umuligt i det Land, hvor der er højt til Himlen, og hvor Czaren er langt borte? Allerede saae jeg mig i Aanden i Nertschinsks Bjergværker udsat for et umenneskeligt Tvangsarbejde eller huggende Brænde i fyrretyve Graders Kulde i Kastellet i Tomsk.

Den fiffige Russer saae strax, hvilken Fordel han havde vundet. «Har De ikke flere Cigarer hos Dem end de, som er i Deres Fouteral?» spurgte han i en barsk Tone.

«Ikke en eneste.»

Med en øvet Langfingers Behændighed undersøgte han mine Lommer. «Saa vil De komme til at dele vor Skæbne og ryge de samme Kvalmepinde som vi.» Tonen var atter bleven en lille Smile mildere.

«Jeg giver Afkald paa alle Cigarer i Verden!» Med disse Ord holdt jeg pathetisk mit Cigar-Fouteral ud i stiv Arm. Et hurtigt Greb, og det var forsvundet; et Sekund efter sad Expedienten ved sin Pult, og et sejrrigt Smil omsvævede hans tynde, blodløse Læber. Tre Minuter efter var mit Pas viseret. — «De kan kjøre!»

Det var den Modtagelse, der blev mig til Del i Czarens Rige.

De smaa polske Heste, der ere spinkle og vevre som

Katte, men udrustede med Sener af Jern, halede godt ud, og den rystende Britschka bar mig hen gjennem det øde, sørgelige Landskab, idet den med sine uregelmæssige Stød paa en ublid Maade afbrød mig i min Eftertanke over det, Russerne kalde «Lapowe», civiliserede Mennesker «Bestikkelse».

Jeg havde altsaa allerede lært at kjende dette meget fremtrædende Træk i den russiske Nationalkarakter: «Lapowe!» Man har i Tyskland og andetsteds ingen Anelse om, hvilken Rolle denne «Lapowe» spiller i det russiske Stats- og Folkeliv, i Hus og Hjem, blandt Militær og Civil, i Kirken og i Familien. Tænker man sig et Tæppe lagt over det hele Rusland, og var derpaa med Bogstaver, som langt borte kunde øjnes, skrevet Ordet «Lapowe», saa vil ingen Folke-Psykolog bedre end dette Billede formaa at anskueliggjøre Moskovitismens Væsen i Kejser Nikolaus' Tid. Gjaldt det for dig at vinde en Proces — «Lapowe!» om at faa en Dødsdom forandret — «Lapowe!» ja selv til Czar-Paladsets Tærskel kunde man trænge frem, naar man forstod i behørige Doser at anvende dette Tryllemiddel. «Jeg indgiver Klage til Fyrst Paskiewitsch?» raabte i Begyndelsen af Halvtreserne en tydsk Kjøbmand, som førte Proces i Warschau, til Dommeren, da denne forlangte en uforskammet høj «Lapowe». «Paskiewitsch tager ogsaa mod Penge», var det lakoniske Svar.

De tog alle mod Penge! Skildvagten Kopeker, Officeren Rubler, Generalen Dukater. Den af fjorten Trin bestaaende Rækkefølge, hvori Justits- og Forvaltningsvæsenet var delt, dannede endog et fuldt organiseret System; den Ene arbejdede den Anden i Hænderne; det var et stort Interessentskab, der gjorde i Artiklen «Lapowe», og hvis Valgsprog var udtrykt i Ordene: «*Manus manum lavat*».

Men grovest drev dog i Rusland, som andetsteds, hine Parlinge det, som ved en Tilstrømning af russiske Penge

regulerede Omløbet af deres polske Blod. De havde hverken Hjerte eller Æresfølelse og gjorde saavel deres politiske som rent menneskelige Overbevisning til en slet og ret Handelsvare. Lavere og uslere Væsener end disse russiske Embedsmænd af polsk Afstamning gaves ikke i den hele Verden.

Kun En lærte jeg at kjende, som ikke «tog imod», og det var den ovenmeldte Kaptajn, hvem jeg har at takke for et nøjagtigt Kjendskab til det russiske Vagtstueliv. Men han var ogsaa en halv Tydsker, Søn af en russisk Fader og en kurisk Moder. Han fortalte mig det selv, vi bleve senere hen de bedste Venner. En Fængsling er i Rusland ingen Grund til at nære Vrede og Uvilje. Hvo som aldrig har været sat fast, er ingen brav Mand. At jeg havde maattet tilbringe tolv Timer i den mest gjennemtrængende Tjæredunst og, indkvarteret i et Rum paa sex Kvadratfod, stifte det fortroligste Bekjendtskab med Utøj af enhver Art saavelsom med menige russiske Soldater, det gjorde ikke ringeste Indtryk paa den ædle Høvedsmand. Efter hans Mening var min Forseelse ikke engang dermed udsonet.

«De hilste mig ikke, uagtet jeg er Øverstkommanderende over Garnisonen her; De har et stort Skæg og gik til Side, selvfølgelig var De i mine Øjne en Insurgent.»

«Undskyld, men der, hvor jeg er fra, hilser man kun Folk, man kjender.»

«Kan gjerne være; men her har jeg at befale, og jeg vil, at Alle og Enhver skal hilse mig.»

Jeg svarede ikke; — Manden var en Russer. Men jeg gjennemgik paany i Tanken alle den forløbne Nats Kvaler og saae paany i Vagtstuen mine paatvungne Fæller afvexlende snorke, bande og drikke. Mest det Sidste! Utrolige Kvantiteter Spiritus vare blevne nedsvælgede for mine Øjne; det ene Vandglas efter det andet, fyldt til

Randen med stærke Drikkevarer, der kun vare opspædte med faa Draaber Vand, blev udstukket af disse haabefulde Forkæmpere for den panslaviske Fremtids-Civilisation. Endelig, da Dagen var brudt frem, var Hr. Kaptajnen kommen, havde kastet et Blik i mine Legitimationspapirer og havde derpaa med asiatisk Elskværdighed indbudt mig til Frokost.

Dagen iforvejen havde han faaet sit Patent som Kaptajn af første Klasse, og min Arrestation var det Glædes- og Takoffer, han nedlagde paa den russiske Krigeræres Alter. Nu bestilte han Champagne og iskænkede mig det ene Glas efter det andet. Paa mig havde han statueret et Exempel paa, hvorledes han agtede at opretholde sin Myndighed som Kaptajn. Det var lykkedes ham. Jeg i det Mindste skal aldrig i mine Levedage glemme, at man i Rusland har at hilse en Kaptajn, enten man saa kjender ham eller ikke.

Og endnu et andet Menneskebarn vil, tror jeg, ihukomme den Dag, da den strenge Krigsmand fra Porutschnik (Løjtnant) forfremmedes til Kaptajn. En afmagret lille Jødedreng havde nemlig fuld af Nysgjerrighed sneget sig efter os, da han saae Kaptajnen med min Ringhed under Armen træde ind i Vinstuen. Den Fremmede med det store Skæg og den moderne «tyske» Klædedragt maa vel have vakt hans Interesse. Saa stod han da der og kigede med Mund og Øjne vidt opspærrede ind ad Vinduesruden, medens min nye Ven tog Proppen af en Flaske Champagne og klinkede med mig paa «tysk-russisk» Broderskab. Pludselig saae Kaptajnen sig gal paa Drengen og befalede ham i en barsk Tone at komme ind. Han traadte indenfor, halvt rystende, halvt forventningsfuld; hans sorte Lokker var ved begge Tindinger i en svingende Bevægelse.

«Kom nærmere, Jødehvalp!» brølede Kaptajnen. Drengen adlød og kom med usikre Fjed henimod ham.

«Véd du, hvad jeg var igaar?»

«Nej.»

«Igaar var jeg Porutschnik» — og Drengen fik et rungende Ørefigen paa den venstre Kind.

Jeg sprang op fuld af Bestyrtelse; men den brave Krigsmand lod sig ikke forbløffe. «Det er kun en Jødeunge,» hviskede han, medens Drengen begyndte at hyle paa det Forfærdeligste. Derpaa fortsatte han:

«Nu véd du, hvad jeg var igaar. Hvad er jeg i Dag?»

«Det véd jeg ikke,» peb Barnet.

«I Dag er jeg Kaptajn» — og nu kom Raden til den højre Kind.

«Det Pak skal vide, hvem det har at gjøre med,» hviskede han atter i en forklarende Tone til mig, da han saae mig maalløs over det modbydelige Optrin.

«Hent din Fader, Dreng! *Paschol!*» Drengen løb som jaget afsted med Svøber, og snart traadte, med alle Tegn paa bævende Angst og dybt krummet Ryg, en aldrende Hebræer ind i Stuen.

«Hr. Kaptajnen har ladet mig kalde.»

«Giv dine Børn en bedre Opdragelse!» brølede Krigsmanden den Indtrædende i Møde. Jøden blev af Rædsel nogle Tommer mindre.

«Naa, Slyngel, hvorfor staar du der som en gammel Kjærling? Du vil have Mønt, hæ? Mønt, som din Unge kan lægge paa Kinderne. Der har du Mønt!» Han greb i Lommen og tog en Tirubelseddel frem. Den rev han midt over og kastede begge Lapper for Jødens Fødder.

Et pludseligt Glimt flammede op i Øjnene paa den arme Djævel. Med et tilbageholdt Grin bukkede han sig, hurtig som en Abe, og tog den overrevne Pengeseddel op.

«Pak dig nu! *Stupaj!*» befalede Kaptajnen, idet han pegede paa Døren. Med mange Skrabud fjernede Hebræeren

sig, idet han baglæns trak sig tilbage. — Helten i dette oplivende Eventyr dansede som Besat paa·ét Ben gjennem Værelset.

«Jeg er Kaptajn, jeg er Kaptajn!» jublede han i en Tone mellem Skrig og Brøl. «Alverden skal vide det, Jøde og Kristen, Polak og Russer. Jeg er Kaptajn, Kaptajn! Hurra, Hurra! Alverden skal vide det.»

«I skal som mine Glædesfakler brænde!» mumlede jeg, varierende Solimans Monolog i Theodor Kørners Tragedie.

Han skottede mistroisk til mig. Dog, det gavmilde Lune havde Overhaand. Medens jeg med tilbageholdt Modbydelighed nippede til mit Glas, skyllede han uophørlig det ene Bæger efter det andet ned af den skammelig forfalskede Drik. Fromme Sange vexlede med muntre og letfærdige; «*schøne Minka*» med en russik Parodi paa den polske Sang «*Boze cos Polske*», Krigsanekdoter fra Kaukasus med liderlige Historier fra hans eget Levnet. Denne nye Tortur var mig næsten uudholdeligere end den, jeg havde udstaaet i den forløbne Nat. I Vagtstuen havde jeg været i Selskab med menige Soldater, der kradsede sig, fordi det kløede dem; her var jeg i Selskab med en Officer, som, fordi han selv følte Kløe, ustraffet kradsede Andre. Og jeg turde ikke engang give mit Mishag tilkjende, hvis jeg ikke vilde udsætte mig for paany at lære en russisk Arrests Behageligheder at kjende.

Da sluttelig den nybagte Kaptajn, med mig under Armen, spankede op ad Gaden, bøjede alle den elendige Redes Indbyggere paa Vejen med Ærefrygt deres Hoveder for ham. Dybest bukkede dog Jøderne, hvis paatrængende Blikke stirrede paa ham som præsenterede Vexler. De havde erfaret, hvad der en Time iforvejen var overgaaet deres Trosfælle, og Mange af dem holdt deres lille Søn ved Haanden, formodentlig i det Haab, at Historien med

Ørefignet og Tirubelseddelen skulde gjentage sig til Fordel for ham. Men Kaptajnen vaklede majestætisk forbi dem, som vilde han sige: «Alle disse ere mig underdanige!» Jeg tvivler dog paa, at Guderne have ladet ham føle deres Misundelse.

I min Dagbog staar denne Oplevelse anført med Overskrift: «Min første Dag i Rusland.«

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ.

Af L. Dietrichson.

Epigrammet.

Naar Blomsten falder og det bliver Høst,
Da knyttes sure Kart paa Skovens Stammer;
Har Digtersjælen tabt sin Ungdoms Lyst,
Begynder den — at skrive Epigrammer.

Stofmangel.

Du tror Livet fattigt paa Stof? Nej stop!
Snarere er det for rigt,
For den, som rigtigt faar Øjnene op,
Er hvert eneste Solstrejf et Digt!

Ulige Gaver.

Giv Lidt — og du faar Bifald af de Fleste;
Giv Stort — du vinder Faa kun, men de Bedste;
Giv Alt — og vinder du derved slet Ingen,
Saa vinder du dig selv, og det er Tingen.

Digterlære in nuce.

Hvis andre Kunstens Regler svigte,
Følg denne gyldne Digterlære:
Skriv aldrig Digte,
Hvis du kan lade være!

«Gaar an?»

Alting «gaar an» —
Bare man kan!

«Lad Stubben staa.»

Lad Stubben staa
Og ærgre sig graa,
For Bækken vil gjennem Verden gaa —
Naar den syndige Flod
Har slukket sit Mod,
Har han den Glæde, at staa, hvor han stod, —
Og den Bevidsthed er altid god.

«Du som staar, se til, du ikke falder!»

Høje Lære fra de store Fædre:
«I som staa, se til, I ikke falde.»
Og dog — stundom er at falde bedre
End at staa, fordi man ej kan falde.

Ud!

Om du vil elske ret dit Fædreland,
Saa gaa i Verden ud paa fremmed Strand;
Men vil du ret dit Fædreland forstaa,
Da maa du — endnu længer fra det gaa.

Patrioter.

Du siger, at jeg kjender ej mit Land,
Fordi jeg sytten Aar var borte fra det —
Men kjender du det bedre da, go' Mand!
Fordi du sov i selve Centrum a' det?
«Arbejd dig ind i Folket lig'som Gnaverne
I Osten, saa forstaar Du Folket!» — — Løgne!
Hold Bogen lige ind til dine Øjne,
Og se, om du forstaar Bogstaverne.

Verden og Fædrelandet.

Er Folket friskt, saa banker samme Blod
Vel i dets Aarer som i Verdens Hjerte;
Ved Nilen Bonaparte sit Land forstod,
Ovid i Pontus Rom at elske lærte;

Først den, som fatted Verdenshjertets Sang,
Forstaar Betydningen af Pulsens Gang.

For lidet!

Klag ej: mit Land er for lidet for mig,
Min Virkekraft vil noget Større og Andet!
— Dit Fædreland altid er stort nok for dig,
Er du blot stor nok for Fædrelandet!

Kunst og Kritik.

Havde Kunstneren lidt mere kritisk Fornuft,
Og Kritiken mer Kunstnersjæl! Tak —
Ja, da gav Kunsten os renere Luft
Og Kritikerne mindre Snak.

Livets Kunst.

Bevare Barnets Fred i Ungdoms Storm,
Bevare Ungdoms Mod i Manddomsstriden,
Bevare Mandens Kraft i Oldingtiden,
Er Livets lange Kunst i kortest Form.

Alene.

Unge brusende Blod!
Vil du prøve dit Mod,
Saa gaa ud for dig selv, langt fra Hjemmet!
Bare Et tar du med:
Hvad du kan, hvad du véd,
Men forresten vær fattig og fremmed!
Kan du da staa en Dyst
Paa den fremmede Kyst,
Og alene ta' Sejerens Krans —
Først den ensomme Mand
Prøver ret, hvad han kan,
Men hans Vinding -- den er ogsaa hans.

Parér!

Parere hvert Hug, som Fjenden og Fanden
Bagfra retter imod din Ryg,
Det er umuligt — men vær du tryg,
Kan du blot fange dem op — med Panden

Sofrosyne.

Drik — men ej Vand just — eller Brændevin —
Elsk — hverken dog platonisk — eller kynisk —
Syng — ej frivolt — ej heller Litani'n —
Sværm — ej fanatisk — ej seleno-gynisk —
Nyd — men ej Sukkersledsk — og ej Strychnin —
Lev: drik, elsk, syng, sværm, nyd, men: sofrosynisk.

Vers og Prosa.

Mangt et Sandhedskorn, som dødt
Faldt fra et Katheder,
Til en Stormagt blev gjenfødt,
Sat i Rim og Meter.

Gjør Gavn!

Den, som i Guds Navn sin Gjerning frisk og frejdig blot begynder,
Gavn gjør han dog altid, om han ogsaa stundom sig forsynder.
Den, som Ingenting vil gjøre, før han Alt kan gjøre værdigt,
Frygter jeg vil aldrig faa engang hint Forarbejde færdigt.

Gammel og ung.

Gammel nok den, som i Ungdoms Vaar
Dør, om blot Stordaad han stifter,
Man tør ikke regne sit Liv efter Aar,
Det skal regnes efter Bedrifter!

Dum og klog.

Sædvanlig sejrer jo den Dumme dog
Mod den, der baade klog er og behændig.
Hvorfor? — Den Dumme er saa klog,
At være, hvad han er, fuldstændig!

Idealet.

Ser Du ej Idealet ud af Livet —
I Himlen bliver det dig aldrig givet.

Ven og Fjende.

Jeg elsker dem, som andagtsfuldt sig bøje
For det, som ingen Tanke kan forstaa,
Jeg elsker den, som dristigt mod det Høje
Sin Pande løfter, Sandheden at naa,
Jeg hader den kun, som i Formelskranken
Tror, han har fængslet Gud og Sandhedstanken.

Skaansel.

«Ak vær skaansom mod Begynderen!
Tænk blot, om du dræber Synderen!
Husk din egen Ungdoms Smerte
Og hav saa et følsomt Hjerte!»
— Nej, min egen Ungdoms Liden
Bragte mig just denne Viden:
Dør han for Kritikens Sværd,
Var han ikke Livet værd;
Gaar han luttret ud af Striden,
Skal han takke mig med Tiden!

Selvlevet.

Hvad nytter det, at du har Digte skrevet
Dit Liv igjennem ved dit Skrivebord?
Kun hvad du selv har lidt og levet,
Kan give Liv til dine Ord

Til Læserne.

Hermed afslutter «Nordisk Tidsskrift» sit 4de og sidste Bind. Medens Pressens Dom om Tidsskriftet har været anerkjendende, har adskillige af dets Læsere — efter hvad Red. har bragt i Erfaring — fundet Stoffet for tungt og Formen mindre populær. Red. har søgt at vise saamegen Imødekommen som muligt ligeoverfor disse Anker, men har dog ikke formaaet at vinde den fornødne Tilslutning.

Red. af «Nordisk Tidsskrift».

Rettelser.

I Prof. Mohns Afhandling i forrige Bind bedes rettet følgende Fejl:

Side 161 Linie 18: Mundingerne læs Mundvigerne. S. 163 L. 12: Udglemt en hel Sætning, der lyder omtrent: «fornødent. Lodderne fæstes i en Ang o. s. v. S. 170 L. 13: 440 læs 770. S. 172 L. 5: Manøvres læs Manøvrer. L. 9: nordvestgaaende læs nordostgaaende. S. 173 L. 17: gives l. gjøres. L. 31: havde l. have. S. 175 L. 5: Slingerbøjler l. Slingrebøjler. L. 34: lykkedes l. lykkedes det. S. 176 L. 3: havde lige l. kunde ligge. S. 177 L. 31: urolige l. nordlige. S. 180 L. 35: Rygverk l. Bygverk. S. 181 L. 3: Nordost l. Nordvest. L. 7: Leirhnuken l. Leirhnukur. L. 15: Romsdalsbryten l. Romsdalskysten. L. 18: aftager l. drager. S. 184 L. 5: Kilde l. Kile.

I Prof. Weisses Afhandling «Catilina» i forrige Bind bedes følgende Fejl rettede:

S. 263 L. 4 og 5 f. n. staar: «mod det gammelnationale barbariske Standpunkt svarede» læs «med det gammelnationale barbariske Standpunkt svandt». S. 267 L. 14 f. n.: «hellenske Konfikationer» l. «sullanske Konfiskationer». S. 270 L. 12 f. n. og fl. Steder: «Mithridates» l. «Mithradates». S. 271 L. 1 f. o.: «saa var det vel en alt andet end paalidelig Person» l. «saa var det nu en alt andet» o. s. v. S. 273 L. 1 f. n.: «stilles» l. «stelles». S. 275 L. 6 f. n.: «maatte det være Regjeringens Pligt — af al Magt at standse Ondet» l. «maatte det være Regjeringens Pligt af al Magt at stanse Ondet». S. 279 L. 9 f. n.: «Markus Sergius Silus Jernhaanden» læs «Markus Sergius Silius med Jernhaanden». S. 280 L. 9 f. o.: «at han under sin Opvæxt havde Laster for Øje i sit Hjem» læs «Lasten». S. 283 L. 9 f. n.: «Titinninus, Nanucius» læs «Titinnius, Nannius». S. 284 L. 3 f. o.: «Argrina» læs «Argrinum». S. 285 L. 5 f. o.: «Senator» l. «Praetor». S. 285 L. 1 f. n.: «Konsulatets» l. «Konsulvalgets». S. 286 L. 3 f. o., L. 13 f. o., L. 1 f. n.: «Antronius» l. «Autronius». S. 289 L. 10 f. o.: «desavuere» l. «desavouerede». S. 291 L. 8 f. o.: «Ascenius» l. «Asconius» (samme Fejl flere Steder). S. 292 L. 15 f. o.: «deres Venner, De adelige Vellystlinge» læs «deres Venner, de adelige Vellystlinge». S. 295 L. 14 f. n.: «andre Koner» læs «anden Kone». S. 298 L. 7 f. n.: «Lov om forbiset Straf» læs «Lov om forøget Straf».

I Afhandlingen om «En norsk Forfatterinde» i Juli-August Heftet bedes rettet:

Side 7, L. 2 f. o.: Selvforgudelse læs Selvfordybelse.

